

Р І М І Н І
1945—1947

Збірник II

VETERANS OF THE UKRAINIAN NATIONAL ARMY
FIRST UKRAINIAN DIVISION

World Headquarters

SOURCES ON THE DIVISION'S HISTORY

RIMINI 1945-1947

**UKRAINIAN NATIONAL ARMY
FIRST UKRAINIAN DIVISION
IN BRITISH INTERNMENT IN ITALY**

Symposium II

Prof. Valeriyany Revutskyj — editor

Vsevolod B. Budnyj

Vasyl Veryga — technical editor

KYIV
«SMOLOSYP»
2005

БРАТСТВО КОЛИШНІХ ВОЯКІВ 1-ої УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ

Г о л о в н а У п р а в а

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ ДИВІЗІЇ

РІМІНІ 1945-1947

**ПЕРША УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ
У БРИТАНСЬКОМУ ПОЛОНІ В ІТАЛІЇ**

Збірник II

КИЇВ
«СМОЛОСКИП»
2005

Перша Українська Дивізія Української Національної Армії, потрапивши в травні 1945 року в британський полон, опинилася в таборі для військовополонених в Італії, спочатку в Беллярії, а потім поблизу містечка Ріміні.

У матеріалах цього збірника розповідається про різнобічну культурно-освітню та спортивну діяльність полонених вояків. Зокрема про організацію та видання в таборі періодичної преси, роботу Народного Університету, Української гімназії, багатьох шкіл та курсів, Мистецької Спілки "Веселка", майстерні художніх виробів. Активно працювали за колючим дротом два хори, джазовий та симфонічний оркестри, танцювальні колективи. Серед полонених проводились спортивні змагання з легкої атлетики, футболу, волейболу, настільного тенісу, шахів тощо.

Проф. Валер'ян Ревуцький — упорядник

Всеволод Д. Будний

Василь Верига — технічний редактор

Орест Слупчинський — мистецьке оформлення

Петро Демчук — фотографії

Надія Баб'юк — комп'ютерний набір

ВІД УПОРЯДНИКА

Уже минуло більше півстоліття, як перестав існувати табір в Ріміні, і минуло понад двадцять років, відколи з'явився перший збірник "Ріміні". Очевидно, з часом мав би з'явитися і другий збірник, але передчасна смерть упорядника першого збірника В. Будного та деякі технічні перешкоди зупинили його появу. Коли ж знову активізувалася справа випуску другого збірника у 2000 р., то підготовка його, незважаючи на доволі розроблений проект В. Будного, наткнулася на труднощі установити деталі для деяких статей. Коли перший збірник описував табір полонених у Ріміні з погляду міжнародного права, то він одночасно присвятив увагу і темі репатріації, і протиставленням їй полонених, і проблемам внутрішньої організації табору в Ріміні. А останні були величезні. Вони охоплювали комплекс суто побутових справ, насамперед одночасні зв'язки табору Ріміні та зв'язок з громадськими допомоговими комітетами поза табором. До них у першу чергу треба зарахувати опіку над полоненими з боку Риму, зокрема з боку Преосвященного Івана Бучка і голови Допомогового Комітету в Римі, приїзди до табору сотника канадського війська і голови СУБ в Англії Богдана Панчука, поява в таборі представника Канадського парламенту Антона Глинки, голови Канадського Українського Комітету о. Василя Кушніра, директора Злученого Українського Допомогового Комітету в США Володимира Галана. В окремому розділі висвітлено життя церков у таборі.

Другий збірник має на меті висвітлити освітньо-культурну працю в таборі Ріміні. Без жодного перебільшення, вона може стати ідеальним прикладом того, як доцільно було організовано її в складних умовах. Вона отримала свій початок ще в Белярії, а коли табір полонених було перенесено до Ріміні, то там завирувало надзвичайно різноманітне життя, що переважало освітньо-культурну діяльність в деяких цивільних таборах переміщених осіб (ДП) в Західній Німеччині. Ще в Белярії розпочали свою роботу періодична преса та Студентська Громада. В таборі Ріміні розгорнули діяльність гімназія та Народний Університет, два хори, оркестр, театр, Мистецька Спілка "Веселка", майстерня мистецьких виробів, Торговельна і

Дяківська школи, Курс богословів, навіть широко розвинулась філателія і з'явилася можливість висилати в інші, позатаборові, інститути та міста полонених. А щодо спортивного життя, то воно перейшло в змаганнях за межі дротів. Читач у другому збірнику знайде окреме висвітлення всіх цих ділянок. На жаль, не вдалося окремо висвітлити діяльність хору "Б" під керівництвом Осипа Головацького, а потім Ярослава Гаврилюка, що вславився виконанням Св. Літургії навіть для італійців. Бракує й даних для висвітлення таборового оркестра під управою Володимира Домашівця. Але й без цього панорама освітньо-культурного життя зачаровує своїми розмірами.

Постає картина постійного руху. Руху за дротами, де самі дроту виконували лише функцію символічного значення. Не думалося таборянам, як далі складеться їх життя, а була жага не втрачати часу, використовувати його для набуття особистої освіти, що стало очевидним пізніше, коли багато членів Рімінського табору увійшли в життя країн свого поселення. І то з великим успіхом. Наслідки культурно-освітнього життя в таборі підсумовані тридцять сім років пізніше одним з визначних сучасних українських науковців, колишнім діяльним членом табору в Ріміні Василем Веригу в його книзі "Під сонцем Італії" (видана в Торонто 1984 р.). Хоч автор присвятив свою книжку життю в таборі Беллярії, але він описав в ній те, що може бути цілковито зараховане до табору Ріміні. Там він зазначив, що "...помимо всіх невідгод і клопотів, у таборі була неабияка нагода для молодих, та й для деяких старших, поширити своє знання з ділянки українознавства. Як відомо, по українських селах під чужинською займанщиною, а зокрема під советами, українство було жорстоко придушене. Зате в таборі полонених були доступні курси з історії і географії України, з релігійно-церковної тематики тощо... Підсумовуючи працю Культурно-Освітнього Відділу табору, треба визнати, що він виконав велику роботу в освідженні української таборової спільноти й дозволив тим занедбаним колись вдома підтягнутися до відповідного рівня освіти, чи то пак самоосвіти" ("Під сонцем Італії", стор. 117—18).

Валер'ян РЕВУЦЬКИЙ

Богдан Литвинович

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРАЦЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ВІДДІЛУ

Зробити огляд культурно-освітньої праці, проведеної в таборах українських полонених в Італії в роках 1945—1947, нелегко, і не тільки тому, що з того часу минуло вже кільканадцять років і немає під рукою ніяких записок ані архівів, — культурно-освітня діяльність була така різнорідна і так багато осіб у більшій чи меншій мірі було в ній заангажованих, що майже неможливо дати в одній статті повний образ зробленого в тій ділянці. До того ж, напрями і способи праці були в стадії постійного розвою і безнастанно мінялися, що й утруднює охоплення діяльності Культурно-Освітнього Відділу табору в якусь точно окреслену схему. Тому-то й тема культурно-освітньої праці в таборі й діяльності Культурно-Освітнього Відділу табору обговорена тут тільки загально, а докладніше обговорення залишене окремим статтям і авторам*.

У склад Команди табору в Беллярії входив окремий культурно-освітній референт як заступник коменданта в культурно-освітніх справах. На ділі все, що не відносилось до справ господарських або дисципліни в таборі, зосереджувалось у більшій чи меншій мірі в Культурно-Освітньому Відділі. Про засяг праці відділу можна легко довідатись із графічної схеми, що зображує поле діяльності відділу при кінці 1946 року.

Початки освітньої діяльності сягають ще переходових таборів у Північній Італії, де вже відбувались виклади й курси англійської мови з почину більш ініціативних одиниць. Навіть початки таборової преси сягають ще тих часів, бо в тих перших таборах уже зачали появлятися друковані на машинці гумористичні "газети".

Прибувши до Беллярії, застали там наші полонені табори полонених німців і вояків інших національностей, що входили в склад німецької армії. В окрузі Ріміні в той час начислювано близько 150

* Тему цю опрацював докладніше й більш вичерпно не хто інший, як автор цієї статті, Богдан Литвинович. Його обширну довідку п. н. "Культурно-освітня й виховна праця в таборах полонених в Італії" друкували "Вісті" Братства Колишніх Вояків 1УД УНА в числах 1—6 (27—32) в 1953 році.

тисяч полонених. При Головній Кватирі німецьких полонених у Ріміні існував окремий відділ опіки ("Betreuung"), який організував і координував культурно-освітню і допомогову працю в поодиноких таборах німецьких полонених, включно з міжнародним табором. Відділ цей міг легко справлятися зі своїм завданням, бо він розпоряджався доволі поважним майном, що його західноальянські військові власті дозволили німцям затримати і ним користуватись. Наприклад, мали німці свої машинки до писання, письмові матеріали, польову друкарню, бібліотеку, спортове приладдя, музичні інструменти, польові театри з великою кількістю німецьких фільмів і т. п. Вже тоді цей відділ провадив школи, фахові курси, університетські виклади; завідував виміною книжок між поодинокими таборами, організовував виїзди театрів, хорів, оркестрів, пересувного театру і таке інше; організовував міжтаборові спортові змагання, забезпечував табори письмовими та іншими матеріалами, а також видавав на фототипі таборову газету під назвою Die Lagerzeitung, яка пізніше змінила назву на Die Brucke й появилась як фахово редагований щоденник, друкований звичайним способом у друкарні. Крім цього, друкують теж підручники для таборових шкіл і курсів.

Ми свідомо зупинились дещо довше на відділі культурно-освітньої праці німецьких полонених, бо протягом двох літ користувались його засобами. За посередництва британської адміністрації таборів полонених увійшла Команда нашого табору в контакт із німцями, що не відмовились від співпраці та стали присилати до нашого табору свої мистецькі групи, часописи, спортові дружини й т. п.

У половині червня 1945 року в нашому таборі в Беллярії вже було зібраних понад 10,000 полонених вояків Першої Української Дивізії УНА. Таборяни були поділені на полки (пізніше — "блоки"), приблизно по тисячі людей кожний, а ті — на курені, сотні та чоти; крім того були ще деякі менші одиниці, як санітарна сотня, таборова варта (поліція) і інші. Культурно-освітній референт табору організував свій штаб культурно-освітніх працівників, сформований із культурно-освітніх референтів полків і самостійних частин; з ними відбував він кожного тижня "відправи", даючи вказівки і обговорюючи, які реферати й на які теми мали бути виголошені в частинах, з якими негативними явищами в таборі треба боротись шляхом гутірок, нагадувань чи вказівок і т. п. Ці реферати й гутірки проводили культурно-освітні референти частин або самі, або при допомозі дібраних у куренях чи сотнях відповідних помічників.

Вслід за тим виготовлено в канцелярії Культурно-Освітнього Відділу кілька циклів викладів з історії та географії України, декілька гутірок на теми наукові, релігійні, моралі та виховання і зорганізовано кілька курсів для малописьменних. Подекуди матеріалом для гутірок служили "Вісті" Культурно-Освітнього Відділу, друкують — з уваги на брак паперу — в ... одному примірнику й передавані з ча-

Працівники Культурно-Освітнього Відділу.
Перший справа Богдан Литвинович.

Таборова інтендатура.

У першому ряді 2-й зліва хор. Роман Стефанюк, головний інтендант,
3-й — хор. Юрій Федик — харчовий відділ, 4-й пор. Костянтин Мельник
— завідуючий одяговим відділом, 5-й хор. Зенон Костельник.

У другому ряді 1-й справа хор. Роман Кочержук.

стини до частини табору. В них подавано цікавіші вістки, черпані з радіокомунікатів і часописів, що їх передавали для Команди нашого табору британці, або з німецької газети *Die Lagerzeitung*.

Після того, як у таборі "з'явився" циклостилевий апарат (його якимсь чудом придбала новозаснована Студентська Громада, мабуть, при допомозі однієї з сестер із Річоне), почала канцелярія Культурно-Освітнього Відділу випускати в невеличкому накладі деякі найконечніші тексти: вибір із поезій Тараса Шевченка, маленькі словнички, деякі реферати на українознавчі теми тощо.

Поза тим, на початках існування табору культурна й освітня праця була залишена ініціативі культурно-освітніх референтів поодиноких частин і загалом — рухливішим одиницям, яких, на щастя, не бракувало. Вони організовують курси для малописьменних, Торговельний курс, цикл викладів з ділянки астрономії, вищої математики, англійської мови; постають аматорські гуртки, хори, оркестри, а дехто організовує імпровізовані виступи, здебільше веселого характеру, без сцени чи підвищення, просто неба, на якій-небудь вільній площі. В полках починають з'являтися полкові газети, зокрема барвисто розмальована вивісна газета гумору і сатири "Оса". Реферати й імпрези теж відбуваються просто неба, бо приміщень на таку ціль загалом не було, а й не всі таборяни мали шатра, щоб схоронитись під ними від спеки чи дощу. Вже тоді, при дуже скупих харчах, організовують ентузіасти спорту різного роду змагання, що відбувались прямо на полі або, як плавальні змагання, на морі. Щойно під осінь культурно-освітня праця переходить у нову стадію, що її характеризують краще планування на дальшу мету й тісніші організаційні форми.

Першими кроками до цього була організація Юнацького Куреня, Студентської Громади та Ремісничого цеху. Праця набирала все більшого розмаху, мимо браку книжок, паперу і письмового матеріалу. Одначе до свого повного виявлення дійшла тільки після переведення табору до Ріміні, де їй сприяла відповідна кількість бараків для найважливіших шкіл і установ і де пізніше можна було добудувати багато нових приміщень для шкіл, що постали в наступних місяцях. Тоді збудовано великий барак для театру, лазні з душем, читальні в полках, кантини, а також вирівняно спортову площу, влаштовано на ній грища і біжню, і навіть збудовано трибуну для глядачів.

З часом поле діяльності Культурно-Освітнього Відділу значно поширилося, й окремі ділянки культурно-освітньої праці перебирають окремі установи, товариства або підреферентури. З заснуванням по всіх частинах табору читалень "Просвіти" праця культурно-освітніх референтів полків і куренів переходить на їх управи. Для справ шкільництва, подібно як і для спорту, існують окремі референтури. Певний час окрема комісія координує справи таборової пре-

си і видань. Театр і мистецькі гуртки дістають свого референта. Таборова пошта разом із Відділом розшуків стає окремою установою. Під кінець існування табору в Ріміні референт Культурно-Освітнього Відділу виконує більш координаційні завдання, маючи, з однієї сторони, помічників в особах референтів поодиноких ділянок, а з другої — канцелярію Культурно-Освітнього Відділу, якій з часом теж додалися нові обов'язки.

Канцелярія Культурно-Освітнього Відділу вела кореспонденцію, виготовляла збірні звіти з культурно-освітньої діяльності в таборі, підтримувала зв'язок з подібним відділом Головної Кватири для полонених, а також полагоджувала багато дрібних справ, зв'язаних з імпрезами, що відбувались у таборі, чи з відвідинами табору різними особами та місіями. В канцелярії збиралися, впорядковувалися й висилалися матеріали, призначені для архіву в Римі. Через канцелярію переходили всі посилки книжок і газет, що їх каталоговано і передавано в користування поодиноким школам, курсам, установам і читальням "Просвіти". З приходом більших посилок паперу, письмового і допоміжного матеріалу та знаряддя, — все те інвентаризовано й видавано в міру потреби поодиноким установам і шко-

Група старшин Команди табору.

Сидять, зліва: пор. С. Тищенко, голова Верифікаційної комісії,
о. пор. Е. Кордуба, головний виховник табору, май. С. Яськевич,
комендант табору, май. О. Винницький,
голова Культурно-Освітнього Відділу.

лам. Для координації праці читалень "Просвіти" і для виміни книжок між їхніми бібліотеками заіснував при канцелярії окремий підвідділ праці в частинах.

Посилаючись знову на графічну схему, можемо ствердити, що Культурно-Освітній Відділ охоплював практично все культурно-освітнє життя табору, що розвивалось всесторонньо, залучаючи все ширші кола таборовиків. Помимо відокремлення чи усамостійнення деяких ділянок праці відділу, його канцелярія надалі залишалась осередком, куди збігались нитки зв'язку поодиноких культурних постів табору з Командою.

Бурхливий розвиток таборового шкільництва, спорту, преси, мистецької самодіяльності й інших виявів культури таборової громади припинився коротко перед виїздом таборян до Англії та Шотландії. Там не було вже тієї монолітності, що її мали ми в Італії, живучи десятитисячною громадою протягом одного року. Розбиті на ряд менших таборів, віддалених від себе, все ще в умовах полону, з різними обмеженнями та недостатками, почали полонені дивізійники творити своє культурне життя на нових засадах, диктованих новою ситуацією. В цій праці вони мали змогу використати й поширити набутий у Ріміні досвід організування і ведення культурно-освітньої роботи.

Пост-скрипт упорядника:

Повища довідка про Культурно-Освітній Відділ показує в дуже згущеній формі велетенський засяг праці канцелярії Культурно-Освітнього Відділу. Мимоволі виникає питання: хто виконував цю працю? Питання це, поставлене авторові довідки, не дочекалось конкретної відповіді, дарма, що керівником канцелярії був саме Б. Литвинович. Замість перерахувати прізвища своїх співробітників, передав Б. Литвинович упорядникові цього збірника такі свої думки:

"Коли я стояв на березі Адріатичного моря і дивився, як гнані вітром буруни затоплювали піщаний берег, розсипаючись бризками і краплями, мені не було цікаво, котра це саме крапля розсипалася перед моїми ногами: чи та, що ще перед хвилиною летіла в блиску понад хребтом хвилі, чи, може, вже другу винесла понад себе хвиля? І хтось, читаючи книгу, мабуть, захоче теж побачити "буруни", а не дрібні краплини..."

Гарно сказано, розумно, логічно і навіть поетично, зовсім у згоді зі скромною вдачею автора, за яку всі ті, що мали яке-небудь відношення до канцелярії Культурно-Освітнього Відділу, любили його й шанували. Надзвичайно трудолюбивий і систематичний у праці, наладнав він справний канцелярський апарат, що діяв чи не

ввесь час існування Рімінського табору в незмінному складі, дарма що праці в канцелярії постійно прибувало. Щоб "залюднити" цю довідку живими особами, дозволяю собі подати кілька прізвищ. Крім керівника, працівниками канцелярії Культурно-Освітнього Відділу були: Володимир (Кум) Долинка, Богдан Тис і Володимир Дуб. (Сме-реки в Культурно-Освітньому Відділі не було; він був третім з черги головним редактором тижневика "Батьківщина". А Береза працю-вав у редакції "Оси"!.) Деякий час працював для Культурно-Освіт-нього Відділу хорунжий Ярослав Терлецький як перекладач з німе-цької та англійської мов. Він був також членом Архівної комісії при Культурно-Освітньому Відділі, в склад якої входили ще хорунжий Юрій Мельникович і бунчужний Орест Городиський. Комісія не виконала свого завдання, бо... "розбіглась" (читай: залишила табір); щоб усі архівні матеріали відходили до Риму, дбав — хто ж би ін-ший? — Богдан Литвинович.

Підполк. Роман Долинський — комендант табору.
Листопад 1945 р. — червень 1946 р.

Козаки-задротянці пишуть листа до Рузвельтової.

Зліва на першому плані: пор. Костянтин Мельник (з бандурою),
о. пор. Емануїл Кордуба, бул. Володимир Побідинський

Зліва на другому плані: полк. Роман Долинський, пор. Лука Клевчук
(на коні), май. Савелій Яськевич (комендант табору), пор. Олександр
Монцібович (з пером), ген. Михайло Крат (на коні), полк. Євген фон
Нікітін, полк. Григорій Сосідко, сот. Лука Кашук (з люлькою).

Чорна туш і акварель на папері: 40.64 см x 55.88 см.

Поштівка-фотографія 9.2 см x 11.75 см (дименсії приблизно).

Ріміні (Італія), травень 1946 р.

Станіслав Сендецький

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ У РІМІНСЬКОМУ ТАБОРІ

Прекрасні, погідні дні травня 1945 року принесли закінчення воєнних дій у Європі. В рядах Першої Української Дивізії Української Національної Армії посувались ми в напрямі військ західних альянтів, щоб якомога швидше віддалитись від більшовицьких військ. Найбільша частина нас, дивізійників, потрапила у британський полон і опинилась в Італії, в околиці містечка Беллярія. Надії на швидке звільнення не було. Безділля та примітивне життя остогидли нам усім, а дії советської Репатріаційної комісії розхитували до краю наші й без того розхитані нерви.

Дошкульним ударом для нас у Беллярії став наказ британської команди поважній кількості старшин, підстаршин і стрільців перейти з українського табору (5Ц) до віддаленого на кілька миль міжнародного табору ч.12. Той наказ видали британці в серпні 1945 р. на вимогу советських чинників, що бажали таким способом обезглавити табір, позбавити його провідної верстви. Затія не вдалась; у таборі залишилось досить людей різних рангів, що могли зайняти керівні пости, та й загал стрілецтва був настільки свідомий і дисциплінований, що міг спромогтись на власний провід, якщо б зайшла потреба.

На початку другої половини жовтня переїхали ми до нововлаштованого табору, що в ключі таборів для німецьких полонених мав число "1". Тут розпочався бурхливий ріст нашого культурного, освітнього, спортивного й суспільно-громадського життя, започаткованого ще на беллярійських полях. Не дармувала теж і група наших "запроторенців", що її в тому самому часі перевезено до табору ч. 3 (міжнародного). На тлі різнонаціональної мозаїки того табору вирізнялась наша група своєю чисельністю, організованістю, релігійністю та почуттям національної самопошани. Правда, наша група мала своє "запілля", табір ч.1, що з ним утримувала постійний зв'язок, але й без того проявляла вона свою власну діяльність, і це приносило їй і нам усім честь і викликало подив серед інших національних груп. Одним із проявів нашої групи була власна газета "Наше слово", що мала виконувати таку саму роль, яку виконувала наша пре-

Ректорат Університету.

Стоять, зліва: Володимир Савчук, Н.Н. ,
д-р Тит Стефанів, хор. Семен Федюк, пор. Володимир Ляхоцький.
Сидять: полк. Віктор Малець, проф. Станіслав Сендецький,
ген. Михайло Крат, мгр Лев Стеткевич.

са в таборі ч.1: вона мусила бути трибуною для виміни ідей і думок, а також відновлювати на своїх сторінках важливіші події з життя групи. Іншим проявом діяльності групи були часті реферати на різні теми, зокрема на теми історії України. Одним із найактивніших доповідачів був недавній комендант нашого табору 5Ц в Беллярії генерал-хорунжий Михайло Крат.

На щастя, "заслання" наших "запроторенців" тривало всього сім чи вісім місяців. У березні та квітні 1946 року повернулись вони майже всі до табору ч.1, то ж відпала потреба продовжувати видання "Нашого слова", та й не було вже кому та й для кого читати реферати. Здобутий у таборі ч. 3 досвід підказував думку, що в таборі ч.1, де проживало близько 9 тисяч осіб, варто б зорганізувати постійнодіюче тіло, завданням якого було б давати таборовикам виклади на українознавчі та загальноосвітні теми. Почин для створення такого тіла дав пан ген. Михайло Крат. Це з його ініціативи відбулась 3 квітня 1946 року нарада, у висліді якої оформлено в Рімінському таборі нову таборову інституцію — Український Народний Університет. Учасники наради сприйняли цю ідею з захопленням, тим більше, що справа популярно-наукових викладів для широких кругів таборян, не охоплених системою наукових шкіл і курсів, була вже предметом розмов і міркувань чільних людей табору, а саме: культурно-

освітнього референта й референта шкільництва, членів управи Об'єднання Українських Учителів і членів управи Студентської Громади. Все-таки в ім'я правди і справедливості годиться підкреслити, що Український Народний Університет у Рімінському таборі постав як наслідок ініціативи пана ген.-хор. М. Крата — духовного лідера української групи з табору ч. 3, де ідея викладів для загалу таборян була так успішно здійснювана. Цей факт має свою вимовність: невелика група таборових "запроторенців" створила на засланні певну цінність, що її після повернення до головного табору передала йому в дарунок. Якщо порівнювати мале з великим, цей факт підказує, скільки еміграція може допомогти країні свого походження...

В нараді 3 квітня взяли участь: ген.-хор. Михайло Крат, полк. Григорій Сосідко, полк. Віктор Малець, д-р Тит Стефанів, проф. Олександр Монцібович, д-р Богдан Левицький, мгр Лев Стеткевич, інж. Роман Лятишевський, мгр Мирослав Борисюк, Станіслав Сендецький, а також представники Команди табору, Об'єднання Українських Учителів і Студентської Громади. На внесок д-ра Т. Стефанова обрано однодушно управу Українського Народного Університету у складі: Станіслав Сендецький — ректор, мгр Лев Стеткевич — заступник ректора, В. Савчук — секретар. Поодинокі деканати обійняли: ген. М. Крат — історичний, полк. В. Малець — історико-військовий, д-р Т. Стефанів — літературний, мгр Л. Стеткевич — правно-економічний.

Управа Народного Університету негайно приступила до праці. Через чотири дні після описаної вище наради відбулось святочне відкриття Українського Народного Університету в Рімінському таборі. Пригадую собі, як нині, той теплий, погідний день: на сцені таборового театру появилась уся управа Університету в товаристві деканів і інших викладачів. Зала театру, що поміщувала більш ніж тисячу осіб, була заповнена по береги. Май. С. Яськевич, як комендант табору, привітав новий задум, а ректор Народного Університету подав до відома програму праці на найближчий час. Про цю подію знаходимо згадку в півтижневику "Життя в таборі" під заголовком "Карбуємо":

"І знову приходить ся закарбувати радісну подію в нашому твердому житті; подію, що... стане колись мірилом нашої духовної снаги до здобуття знання, поширення та поглиблення своїх знань, без яких людина блукає по світі і сама не знає, хто вона, для чого живе, що їй робити... Дня 7 квітня 1946 року в нашому таборі почав діяти Український Народний Університет".

"До зібраних з цієї нагоди ... промовив ген. Крат як ректор-ініціатор Університету. В довгій, річевій промові він підкреслив, що "... ця інституція доступна для всіх таборовиків, без різниці віку, освіти, (військового) ступеня. Одні вчитимуться, другі доповнять своє знання, ще інші тільки пригадують призабуте... Український

Народний Університет має допомогти нам стати апостолами нашої Правди, яку нестимемо між чужинців..."*

Після церемоніалу відкриття відбувся перший виклад з історії України, що його виголосив ген. М. Крат. Рясні оплески присутніх були спонтанним виявом вдячності доповідачеві й заохотою до праці всім іншим майбутнім співпрацівникам Народного Університету.

Помимо великої підтримки слухачів інавгураційної доповіді, ініціатори Народного Університету бажали поінформувати загал таборовиків про користі з викладів, тому в тижневику "Батьківщина", ч. 14/27 за 14. 4. 1946 вміщено статтю ген. М. Крата, в якій автор накреслив картину розвитку та вказав на відрадний факт, що організація таборового шкільництва в Рімінському таборі полонених проходить одночасно з подібними проявами в скитальських таборах, де живуть українці. В дальших рядках статті читаємо:

"... ані Команда, ані найкращі, найбільш енергійні таборовики не могли зробити всього відразу. До цього часу лишалась одна прогалина, яку тільки тепер виповнюється заснуванням Народного Університету, що має за мету поширювати національну свідомість, дати ширшим масам таборовиків у популярній формі подані наукові підстави для формування світогляду свідомого українця-самостійника..."

"... Основоположники та управа Народного Університету мають надію, що широкі верстви таборовиків... скористають з нагоди довідатись щось нового з ділянки українознавства, ... бо ніхто з нас — старих і молодих — не скінчив середньої або вищої школи у своїй державі, де науку про Батьківщину викладалось би вільно та з відповідною провідною думкою. В колишній Польщі в українських школах більшості дисциплін, що входять в програму Народного Університету, взагалі не викладалось, а в підсоветській Україні хоч і викладалось, але так, що під впливом тих викладів ніяк не міг сформуватися світогляд самостійника-українця, ... конечний в боротьбі за відновлення державности".

"... Ініціатори заложення Народного Університету не зробили жодного винаходу. Така праця провадилася під час Першої світової війни Союзом Визволення України в таборах українців-вояків російської царської армії — полонених німцями та австрійцями. Внаслідок цієї праці постали прекрасні кадри української дивізії Синьота Сірожупанників, що билися за волю України та ширили національну свідомість, між іншим, на найбільш занедбаних українських землях Холмщини та Підляшшя, де про ту працю їхню й досі люди з вдячністю згадують".

"... всі школи та всі курси, що існують у таборі, заложено в першу чергу для користі слухачів та для запевнення їм кусня хліба на

* Дусько. "Карбуємо", "Життя в таборі", ч. 19/32, 14. 4. 1946, стор. 10.

чужині. Народний Університет не дасть харчового додатку в таборі, не дасть теж і в майбутньому зарібку, але праця його — то праця для Батьківщини... .. Чи хочете почути про неї тут, на чужині? Напевно хочете! Тоді, як скінчите свою працю, зараз по вечері йдіть на реферати Народного Університету. Тут почуєте про нашу славу, згадаєте рідні ріки, гори, рідне село, Карпати й Ворсклу, смереку й чебрець. Приходьте, не лінуйтеся, то не є праця, а відпочинок. Спробуйте, спробуйте всі!"

Приходили не десятками, а сотнями. Хоч число слухачів коливалось, можна сказати, що пересічно приходило на виклади 300-400 слухачів. Управа Народного Університету відбувала засідання кожного тижня й на них намічувала план викладів щонайменше на два тижні наперед, щоб за посередництвом таборової преси, гучномовця та звичайних оголошень у найбільш рухливих місцях табору повідомляти слухачів про майбутні виклади. В перших місяцях існування Народного Університету виклади відбувались тричі на тиждень, по дві години денно, о 6-й годині після полудня. Починаючи з кінця травня, кліматичні умови примусили нас перенести початок викладів на годину пізніше, бо протягом дня італійське сонце розпікало залізну споруду Таборового Театру, що годі було всидіти в такій горячині; щойно вечірня прохолода уможливлювала виклади. Управа Народного Університету мусила рахуватись теж і з іншими проявами таборового життя й у потребі припиняти виклади зовсім. Так, коли, наприклад, Спортова Референтура табору приготувала і почала проводити великі спортові змагання, розраховані на масову участь таборовиків (всетаборові змагання за Відзнаку Фізичної Справності), Народний Університет проголосив перерву у своїй праці на час тих змагань, щоб уможливити своїм слухачам участь у них; тим самим учасники спортової імпрези та й численні глядачі не втрачали нагоди прослухати виклади.

Початкові побоювання, що управа матиме труднощі знайти викладачів, мовляв, усі професійні сили табору вже заангажовані в таборовому шкільництві, виявились безпідставними. В цьому відношенні управа не мала ніяких клопотів, бо в таборі було поважне число людей з вищою освітою, й вони радо ділились своїми знаннями із загалом, розуміючи вповні ідею Університету. Хоч у таборі було обмаль книжок, хоч усі викладачі мусили користуватись майже виключно своїм давно набутих знанням і покладатися на власну пам'ять, виклади були глибоко продумані, доступні і водночас високоякісні з наукового боку; це й було причиною, що все більше і більше нових слухачів з'являлось на виклади. Добре сприйняття слухачів було моральною заплатаю викладачам і заохотою до дальшої праці.

Діяльність управи, деканатів і поважного числа викладачів Рімінського Народного Університету можна проілюструвати найкраще, подаючи теми викладів, виголошених упродовж його існуван-

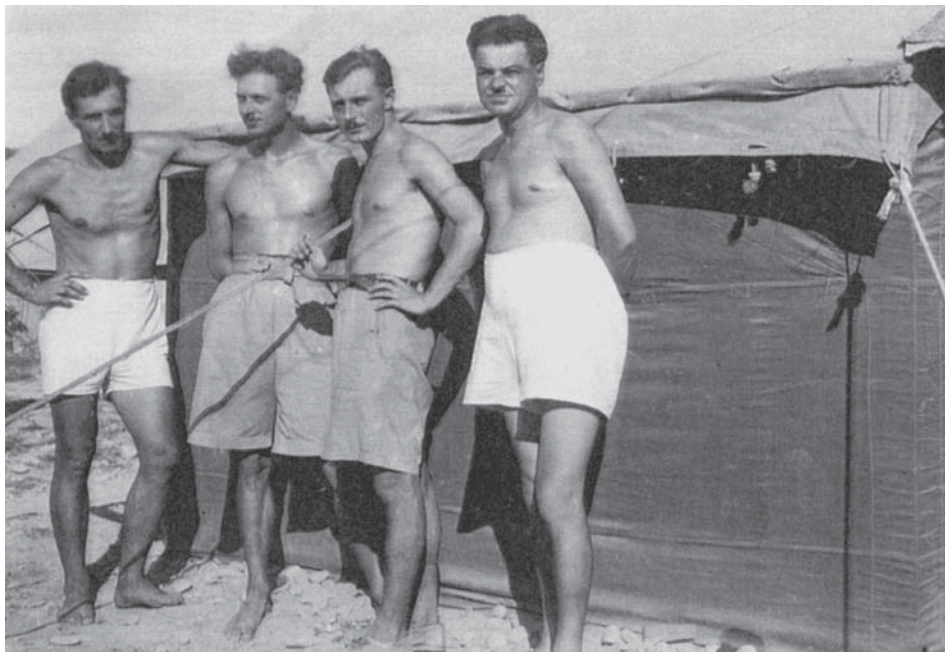
ня. В джерелах, що ними розпоряджаємо, знаходимо дані, що відносяться до обмеженого відтинку часу — від 11 червня до середини вересня 1946 року. Використовуючи наявний матеріал, ми можемо виконати тільки частину завдання, і ця частина дасть змогу уявити собі цілість.

У згаданих трьох місяцях були виголошені такі виклади та реферати:

- Володимир Дуб: "Українці в США й Канаді" (17. 7. 1946)
Микола Кіналевський: "Статеві збочення" (13. 8.)
Д-р Роман Ковальський: "Туберкульоз" (12. 6.)
Ген.-хор. Михайло Крат: "Поетманські часи" (21. 6., 28. 6., 12. 7.)
Проф. Кулицький: "Українське бароко" (18. 6., 19. 6., 26. 6., 10. 7., 4. 9.)
Проф. Григорій Ломиковський: "Води України" (12. 6., 17. 6.)
"Підсоння України" (24. 6.)
"Населення України" (28. 6.)
"Українці в Азії" (14. 8.)
"Земні багатства України" (26. 8., 2. 9.)
Полк. Віктор Малець: "Здобуття Києва об'єднаними арміями України в 1919 році" (30. 8.)
Володимир Мащак: "Рослинна продукція України" (8. 7., 14. 7.)
Хор. Юрій Мельникович: "Археологічні розкопки в Крилосі" (9. 7.)
Д-р Леонід Мирошніченко: "Кишково-шлункові захворювання" (26. 6.)
Інж. Семен Нагірний: "Гетьманщина" (14. 6.)
Мгр Степан Онисько: "Міжнародні взаємини України" (18. 6.)
Пор. Євген Попівський: "Поетманські часи" (19. 7., 26. 7., 16. 8., 27. 8., 6. 9.)
Проф. Валер'ян Ревуцький: "Кріпацький, професійний і аматорський театри доби Відродження" (22. 7.)
"Побутово-етнографічний театр, його драматурги й актори" (22. 7.)
"Український театр від 1917 року" (24. 7.)
"З історії української культури" (3. 9.)
Мгр Антін Рудавський: "Основи економіки" (24. 6.)
Володимир Савчук: "Народна пісня — найкращий твір українського фольклору" (11. 6.)
Мгр Лев Стеткевич: "Податкові засади державної адміністрації" (19. 6.)
Д-р Роман Турко: "Кишково-шлункові захворювання" (17. 6.)
Хор. Семен Федюк: "Тижневий огляд преси" (11, 16, 23. 6.; 7, 14, 21. 7.; 3, 12. 8.)
П. Євтушенко: "Спомини про Соловки" (28. 8. 1946).

Поданий перегляд не вичерпує ані всіх тем, ані прізвищ усіх викладачів. З пам'яті додаваю, що в Народному Університеті викладали ще: проф. Олександр Монцібович ("Дещо з астрономії"), д-р Богдан Левицький ("Основи західного права"), мгр Лонгин Томасевич ("Українська народна творчість"), мгр Лев Вербінець ("Руська Правда") й інші. В них, цих інших, прохаю вибачення та вирозуміння...

З наближенням ліквідації табору весною 1947 року Народний Університет сповільнив, а там і припинив свою працю. Еміграційна метушня, втечі з табору і, врешті, ліквідаційна атмосфера не сприяли тому, щоб продовжувати планову, систематичну працю. Сьогодні, з віддалі 20-ти років, праця Народного Університету в Рімінському таборі виглядає мені, як дорогоцінний самоцвіт, що збагачував збірну душу українського вояцтва в неволі великими вартостями Української Правди. Згадка ж про тих знаних і мимоволі призабутих викладачів рімінського Народного Університету, що не жаліли часу та праці, щоб сіяти зерно нашої Правди, наповнює душу глибокою вірою в українську людину.

Працівники канцелярії табової інтендатури.
Зліва: мгр Роман Піх, Василь Верига, Василь Бонк і
Михайло Грицков'як.

Мгр Мирослав Борисюк

УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ В РІМІНІ

Українська історія наших часів занотувала у черзі героїчних змагань нашого народу той світлий феномен, що ним стала Перша Українська Дивізія УНА у своїх походах від Бродів аж до Ріміні.

Коли закінчилась Друга світова війна повною капітуляцією Німеччини, Дивізія відійшла з більшовицького фронту, з-під Гнаса і Гляйхенберга, з-під Мурека й Ст. Стефана із зброєю в руках, щоб в умовах повоєнної доби формувати майбутнє. Дивізія з честю склала зброю й відійшла, як думалося, в запас, виконавши на своєму відтинку все те, чого вимагала національна гордість.

Тому ані табір у Беллярії, ані пізніше табір у Ріміні не стали для наших вояків символами пониження, навпаки, вони заяснили маяками нової надії на перемогу, несучи на Рідні Землі радісну вість, що ми збереглися, щоб у слушний момент здійснити наше тверде бажання: жити й працювати для своєї Батьківщини. То ж наші юнаки, змінивши кріс на книжку, а багнет на перо, мусили на деякий час перестати думати про втрачені військові позиції і перейти на нові, також відповідальні й важливі. Бо дивізійники — це здебільше інтелігенти, інтелектуальні професіоналісти, студенти, що "... останні сторінки історії не писали в тиші залів, а писали потом і кров'ю, під рев гармат, під тріск сальв...", на побоїщах під Бродами, Львовом, Віднем, Жіліною, Банською Бистрицею, Грацом, Марбургом...

Для нас усіх, що опинилися в червні 1945 року на полях Беллярії, стало зрозумілим, що вже не будемо маршувати далі, що це наше місце постою та відпочинку. За огорожею з колючого дроту розтаборилось до десяти тисяч вояків, об'єднаних спільним горем і спільними думками: не підкоритись ані ворогові, ані долі. У найпримітивніших умовах життя, голодні, на кам'янистому ґрунті італійської ферми, під немилосердно палючим сонцем, без шатер і накривал довелося нам прожити багато тижнів. Але найгірше дошкуляла непевність положення, коли червоні шакали з Репатріаційної комісії бродили по таборі, агітуючи облесливими словами вертатись на "родіну". В ті грізні дні наше рядове вояцтво, яке англійці на домагання червоних відокремили від командного складу, рішуче заявляло, що повернеться під рідні стріхи лише тоді, коли на нашій землі буде знищений хижацький комуністичний режим.

Репатріація перейшла понад головами дивізійників, як злюща градова хмара, і вони відітхнули з полегшею. Небувалий ентузіазм огорнув цілий табір, що почав виявлятися передусім у покращанні примітивних жител, а далі в організації хорів, викладових і музичних гуртків, інформаційного бюро, газет, гумористичного журналу. Для впорядкування цієї многогранної діяльності створено при Команді табору Культурно-Освітню Референтуру. Також зорганізовано Курінь Молоді, в якому згуртувалось понад двісті юнаків для фізичного та інтелектуального вишколу.

Думка про заснування Матуральних курсів вийшла з учительського колективу, що згуртувався довкола Куреня Молоді. Після кількох зустрічей, ініціатором яких був проф. Олександр Монцібович, провідник Куреня Молоді, запропоновано мені зайнятися цією справою, організуючи учительський склад і учнів. Проголошено набір учнів із закінченим сьомим класом гімназії або йому рівних, з включенням тих, що мали т. зв. воєнні матуральні дипломи. За програму навчання прийнято класичний тип (латина і грека) для тих, що цих предметів навчалися, гуманістичний (латина) для більше заавансованих, математично-природничий для поглиблення цих дисциплін і загальноосвітній для тих, що в деяких предметах мушили починати від основ. Умовою прийняття став загальний іспит з п'яти основних предметів: українознавства, історії, математики, чужої мови та релігії. Відразу виявились великі труднощі, але фанатики цієї справи вважали, що немає таких труднощів, яких не можна б побороти.

В першу чергу треба було знайти підручники та приладдя до писання, а далі приміщення, устаткування тощо. Всього цього треба було добиватись спершу в англійських військових властей, а далі у Римі, з яким зв'язку тоді ще майже не існувало.

На письмові та усні іспити зголосилося 230 кандидатів, з яких після довгих дебатів прийнято 170. Оцінювано кожного кандидата суворо та речево, причому бралось під увагу його фізичний і духовний розвиток. Помітним явищем було те, що учнями Матуральних курсів стали юнаки з усіх українських земель — від Кавказу аж по Карпати. Приємно було дивитись на уродженців Донбасу, киян, харків'ян, волиняків, галичан, закарпатців, що з небувалим запалом горнулись до науки. Незрозумілим, однак, було те, що з молодого старшинського складу зголосилося тільки двоє, хоча з цієї групи вийшло найбільше пропозицій створити курси. Незабаром Матуральні курси опинилися в центрі уваги всієї таборової громади, якій лежало на серці добро нашої студіюючої молоді.

Організація учительського колективу не натрапляла на будь-які труднощі, бо охочих професорів із довголітнім стажем було доволі. Частину книжок дала німецька Головна Кватира, що опікувалася всіма таборами в Італії, а решту закуплено за гроші стрілецтва,

Майор Савелій Яськевич,
комендант табору.
Червень 1946—1947.

Проф. Олександр
Монцібович, ініціатор
Матуральних курсів.

що їх воно з наказу англійської влади склало до командної каси. Англіїці дуже прихильно поставились до Матуральних курсів і з наказу коменданта Долмена надавали їм всіляку допомогу. Наша Команда табору на чолі з май. С. Яськевичем виділила для курсів площу, дала шатра та збудувала чотири бляшані бараки.

Великим помічником Матуральних курсів був референт шкільництва табору май. Осип Винницький, який не пропустив жодної нагоди, щоб здобути все потрібне для їх здійснення. Треба сказати, що доводилось воювати за кожний кілок до шатра, за кожну скриньку, щоб з неї зробити якісь меблі або таблицю до писання, за кухонне устаткування, за крейду, фарбу, папір. Все це в тих обставинах набирало ознак героїського змагу, бо всякі інші таборові культурні установи почали рости, як гриби по дощі, і кожна з них вважала себе незаступною у стремлінні підвищувати інтелектуальний і культурний рівень загалу.

Велика радість сповнювала наші груди, коли на ранню збірку вискакували "матуристи" і швидко, по-вояцьки маршували на площу. Їх вигляд і постава відразу здобули респект у вояцтва. Вони стали "очком" в англійської і нашої Команди.

Курс навчання затверджено на десять місяців, по шість годин денно, від дев'ятої до четвертої, з перервою на обід. Відділів було чотири: "А" — класичний, з натиском на мови і літератури; "Б" — математично-природничий, із спеціальною увагою на вищу математику, хімію й фізику; "В" — гуманістичний із латиною і загальними предметами; "Г" — загальноосвітній, головно для членів Куреня Молоді, що підготовлялися до іспитів зрілості.

Професори викладали із власних нотаток, під запис. Такі виклади забирали багато енергії викладача, що мусив поволі й виразно говорити, й учня, що мав усе докладно записати. За браком зшитків писали спочатку навіть на туалетному папері, що його по одній рольці одержувала кожна десятка. Учні сиділи на бляшанках, пишучи на коліні, і щойно по двох місяцях появилися столи і лавки, побілено та пофарбовано бараки.

Поодинокі предмети викладали:

Релігія (2 год.)	о. сот. Емануїл Кордуба.
Українська мова (4 год.)	Ярослав Кулицький.
Англійська мова (5 год.)	Роман Войцех, Григорій Дорожівський
Латинська мова (5 год.)	Лонгин Томасевич, Мирослав Борисюк.
Німецька мова (3 год.)	Степан Далавурак.
Математика й фізика (5 + 2 год.)	Олександр Монцібович, Станіслав Сендецький, Костянтин Мариняк.
Історія (4 год.)	Степан Маєр, Роман Припхан.
Хімія (1 год.)	Юрій Кекіш.
Природознавство (2 год.)	Семен Кордуба.
Географія (1 год.)	Євген Бірчак.

Канцелярію провадив П. Волошин, кухню — Тадей Новак і Роман Пастух, харчами завідували Гриць Яремчук і Славко Сав'як, сторожем (і правою рукою директора) був Василь Гринь, опалювачем — Володимир Дудурак, рисівниками — Гриць Грушевський і Петро Якименко, кравцем — Роман Андрієчко, а директором, опікуном, зв'язковим і членом Команди табору — Мирослав Борисюк.

Учителі мешкали в шатрах, по кілька, із обслугою, а учні — відділами або групами; Команда табору подбала, щоб усі учні були забезпечені одягом, взуттям і додатковими харчами.

Найбільшою журбою управи курсів була їх правна сторінка. Йшлося про те, щоб по закінченні курсів zorganizувати таку матуру й видати такі матуральні свідоцтва, які були б визнані принаймні в деяких європейських університетах і були б легальним документом, без підписів таборової (української чи англійської) Команди. Відомо, що стан таборової громади був непевний, бо тавра "колаборантів" ніхто не поспішав з нас знімати, а всі знаки на небі і на землі показували тоді, у днях Нюрнберзького процесу, що наша доля за цупкими кільчастими дротами — на ласці могутніх цього світу.

Зворотним пунктом в історії табору стала подія, коли Святіший Отець Папа Пій XII, за усильними благаннями їх Екссцеленції Єпископа Кир Івана Бучка, згодився інтервенювати в британському Міністерстві Війни в справі правного положення дивізійників. Ще коли Дивізії загрожувала примусова репатріація, Святіший Отець, як мені заявив Преосвященний Владика Кир Іван, "муром поставився" проти цього варварського плану видати нас більшовикам, і тільки завдяки Їх Святості ми не сконали "на родіне".

Приїзд Преосвященного Кир Івана до Ріміні вплив у наші серця ще більше пошани і любови до нього. Після того нав'язано ще тісніший контакт з Римом, і Преосвященний Кир Іван представив Священній Конгрегації для Східних Церков усю документацію про Матуральні курси, щоб надати їм статусу гімназії або ліцею, як водиться в папських школах такого роду. Кард. Є. Тіссеран, у порозумінні із Святішим Престолом, дав дозвіл на створення комісії, що мала перебрати правну опіку над курсами та приготувати легальну базу для проведення іспитів зрілості. Комісію таку створено Декретом Папи, ч. 221-45, за 6 липня 1946 р., і в її склад увійшли: Їх Екссцеленція Владика Кир Іван Бучко як голова, монсеньйор Рокко (субститут Священної Конгрегації для Східних Церков) як заступник голови і впр. отець Є. Герман, впр. отець Гліб Кінах, ЧСВВ, впр. отець Йосафат Лабай, ЧСВВ як члени комісії. Для проведення іспитів делеговано впр. отця д-ра Михайла Ваврика, ЧСВВ, у той час віце-ректора Колегії ім. Св. Йосафата в Римі, та члена факультету тієї Колегії — всч. отця д-ра Івана Прашка.

У висліді невсипущої праці учнів і жертвних зусиль викладачів протягом десяти місяців відпрацьовано матеріал двох років гімназії, а рівень знань учнів доведено до рівня абсольвентів наших гімназій у Галичині. Це теж було наслідком і зусиллям таборового проводу, британської Команди, як і великої допомоги наших заокеанських братів. Найбільшу посилку з письмовим приладдям одержав табір завдяки послові канадського парламенту Антонові Глинці (від Комітету Українців Канади); від Злученого Українсько-Американського Допомогового Комітету (ЗУАДК) завдяки д-рові В. Галанові табір отримав багато американських і українських підручників. Одержано також багато книжок і письмового матеріалу від поодиноких осіб із США і Канади.

Відвідали курси особисто: д-р В. Галан, о. д-р Василь Кушнір, сот. Богдан Панчук, посол Антін Глинка, майже всі наші отці з Риму, з-поміж яких надзвичайно жертівними були: о. д-р Іван Білянич, о. д-р М. Любачівський, о. д-р І. Блажейовський, о. д-р В. Дзьоба та згадувані вже о. д-р Михайло Ваврик і о. д-р Іван Прашко.

30 липня 1946 р. о 9-й год. 143 учасники Матуральних курсів приступили до письмового іспиту. Присутніми були два декани Священної Конгрегації, директор Матуральних курсів, а також викладачі поодиноких предметів. Голова іспитової комісії, о. д-р М. Ваврик вручав викладачеві предмета, що з нього відбувався іспит, конверт з темами задач. Викладач розривав конверт і виписував на таблиці теми. Професори наглядали, щоб іспитовані притримувалися правильника. Черговість письмових іспитів була така: 30 липня — українська задача; 31 липня — латинська задача; 1 серпня — англійська задача; 2 серпня — німецька задача; 3 серпня — математична. На першу (українську) задачу було призначено 5 і півгодини часу. На дві чергові — по дві години, а на дві останні — по 4 і півгодини. Коли зважити, що це був найгарячіший час італійського літа, а іспити відбувались у приміщеннях, виставлених на безпосереднє діяння сонячних променів, тоді треба подивляти запал і жертву молодих студентів, що серед найтяжчих умов таборового життя складали іспит зрілості.

По закінченні письмового іспиту мали викладачі велику працю з поправою задач. Треба признати, що при поправі були вони дуже старанні, хоч і суворі, але справедливі. Всі задачі після їх оцінки переглянув старанно о. д-р І. Прашко, що в засаді одобрив рішення професорів, але в трьох випадках вимагав підвищити оцінку з недостатньої на достатню. Учительська конференція, що відбулась тиждень після закінчення письмових іспитів, вирішила на основі оцінок іспитових задач не допустити до усних іспитів 6 учнів. Щоб прискіпити працю іспитової комісії, яка мала переслухати усні іспити 137 матуристів, вирішено створити дві комісії: одну очолював о. д-р М. Ваврик, другу о. д-р І. Прашко. Усні іспити почались 12 серпня 1946 р. о 9-й год. ранку. Кожний студент мусив скласти іспит із 7-ми предметів у такому порядку: 1. математика, 2. латинська мова, 3. фізика (або хімія чи природознавство, за вибором студента), 4. історія, 5. англійська мова, 6. німецька мова та 7. українська література.

Іспит трьох студентів тривав від год. 9-ї до 13.30 або від 16.00 до 20.30. Безпосередньо після іспиту відбувалась конференція, у висліді якої матуранти отримували негайно письмове повідомлення про те, що "... п. Н.Н. визнаний Іспитовою Комісією зрілим до високошкільних студій". Кожного дня перед двома комісіями складало по 6 студентів, і так матуральні іспити закінчились 26 серпня 1946 року.

На 143 кандидатів	
при письмовому іспиті відпало	6,
при усному іспиті відпало	18,
не зголосилось до іспиту	9.
Разом	33.

Із 143 кандидатів 110 склали матуру, з них: 15 — із дуже добрим поступом, 51 — із добрим, а 44 — з достатнім. Іспитова комісія ствердила, що студенти були добре підготовлені до іспиту зрілості й могли б стати перед будь-якою іспитовою комісією з-перед війни.

28 серпня, у день Успіння Пресвятої Богородиці, відбулось урочисте закінчення Матуральних курсів. Вранці всі абсолювенти й викладачі були на Службі Божій, а багато з них приступило до святого Причастя. Увечері 110 абсолювентів зійшлись у театральній залі, щоб разом із своїми професорами та старшинами з Команди табору святково закінчити курси. На столах для кожного стояла склянка вина та дещо з овочів — це все, що можна було дістати в таборі на особливу нагоду. Програма була простенька, але добре приготовлена. Хор матурантів виконав декілька пісень, було дві декламації, а потім численні промови. Першим промовляв голова іспитової комісії о. д-р Михайло Ваврик, потім комендант табору май. С. Яськевич, після нього директор курсів М. Борисюк, а там слідували промови абсолювентів. У всіх промовах звучали дві характеристичні нотки. Перша — глибока вдячність професорам, що без жодної винагороди, керовані любов'ю до ближнього та своєї професії, працювали увесь рік, щоб належно приготувати студентів до іспиту зрілості. Друге — глибока вдячність до Святішого Отця, що за посередництвом Священної Конгрегації для Східних Церков і Їх Екссцеленції Високопреосвященного Кир Івана Бучка по-батьківськи піклувався українськими полоненими в Ріміні. Варто при цьому згадати, що велике число старших віком і рангом старшин табору, як і 14 студентів Матуральних курсів, було православного віровизнання, й це з їх уст ішли зворушливі слова вдячності й пошани для Святішого Отця та Високопреосвященного Кир Івана за його турботу, за труди та старання.

На закінчення слід згадати, що матуральні свідоцтва були виготовлені в двох мовах: латинській і українській. У них стверджувалось, що "... п. Н. Н., уроджений дня ... в ..., релігії ..., скінчивши восьмий клас в Українській Гімназії в Ріміні, складав іспит зрілості перед Іспитовою Комісією, скликаною Священною Конгрегацією для Східних Церков декретом, ч. 221/45, з дня 6 липня 1946 р., та одержав такі оцінки:

Релігія
Українська мова
Латинська мова

Англійська мова
Німецька мова
Історія
Географія
Математика
Фізика
Хімія
Біологія

Іспитова Комісія признала п. ... зрілим до високошкільних студій і видала йому оце свідоцтво.

Ріміні (Італія), дня ... 1946 р.

Члени Іспитової Комісії.

Голова Іспитової Комісії.

На свідоцтві була папська печатка і було надруковане вже тільки по-латинськи завірення важности документа, підписане за Священну Конгрегацію для Східних Церков Їх Еміненцією Євгеном Кардиналом Тіссераном.

Для заокруглення картини хочеться ще додати, що учні курсів зорганізували філософічний гурток, дружину копаного м'яча, драматичний гурток, влаштовували "спільне свячене", "ялинку-вертеп", були учасниками всіх таборових імпрез. Сьогодні ж учні Української Гімназії в Ріміні, переорганізованої пізніше в Інститут ім. Св. Йосафата, — це близько дві сотні інтелектуалів-професіоналістів, що живуть і працюють в різних країнах світу, здобуваючи славу для українського імені.

Від того часу минуло багато років; годі пригадати все детально. Дивний і святковий настрій ворухить душу, коли пишу ці рядки. Згадую тих, що відійшли у вічність, і тих, що в далеких краях, і тих, котрих незабаром побачу. У великій пошані клоню голову перед всіма ними із скромною радістю, що виконав своє завдання так, як наказувала мені моя віра в живучість Української Нації, віра в нашу молодь, для якої працюю і на цій землі*.

* Автор має на думці З'їзд Рімінських Матуристів у двадцятиріччя їхньої матури, описаний докладно у "Вістях", ч. 124, 1967 р., стор. 25. Там же, на стор. 13, поміщений спогад пера С. Музички п. н. "Українська Гімназія в Ріміні".

Табло абітурієнтів Української Гімназії у таборі.
 Учительський склад (у центрі): о. Михайло Ваврик, ЧСВВ, з Риму, візита-
 тор таборового шкільництва з рамени Східної Конгрегації, папа Пій XII,
 о. Емануїл Кордуба, Н.Н., С. Далавурак, А. Томасевич, єпископ Іван
 Бучко, О. Монцібович, С. Сендецький, С. Кордуба, Ю. Кекіш, С. Маєр,
 М. Борисюк, директор гімназії, М. Кулицький, Г. Дорожівський,
 Є. Бірчак, Р. Припхан, май. С. Яськевич, комендант табору, Р. Войцех,
 С. Ільницький.

О. Корчак-Городиський

УКРАЇНЬСЬКА СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА В ТАБОРІ БЕЛЛЯРІЯ — РІМІНІ

Українська Студентська Громада, що відбула свої засновницькі загальні збори дня 7 серпня 1945 р. в Беллярії, була першою самостійною організацією наших вояків в умовах полону з ініціативи таборовиків, а не з наказу Команди табору, й не мала ніякого пов'язання з військовими ступенями її членів. Треба підкреслити, що якраз студенти й гімназійні абсолювенти, яких в таборі було близько 10 відсотків, першими зрозуміли потребу організованого життя, усвідомили собі, що скоріше чи пізніше доведеться зробити самостійний крок у життя, що для емігранта єдиною запорукою його буття є знання. Ці факти спонукали студентів і абсолювентів скликати 7 серпня 1945 р. загальні збори. Не легко було в таборових умовах того часу заснувати організацію, яка в засаді не мала нічого спільного з військовими ступенями її членів. Все-таки комендант табору ген. Михайло Крат дозволив відбути засновницькі загальні збори, висловивши тільки два побажання: щоб С. Г. не займалась внутрішньою українською політикою і позитивно впливала на маси таборовиків, що делегати — хор. Роман Гавриляк і бунч. Орест Городиський — пообіцяли. Студентська Громада постала ще в тих важких часах побуту в Беллярії, в таборі 5Ц, коли діяла советська Репатріаційна комісія, пекло гаряче сонце, не вистачало харчів і не було ще доброго зв'язку з зовнішнім світом. Організаторами С. Г. були брати Кришталовичі (стр.), хор. Дмитро Маслій, хор. Роман Гавриляк, хор. Роман Припхан, хор. Роман Смулка, хор. Теодор Барабаш і бунч. Орест Городиський.

На загальні збори, які відбулися під великим шатром біля "штабу", з'явилося понад 800 учасників. Після заслухання інформацій про потребу створення Студентської Громади обрано управу в такому складі: голова — хор. Дмитро Маслій, заступник голови — хор. Роман Припхан, секретар — хор. Роман Смулка, бібліотекар — хор. Богдан Маців, скарбник — хор. Олександр Марків, референт зв'язку і преси — бунч. Орест Городиський, культурно-освітній референт — хор. Теодор Барабаш, два вільні члени — хор. Роман Гавриляк та стр. Михайло Фостяк, контрольна комісія — хор. Юрій Крук-Дроздовський, бунч. Лев Мартюк та стр. Володимир Кришталович,

перший член відділу — хор. Р. Гавриляк, другий член відділу — дес. М. Фостяк.

Найважливішим завданням управи було чи не найскоріше скласти список студентів, зв'язатися з зовнішнім світом та довідатись, де є можливості для студій по різних університетах. Уся управа взялася за ті перші напрями праці, однак дія советської Репатріаційної комісії zdeкомплектувала нашу молоду управу, забираючи голову С. Г. хор. Д. Маслія і членів управи: хор. Р. Гавриляка, хор. Т. Барабаша і хор. О. Маркова до т. зв. міжнародного табору. Весь тягар праці практично спочив на трьох членах управи — хор. Р. Припхана, хор. Р. Смулки і бунч. О. Городиського.

У першому періоді (організаційному) управа старалась статистично охопити всіх студентів і абсолювентів середніх шкіл, організувати видання часопису і нав'язати зв'язок із зовнішнім світом. За підставу періодизації праці С. Г. можна взяти загальні збори. Відбулося двоє звичайних загальних зборів і одні надзвичайні.

У другому періоді до управи С. Г. були обрані студенти, які дуже поважно задумувалися над можливістю виїхати кудись на продовження студій і які поробили конкретні плани щодо виїзду на навчання до Іспанії. В тому другому періоді частинно можна було зауважити і внутрішні українські політичні розходження.

На третій період припало фінансування виїзду на студії, виїзд до Англії та відновлення праці С. Г. на новому терені. У тому періоді ще в Римі проведено ряд зустрічей і конференцій, що дозволило найбільш охочим студентам виїхати на навчання.

Кожний період мав своїх відданих працівників, яким треба завдячувати ріст С. Г. і позитивний вислід праці. Спочатку управа намагалася нав'язати зв'язок з українськими центрами поза Італією, поінформувати їх про наше життя-буття і про наше бажання продовжувати студії. В тому часі завдяки допомозі Допомогового Комітету в Римі, а головню завдяки їх Ексцеленції Єпископові д-рові Іванові Бучку, о. д-рові Іванові Біляничу, о. д-рові Михайлові Ваврику, ЧСВВ, о. д-рові Іванові Прашку (пізніше Єпископ для українців-католиків в Австралії), ми нав'язали контакти не тільки з українськими осередками Німеччини і Австрії, але й із заокеанською еміграцією, роль якої в житті полонених дивізійників за дротами треба б було спеціально з'ясувати.

Допомоговий Комітет в Римі асигнував певну суму грошей для потреб табору. С. Г. одержала приладдя для писання, книжки і найголовніше — посередництво зв'язку зі світом. Якщо б не було допомоги Римського Комітету, а також українців з II-го Польського Корпусу ген. Андерса, то наша таборова преса завмерла б уже на початку свого існування.

Одною з референтур С. Г. була референтура зв'язку й преси, що її очолив бунч. О. Городиський. Як приклад його праці, появило-

ся з датою 1 вересня 1945 р. в Беллярії перше число двотижневика, згодом тижневика, півтижневика й вкінці щоденника "Життя в таборі" накладом 500 примірників на понад 10 тисяч таборовиків. З того числа 50 примірників висилалося до Риму, до жіночого табору в Річоне, призначено було також кілька чисел до Німеччини, Австрії і США (під час перебування одного разу у 70-х рр. в редакції "Свободи" показував мені редактор деякі таборові видання, в тому числі й "Життя в таборі").

Наклад на такий великий табір був мінімальний, але вже при допомозі першого числа нав'язали ми контакт з українцями з II-го Польського Корпусу, які радо читали нашу газету та допомогли нам папером і восковиками. З великим признанням згадую поміч підстаршини того Корпусу мґра Т. Данилова, який в розмові з представниками С. Г. давав логічні поради вільного чоловіка, що краще орієнтувався в політичній ситуації і робив дуже цікаві і влучні (оцінюючи з перспективи минулого) коментарі.

На перше число відгукнувся також професор Євген Онацький, який проживав у Римі та який прислав до редакції багато старих пресових видань як галицьких, так і еміграційних.

Через дивний збіг обставин у час капітуляційного відступу з фронту деякі вояки Дивізії потрапили до II-го Польського Корпусу. Були це головню студенти, які хоч боязливо (бо могли наразитися на поважні неприємності зі сторони польської військової розвідки, які явно переслідували українців), але підтримували з нами зв'язки: пересилали пресу, книжки, а головню, цікаві листи з описом життя, волі і перспектив на майбутнє. Зокрема цікаві і цінні інформації переслав нам один недавній вояк Дивізії "Галичина".

Студентська Громада стала ініціатором шкільництва, організувала торговельно-адміністративний курс під проводом Осипа Мудрого і технічний під проводом інж. Монцібовича, який згодом перетворився у нормальну Технічну школу, яка мала високий рівень навчання. Шкільництво у таборі полонених Беллярія—Ріміні — це окрема, дуже цікава тема.

Заходами С. Г. відбувалися цікаві доповіді, на які, крім членів, заходили послухати охочі. Учасників таких доповідей не було багато, але присутні дуже часто ставали свідками цікавих дискусій. У першому періоді існування С. Г. число учасників доповідей сягало близько 90 слухачів. Для ілюстрації подаю деякі теми доповідей: 1 вересня 1945 р. дес. Богдан Тарнавський — "Салазар"; 8 вересня 1945 р. стр. Степан Ільницький — "Терпентковий промінь" (доповідь була дуже цікавою); хор. Микола Оглюк виголосив доповідь на підставі книжки С. Наріжного про українську еміграцію в 3-х частинах; хор. Євтушенко — "Спогади з Соловків". На марґінесі можна подивляти тих наших вояків, які, відступаючи з фронту, не розлучалися з книжками, що їх везли ще з дому. Сьогодні вже важко описати, що наші вояки привезли з собою до табору полонених.

З ініціативи С. Г. проголошено літературний конкурс, щоб дати змогу таборовикам, які в тих важких умовах робили спроби писати (на консервних наклейках), виступити перед ширшим форумом, щоб познайомити таборовиків із своєю творчістю. Літературний конкурс відбувся 29 вересня 1945 р., не був численним авторськими силами і не було багато слухачів, але все-таки зроблено початок — і це найголовніше.

Нав'язано контакт з жіночим табором в Річоне, де було деяке число студенток. Жіночий табір в Річоне був також своєрідною централею, де зустрічалися головно в неділю вояки Дивізії "Галичина" і українці з II-го Польського Корпусу та де відбувалися передачі речей до табору з кореспонденцією у світ. У тому таборі по обох сторонах дротяної огорожі відбувалися і зустрічі рідних з різних армій. Автор цих рядків бачив зворушливу зустріч батька з II-го Корпусу зі своїм сином, вояком Дивізії. Обидва походили з Бережанщини.

Студенти, що вже мали за собою певний період студій, були найбільш зацікавлені в тому, щоб продовжувати подальші студії і не витратити часу на бездіяльне сидіння в таборі. Інформація хор. Ю. Крука-Дроздовського, який з дозволу англійського командування і з його поміччю їздив до Болоньї, де цікавився можливостями студій, притягнула велику кількість слухачів. Хор. Ю. Крук-Дроздовський був членом С. Г. і в таборовій адміністрації виконував обов'язки культурно-освітнього референта. 15 жовтня 1945 р. хор. Крук-Дроздовський подав свої думки і спостереження від поїздки на ширших сходах членів С. Г. Теоретично існувала можливість студій, тому треба було вивчати італійську мову. С. Г. звернулася з проханням до англійського командування включити в поїздку до Болоньї також членів С. Г., та, на жаль, (може й за сугестією нашої Команди) прохання це не було виконане.

З переїздом цілого табору до Ріміні С. Г. одержала від Команди табору спеціальний барак на бібліотеку та читальню. Бібліотекарем призначено стр. Кліма Роснецького. У 1946 р., після наполегливих старань Команди нашого табору та інтервенції Їх Ексцеленції Єпископа Івана Бучка й отців з Римського Комітету, повернулися всі наші вояки з т. зв. міжнародного табору ч. 3 до нашого табору ч. 1. В той момент наша управа знову почала працювати в Комітеті. За час перебування деяких членів в міжнародному таборі росли також деякі розбіжності між членами управи, головно на відтинку внутрішньої української політики. Другі загальні збори, скликані на 25 липня 1946 р., проходили під кутом боротьби двох націоналістичних відділів, а також поважної групи студентів, зацікавлених можливостями студій і не зацікавлених в розладі поміж прихильниками двох націоналістичних відділів. Ще перед загальними зборами покинув табір секретар С. Г. хор. Роман Смулка, який виїхав до Риму з бажанням продовжувати технічні студії. Зі звітів уступаючої упра-

ви довідалися присутні (близько 90 осіб) про виконану працю, а саме, було відбуто 16 сходин управ, 24 ширших сходин членів, відбуто одні інформаційні сходи, виголошено 20 рефератів, відбуто 2 літературні вечори, влаштовано шаховий турнір, започатковано і проведено два курси — торговельно-адміністративний і технічний, заініційовано створення Народного Університету, який в майбутньому відіграв поважну роль в таборовому житті. Вислід праці першого, найважчого, початкового періоду був дуже добрий як на умовини полону, виявлено дуже багато ініціативи при майже ніяких матеріальних засобах, та й співпраця управи була дуже добра, чого не можна сказати про наступні управи. Заходами управи С. Г. започатковано видавати зразу ж орган С. Г. — двотижневик "Життя в таборі". На створення бібліотеки англійське командування асигнувало 50 тисяч лір. На час загальних зборів бібліотека нараховувала понад 340 томів, з яких користало 458 осіб.

На пропозицію уступаючої управи загальні збори через акламацію наділили почесним членством Їх Ексцеленцію Єпископа д-ра Івана Бучка, проф. О. Монцібовича та інж. Монцібовича за спеціальну опіку над студентами в таборі. Вибір управи проходив у негативному настановленні до т. зв. бандерівських кандидатів. Нову

Перша управа Студентської Громади, 1945 р.
Стоять зліва: Володимир Кришталович, Теодор Барабаш, Юрій Крук-Дроздовський, Орест Городиський, Михайло Фостяк.
Сидять: Лев Мартинюк, Роман Смุลка, Дмитро Маслій (голова), Роман Припхан, Роман Гавриляк.

Третя управа Студентської Громади, 1947 р.:
 Анатолій Скоробогатий, Орест Марків, Клим Роснецький.
 Сидять: Олександр Білик, Юрій Кекіш, Ярослав Гаврих,
 Степан Ільницький, Олександр Марків.

управу обрано в такому складі: голова — хор. Д. Маслій, заступник голови — хор. О. Марків, секретар — підхор. Ю. Кекіш, культурно-освітній референт — хор. Т. Барабаш, бібліотекар — стр. К. Роснецький, скарбник — хор. Я. Гаврих, референт зовнішньої інформації — віст. С. Ільницький, вільні члени — підхор. Р. Левицький, О. Забара.

Нова управа приступила до праці в час посилених утеч з табору. Хоч комендант табору майор Савелій Яськевич, а також Римський Комітет не схвалювали втечі з табору, хоч називано то дезерцією, та це не мало найменшого впливу на охочих покинути табір, бо ж за рік побуту в таборі й при допомозі того ж Римського Комітету дуже багато родин віднайшло себе, а також таборовики, що мали добру інформацію про ситуацію на волі, покидали табір, бо виходили з правильного założення, що англійський король не буде завжди ними опікуватися, що одного дня треба буде зробити самостійно крок на волю. Студенти покидали табір, щоб продовжувати студії. Гарячка втеч не обминула і деяких членів управи С. Г. Все-таки більшість членів управи С. Г. не піддалася психозу втеч. Найважливішим завданням нової управи було уможливити студентам виїхати з табору на студії. Як видно з протоколів засідань управи, на кожному засіданні присвячено цьому питанню найбільше уваги. Спочат-

ку були роблені старання в Англійській Команді виїхати на студії в Італію. Одержані інформації вказували, що італійські університети акцептували б навіть верифіковані засвідчення про матуру чи пройдені студії. В серпні 1946 р. два члени управи — хор. Д. Маслій і віст. С. Ільницький відбули поїздки до Риму, щоб на місці провести відповідні розмови про можливості виїзду на студії. В Римі делегати С. Г. розмовляли з Їх Ексцеленцією Єпископом І. Бучком, з капітаном Нельсоном, від якого одержали 10,000 лір на закуп відповідних книжок, були рівно ж в Італійському Міністерстві Шкільництва, в якому одержали інформації, що існує можливість для наших вояків студіювати в Італії, тільки не можна для всіх нараз.

В міжчасі неофіційно довідалася управа С. Г., що Команда табору разом з представником Римського Комітету о. д-ром І. Прашком укладають якусь листу студентів для висилки на студії. Спільне засідання управи з комітетом майора С. Яськевича і о. д-ром І. Прашком підтвердили правдивість поголосок. Команда погодилась співпрацювати у справах висилки студентів і враз з управою С. Г. уклала черговість студентів. Справи укладення листи і виїзду першого транспорту студентів через Рим до Еспанії викликали досить поважні непорозуміння всередині самої Громади, що довело до обвинувачення голови хор. Д. Маслія (вже після його виїзду) і віддання цілої справи під розгляд товариського суду. Справа хор. Д. Маслія переходила різні стадії і закінчилася осудженням його вчинку та відповідними інформаціями до ЦЕСУСУ, Римського Комітету й Української Студентської Громади в Мадриді. Безперечно, поніс відповідальність також комендант табору майор С. Яськевич, що знехтував договір з управою С. Г.

На засіданні управи 14 жовтня 1946 р. подано до відома, що зі складу управи виїжджають на студії до Еспанії хор. Т. Барабаш, хор. Д. Маслій, стр. О. Забара і підхор. Р. Левицький. У зв'язку з декомплектуванням управи скликано на 24 жовтня 1946 р. надзвичайні загальні збори. Із звітів на них присутні довідались, що за три місяці урядування відбуло 18 сходів управи і тільки одні ширші сходи. Внутрішні непорозуміння в управі і бажання якнайскоріше виїхати на студії не давали змоги управі розгорнути ширшу працю для тих членів С. Г., що залишалися в таборі.

На надзвичайних загальних зборах вибрано управу в такому складі: голова — хор. Я. Гаврих, заступник голови — віст. О. Марків, секретар — підхор. Ю. Кекіш, референт зв'язку — підхор. Анатолій Скоробогатий, культурно-освітній референт — дес. Олександр Білик, скарбник — віст. С. Ільницький, члени — хор. О. Марків та стр. Зенон Заячківський, якого в дуже короткому часі замінив стр. Борис Хам, а після його виїзду на студії до Парижа (без помочі Команди табору) на його місце докооптовано стр. Романа Сиротинського. У зв'язку з правдоподібністю дальших можливих виїздів на студії з

ініціативи С. Г. зорганізовано курси італійської, французької і еспанської мов, як рівно ж започатковано видавати студентські видання. У цьому періоді голова С. Г. відбув двічі поїздку до Риму, щоб на місці обговорити можливість дальших виїздів на студії.

30 березня 1947 р. відбулася конференція управи С. Г. з д-ром Когутом, ЧСВВ, уповноваженим Преосвященного Єпископа д-ра І. Бучка для опіки над нашими студентами в Західній Європі. Американський паспорт ставав йому у великій пригоді, коли йшлося про різні інтервенції і старання. В міжчасі з управи С. Г. виїхали до Еспанії на студії О. Білик, Ю. Кекіш і А. Скоробогатий.

У перших тижнях 1947 р. англійське командування повідомило, що український табір буде зліквідований. 27 квітня 1947 р. відбулося останнє засідання управи. Тому що хор. Я. Гаврих не збирався їхати до Англії, передав функції голови дес. О. Маркову, скарбником призначено стр. Клима Роснецького. З моменту ліквідації табору в Ріміні перестала також існувати С. Г.

Серед членів С. Г. почали студіювати раніше 72 і бажали далі студіювати 247 чоловік. Серед бажуючих найбільше хотіли студіювати медицину (52), технічні науки (36), агрономію (23), а з гуманітарних — філологію (10). За віком найстарший студент мав 39 років, а

Старшини 2-го полку.

Зліва направо: Зенон Костельник, Мирон Головатий, Василь Тафійчук, Н.Н., Ігор Угрин, Андрій Угрин, пор. Степан Шуган, Степан Кукурудза, Богдан Кандюк, Н.Н., Михайло Якуб'як.

наймолодший 20 років. На англійському терені відновлено С. Г., а деякі студенти закінчили студії в Ірландії і Англії.

Виїзд студентів з табору полонених на студії є виключно заслугою зв'язків Преосвященного Єпископа д-ра І. Бучка і позитивного ставлення католицьких кіл Іспанії і Ірландії. Всі студенти, що були активними в С. Г., можуть із задоволенням говорити про виконану працю. Вони були промотором усіх заходів у таборі, знаходили підтримку і зрозуміння зі сторони старшин, що мали вже закінчені університетські студії. З приємністю треба згадати д-ра Романа Рака, о. Емануїла Кордубу та сотн. Богдана Підгайного. Зі сторони Команди табору могла бути краща опіка й поміч, але цю аномалію можна приписати невідповідним іноді таборовим відносинам.

Багато колишніх вояків Дивізії "Галичина" закінчили свої студії у різних університетах, згадати хоча б Мадрид, Париж, Лієж, Амстердам, Мюнхен та інші міста Німеччини, Лондон й Ірландію, а також США, Канаду, Аргентину, Бразилію та Австралію. Дуже багато колишніх студентів займають високі фахові становища у країнах свого поселення. Декілька абсолювентів Матуральних курсів, які після складання іспиту зрілості стали членами С. Г., приїхавши до США, відбули військову службу, а деякі воювали в рядах американської армії в Кореї.

Загальний вигляд на табір ч. 1 у Ріміні.

УКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА БУВШИХ ВОЯКІВ (БЕЛЛЯРІЯ–РІМІНІ, ІТАЛІЯ) (Хроніка, почата дня 07. 08. 1945 р.)

Мені, як секретареві Української Студентської Громади бувших во-
яків на еміграції, доводиться писати ось цю "Хроніку". Моїм завданням є
не пропустити всякого роду факти, зв'язані з товариством, які б служили в
майбутньому як історичні факти товариства. Тому не буду розводитись над
подіями в формі якоїсь повісті чи хоч би оповідання, але у формі щоден-
ника буду увіковічувати події на папері.

Роман СМУЛКА,
хорунжий і секретар

День 8. 5. 1945 застав Українську Дивізію на східному фронті
у Штирії, між містечками Фельдбах і Штраден на відтинку, де вона
проводила запеклі бої з більшовиками. Маючи по боках, як сусідів,
моторизовані німецькі дивізії, Українська Дивізія у часі відвороту
відстала (сусіди скоро утікли), охороняючись своїми частинами від
наступу більшовиків, прямувала у напрямі Фелькермаркта, відтак
Зальцбурга, щоб потрапити в англо-американські руки, а не своїх ка-
тів. Та наступаючі більшовицькі моторизовані частини поперетина-
ли дороги відступу, отже прийшлося частинам Дивізії поодинокі
продиратися на захід. Це і було причиною, що не ціла Дивізія попа-
ла в одне місце, а опинилася у різних містечках, окупованих англій-
цями або американцями.

Найбільша однак частина попала у обсяг діяння південної ан-
глійської армії, і то було причиною, що їх стягнули в один табір. Ви-
шукуючи по всяких таборах українців і групуючи їх, англійці пере-
везли українських вояків аж у Італію, у місцевість Беллярія біля Рі-
міні, де їх біля 11 тисяч зібралося у таборі, позначенім 5Ц.

Не відразу нав'язалося зорганізоване життя в таборі. Праця од-
нак ішла, табір організувався, а в кінці дійшло і до зорганізування
Української Студентської Громади. Думка створити Студентську Гро-
маду нуртувала між студентами майже від початку, але справа не ви-
ходила наверх, бо пануючим настроєм в таборі було — ось-ось розі-
йдемось. Та в кінці це притихло, а виринула справа організації това-
риства. Двоє друзів-студентів Кришталович Володимир і Городись-
кий Орест обговорювали думку створення студентського товарист-
ва, ділилися з іншими, і 2 серпня зав'язується ініціативний гурток, куди
крім двох вищезгаданих друзів увійшли Гавриляк Роман і д-р Рак.

Праця йшла повним ходом. Вже 3 серпня маємо проект статуту товариства, опрацьований при допомозі д-ра Левицького та м-ра Стеткевича. Брак паперу в таборі змушує писати цей проект на туалетному папері, що теж стає гарною пам'яткою. Рівночасно ініціативний гурток висилає листи до греко-католицьких отців в Римі, які вже перед тим відвідали наш табір, як рівно ж до Української Студентської Громади в Інсбруку з просьбою про матеріальну поміч у формі книжок і паперу.

Основуючі загальні збори скликано на 7 серпня 45 р. о 14-й год. Дивним може виглядати комусь час зборів, але в таборі "час" не відігравав ролі. Обмежений він був лиш від год. 7:30 до 8:30 і від 17:30 до 18:30 — час перечислення стану табору. Решта — це вільний час для нас.

І справді, о 14-й годині 7 серпня 1945 р. у вівторок зібралося студентство у великому шатрі навпроти Команди табору — невеликої каменички на ціле десятитисячне містечко — на загальні збори. Велике шатро, назване для гумору "Таборовою читальнею" чи "Народним домом", наповнилося студентством і не студентами (з цікавості, може якраз даватимуть кекси).

Про перебіг зборів не слід тут писати, на це маємо книгу протоколів, але зроблю одну заввагу. Дається відчути зник студентського вироблення у дискусіях, яких майже взагалі нема, а як є — то дуже слабенькі, дрібничкові. Дається відчути три групи студентів (хай однак ніхто не думає про якісь три відмежовані партії): активні студенти, які готові працювати і в тих умовах таборового життя; пасивні, чи радше ображені не лиш на це, але гейби на цілий світ; не бракувало й критиків — людей, які здібні критикувати щось зорганізоване, але самі і не думають щось творити. Це і показалося навіть у деяких словах дискусії.

Збори відбулися у присутності 120-ти студентів у десятитисячному містечку 5Ц. Зменшилось число мешканців, бо деякі, панічно утікаючи з фронту перед "тим", далися намовити більшовицькій Репатріаційній комісії повернути на "батьківщину". (Чи справді Сибір став Українською батьківщиною в Радянськiм Союзі?). Закінченням зборів був спільний знімок.

Починається інтенсивна праця для нас, студентів. Намічення її напрямків усталюється на засіданні відділу товариства 8 серпня, попередженого теж спільним знімком відділу.

Мусимо працювати, сказано на засіданні, бо (як неофіційно завважено) Репатріаційна комісія провадить через своїх агітаторів комуністичну агітацію в таборі навіть у формі летючок.

Та вже днем пізніше маємо ще один доказ комуністичної праці. Кількадесят людей з 2-го полку у формі бунту через несправедливий поділ харчів роблять напад на Команду табору в пошуках нагромаджених запасів, а в дійсності з метою внести анархію, яку "вони" вміють гарно використовувати. Не бракує там криків — проч з "панамі поручниками". Та це їм не вдається. Табір повертається

до нормального життя. Але відносини треба поправити. Зійшовся відділ Студентської Громади, обговорив справу, намітив план праці для оздоровлення відносин. На сходинах підкреслювалося факт, що події в 2-му полку 9 серпня невеселі, але рівночасно зазначалося, що і коло штабу табору є люди, яким там не місце.

Тим часом комендант табору ген. Крат старався виправдати бунт у таборі перед очима англійців, які вважали це за загальнотаборовий бунт. Шукали винних осіб. Виходило наверх, що ще давно почата справа в дослідженні надужит в таборовій інтендантурі недопроваджена до кінця, а затушована. В тій справі визначається даліше слідство. Справу слідства переймає хорунжий Гавриляк Роман (член відділу УСГ). А тим часом табір ще гуде під враженням подій. Пропаганда більшовицька не вгаває. Включно з летючками "проч з панамі" і т. п. появляються другого роду летючки, що нагадують осліпим злочини у Вінниці і Львові, голод на Україні і т. д. Це появилось 10 серпня 1945 р. у вечірніх годинах.

11. 8. 45 сходиться відділ УСГ, куди приходить комендант табору ген. Крат і апелює до відділу, щоб передати далі студентству, що у тих тяжких хвилинах відносин в таборі хоче він опертись на інтелігенцію, а передовсім на студенство. Відділ запевнює ген. Крата, що де іде оборона честі українського народу, студентство все підтримує. Та рівночасно голова товариства хор. Маслій звернув увагу на недотягнення у Команді табору, головно взявши під увагу таборову поліцію, яку треба переорганізувати.

12. 8. 45 дещо загострюється ставлення англійців до табору, бо навіть щонедільна поїздка до жіночого табору в Річоне не відбулася. Не поїхав навіть туди священик відправити Службу Божу, що дозволялось щонеділі.

13. 8. 45. (Чи справді тринадцятка нещасливе число? А до того ще й понеділок.) Коло полудня заїхало авто з російською військовою місією, як виднів англійською мовою напис на авті, а вже о год. 13:30 всі старшини з речами повинні були з'явитися коло вихідної брами табору, звучав наказ англійської комендатури.

Під претекстом, що ті, які не жили на територіях совєтів перед 3. 9. 39, не мають що робити в тім таборі, відсилають 35 старшин до табору 12-го, причім не бракує безпідставного "відокремлення" кількох старшин до арешту, між ними люди, як хор. Орлик і т. п. Люди, що скоріше рішилися їхати на "родіну", вже не одно виспівали. В таборі однак ніхто не знав, що там діється.

14. 8. 45 йшла дальша бранка старшин. Але тут вже можна відмітити дух деяких старшин (бо вже знали, що говорити, щоб їхати або зістати — "не видів більшовиків на очі"). Деякі з старшин хотіли за всяку ціну лишитися, щоб рятувати масу стрільцтва в цих обставинах. Інші і документи витягали (хор. Кузик), щоб лиш вирватися від "гавери", бо там "здається" пустять домів, а з тими, що лишаться, хтозна, що буде. Іде знову 38 старшин. Полковник Силенко, який

обняв місце ген. Крата (виїхав) — Команду табору, мав теж їхати, але на інтервенцію англійців залишається.

15. 8. 45 йшли під таку саму "бранку" викликані підстаршини і стрільці, з яких 51 від'їжджало теж до 12-го табору.

16. 8. 45 нова сцена на репатріаційній виставці. Комісія удає, що перебирає табір під свою управу. Викликають всіх старшин, які мають ступені полковників, курінних чи сотенних, закликають, щоб солідно виконували свої обов'язки. На запитання, чи перебирають табір, вони, однак, не дають ясної відповіді. Полковник Силенко від'їхав до 12-го табору. Табір обнімає сотн. Сакович. Доходить до того, що советський полковник входить до Команди табору і каже, щоб сотник Сакович солідно виконував службу і повинувався його вказівкам. Сотник, розуміється, спротивився і пішов зразу ж до англійського коменданта табору, який зазначив, що вислів советського полковника безпідставний і що лиш він дає накази щодо табору.

Більшовики від'їхали. Здавалось, наша перемога, але того самого дня арештовано отця пор. Кордубу і хор. Крука. Оборонна боротьба йшла далі. Йшли листи до Англійської Головної Кватири, виказуючі надужиття Репатріаційної комісії. Не бракувало скарг і на англійського перекладача — одного англійського капітана — симпатика советів. За це мала пущівка комендантові табору, але лист пішов.

17. 8. 45 в таборі ніхто не певний, що мали значити вчорашні кроки советів, але і задоволення — Комісії нема.

18. 8. 45 Комісії не було. В таборі дух піднісся, хоч кожний свідомий того, що вона приїде із новою "штучкою".

19. 8. 45 поїздка до Річоне відбулася нормально. Поїхав навіть від нашої Громади референт зв'язку, щоб пробувати там нав'язати контакти із зовнішнім світом. Наша таборова дружина ходила грати в м'яч до табору 5А. Наші здобувають велику перемогу — 3:0.

20. 8. 45 створено остаточно Курінь Молоді як осібну частину, де і є 288 юнаків. Курінь обіймає хор. Бессараб.

Сталася мала неприємність, бо в кінооператора німецького кіно, який гостив у нас, вкрали черевики.

21. 8. 45 Комісія знову завітала під наш табір, шукаючи охочих "на родіну". Почався Торговельний курс.

22. 8. 45 перейменовано "Поліцію" на "Таборову варту". На пропозицію УСГ сотню переймає хор. Бігус, який її і переорганізовує. Репатріаційна комісія далі працює.

23. 8. 45 Репатріаційна комісія, підкріплена одним советським генералом, ходила по табір, заглядаючи тут і там. Троє людей рішило їхати на "родіну" на злість, аби не сидіти в арешті (бо були покарані арештом за крадіж і там їх охопила туга за "родіною"). Однак, мовляв, їх і за те покарано, що хотіли вертати на "родіну". До вечора знайшовся ще 31 "щасливець" до повороту у ССРСР.

24. 8. 45 російський генерал забажав собі говорити зі всіма старшинами табору на спортовій площі табору. Зійшлася маса цікавих. Ге-

нерал у товаристві "барішні" почав розмову, а наші деякі старшини почали по-приятельськи цю розмову підтримувати, а нашу "барішню" навіть зачіпати, що аж прикро було дивитися. Не дивно, що це зараз було темою засідання відділу УСГ, який однак був вже ослаблений. Два її члени — хор. Гавриляк і хор. Марків — від 14 серпня перебували у 12-му таборі. Було це теж темою засідання всіх полкових і курінних увечері того ж самого дня, де гостро критикувались події дня.

25. 8. 45 Репатріаційна комісія домоглася в Головній Англійській Кватирі права усунення дотеперішньої управи табору, щоб її знов перевезти до табору 12А. Видала наказ, щоб всі коменданти полків і комендант табору з речами з'явилися о год. 9-й поза брамою. Та стрільці сказали: цієї забави досить! Тому забарикадували собою браму і не пустили старшин. Це викликало цікавий настрій. Насправді старшини від'їхали, забрали їх англійці, але приїхав англійський генерал, який зацікавився цією справою. В таборі створився стрілецький союз в боротьбі з більшовицькою агітацією і нахабністю. Зі старшинами, які відійшли, знову пішли два члени відділу Громади — хор. Маслій, голова, і хор. Барабаш, культосвітній референт.

Того дня о год. 14-й почався Мірничий курс, ведений інженером Климом Монцібовичем.

В таборі настроїв, як ніколи. Появились кличі — "Хай живуть наші старшини!", а постанова не пустити більше Комісії у табір здавалася цілком здійсненою.

26. 8. 45 ширші сходили членів Громади, на яких зреферовано діяльність Товариства та чого добила вже Громада. Бунчужний Городиський зреферував коротко всякі відомості з преси. Поява Репатріаційної комісії збрала знову маси народу під брамою, щоб не пустити їх у табір. До Англійської Кватири надійшов знову лист з жалем і протестом.

27. 8. 45 з Команди табору поїхали знов до Німецької Головної Кватири нав'язати культурний контакт головню в справі книжок. Від УСГ поїхав референт зв'язку і преси бунч. Городиський.

28. 8. 45 Репатріаційна комісія діяла далі, але до табору і не думала увійти. З 5-го полку відійшов один вояк до ССРСР. В таборі сповіщають, що хто хоче, хай ще в тім дні йде до ССРСР без обави, але хто піде пізніше, буде уважаний за шпигуна.

29. 8. 45 табір обійняла нова Команда. Комендантом Англійського Табору став майор із Гаупткватири.

30. 8. 45 Репатріаційна комісія працює. Під перегляд іде 4-й полк. Відходить навіть один старшина.

31. 8. 45 англійський комендант табору відвідує Курінь Молоді. Об 11-й год. він і ад'ютант табору йдуть на конференцію до коменданта табору. Рівночасно йде стрілецька делегація з листом. Всіх ввічливо приймають, говорять дуже втішні слова щодо нашої справи.

1. 9. 45 відбувся концерт, влаштований таборовим хором і оркестром, на яким був присутній англійський комендант табору.

У табір загостило кіно.

Появився "Український самоучок англійської мови", виданий старанням УСГ.

2. 9. 45, як щонеділі, відбулася поїздка до Річоне. Поїхав теж референт зв'язку і преси Громади бунч. Городиський, якому вдалося встановити зв'язок з українцями, що перебували у польській армії, через інж. Шульмінського і д-ра Бачинського та привезти деякі речі для УСГ, зібрані українцями в польській армії.

Наші дівчата робили деякий бунт з приводу відвідин під впливом листа, посланого одним залюбленим хорунжим, який попав в розпуку, бо не поїхав у неділю.

Одночасно в таборі відбулися ширші сходи членів Громади, сполучені із дискусійним рефератом "Салазар", однак дискусія майже не відбулася.

2. 9. 45 наші отці привезли із Річоне книжки і зошити, призначені для табору.

5-й полк хотіли оглядати більшовики, але по новому згромадженню стрілецтва під брамою — зрезигнували. Викликаний відтак один Курінь 5-го полку поза дрти з'явився всього на 50%.

4. 9. 45 референт зв'язку УСГ поїхав до шпиталю, щоб і там встановити зв'язки. Культурно-освітній референт табору хор. Крук роздав деякі зошити для табору, приділяючи УСГ 3 штуки.

5. 9. 45 відбувався розподіл книжок для табору у формі позички. УСГ не одержує ні одної, уважана, видно, культурно-освітнім референтом табору за таку громаду, що з книжками не має нічого до діла. З розподілених зошитів, з яких кожний полковий культурно-освітній референт дістає 3, УСГ по надумі дістає 1.

6. 9. 45 газета, видавана УСГ, пригтовляється до опущення "святині" бунч. Городиського, відповідального редактора.

7. 9. 45 вийшло на світло денне перше число "Життя в таборі", газети, редагованої УСГ (10 сторінок, 50 примірників).

8. 9. 45 дружина копаного м'яча нашого табору їздила до німців — верстатової сотні, де прогала 2:3. Їздив теж заступник голови Громади хор. Припхан, якому вдалося точно розвідати границю впливів англо-американців і советів.

9. 9. 45 в домівці УСГ відбулися ширші сходи з рефератом друга віст. Степана Ільницького п. з. "Терпентиновий промисел". На сходинах був присутній комендант табору Яськевич.

Поїздка до Річоне знову відбулася, бунч. Городиський привіз знову дарунок для УСГ. Створено секцію УСГ в Річоне, а відпоручником іменовано подругу Карпинець Олену.

Репрезентація Головної Німецької Кватири приїхала до нас на матч копаного м'яча і зіграла 1:1.

Наш хор. Гумінілович їздив до Річоне співати на однім англійським святі, де його сердечно вітали, де він гарно виступив і був запрошений ще на 12. 9. 45.

10. 9. 45 Репатріаційна комісія знову покликала коменданта табору і комендантів полків до себе. Але лиш коротко запитала кожного два-три слова, крім Яськевича, з яким говорила хвилин 25, правдоподібно захоплюючись його володінням російською мовою.

Відділ Громади зінвентаризував речі, прислані Громаді, і намітив нагороди із них.

11. 9. 45 в таборі відбувся веселий матч копаного м'яча — хористи проти урядовців харчового відділу з вислідом 2:0 для хористів. Зв'язковий Громади їздив до табору 12.

12. 9. 45 прийшов до Громади лист із Українського Громадянського Комітету в Римі, а також посилка зошитів і паперу.

Хор. Гумінілович їздив із своїм хором знову на виступ до Річоне, де у концертній залі зібралася "сметанка" англійської влади з цілої округи і де не забракло знаної нам Репатріаційної комісії. Виступ нашого хору був розрекламований афішами по місту Річоне.

13. 9. 45 до табору прийшла вістка, що наші старшини мають повернутися з 12-го табору.

14. 9. 45 УСГ оголошує конкурс на літературні твори. Висилася листа до Куріня Молоді, вітаючи появу першого числа нової газети "Юнацький зрив". Табір проголошує виставку таборових робіт.

15. 9. 45 до табору завітав англійський генерал, який цікавився табовою лікарнею і Куренем Молоді.

О год. 14-й в домівці УСГ хор. Оглюк виголосив реферат на тему "Українська еміграція" (I частина), над яким розгорнулася деяка дискусія.

О год. 18-й почалися табові легкоатлетичні змагання. Вечір о год. 21-й. Курінь Молоді організував "Ватру".

16. 9. 45 другий день легкоатлетичних змагань почався спільним Богослуженням о 9-й годині нового часу (змінено час).

Поїздка до Річоне відбулася, як і щонеділі, їздив теж реф. зв'язку бунч. Городиський.

17. 9. 45 Репатріаційна комісія перестала діяти. Що мало це значити — не знати.

В таборі знову починалася робота, щоб викликати бунт через несправедливу видачу харчів. Однак це відразу вияснюється.

18. 9. 45 появилось перше число газети Куреня Молоді п. з. "Юнацький зрив" обсягом 10 сторінок з різноманітним змістом (навіть англійською мовою).

Стрільці одержали папіроси. Референт зв'язку бунч. Городиський їздив до шпиталю у справах громади.

Почали друкувати 2-ге число "Життя в таборі".

Дружина копаного м'яча їздила до табору ч. 14, де виграла матч у відношенні 4:0.

19. 9. 45 всіх (5) арештованих старшин при "репатріації" і сотн. Оксентіва переводять до 12-го табору.

21. 9. 45 свято Божої Матері. Відкриття виставки робіт у нашому таборі з участю англійського підполковника і старшин. Відкрито о год. 10:30 з участю хору хор. Гумініловича і таборового оркестру.

22. 9. 45 другий день виставки робіт. О год. 11-й відвідали її англійські старшини.

Появилось 2-ге число студентської газети "Життя в таборі" — 12 сторінок.

23. 9. 45 УСГ одержала папір від українців із 2-го корпусу. Курінь Молоді улаштував "Спорт на весело", що однак вийшло дуже сумно. Німецька дружина копаного м'яча гостювала у нашому таборі і програла 3:2. Була деяка інтрига, що допровадила до усунення одного гравця німецької дружини з площі і заміни судді.

24. 9. 45 прислала Німецька Кватира для нашого табору наукові книжки.

25. 9. 45 хор хор. Гумініловича їздив до Головної Німецької Кватирі зі своїм виступом, де на сцені, прикрашеній тризубом, їх вітали німці. Німецький джазовий оркестр гостював у нашому таборі.

26. 9. 45 по зливній ночі випогодилося. Приїхало авто з фільмом "Віденська кров".

Студенти відвідали виставку таборових робіт.

27. 9. 45 свято Чесного Хреста відбулось святковою Службою Божою. Приїхали гості з табору ч.12 (хор. Феник).

28. 9. 45 Студентська Громада купила українську машинку до писання. Почато друкувати 3-тє число "Життя в таборі".

29. 9. 45 о год. 14-й Студентська Громада влаштувала виступ молодих авторів з участю "аж" 3-х поетів. Було присутніх 75 членів. Виступили зі своїми речами Данилюк і Форись — вірші; Девлад — оповідання, розвідка. Широка дискусія закидала віршописцям брак ідейності.

Увечері відбулося засідання редакційної колегії "Життя в таборі" і активу задуманої таборової газети "Батьківщина", про близьку появу якої сповіщали оголошення.

30. 9. 45 відбулася, як звичайно, поїздка до Річоне, де стрінули о. Біянич з Риму. Він обіцяв приїхати до нашого табору.

Відбувся вечір в Курені Молоді. "Весела ватра" була гарно і старанно підготовлена.

Студентська Громада дискутує: або "Життя в таборі" стає загальнотаборовою газетою, або видає цю газету далі як орган Громади.

1. 10. 45 о. Біянич відвідує табір. Реєстр охочих студіювати теологію.

Конференція педагогічної ради Матуральних курсів.

2. 10. 45 реєстрація всіх студентів в таборі, бажаючих студіювати (зголосилося до 500 студентів).

Матч копаного м'яча з 1-м табором. Програно 3:4.

3. 10. 45 о. Біянич розмовляє з провідниками Матурального курсу — біля 250 охочих.

Почалися перші добрі дощі.

4. 10. 45 святкове закриття виставки таборових робіт і роздача нагород. Студентська Громада дала теж нагороди.

Почалася роздача плащів.

Вийшло 3-тє число газети "Життя в таборі".

Табір дістав для культурно-освітніх цілей 50 000 лір.

5. 10. 45 третій день дощу. Всі сидять в шатрах. Видача плащів продовжується.

6. 10. 45 в домівці Студентської Громади закінчення реферату "Українська еміграція".

Почалися вступні іспити на Матуральні курси.

Хор хор. Гумініловича в кількості 16 осіб їздив з виступом до Пассарі, де їх гарно прийняли і зложили для хористів папіроси і гроші — перший фонд хору.

7. 10. 45 по чотириденній перевірці—збірка. Списування студентів по фахах, де хочуть студіювати в Італії і на яких мовах.

8. 10. 45 проф. Монцібович, хор. Крук, хор. Дорожівський і Головацький поїхали купити книжки для навчання і інструменти, на що одержали 100 000 лір.

До табору приїхали з Австрії дві жінки шукати своїх чоловіків.

Приїхала теж до табору німецька дружина копаного м'яча "Візерба", в якої наша одинадцятка виграла 9:0.

Табір проголошує на 15. 11., на припоручення Англійської Команди, другу виставку робіт.

9. 10. 45 почалася реєстрація студентів у зв'язку з запровадженням картотеки.

10. 10. 45 другий день реєстрації студентів. Проголошено "10-й шоферський курс".

11. 10. 45 третій день реєстрації студентів. Приїхало до табору кіно "Остання рунда".

12. 10. 45 складання картотек студентів.

На терені Технічного полку сталася буча в зв'язку з арештом одного стрільця з 8-ї сотні того ж полку.

Побили стрільці хор. Бігуса. Арештовано 6 стрільців.

13. 10. 45 приїхав о. Любачівський, який забрав листи студентів.

Форкоманда нашого табору поїхала на місце нашого зимового табору в Ріміні. Загальна відправа старшин.

Приїхали наші "купці" книжок та інструментів.

Відбувся на ширших сходинах студентів спомин-виклад стар. Євтушенка на тему: "У Соловецькому засланні в рр. 1929—31".

14. 10. 45 появилось 4-тє число "Життя в таборі" як загальнотаборова газета.

Наша дружина копаного м'яча їздила до німців, де програла 4:1.

Хор ходив співати до англійців.

Поїздка до Річоне відбулася, як звичайно.

15. 10. 45 відбулися інформаційні сходи студентів в справі студій в університеті в Болоньї.

16. 10. 45 Форкоманда виїхала вже на стало до зимового табору. День перед тим (15. 10) приїхали із Інсбрука делегати від Комітету, які привезли багато листів.

Засідання відділу Студентської Громади в справі студій.

17. 10. 45 перший день переїзду нашого табору у зимовий табір Ріміні ч.1. (Переїхали запасний, 1-й, 2-й, 3-й, 4-й, Технічний і частина 5-го полку.)

18. 10. 45 переїздить решта табору у нове місце.

1. 10. 45 перша відправа командирів полків на новому місці.

Англійський генерал вислав листа до канадських українців в нашій справі.

20. 10. 45 виходить 5-те число "Життя в таборі". Відділ Громади радиться в справі формування фахових секцій Громади.

21. 10. 45 дружина копаного м'яча ходила до сусіднього німецького табору, де виграла з рахунком 6:0.

Хор. Барабаш відвідав нашу Громаду.

22. 10. 45 Громада одержала від сестри Карпинець Галі польські і англійські часописи.

Хор хор. Гумініловича їздив до німців з концертом. Їздив також оркестр.

23. 10. 45 хор хор. Гумініловича ходив з концертом до Інтернаціонального табору.

24. 10. 45 о год. 16-й відбулися сходи всіх студентів в справі поділу на секції по фахах. Вибрано провідників секцій.

Громада перебрала підручники із бібліотеки табору.

25. 10. 45 Громада розподілила підручники на секції. Підготовка до праці в секціях.

Матуральні курси одержують окреме приміщення. Курсантів відділено від полків.

26. 10. 45 збори провідників секцій Студентської Громади, щоб скласти план занять.

Загостив о. Біляннич.

27. 10. 45 сотник Винницький іменованій референтом таборового шкільництва.

28. 10. 45 урочисте відкриття Матурального курсу та занять агрономічної секції Студентської Громади.

Дружина копаного м'яча виграла матч у найсильнішої дружини німців "Червія" у відношенні 4:2.

29. 10. 45 почалися виклади у секції техніків і експортівки Студентської Громади у власному бараці ч. 9.

Хор хор. Гумініловича їздив з концертом до "Червії".

30. 10. 45 німецький оркестр влаштував у нашому таборі концерт.

31. 10. 45 хор хор. Гумініловича і виконавці Листопадового Свята ходили до табору ч. 3 для святкування Листопадового Свята.

1. 11. 45 Листопадове Свято в нашому таборі, яке на гарно улаштованій сцені випало фатально.

У Ріміні в Катедрі о. Кордуба відправив Службу Божу, під час якої співав церковний хор Головацького.

2. 11. 45 Студентська Громада дістала барак ч. 3 для влаштування таборової бібліотеки.

3. 11. 45 стр. С. Ільницький прочитав доповідь п. з. "Хімічна лабораторія".

4. 11. 45 поїздка до Річоне відбулася, як звичайно. Дружина компаного м'яча програла з сусіднім табором ч. 2 у них у відношенні 1:2. Німецька ревія гостила у нас.

5. 11. 45 відбулося засідання відділу Студентської Громади з метою порушення студентської справи перед англійцями. Англійський генерал приїздив до Англійської Команди нашого табору в нашій справі.

6. 11. 45 перший виступ до ранньої збірки у повній уніформі старшин (на англійське розпорядження).

7. 11. 45 перший день діяльності студентської бібліотеки.

8. 11. 45 Св. Дмитра. Службу Божу відправлено у новій таборовій церковці-бараку.

Англійський генерал у нашому таборі.

Приїхали представники Українського Комітету з Інсбрука: студ. Цимбалістий, о. д-р Ваврик і ще одна особа. Приїхала теж студ. Галя Карпинець, відпор. Студентської Громади в Річоне.

Конференція редакторів таборової преси.

9. 11. 45 почались у нашому таборі систематичні авдиції через гучномовець (дві години денно виготовляв п. Б. Литвинович).

10. 11. 45 хор хор. Гумініловича їздив з концертом до англійського шпиталю.

Відмова Англійської Команди в справі студій у Болонї.

11. 11. 45 у римській католицькій катедрі в Ріміні відправлено співану Службу Божу у співучасті обох таборових хорів. Хор Гумініловича їздив до німецької пекарні з концертом.

12. 11. 45 в таборі рух з приводу перебрання авт і автових верстатів до напрари авт.

Відбулися ширші сходи студентів в справі дальшого ведення курсів.

Реферат підхор. Кекіша "Будова атома".

Роздано нагородиза І-й літературний конкурс: 1-ше місце — Ю. Форись; 2-ге — З. Дмитришин; 3-тє А. Ворушило-Легіт; 4-тє — О. Девлад.

13. 11. 45 гарячка "Студій" уступила у студентів, бо на курси являється мінімальна кількість.

1. 11. 45 хор хор. Гумініловича їздив до цивільного словенського табору з концертом.

15. 11. 45 відкриття другої виставки таборових робіт у присутності англійського генерала (о год. 10-й).

16. 11. 45 німецький генерал Поляк і багато англійських старшин відвідало виставку.

17. 11. 45 Англійська Головна Кватира відвідала нашу виставку.

18. 11. 45 наказом по табору зорганізовано "Верстатовий курінь" для ремонту авт.

19. 11. 45 відбулися сходи старшин з метою передання англійського наказу заведення в таборі військової дисципліни.

Увечері рух із численням, бо знову кілька стрільців перейшло поза дроти.

20. 11. 45 за кару самовільного переходу за дроти заряджено о год. 23-й збірку, на якій перевіряли самі англійці.

21. 11. 45 24 кандидати на теологію виїхало до Риму (рано о год. 6-й). З нагоди свята "Базару" відбулась о 10-й год. загальнотаборова академія з Богослуженням рефератом хор. Федюка і виступом хору.

Увечері відбулася святкова ватра в Курені Молоді.

З Риму приїхав о. Блажейовський, а з Баварії пані Терлецька.

22. 11. 45 присутність студентів на курсах дуже мала, що вказує на неповажне ставлення до студій.

23. 11. 45 нашу виставку вдруге відвідали дівчата з Річоне.

24. 11. 45 відбулися ширші сходи Студентської Громади, де відчитано твори письменників, премійованих на I-му літературному конкурсі.

25. 11. 45 італійські партизани вкрали Команді табору авто, що вивозило сміття.

26. 11. 45 розпочато науку на Торговельних курсах під управою хор. Шугана.

27. 11. 45 відбулося святочне відкриття спортової площі. На відкритті відбулися боксерські змагання і змагання з копаного м'яча між нашою і німецькою дружинами з вислідом 2:2.

З табору звільнено стр. Киржецького — перший випадок звільнення з табору.

28. 11. 45 урядове оголошення Команди табору, що можна писати подання про звільнення з табору, долучаючи посвідку, що родина зобов'язується утримувати звільненого.

29. 11. 45 заходом культурно-освітньої референтури відбувся літературний вечір, на котрім читано вірші Б. Бори.

30. 11. 45 великі приготування до приїзду Єпископа Бучка.

1. 12. 45 розпочато навчання в Ремісничій школі під управою хор. Горошка.

В студентській домівці хор. Ю. Крук виголосив реферат на тему "Соціалізм та комунізм".

2. 12. 45 Преосвященний Єпископ Бучко відвідав наш табір. Крім торжественного Богослуження і прийняття в Команді табору відбувся концерт з участю хору, оркестру і танцюристів, які виступили у нас вперше.

3. 12. 45 Єпископ Бучко відвідав табір ч. 3, а також наших дівчат в Річоне.

В таборі випадок пожежі, згоріло одне шатро у Таборовій варті.

5. 12. 45 приїхало кіно. Показували "Спадкоємницю Розенгофу".

6. 12. 45 о. д-р Білянич відвідав редакцію "Життя в таборі" і Студентську Громаду, де заявив, що справа студій ще не вирішена.

7. 11. 45 хор хор. Гумініловича, а також балет Кушніренка виступали в Червії.

8. 12. 45 відбулися в студентській домівці сходуни з доповіддю хор. Крука п. з. "Господарська структура США".

9. 12. 45 в таборі відбувся так званий суд преси, неприємний випадок ад'ютанта.

10. 12. 45 другий день так званого суду преси.

11. 12. 45 хор хор. Гумініловича їздив з концертом до Німецької Головної Кватири в Мірамаре.

12. 12. 45 на спортивній площі відбулися змагання копаного м'яча між старшинами і стрільцями. Виграли стрільці у відношенні 6:2.

13. 12. 45 як вислід суду над пресою відбулася вужча нарада преси в справі її реорганізації.

14. 12. 45 приготування до матчу з англійською дружиною іде повним ходом.

15. 12. 45 в таборі відбувся матч нашої одинадцятки з англійською дружиною, який закінчився нашою поразкою у відношенні 2:3.

О год. 7-й вечора відбулися сходуни Студентської Громади, на яких бунч. Городиський відчитав "Платформу УГВР" та "Тимчасовий устрій УГВР".

17. 12. 45 Курінь Молоді влаштував у себе Миколаївський вечір. Хор хор. Гумініловича співав в німецькому таборі "Візерба".

В таборі стався автомобільний випадок, в якому потерпів тілесні ушкодження стр. Іван Лещишин.

19. 12. 45 Св. Миколай Куреня Молоді загостив і до решти табору. Гарно випав особливо "Актуальний Миколай" укладу п. Білика. Хор хор. Гумініловича виступав в нім в таборі ч. 2.

20. 12. 45 у май. Яськевича відбулися наради представників таборової преси, на яких постановлено створити окрему пресову референтуру.

21. 12. 45 в студентській домівці виголосив доповідь хор. Михайлів п. з. "Вирощування кави, чаю та какао". В таборовій церкві відправлено панахиду за душі бл. п. Данилишина і Біласа.

23. 12. 45 перервана поїздка до Річоне знову відбулася, як щонеділі.

24. 12. 45 гарячкове приготування вистав "Гриця" і "Запорожця", що мають бути відіграні на наше Різдво. На проби приїжджають наші дівчата з Річоне.

Трапилася крадіж, вкрали в англійців опони від авта.

25. 12. 45 англійці завзято святкують. В таборі загальна ревізія у зв'язку з крадіжкою з попереднього дня. Робота в таборі теж задержана, будувється лиш театр, який терміново мусить бути скінчений.

26. 12. 45 англійці далі святкують, так що ні хор, ні оркестр не могли їхати з виступами, бо не було конвою.

27. 12. 45 о. Кордуба з стр. Шкавритком поїхали до Риму по святковій дарунки.

28. 12. 45 відбулися сходи КУК "Листопад".

29. 12. 45 в домі Студентської Громади виголошено доповідь п. з. "Відносини польсько-українські" при рекордній присутності зацікавлених. Домівка не могла всіх вмістити.

30. 12. 45 наш табір ходив відвідувати виставку самодіяльності в таборі ч. 3.

Відбувся матч з німецькою дружиною табору ч. 2., який закінчився вигравем нашої одинадцятки у відношенні 5:2.

Тому що загальнотаборову хроніку провадять інші установи, скорочуюся в слідуючій році до нотування фактів із лише студентського життя Студентської Громади в таборі.

Провірено 24. 7. 46.

Контрольна Комісія: підписав в/р хор. Кришталович.

Група полонених українців з Чортківської округи.
У другому ряді, сидять: 4-й Василь Буртняк, 6-й Роман Чолкан.
Стоять: Василь Вербенюк, Н.Н., Василь Верига, Н.Н., Н.Н.,
Лев Мартюк.

Степан Шуган

РІМІНСЬКА ТОРГОВЕЛЬНА ШКОЛА

Одного ранку в листопаді 1945 року зайшов я після ранішньої збірки до Команди табору й зустрів там майора Осипа Винницького, референта таборового шкільництва, що півжартома і півсерйозно привітав мене такими словами: "Поручику Шуган! Наказую Вам і зобов'язую розпочати організування Торговельної школи в нашому таборі". Наказ цей, чи пак зобов'язання, не були для мене ніякою несподіванкою. Після переїзду табору з белярійських піль під солідні шатра Рімінського табору ч. 1 налагоджувалось наше життя під кожним оглядом, а організування шкіл набирало ознак акції, планованої на ширшу шкалю. Досвід із Белярії, де вже відбулись два торговельно-адміністративні курси, що тривали по два місяці кожний, допоміг чимало у виконанні згаданого вище "наказу". Ще того самого дня проголошено через таборові гучномовці набір учнів до Торговельної школи. Впродовж трьох днів відбувались письмові вступні іспити з української мови та математики. Із зголошених 400 кандидатів витримало іспит 158, із них створено окрему адміністративну одиницю; учнів поділено на три відділи, видано їм відповідну кількість шатер, збудовано три бляшані бараки, і в них розпочалось навчання 22 листопада 1945 р. Перед початком було відслужено Службу Божу, що її вислухали всі учні і викладачі.

У зв'язку з іспитами пригадується мені одна обставина, що її варто згадати для інформації непоінформованих. До іспиту кандидати мусили принести власні олівці та власний папір. У нормальних умовах, навіть у скитальських таборах, папір — це звичайна собі річ, але в Рімінському таборі його ціна була висока, а якби була й низька, то чим мав платити полонений? Не зроблю сьогодні великої помилки, коли подам, що близько 90% іспитових завдань були писані на... етикетках із харчових консервних пушок. Щоб здобути ці етикетки, зацікавлені облягали харчовий магазин у передвечірніх годинах, коли поодинокі частини отримували приділ харчів. "Фурієри" (харчові старшини чи підстаршини) дозволяли учням здимати ці етикетки з пушок, хоч це забиало їм час, бо йшлося про те, щоб, здираючи, не пошкодити паперу. В пізнішому часі пішли в забуття ці початкові труднощі. Культурно-Освітній Відділ приділював папір і олівці, столяри обдарували школу лавками та столами, зроблени-

Шатра, в яких перебували полонені.

ми зі скриньок, що їх постачав харчовий магазин. З Німецької Головної Команди приніс я декілька стінних карт різних частин світу, необхідних для навчання географії. Зате підручники залишились тільки мрією учнів і вчителів...

Викладати поодинокі предмети зголосився ряд учителів-фахівців, котрі були свідомі того, що за свою нелегку працю не матимуть ніякої винагороди. Велике признание належить їм за те, що серед таких несприятливих умов зобов'язались передавати свої знання вчорашнім товаришам по зброї. Нижче подаю список предметів Школи та їх викладачів:

Релігія —	о. М. Ратушинський і о. Маркевич.
Книговедення —	Осип Мудрий.
Купецька математика —	Іриней Костельник.
Товарознавство —	Ярослав Литвин.
Організація торгівлі —	Степан Шуган.
Географія —	Степан Шуган.
Основи економіки —	Антін Рудавський.
Торгов. і кооперат. право —	Антін Рудавський.
Кореспонденція —	Петро Мудрий.
Реклама —	Петро Мудрий.
Гігієна —	Іваницький.
Німецька мова —	Стацишин.
Англійська мова —	Петро Лис.

Програма навчання обіймала матеріал дворічної Торговельної школи з-перед війни, що його розложено на неповний один рік. Навчання відбувалося 5-6 днів у тиждень, чотири години перед обідом і дві-три години після обідньої перерви. До бляшаних бараків, де відбувались виклади, підведено електрику, щоб учні могли вчитись теж і у вечірні години; в шатрах це було неможливо, бо єдине освітлення в них — це саморобні каганці на пальну оливу, але вони були заборонені таборовими приписами. Літом кожної суботи всі учні ходили купатись у морі.

Приділ паперу та письмового приладдя, отримуваний від К.-О. Відділу, задовольняв тільки частину потреб учнів. Ті, що не курили, збирали невеличкий приділ тютюну в спільну "банку" і по якомусь часі продавали цей тютюн, а за отримані гроші купували потрібні для навчання зошити, олівці й т. п. в італійських крамницях поза табором. Друки, потрібні для практичних вправ у книговеденні, фабрикували самі при допомозі циклостилю, що обслуговував майже всю таборову пресу. Незважаючи на всі ті труднощі, хлопці швидко пристосувались до нового способу життя. Систематичні заняття у школі й виучування заданих лекцій, життя у власному середовищі молодих людей із спільними зацікавленнями і однаковими обов'язками сприяли дружнім взаєминам серед учнів школи. Суперництво

Римінська Торговельна школа. Степан Шуган, директор.
Сидять, зліва направо, викладачі: Н.Н., Гриней Костельник,
Петро Мудрий, Степан Шуган, о. Михайло Ратушинський, Осип Мудрий,
Володимир Грималівський, Михайло Махій, Н.Н.

між поодинокими відділами за кращий рівень навчання примушувало усіх пильно прикладатись до навчання. В дуже короткому часі після початку навчання багато учнів висловлювали вдячність своїм учителям за змогу навчатись рідною мовою, бо було багато серед них таких, що в довоєнних роках мусили ходити до шкіл із чужою мовою викладу.

Нелегкою була праця викладачів, бо без підручників мусили укладати собі плани навчання на цілий курс, а тоді готуватись до кожної лекції. Маючи, однак, до діла з людьми, повними посвяти та відданости справі, я не мав жодних клопотів.

Проте трапилась одна неприємність, що про неї хочу розказати. На початку 1946 року на вимогу советських чинників перевели британці деяке число наших старшин до 3-го (міжнародного) табору, де перебувала поважна група наших людей ще від часів репатріаційної акції. Попав туди також наш єдиний у таборі спеціаліст-товарознавець та технолог поручик Ярослав Литвин, з ним не можна було нав'язати контакту. Коротко після цього наші священники добились права відвідувати 3-й табір у неділі, щоб відправляти там Службу Божу. Разом із священником удавався туди й церковний хор, а до нього приєднався і я, щоб таким способом перепачкувати для пор. Литвина деяких сухих харчів і дістати від нього писані ним виклади товарознавства на цілий тиждень! Ці виклади я відчитував замість "засланого" вчителя протягом трьох місяців; три місяці кожної неділі відбував я мою мандрівку до 3-го табору, доки не вдалось нашій Команді переконати британців, що відокремлення певної частини наших старшин в ізольованому таборі не виправдало себе, і тоді британці дозволили їм вернутись до нашого табору.

Поза тим одним прикрим фактом, що, властиво, не зробив нам ніякої шкоди, праця нашої Торговельної школи йшла безперебійно й не залишила в моїй пам'яті жодного прикрого інциденту. Члени учительського збору висловлювали на своїх конференціях подив і признання для загалу учнів, що так поважно навчалися, від чого могли були вже відвикнути за час військової служби. Співжиття учителів із учнями було завжди товариське, а учні виявляли повагу і довір'я до своїх учителів. Наша внутрішня згуртованість на терені Школи, напевно, виходила з того, що нас єднало спільне минуле в рядах Дивізії, єднала нас і спільна доля в полоні. Та був ще один чинник, що допомагав нам усім морально, і про нього слід згадати кількома вдячними словами.

До нашого табору, як цілості, а до таборових шкіл зокрема почав щораз частіше навідуватись делегат Їх Ексцеленції Владики Кир Івана, а далі — представник Священної Римської Конгрегації для Східних Церков, всечесніший отець д-р Михайло Ваврик. Це він приносив іззовні, з волі, щире слово заохоти до витривалости в навчанні, тепле слово признання-подяки для вчителів. Його поява серед учнів і

його короткі, але змістовні промови, навіяні завжди любов'ю до ближнього і глибоким патріотизмом, справляли на нас усіх, учителів і учнів, сильне враження. Після коротких відвідин о. д-ра Ваврика можна було зауважити пожвавлення праці, він бо був у наших очах тим "зовнішнім чинником", якому "краще видно", чи наша праця йде правильними шляхами, а правильність наших зусиль він завжди підкреслював у зустрічах з нами. Всі ми були вдячні йому за його щире до нас серце і цю вдячність зберігаємо й сьогодні.

За навчанням тихо та спокійно наблизився вересень 1946, а з ним — кінцевий іспит. Він складався з двох частин, а саме — писемної і усної. До писемного іспиту належали такі предмети: книговедення, купецька математика, німецька й англійська мови. На проведення писемного іспиту учнів усіх трьох відділів Школа дістала велику театральну залу, де розміщено відповідну кількість великих столів і лавок. На початок іспитів прибув комендант табору май. С. Яськевич і референт таборового шкільництва май. О. Винницький, що був головою нашої іспитової комісії. Комендант привітав учнів із закінченням шкільного року, наголошуючи на значенні науки для кожного особисто і для народу. Як керівник Школи, відчитав я короткий правильник іспитів, а один із отців-катехитів започаткував іспити молитвою. Учні сиділи по троє при кожному столі. Їм роздано три різні теми з книговедення, включно із застосуванням побічних книг; формуляри були друковані на циклостилі, а теми були складені з тим розрахунком, щоб кожний із трьох учнів при столі мав іншу тему. Наступного дня був писемний іспит з купецької математики, а кілька днів пізніше — з німецької й англійської мов.

Однотижневу перерву використано на підготовку до усних іспитів. На кожний день призначено до складання іспитів 16 учнів, поділених на дві групи; вісім здавало зранку до полудня, а вісім — після полудня. Ці іспити проходили у власних приміщеннях Школи (бараках) перед іспитовою комісією під головуванням май. О. Винницького. Кожний учитель підготував відповідне число карток із запитаннями, що їх учні витягали по три кожний; під час іспиту з чужих мов відповідали учні на запитання, укладені з пройденого матеріалу, а також мусили дати доказ деякої вправи з володіння тими мовами. Після закінчення іспитів можна було подати такі статистичні дані, що кидають світло на пройдений шкільний рік:

Навчання розпочало	158 учнів.
Протягом шкільного року вибуло з різних причин	26 —" —
До писемного іспиту приступило	132 —" —
При писемному іспиті репробовано	12 —" —
До усного іспиту приступило	120 —" —
При усному іспиті репробовано	10 —" —
Іспити витримало	110 —" —

Загальний огляд іспитів можна б ще схарактеризувати такими даними: дуже добру оцінку отримало 8 учнів, добру — 73, а достатню — 29 учнів. Завершенням шкільного року стало роздавання шкільних свідоцтв, взір яких запроектував (у трьох кольорах) хор. С. Яцушко і які видруковано в німецькій польовій друкарні в Мірама-ре. Ця подія відбулась у залі Таборового театру, при скромній перекусці, в присутності більшості старшин Команди табору та запрошених гостей: учителів інших таборових шкіл.

Настав час коротких шкільних ферій. Подібно, як і в інших школах, почалась підготовка до нового шкільного року. Заплановано організувати один великий відділ другого року навчання та проголошено набір (вступні іспити) кандидатів на перший рік. До половини жовтня 1946 р. закінчено всі формальності і Торговельна школа стала на порозі нового навчального року. В такому стані передав я керівництво Школою своєму доброму другові, поручикові Ярославові Литвинові, а сам 17 жовтня "вибрав волю", прямуючи до Баварії, щоб з'єднатись зі своєю ріднею. Вранці наступного дня попрощала наша шістка сонний ще табір із вікон експреса Рим—Больцано, а першого листопада були ми вже в столиці Баварії — Мюнхені.

Група самбірських дивізійників.

Верхній ряд, зліва направо: Едвард Бродацький, Любко Городник, Н.Н., Ігор Мірецький, Микола Воробель, Степан Романко.
Середній ряд: хор. Мирослав Головатий, хор. Омелян Кульчицький, сот. Юліан Темник, хор. Богдан Тарнавський, хор. Степан Слабик, Н.Н.
Нижній ряд: Михайло Тимчишин, Ільчишин, Н.Н., Н.Н., Михайло Піцюра.

С. Мединський

ДЯКІВСЬКА ШКОЛА В РІМІНІ

Після перенесення табору полонених Української Дивізії "Галичина" з Беллярії до Ріміні в таборі поживавилось культурне життя. Почали організовуватись театр, школи, різні курси тощо. До таких належить і Дяківський курс, який був запланований спочатку як 6-місячний, бо ніхто не був певний, як довго табір буде існувати. Але пізніше, коли надій на швидке звільнення з полону не було, курс продовжено і назву його змінено на Дяківську школу.

Підставою до цього курсу, як, може, і деяких інших, був приїзд з Риму до табору на початку грудня 1945 р. Владики Кир Івана Бучка, відомого опікуна українських скитальців в Європі, а полонених Дивізії зокрема. За його благословенням зорганізовано Дяківський курс, який діяв під опікою Священної Конгрегації для Східних Церков. У таборі було чотири дивізійні українські католицькі священики і існувала добра можливість такі курси провадити.

Курс зорганізовано на початку лютого 1946 р. Зголошених курсантів було близько 80, і з ними відбуто вступні іспити, які проводили два дипломовані дяки — Ілько Сирота і Григорій Симбай в присутності одного із священиків. На курси зголошувались звичайно такі, що трохи знали початки церковного співу або любили церковний спів, а хотіли більше навчитися. Було кілька таких, що вже вдома дякували. Курсанти були в більшості у віці від 20 до 25 років, а декілька було старших. Крім користі з навчання, була ще інша користь. Всі, що вчилися на будь-яких курсах, діставали додатковий харч з тим, що мусили ще йти щоденно до роботи. Можливо, що деякі курсанти записувались на курс для тої іншої користі, бо з харчами в таборі в ті часи не було аж надто весело. Для навчання призначений був один з бляшаних бараків у шкільному блоці, а також чотири шатра для мешкання.

Офіційно відкриття курсів відбулось 14 лютого 1946 р. Директором Курсу був о. Олександр Бабій, а опікуном відділу о. Емануїл Кордуба. У Школі викладались такі предмети: релігія, Святе Письмо, обряди, старослов'янська мова, требник, теорія музики і диригентура, церковний спів, історія України. Навчання доповнювалось практичними заняттями. Всі церковні предмети викладали оо. Оле-

ксандер Бабій, Емануїл Кордуба і Олександр Маркевич (два останні померли в Англії). Музику і диригентуру — проф. Євген Пасіка, церковний спів — І. Сирота, Г. Симбай та В. Зінчук. Прізвище викладача історії України призабулося. Сили до навчання були відповідні, бракувало тільки підручників і паперу, а матеріали до навчання треба було в більшості записувати.

Навчання відбувалося не тільки теоретично, але й практично. В таборі була церковця — бляшаний барак, де щоденно відправляли Служби Божі. Курсанти рано йшли на Службу Божу, де кожний по черзі служив, а опісля всі йшли на лекції, які тривали півдня. В суботи та перед різними святами вечорами відправлялись Вечірні, а в неділі й свята — Утрені, на яких завжди були присутні курсанти. Найбільше практичного навчання було в час Великодніх, Різдвяних і Йорданських свят.

Рівночасно на курсах зорганізовано церковний хор, який навчав і яким диригував І. Сирота. Протягом однорічного навчання хор дуже часто співав Служби Божі в таборі, як теж виїздив поза табір, де перебували дивізійники на різних роботах в інших малих таборах, чи при англійцях, і їх обслуговували наші священики — дивізійні капелани.

Більше як рік навчання, аж до весни 1947 р., пройшло з добрим успіхом. Як вже згадано попередньо, курсанти їздили також по півдня до праці поза табір, очевидно, з конвоем або тільки з шофером-німцем з сусіднього німецького табору, і з цього мали також користь, бо торгували з італійцями.

Великодні свята 1947 р. в Ріміні проходили під враженням скорого залишення табору і виїзду з Італії до Англії. Про це вже багато говорилося, і в усіх були надії на якусь зміну нашої ситуації. У зв'язку з цим у таборі прискішували закінчення навчання в різних школах і на різних курсах, проводили кінцеві іспити. Так було і з нашою Дяківською школою. Всі Великодні Богослуження були немов передіспитовою пробою.

13 і 14 квітня в нас відбувались письмові іспити. До цих іспитів з початкового числа 80 дійшло близько 40 курсантів. Після їх складення всі курсанти отримали свідоцтва про закінчення однорічної Дяківської школи. А до усних іспитів, які проходили 28 і 29 квітня, приступило тільки 20 курсантів, і з цього числа лише 16 склали кінцеві іспити і отримали свідоцтва дипломованих дяків. Тут хочу згадати закарбовані в пам'яті прізвища тих, які закінчили Дяківську школу: М. Соломка, Д. Волощук, М. Сухинський, В. Мельниченко, В. Щур, В. Наконечний, М. Кондрат, М. Костюк, І. Гавдида, С. Мединський, Г. Сачик, І. Москаль, О. Джус, І. Шосак, В. Сверлюк, В. Бездух, М. Пашко, В. Нищота, В. Бучок, М. Худоба, Й. Завальоний, М. Панчак, М. Масевич, О. Головач, М. Касперський, Крижанівський, І. Чижевський, В. Бецький, Ю. Чубатий, Маляренко, Бесага.

Іспитову комісію очолював о. д-р Іван Прашко з Риму (потім єпископ українців-католиків в Австралії, помер 2001 р.), а в склад її входили директор Школи о. Е. Кордуба, комендант табору С. Яськевич, о. О. Маркевич, проф. Є. Пасіка, дяк І. Сирота. Свідoctва дипломованих дяків мали печатку Священної Конгрегації для Східних Церков і підпис голови Римської Комісії владики Івана Бучка, Апостольського візитатора. На закінчення іспитів всі курсанти, разом із священиками і вчителями, зробили товариський вечір, який залишився приємною пам'яткою для всіх учасників.

Після переїзду до Англії в травні 1947 року полонені дивізійники були розміщені більшими чи меншими групами в таборах по цілій Англії чи Шотландії на сільськогосподарських роботах. І тут вже деякі випускники Дяківської школи організували самостійно хори чи виконували дяківські обов'язки. Так діяв хор у таборі ч. 56 в Ботесдейлі біля Діссу, в якому опинилась більшість студентів Дяківської школи, і ним диригував один з випускників — Микола Соломка.

При хорі була зорганізована танцювальна група під керівництвом Теодора Романюка. Протягом півторарічного перебування в цьому таборі ця група кожного тижня або й два рази на тиждень виїздила з концертами до англійців у різні місцевості, до німецьких переходових таборів, до шпиталів полонених та до українських таборів полонених і цивільних. Цими концертами ми створили добре ім'я і прихильність до українців.

Після звільнення з полону восени 1948 р. деякі почали виїздити до Канади і Америки. Тут знову віддали свої набуті знання для Церкви і українських громад, включившись в організоване українське життя.

Сьогодні, багато років опісля, пригадуються нестерпно гарячі дні під італійським сонцем, докучлива, несподівана в Італії зима в 1946—47 році, коли ми в шатрах на ліжках, закутані в плащі і коци, слухали лекції; різні пригоди з табірної життя і слова заокеанського священика, який нас відвідував, о. д-ра Когута: "Вчіться, бо як вийдете на волю і пороз'їжджаєтесь по різних країнах, ваші знання будуть потрібні в українських громадах".

Цим коротким спомином про Дяківську школу в Ріміні хочу залишити вдячну згадку про організаторів і учителів цієї Школи, які в невідрадних таборових обставинах своєю працею і посвятою передавали нам свої знання, а всім курсантам пригадати пережиті часи спільного навчання і спільної неволі.

Народна школа Робітничого куреня.

Рільничо-городничо-садівнича школа.

Лісний курс.

Шоферська школа.

Драматична школа.

Сидять, зліва: Григорій Мельничук, Григорій Яремчук,
Володимир Домашівець, проф. Валер'ян Ревуцький,
полк. Григорій Сосідко, пор. Василь Личманенко, Степан Сарахман,
Василь Камінський, Юрій Давидяк.

Стоять, зліва: М. Штинь, Павло Дудка, Роман Демків, Петро Дем'янюк,
Теодор Тимків, М. Боднарчук, Н. Арндт, Кіндрат Литвин, Теодор Чорний,
Богдан Кифор, о. д-р Антін Михальський.

О. г-р Антін Михальський

СПОГАД ПРО "РІМІНЦІВ"-БОГОСЛОВІВ

Пригадую собі, неначе б це діялось сьогодні, той день 21 листопада 1945 року, коли наша невеличка група "рімінців" залишала табір. Був це досвіток, понурий, мрячний. Табір оповила тиша, а його мешканці спали глибоким сном, забуваючи бодай на кілька годин усі злидні, що їх несе із собою полон.

Мов води, що весняною порою розривають береги і заливають долинні простори, так різні-прерізні думки насувались спонтанно до голови того пам'ятного досвітку. Минувшина: рідня, батьківщина, війна, останні дні на фронті, полон, докучливі "візити" "старшого брата"... А майбутнє? Яким невідомим воно було! А водночас скільки можливостей підказувало, а скільки сумнівів... Чи справді стану священником? Чи подолаю труднощі на студіях чужими мовами? Чи не заведуться на нас ті, що допомогли видістатись нам на волю? А що станеться з нашими друзями, що залишаються ще хтозна на як довго за дротами? Нас від'їжджала маленька горстка, а їх багато, тисячі...

У такій задумі, в полоні спогадів, припущень і сумнівів кожний з нас, здається, сідав до вантажного авта, що мало завезти нас далеко, до Вічного Міста. А було нас, якщо дописує моя пам'ять, двадцять два. Провід над нами під час дороги мав англійський військовий католицький капелан. До Української Папської Колегії Свщм. Йосафата прибули ми увечері того самого дня. Тут привітали нас отці настоятелі (ректор о. Й. Лабай, духівник о. Т. Галущинський, віце-ректор о. М. Ваврик) і кілька питомців, у більшості — вже священники, що докінчували свої студії або чекали виїзду на душпастирську працю. Ми вишикувались у ряд на коридорі Колегії, і найстарший рангом, хорунжий (тепер отець!) Микола Матичак здав "звіт" отцеві ректорові, що стільки-то "рімінців" готові вступити в Колегію... Так "формально" перейшли ми "до цивілю", чи радше замінили військовий однострій на синю, з жовтим поясом рясу. Це був перший крок, а за ним слідували інші, що мали перетворювати нас поволі на кандидатів духовного стану, на питомців Української Пап-

Українська Папська Колегія Св. Йосафата в Римі.

ської Колегії. Заки приступити до короткого нарису життя наших "рімінців" у Колегії, варто сказати кілька слів про неї.

Українська Папська Колегія розміщується на одному з семи римських горбків, що зветься Джанікольо (колись Янікулюм). Місце це — одне з найгарніших у Римі. З нього розкривається в усій своїй красі панорама Вічного Міста з чудовими старовинними й новітніми будівлями та парками, звідси видно теж і околицю, над котрою домінує гора Монте-Каво. Сусідами нашої Колегії є ще дві Колегії: Американська і Румунська.

Наша Колегія — це церковний і національний центр українців. Тут має свій постійний осідок наш Владика, Архієпископ Кир Іван Бучко, духовний батько українських скитальців, і йому найбільше ми завдячуємо нашим звільненням з полону. В Колегії приміщувався Український Допомоговий Комітет, що поспішав з допомогою нашим братам і сестрам, закинутим долею на цей італійський півострів. Тут зупиняються майже всі українці, що відвідують Рим. Звідси виходять часто великі почини, звернені для добра нашої Церкви й Народу.

Сама будівля Колегії — простора і витримана в гарному стилі. Як у кожній духовній спільноті, так і в Колегії найважливішим місцем є каплиця. При вході до неї видно обабіч дверей гарні, у різьблених рамках, образи наших українських святих — Антонія і Феодосія Печерських роботи мистця Миколи Азовського, який в тому часі проживав у Римі. Всередині стіни каплиці рівно ж розмальовані зі

смаком, а на них пишаються образи святих Володимира і Ольги. У Святилищі, що від Храму Вірних відділене Іконостасом, на престолі знаходиться чудовий Кивот, мініатюра Київського Софійського Собору. Направду гарна вона, ця наша колегіальна каплиця, а найбільш, здається, тому, що саме вона є тим місцем, де більше, ніж де-небудь, формуються душі нашого священничого доросту, щоб, коли прийде час, завершити це формування урочистими єрейськими свяченнями.

Крім мешканевих і гостинних кімнат і зал, Колегія має доволі простору бібліотеку, а в ній, крім чужих видань, знаходяться майже всі твори наших українських письменників, наукові періодики й журнали, річники багатьох газет тощо. Для розумового відпочинку та розваги є призначені окремі зали, обладнані усім потрібним. В них приміщується т. зв. "читальня", провід якої вибирають самі питомці. Її завданням є відзначати наші історичні річниці, влаштовувати дискусійні вечори, запрошувати з доповідями визначних наших і чужих діячів церковного, наукового чи політичного життя і загалом дбати про те, щоб питомцям плекались рідні традиції, щоб збагачувалась особиста культура питомців, головно рідними надбаннями, а також щоб скріплювалось особисте життя та щоб проявлялась ініціатива.

Провід над Колегією мають отці василіани. У Колегії наші питомці забезпечені, крім повного утримання, цілковитою духовною опікою, а також студіюють старослов'янську мову, обряди і історію Української Церкви. Стислі філософічні та богословські виклади слухають у Папському Університеті "Де Пропаганда Фіде". З Колегії до Університету недалеко, близько 7 хвилин ходу. Студії в Університеті тривають шість років: два роки стислої філософії та чотири роки Богослов'я. Хто бажає досягнути ще й науковий ступінь (докторат), мусить, звичайно, працювати ще два роки над докторською дисертацією і опісля публічно в Університеті її захищати. Мова викладів — латинська, а деякі побічні предмети, як математика, фізика, астрономія й інші, викладаються італійською мовою.

У час, коли наші "рімінці" прибули до Колегії, тут було вже дуже мало питомців, а ті, що залишились, дуже втішились нашим приїздом. Усім їм залежало на тому, щоб наша римська Альма-Матер знову плекала синів, готуючи їх для праці в нашій Церкві й серед нашого народу. Ці старші питомці допомагали нам як лише могли, а особливо багато завдячуємо їхній допомозі при поборюванні початкових труднощів із латинською мовою.

Приязно прийняли нас теж і в Університеті, що в той час почав наповнюватись студентами з усіх континентів. Велике зрозуміння знайшли ми у професорів. Вони знали, що ми мали перерву в навчанні, знали й те, що слабо володіємо латинською мовою, й тому старались викладати якнайдоступніше, а дуже часто, на початках,

"Рімінці" -богослови по перших піддияконських свяченнях.
Посередині Єпископ Іван Бучко.

окремі питання пояснювали німецькою мовою. Цікавились вони нашим минулим, запитам про військову службу не було кінця. Майже кожної перерви можна було бачити їх на гутірках з нашими "рімінцями".

Коли мова зайшла про внутрішнє колегіальне життя, то — ніде правди діти — не зразу і не всі однаково звикали до нього. Ті, що закінчили середню освіту в духовних інститутах, або ті, що вже студіювали в духовних семінаріях чи в Богословській Академії, не знаходили з того погляду нічого нового. Одначе для всіх "ляків" новин було тут багато, але поволі всі ми увійшли та пристосувались до нового середовища. А коли говорити про саму т. зв. дисципліну, то для нас, вояків, вона не була нічим страшним, тим більше, що з кожним днем ми все більше розуміли й відчували, що вона необхідна для нашого виховання на майбутніх священиків. Зрештою, вона була основана на розумних началах, а не на людських примхах, як це часто буває, хоч би при війську.

Як тільки ми вбулись дещо в Колегії, то ми почали поволі відновлювати або доповнювати традиційні питомницькі гуртки, як Марійська Дружина, читальня, хор. Диригентом хору був о. д-р Іван Горняк, а згодом — наш "рімінець", питомець Іван Музичка. Згадані гуртки влаштовували релігійні свята й національні імпрези, готували сценічні вистави, зокрема вечори гумору та традиційну томболо на Різдвяні Свята. Крім виступів у Колегії, хор неодноразово брав

участь у великих імпрезах Університету або в інших римських центрах. Часто він співав по Ватиканському Радіо, а також декілька разів по-італійському. Наші спортсменці зорганізували дружини компаного м'яча та відбиванки й влаштовували змагання з іншими Колегіями.

Попри свої стисло питомницькі обов'язки, наші питомці з Ріміні не забували про своїх друзів, що залишались ще за дротами. З ними ми вели жваву переписку й допомагали, чим могли. Правда, наші матеріальні спроможності були дуже маленькі, бо майже ніхто на початках не мав власних грошей; ми були здані з усім на Колегію, яка зараз по війні переживала теж деякі нестачі.

З кінцем 1945 року прибули до нас і збільшили нашу питомницьку братію декілька студентів з Німеччини, а також із Карпатської України. На другий академічний рік прийшла ще одна група з Ріміні та скріпила наші "вояцькі ряди".

Кожного року, по тяжкій праці, що мала свій кульмінаційний пункт у червні, гарячому місяці іспитів, ми виїздили на літні вакації, за 20 км від Риму, до Кастельгандольфо. Тут приміщувались у гарній віллі, що її перед Другою світовою війною закупив для наших римських питомців Слуга Божий Митрополит Андрей. Місце нашого відпочинку — чудове. Сама вілла збудована на скелі, з якої відкривається прегарна панорама зі спокійним озером Ляго д'Альбано й Монте-Каво. В цій самій місцевості має свою літню резиденцію теж і Святіший Отець. З вілли дуже часто ми робили марші на Монте-Каво, Тускулум, де колись Ціцерон виголошував свої промови до Фраскати, та Грота Феррата, щоб відвідати наших Отців і Братів монахів, що мають там свій монастир. Часом вибирались ми на море, до Анціо і Неттуно, а коли знайшовся добрий "фундатор", то виїжджали далеко до Флоренції, Неаполя, Помпеїв чи інших італійських міст... Вечорами збиралась наша "братія" під старезним дубом або в саду, і там ми співали наших рідних пісень (головно — вояцьких), а розповідям про воєнні "геройства" не було кінця. Під кінець вакацій влаштовували традиційні "каштанові вечори". Тоді при ватрі пекли "каштани", жартували, співали, в дружній атмосфері проводили час і обов'язково жалкували, що вакації закінчаться... Кожні вакації закінчували ми прощеною до чудотворного місця Дівіно Аморе, а відтак, по тижневих реколекціях, знову повертались до Риму.

Так минали нам у нашій Альма-Матер цілі роки. Ми й не зчулись, як прийшли перші свячення — оці радісні, а водночас поважні моменти в житті кожного питомця. Після піддияконських і дияконських свячень діждались вкінці наші "рімінці" найважливішого моменту — єрейських свячень, що були завершенням покликання до духовного сану. Правда, не всі "рімінці", що прибули до Колегії, стали священиками; деякі вже з самого початку, інші пізніше вернулись назад до світського життя. Але віримо, що дні, прожиті в тіні Собо-

Перше табло "рімінців"-богословів у 1947 році.
Посередині папа Пії XII.

ру Св. Апостола Петра, в Українській Папській Колегії, залишаться і для них пам'ятними на все життя. Дай Боже, щоб їх перебування у духовному середовищі знайшов свій добрий рефлекс у їхньому житті та діяльності.

І ми — рімінські питомці, теперішні священики — пішли теж у вир життя, у світ, щоб відповідно до наших скромних можливостей, за Божою поміччю працювати в Христовій Винниці, серед наших братів і сестер. Під сучасну пору* п'ятеро працюють у Канаді: о. д-р П. Градюк, о. Р. Гоменко, о. д-р В. Савчук, о. д-р Є. Камінський, о. ліц. В. Волошин. Шестеро душпастирює в Англії: о. д-р С. Вівчарук, о. д-р І. Музичка, о. І. Гасяк, о. М. Матичак, о. І. Шевців і підписаний. В США працює о. д-р А. Микита. У Римі залишилися ще докінчувати студії о. д-р М. Стасів, о. С. Орач, о. Г. Миколів і о. Т. Тисак (три останні виїхали на студії щойно з Англії, після звільнення з полону).

Пороз'їжджались по світу "рімінці", а вслід за ними й ті з-поміж них, що їх Всевишній удостоїв бути Своїми служителями. Одні і другі чекають того дня, коли з усіх усюд Землі вертатимуться до рідної України її сини і дочки, щоб там, у власній Церкві, у власній хаті, у власній самостійній державі працювати для Божої слави та на користь свого Народу.

* Стаття написана в листопаді 1958 р. (Ред.)

Д-р Семен Федюк

З ПОЛОНУ — НА СТУДІЇ В ЕСПАНІЮ

Виїзд групи 25-ти старшин, підстаршин і стрільців Дивізії з Рімінського табору полонених на студії в Еспанію — це одна з найцікавіших і найбільш незвичних подій у хроніці табору. Для тих, що виїздили, ця подія мала величезне і далекоглядне значення: адже відривались вони від військової формації, з котрою пройшли важкі часи вишколу, бойових дій і полону; залишали вони за собою в таборі тисячі друзів, що про їх дальшу долю ніхто нічого певного не знав, самі ж виходили на волю, вступали на новий шлях, про який у всіх полонах усіх часів студенти могли хіба тільки мріяти — шлях студій, шлях до знання, до професії, до позиції в їх майбутньому житті.

Коли перша група з 18-ти таборовиків виїздила до Еспанії, я лежав хворий у полоненській лічниці в Чезенатіко. У мене відновились ревматичні болі, що їх набув я ще в Словаччині; крім цього, я був цілковито ослаблений внаслідок скупого харчування та перепрацювання. Мені оперували мигдалки, і по кількох тижнях вернувся я до табору. Тут я довідався про виїзд згаданої групи, а римські священники, що в той час перебували в нашому таборі, повідомили мене, що мають ще сім в'їзних віз до Еспанії. Я почувався ще дуже ослабленим, але вирішив скористатися з нагоди виїзду. Це був один із найважчих періодів у моєму житті в таборі; різні думки та сумніви зганяли сон із моїх очей. Журба про здоров'я, поважно підірване війною та полоном, зароджувала сумніви, чи вдасться мені подолати важкі обов'язки студента в незнаній країні, де треба буде вивчити незнану мову й починати нові студії. Все ж я зважився на той відчайдушний крок. Я зголосився в Команді табору й попросив про рекомендацію. Комендант табору май. С. Яськевич видав мені "Засвідчення", в якому говорилось про мою працю в таборі; після короткої позитивної оцінки мого характеру комендант умістив у своєму рекомендаційному листі прохання до наших установ надати мені допомогу при потребі.

Того самого дня, увечері, виїздили римські священники з табору до Риму, і я вирішив прилучитися до них, тому не було багато часу

на прощання. Все ж таки залишились у моїй пам'яті зворушливо-сердечні прощання, що ними виряджали мене з табору мої співпрацівники з "Батьківщини": Василь Верига, Олесь Гладкий, Микола Волинський, Андрій Легіт, Микола Француженко й багато інших. Я почувався в той час так, наче б прощався зі своїми найріднішими.

Римські священики, а в їх товаристві і я, виїхали з табору вантажним автом. Контроль на брамі не був дуже суворий, зрештою — я мав перепустку, яку мусив передати назад до табору, "для рахунку". Відразу за брамою зачалось для мене нове життя. З тугою в серці споглядав я на довгі ряди таборових шатер, серед яких майоріли в вечірньому сумерку хрести на банях таборових церков і на символічній могилі. На рогах табору височіли вартівничі вежі, звідки британські вояки пильно стерегли, щоб із табору ніхто не висунувся нелегально... У моїй голові безустанно повторювались короткі фрази: "Прощай, таборе, прощайте, друзі..." Поїздом помчались ми в напрямі Риму. Осіння ніч була холодна, і в душі я дякував таборовому кравцеві за те, що вшив мені з коца теплу нагортку...

Прибувши до Риму, ми подались до монастиря, де ввічливий для всіх "рімінців" о. д-р Михайло Ваврик, ЧСВВ, дозволив мені замешкати деякий час, аж до вияснення мого становища. Через кілька днів з'явилась група ще з восьми рімінських кандидатів на виїзд до Іспанії. Моя ситуація видавалась мені безнадійною, бо я знав про

Українські студенти "рімінці" в Іспанії.
Сидять, зліва: хор. Нестор Романик, хор. Семен Федюк,
Н.Н., хор. Теодор Барабаш, Н.Н., Н.Н., Дем'ян Давидко.

те, що було тільки сім віз, а нас виявилось дев'ятеро. Тривожні думки зароїлись у моїй голові. На авдієнції в Преосвященного Владики Кир Івана Бучка довідались ми, що він не бере ніякої відповідальності за долю жодного з нас після виїзду до Іспанії та що кожен муситиме пробиватись крізь життя та студії власними силами, працею та гідною поведінкою. Відсутність будь-яких гарантій зі сторони Владики налякала декого з прибулих, і двоє з них вирішили повернутись до табору. Таким чином я був одним із семи осіб, що отримали візи. Ми виїхали з Риму під кінець грудня 1946 року. Дорогу оплатив нам Преосв. Кир Іван Бучко. Їдучи поїздом до Генуї, ми оглядали побережжя Середземного моря, старались запам'ятати подробиці італійського краєвиду. В Генуї сіли на корабель, яким відчалили від італійського берега в напрямі Іспанії.

Припливши до Барселони, зустрілись ми з представником іспанського товариства Католицький Комітет Університетської Допомоги (ОКАУ) і під його проводом оглянули місто. Він запровадив нас до Єпископської палати та представив Архієпископові Каталонії, що ввічливо вислухав оповідання нашого провідника про нас. Він глибоко перейнявся нашою долею, уділив нам своє архіпастирське благословення та вручив кожному по 100 пезетів "на щасливий початок". Наша подорож із Барселони до Мадрида відбувалася поїздом, і ми мали нагоду оглядати цікаві краєвиди вперше баченої країни. Перед нашими очима простягались доглянуті ниви Каталонії, що нагадували нам урожайні поля Поділля, і гористі околиці Кастилії, подібні дечим до наших Карпат. Під час тієї подорожі наш настрій покращився, бо країна видалась нам і цікавою, і гарною, і гостинною. Незабаром ми прибули до столиці Іспанії — Мадрида.

На двірці очікували нас наші друзі, що виїхали з Ріміні раніше. Вони забрали нас до свого гуртожитку, розміщеного у приватному домі. Так постала перша більша українська колонія в Іспанії, що складалася з 25-ти колишніх дивізійників і Юрія Карманіна, який перебував там довший час, мешкав приватно, редагував неперіодичні "Листи з Іспанії" і був неначе нашим консулом.

Католицький Комітет Університетської Допомоги зайнявся нашою долею. Деякий час він оплачував нам помешкання, але опісля вибудував свій власний кількоповерховий дім під назвою "Колегія Св. Якова", де всі ми жили спільно, поруч білорусів, поляків, хорватів і представників інших національностей; не було там ні москалів, ні німців, не приймали туди теж і дівчат. Економічна ситуація в Іспанії в той час була доволі складна. Іспанія ще не вилікувалась від наслідків громадянської війни 1936—1939 рр., а у Другій світовій війні мусила допомагати дечим німцям, що потягнуло за собою різні господарські санкції зі сторони західних альянтів. З уваги на таку ситуацію ми не могли розраховувати на якусь постійну працю, що забезпечила б нам прожиток і дала матеріальну базу для наших сту-

дій. На щастя, еспанський уряд — уперше в історії — дозволив чужинцям студіювати в еспанських університетах, і це дало поштовх деяким чинникам, особливо католицьким, розгорнути акцію допомоги чужинецьким студентам. Наша група мала нагоду користати з тієї допомоги. Нею ми завдячували, зокрема, нашому духовному опікунові, отцеві Якову Моріллю, Чину Отців Ісусовців, еспанцеві, що був висвячений у нашому обряді і перед війною був ректором Духовної семінарії в Дубні. Він добре знав українську мову і відправляв для нас щонеділі Службу Божу за нашим обрядом. Завдяки його знанню кількох слов'янських мов і добрій орієнтації у східноєвропейських справах утішався він пошаною еспанського уряду. Його інформації та опінії вплинули на те, що голова держави ген. М. Франко не допустив активної участі Еспанії у Другій світовій війні на стороні осі Берлін—Рим, хоч Гітлер намагався його до того змусити. Німці, мабуть, знали про вплив о. Морілля на політику Еспанії; коли він забажав під час німецької окупації українських земель повернутись до Дубна, німці не дали йому на те дозволу.

До нашої української групи ставився о. Морілло з особливою прихильністю. В розмовах з нами часто згадував часи свого перебування на українських землях. Крім теплого ставлення до нас як групи, виявляв він часто щиру прихильність до кожного з нас зокрема, вважаючи, що добір кандидатів на студії в Еспанії виправдав себе в нашій групі повністю. Крім більшості католиків східного обряду, було між нами кілька друзів православного віровизнання. Вік членів нашої групи — 20-27 років. Більша частина з нас — це колишні підстаршини та стрільці, і тільки кілька старшин мали вже розпочати студії. Кілька із нашої групи закінчило Рімінську гімназію. Майже половина з нас дісталась на інженерію, хоч там були деякі обмеження; шестеро студіювало медицину, а решта вписалась на фармацію, ветеринарію, політичні науки й інші факультети. Початкові успіхи у вивченні еспанської мови та поважне ставлення до студій зі сторони українських студентів зустрілись із похвалами та признанням еспанських настоятелів. Це й було причиною, що еспанські чинники позитивно поставились до заходів, щоб примістити на студіях в Еспанії українців і з інших європейських країн, як Бельгія, Англія-Шкотія, Німеччина, а також й США.

Коротко після прибуття до Еспанії заснували ми студентське товариство "Обнова", й це була перша в Еспанії чужонаціональна студентська організація. Інші національні групи не відчували потреби організувати себе, бо в Еспанії були ще передвоєнні дипломатичні представництва окремих країн, і ці представництва репрезентували своїх студентів перед еспанськими чинниками. Такого представництва ми не мали, тому потреба власної організації для зовнішнього представництва була для нас вимогою часу, а статут Товариства Українських Студентів-Католиків "Обнова" найкраще від-

повідав нашим потребам. Нашу діяльність запланували вести згідно з тим статутом, зосереджуючи свою увагу на таких справах:

- 1). Плекання та поглиблення християнських ідей і чеснот у практичному щоденному житті членів, як і ставленні до довкілля.
- 2). Збереження суто українських релігійних і національних традицій: участь у церковних урочистостях, особливе відзначення дня Патрона "Обнови" Св. Архистратига Михаїла та святкування національних дат і роковин.
- 3). Постійний зв'язок із нашим Добродієм, Владикою Кир Іваном Бучком у Римі, шляхом інформаційних листів про життя групи і працю її членів.
- 4). Зв'язок з ОКАУ (Католицький Комітет Університетської Допомоги).
- 5). Кореспонденційний контакт із українськими студентськими організаціями в різних країнах.
- 6). Участь у високошкільних семінарах і влаштування власними силами студійних днів і курсів.
- 7). Організація бібліотеки.
- 8). Організація хору і танцювальної групи.
- 9). Інформаційна діяльність серед еспанців.
- 10). Ведення докладної хроніки товариства.

Багатогранність діяльності "Обнови" в Мадриді, унаглядна згаданими вище десятьма напрямками, була причиною постійної метушливої праці провідних і рядових членів. Католицький Комітет Університетської Допомоги став для нас зв'язковим для контактів із еспанським світом. Він організував влітку цікаві прогульки, в яких брала участь уся наша група, отже, й наш хор і танцюристи, скріплені кількома еспанками, що вивчили наші народні танці. Однією з перших таких прогульок була поїздка до міста Толедо, де відбувалося величаве свято з нагоди роковин оборони Альказару. У програмі святкувань брав участь наш хор. Іншим разом ми брали участь у міжнародному фестивалі на острові Майорка. Незабутні враження справило на нас паломництво до міста Сантьяго в Галісії, де знаходиться величава катедра Св. Якова й монастир, що нагадував нам Печерську Лавру. Кожний із нас отримав там, згідно з прадавньою традицією, дерев'яний хрест, прикрашений морськими мушлями. Побували ми теж і в Сарагосі. Однак найбільш зворушливою подорожжю виявилась для нас проща до Риму. Ми брали участь в урочистостях в Базиліці Св. Петра, були на збірній авдієнції у Святішого Отця Папи Пія XII, який до нас промовляв і нас благословив. Відвідали ми й Колегію Св. Йосафата з наміром зложити поклін нашому Добродієві, Владиці Кир Іванові, але, на жаль, він відбував тоді візитаційні

Паломництво українських студентів з Еспанії до Риму у грудні 1950 р.
Перший ряд: о. Микола Матичак, хор. Семен Федюк, 3-5 представники
з Еспанської Президії. 6-й хор. Теодор Барабаш, Словацький посол у
Мадриді, хор. Нестор Романик, Дем'ян Давидко.

подорожі по Європі. У тій прощі брала участь теж і президія Католицького Комітету Університетської Допомоги з її президентом проф. Хосе-Марія Отеро та його заступником, Антоніо-Корреа Верлізон, що був членом еспанського парламенту, а перед тим — губернатором міста Барселони.

Крім участі у прогулянках і прощах, наша група мала нагоду побувати в гостях у різних еспанців, що радо знайомились з нами й хотіли уприємнити нам час перебуванням в їхній країні. Однією з таких осіб була пані Інез, власниця великих маєтків біля міста Саламанка. Час від часу посилала вона по нас автобус, і ми їхали гуртом до неї в гості. Одного разу перебула наша група все літо в її маєтку. Їздив туди з нами й отець Морілло; він відправляв там Службу Божу за нашим обрядом, під час якої співав наш хор. Опісля відбувалося прийняття. Під час однієї такої гостини в пані Інез трапилась мені пригода. У тому маєтку була годівля биків, призначених для боротьби на аренах. Щоб розважити нас і ознайомити з еспанським національним спортом, пані Інез влаштувала змагання з участю тореадорів. Дехто з нашої групи забажав спробувати щастя й виступив до боротьби з биком. Не витерпів і я, взяв червону плахту й вирушив назустріч бикові. Мій суперник не злякався, а навпаки — зачепив рогом моє стегно, другий раз — рам'я, і то так дошкульно, що я вирішив схоронитись за бар'єром, та це мені не вдалось. Бик наздогнав

мене, притиснув до муру, але я щасливо опинився поміж його великими рогами. Заперши в собі віддих, безрушно споглядав я на його велику, кострубату голову. Мій безрух, мабуть, врятував мене, бо бик по якомусь часі спокійно відійшов. Отець Морілло, що стояв на мурі за мною, тільки "ахнув" і сказав: "Ну, Слава Богу!.. Ти, Семене, мабуть, безсмертний..."

Дозвіля, одначе, приходило до нас щойно після праць, задля котрих ми прибули до Іспанії. Всі члени нашої групи працювали над собою, вчилися мови, студіювали; робили вони це однаково для себе, як і для того, щоб виправдати довір'я тих, що уможливили нам студії. Преосвященний Кир Іван цікавився нашим життям, про що свідчили численні його листи, вислані до нашої групи. Це з його ініціативи прибув до нас на відвідини наш перший гість, отець Микола Когут, ЧСВВ. Він виявив велику енергію, відвідавши всіх єпископів в Іспанії, й виснавив від них п'ять стипендій по 1000 пезетів місячно протягом одного року. Одну з тих стипендій отримав і я за свої досягнення в навчанні. В короткому часі завітав до нас і сам Владика, Преосвященний Кир Іван, що було не тільки великою радістю для нас, а й великою подією в Мадриді. Генералісимус Франко прийняв нашого Владика на приватній аудієнції та виявив готовність дозволити п'ятьом нашим старшинам студіювати у Військовій Академії. На жаль, із тієї нагоди ніхто не скористався, мабуть тому, що іспанський уряд не гарантував праці після закінчення військових студій і тяжко було уявити собі практичне застосування того роду едукції.

Під час наших студій довелося нам зустрічати чимало визначних українців. Євхаристичний Конгрес у Барселоні був нагодою для нашої зустрічі з Преосвященним Кир Ізидором Борецьким із Торонто в Канаді. Наша спільна участь в урочистостях "Мовчазної Церкви" зворушила каталонців, яким ми роздавали літературу про нашу Церкву. Із інших наших гостей слід згадати о. д-ра Іринія Назарка, ЧСВВ, о. ред. Михайла Щудла, ЧНІ, о. д-ра Володимира Дзьобу з Англії. Оперні співаки Василь Тисяк і Михайло Голинський гостили в нас при нагоді своїх концертних виступів у Мадридському Університеті і в Колегії Св. Якова. Проф. Лев Добрянський і д-р Володимир Душник із США відвідали нас при нагоді своєї поїздки по Європі й побували в Міністерстві Закордонних Справ. Проф. Кульчицький, проф. Володимир Янів і д-р Василь Маркусь читали свої лекції на наших високошкільних курсах.

Моє особисте життя не різнилося нічим від життя всіх членів нашої групи. Тепле та сухе підсоння Іспанії добре впливало на моє здоров'я, і я почувався набагато краще, ніж на початках. Я записався на студії політичних наук при Центральному Університеті в Мадриді. Крім цього, виконував частково працю в Інституті Східної Європи, що був приміщений при Вищій Раді Наукових Дослідів. Цю працю дав мені отець Морілло, що пізніше заклав окремий інсти-

тут "Місійна Праця Християнського Сходу" зі своїм місячником "Християнський Схід", де я поміщував свої статті та рецензії. Колегія Св. Якова видавала свій періодик під назвою "Ми", з котрим я співпрацював. Також дописував до еспанського часопису "Молодість" та інших журналів Еспанії, Європи й Канади.

Працюючи в Інституті Східної Європи під управою о. Морілло, мав я нагоду спостерігати всі труднощі, з якими треба було боротись, щоб затримати окремішність нашої групи як національної одиниці. Слід сказати, що Еспанія не визнала Советського Союзу, й тому в Мадриді існувало передвоєнне польське посольство з традиційними претензіями до т. зв. "східних кресів"; вони старалися узяти нашу групу під свої "опікунчі крила". Була в Мадриді теж і російська еміграція, добре зорганізована, очолювана князем Владиміром, яка старалась притягнути нашу групу до себе, пропонуючи нам, наприклад, організування спільних зустрічей, спільного хору тощо. Особливо ця остання пропозиція ставила нас у не вигідне становище, бо йшлося про хор, що мав би співати Служби Божі, правлені отцем Морілло за нашим обрядом, в яких місцеві росіяни брали участь, бо всі вони встигли, звичайно, з політичних міркувань, прийняти католицизм. Наша група, однак, не пішла ні на яку співпрацю з ними, знаючи їхні наміри використати нас для власних політичних цілей і водночас послабити нашу діяльність на зовнішньому відтинку.

Отець Морілло був дорадником в уряді і в Католицькому Комітеті Університетської Допомоги (ОКАУ); він старався йти назустріч нашим проханням, але, як не раз мені оповідав, зустрічався з великими перепонами. На щастя, наша група виявила себе працьовитою, дисциплінованою і політично свідомою, чим захоплювала о. Морілло й інших членів управи Комітету. Внаслідок нашої єдності і наполегливості ми добились українських радіопередач з іспанських радіовиселень та інших привілеїв. Інші національні групи старались усякими способами прихилити о. Морілло для своїх справ. Коли він розказав мені про те, що Російський Комітет у Парижі подарував його інституту ("Місійна Праця Християнського Сходу") бібліотеку з кількох тисяч томів, я вирішив дещо зробити в подібному напрямку — розіслав багато листів до українських установ і видавництв, прохаючи про дарові примірники їхніх видань. У короткому часі бібліотека інституту поповнилась великою кількістю цінних українських книжкових і періодичних видань, що не переставали надходити, аж створили таку незручну ситуацію, що не було де їх дівати, бо приміщення бібліотеки було дуже обмежене. Цей факт переконав мене в тому, що наші українські інституції та приватні особи готові завжди жертвовно відгукнутись на кожний заклик до доброго діла на користь нашої Батьківщини, нашої правди.

Багато наших науковців, що перебували в Західній Європі, прохали в листах, адресованих до о. Морілло, влаштувати їх на якусь

працю в Мадриді, а вони готові були привезти із собою свої приватні, часто дуже цінні книгозбірні. В о. Морілло не було можливості задовольнити всіх зацікавлених, все ж мені вдалося, нехай і з великим трудом, намовити його до того, щоб він уможливив приїзд свого колишнього учня з Дубна, д-ра Бучинського, який пізніше став цінним співробітником інституту та популяризатором української проблематики в Іспанії. Дещо пізніше погодився о. Морілло на приїзд інж. А. Кішки, д-ра Цимбалістого (з Бельгії) і Леоніда Полтави (з Франції). Інженер Кішка розгорнув широку пропагандивну діяльність, на що вказувала гарно утримувана картотека-архів із сотнями листів від визначних еспанців. Поза тим заснував він Товариство Українсько-Іспанської Приязні й виїздив до Англії, Канади й США, щоб виїждати стипендії для наших студентів. Всі три вищезазначені діячі працювали в Інституті "Місійна Праця Християнського Сходу" та в українських радіопередачах.

Серед таких різноманітних подій минав нам час в Іспанії, і наші студії добігали до кінця. Мої досягнення в науці були задовільні, й Міністерство Освіти надало мені стипендію для написання дисертаційної праці на тему "Політичні ідеї Сервантеса". При кінці 1952 р. я захистив свою тему в Центральному Університеті. У той час міська управа Барселони проводила конкурс на найкращий твір з нагоди 400-ліття від народження Сервантеса; я надіслав свою працю на той конкурс і отримав премію "Ізідра Бонсомса", що складалась із медалі Сервантеса і 2000 пезетів готівкою. Моя дисертаційна праця й літературна нагорода за неї викликали чималий розголос в Іспанії, бо еспанські дослідники творчості Сервантеса, т. зв. "сервантисти", не добачали політичних думок Сервантеса, вважаючи його аполітичною людиною. Мої успіхи зацікавили одного з моїх професорів, проф. Цезаря Кастаньйона, який працював також і в Міністерстві Закордонних Справ; він порадив мені записатись до Дипломатичної школи при тому міністерстві, заявляючи готовність рекомендувати мене тій школі та взяти за мене перед нею повну відповідальність. Я радо погодився на його ввічливу пропозицію.

Виклади в Дипломатичній школі тривали два роки. Після першого року навчання кожний студент мав обов'язок пройти курс міжнародного права в Академії Міжнародного Права в Гаазі, Голландія. Цей курс надав мені нагоду завітати багатьох студентів із різних країн світу. У великій бібліотеці Академії я знайшов багату літературу про Україну. Вертаючись до Іспанії, побував я в Брюсселі, Лювені, Парижі та Сарселі, а також взяв участь у 17-му Конгресі ЦЕСУСу і був гостем на Других Високошкільних Курсах у Страсбурзі. У Дипломатичній школі був звичай, коли кожний студент, котрий склав усі приписані іспити ще перед літніми вакаціями, мав право на одномісячну прогульку по Іспанії за кошт Міністерства Закордонних Справ. Щастя мені сприяло. Я поскладав усі іспити у

призначений час, тому мене включено до групи прогульківців, що протягом місяця знайомились із найцікавішими пам'ятками еспанської історії, з найкращими еспанськими краєвидами, з модерними досягненнями еспанської індустрії. Ця прогулька допомогла мені не тільки збільшити мої відомості про Іспанію, але й поглибити почуття моєї вдячності до гостинної країни, яка дозволила та уможливила мені, одному з 25-ти студентів із Ріміні, здобути високу освіту і завершити її докторатом.

Попередні рядки — це жмут моїх особистих спогадів про життя в Іспанії на тлі життя нашої студентської групи. В жодному випадку не намагався я дати повну картину того багатогранного життя; на це потрібно б написати окрему книгу, й можливо, що така книга колись появиться*. Моїм бажанням було закріпити у книзі про Рімінський табір деякі факти, що відносились до людей, яким доля присудила залишити його, щоб краще послужити нашим ідеям, нашим змаганням, маючи до розпорядження нову зброю, зброю знання, зброю освіти. Рімінські студенти, що потрапили на студії до Іспанії, виконали своє завдання гідно й сьогодні стоять на стійках, як повноцінні члени своїх професій чи як активні члени українських громад у різних кінцях світу. Їх життя, їх студії, їх пригоди — це яскрава сторінка у книзі історії Великого Ісходу. Прочитавши її, кожний переконається в тому, в чому переконався я впродовж років, проведених у полоні, а потім — в Іспанії: навіть у найважчих обставинах ми не повинні тратити надії на поміч Бога і на його невичерпне милосердя; тільки великим зусиллям одиниць, груп і громад, як теж і єдністю ідей і дій, можна дійти до наміченої мети.

* І така книга дійсно появилася в 1997 р. п. н. "Нарис історії Української Студентської Громади та українських поселень в Іспанії (1946—1996)" завдяки Володимирові Якимовичу, Олександрові Білику та Миколі Волинському.

В. Гоцький — В. Верига

ПРЕСА В РІМІНІ

"Життя в таборі"

Ще в Беллярії 29 вересня 1945 р. комендант скликав нараду представників преси. Тому-то від того дня стало "Життя в таборі" загальнотаборовою газетою, що її видавала Команда табору. Команда, мабуть, тому рішилась на цей крок, бо в той час "Життя в таборі" мало вже добре налагоджену редакційну групу й окремо адміністративну та мало кількох дописувачів з табору та з-поза табору. З датою 14 жовтня "Життя в таборі" змінило свого опікуна. Замість

"Життя в таборі". Редакційна колегія, грудень 1945 р.

В. Будний, А. Тимкевич, В. Гоцький, П. Воробій,
М. Малюжинський, М. Волинський, Л. Ванкевич, В. Каплун,
О. Городиський — головний редактор, Н. Коломиець.
Сидить (на землі) Ю. Форись.

дописки "Неперіодичний орган Студентської Громади" було додано: "Видає Команда табору". Таким чином "Життя в таборі" стало репрезентантом духовного обличчя табору, а рівночасно із збільшеним тиражем дістало доступ до широких кіл таборовиків.

Ще в Беллярії, коли патронат "Життя в таборі" мала Студентська Громада, головним редактором був Орест Городиський, прес-референт Студентської Громади. Він покликав на допомогу д-ра Богдана Левицького, мгра Лева Стеткевича, Богдана Литвиновича та Володимира Каплуна, а дещо пізніше Володимира Гоцького. Практика однак виявила, що таке число редколегії — непрактичне, з уваги на час та на брак можливості всім членам своєчасно знайомитись із надісланими матеріалами. Тому Городиський увів певні корисні зміни. Сам залишився шефом редколегії, а В. Гоцькому доручив технічне редагування, тобто підготовку матеріалів до друку та їх розміщення. Б. Литвинович повинен був зайнятися літературою, а В. Каплун мистецьким оформленням. Зате до складу редколегії ввійшли Микола Волинський як мовний редактор, Всеволод Будний як редактор літературної частини, а Любомир Рихтицький як відповідальний за статті на політичні теми, а також як фейлетоніст.

Персонал редакції "Життя в таборі".

Стоять, зліва: В. Будний, Н.Н., А. Тимкевич, М. Фесолович,
Л. Ванкевич, Н.Н., О. Слупчинський, М. Малюжинський.
М. Волинський.

Сидять, зліва: В. Гоцький, Б. Литвинович, О. Городиський,
В. Каплун, П. Коломієць. Напереді. Ю. Форись.

До наших здобутків, з переходом на загальнотаборовий тижневик, можна віднести постійний приділ паперу та фарби, що дозволило збільшити тираж до 300 примірників, а обсяг до 12 сторінок. Крім того, це дало можливість час від часу видавати деякі книжкові видання. Також виділено окремий барак для редакційної праці, названий "палацом преси". Це, в свою чергу, збільшило адміністративний персонал. Від початку 1946 р. "Життя в таборі" стало щоденником з щонедільним літературним додатком.

Не зважаючи на часом деякі розходження зі штабом (для прикладу, в справі революційної боротьби під прапором УГВР, що прихильно оцінювала редакція, штаб зайняв обережне становище з того огляду, що тоді англійське командування ще було союзником Москви), часопис "Життя в таборі" постійно розбудовував свій апарат, покращував зміст, який складався за перший рік існування з: літератури — 27%, суспільної та релігійної тематики — 15 %, історії і літературознавства — 12 %, політичних вістей — 15%, звітів з життя табору — 17%, спорту — 7%. Решту становила "Сторінка читача" — запити і відповіді. Крім того, редакція за перший рік існування видала книжку віршів молодого поета Юрія Фориса "З моїх думок", тиражем 100 примірників зі вступним словом В. Будного, з рисунками М. Фесоловича та обкладинкою В. Каплуна. Видано також календарик, складений отцем О. Бабієм і зредагований В. Будним. За перший рік існування "Життя в таборі" організовано два авторські конкурси. До першого зголосилося три учасники, а до другого вісім. Надходили твори, писані на туалетному папері та на етикетках від консервів. Були й досить великі оповідання. До складу журі входили: сотник О. Винницький, хор. С. Федюк, бул. О. Городиський, мгр Томасевич, В. Будний, Б. Литвинович, В. Гоцький. До оцінки було представлено поезію: О. Василевича "За дротами", М. Коломацького "З пожовклих фельдпостів", А. Легота "Лірика", Ю. Фориса "Серед шатер" та "Партизани"; прозу: О. Девлада "За гроші все", "Дурні", "Поминки", "Кабакова вагітність", "На батьківщину", З. Дмитришина "Чи ж так не буває?", П. Зарицького "Петро роздумує", Г. Найденка "Перша любов".

Коли знайшлися автори, то з ініціативи Б. Литвиновича та В. Будного створено Літературно-Мистецький Клуб, на сходах якого читались та обговорювались нові твори таборових авторів. Старанням О. Городиського переконано Команду табору, щоб і "Осу", що стала загальнотабовою гумористично-сатиричною газетою, за редакцію якої відповідав В. Каплун, було прийнято до видавництва. Одночасно видавництво "Життя в таборі" приступило і до видання літературно-наукового журналу "Наш шлях". Його першим редактором був хор. Григорій Дорожівський, а адміністративну працю вело видавництво "Життя в таборі". Від березня 1946 р. "Життя в таборі" почало виходити двічі на тиждень, і притому в ко-

"Батьківщина".

Працівники "Батьківщини" перед бараком, весна 1946 р.

Зліва: Степан Бажан, Андрій Легіт (Ворушило), Паславський, хор. Семен Федюк — засновник і редактор, Олег Гладкий — друкар, Н.Н., Богдан-Юрій Петрика — редактор політичної частини, Н.Н.

жному числі друкувалося у формі односторінкового додатку повість-фантазію О. Дончака (Віталія Бендера) "Марко Бурджа". Пізніше ця повість вийшла в книжковому форматі. В квітні 1946 р. вийшла збірка поезій Богдана Бори "В дорозі" з портретом автора, якого намалював В. Каплун. В червні за "Америккою" М. Віри перевидано "Сім літ боротьби" — 150 примірників, у мистецькому оформленні В. Каплуна. В липні вийшла збірка оповідань С. Елерсона (Л. Рихтицького) "Сон літньої ночі", тиражем 150 примірників. В кінці липня видано працю полк. В. Кравця (П. Силенка) "Дивізія Галичина". У вересні надруковано другу частину повісті "Марко Бурджа" О. Дончака під назвою "Шляхами помсти" та працю д-ра І. Огієнка "Рідне писання", правописні правила для шкільного вжитку, масовим накладом 500 примірників. З появою 50 числа "Життя в таборі" почало виходити щоденно і продовжувало виходити до кінця табору полонених в Ріміні в травні 1947 р.

Після вибуття з табору О. Городиського відповідальним редактором "Життя в таборі" став Л. Рихтицький, технічним редактором був В. Гоцький, а цілою адміністрацією завідував хор. Р. Мартинюк. В машино-коректорському відділі працювали М. Волинський — мова, В. Будний — література, А. Тимкевич та В. Лотоцький — машиністи. Радіокамеру обслуговували і опрацьовували вісті О. Марків та В. Калинич. За друкарню (циклостиль) відповідав

П. Коломієць, а помічниками були спочатку О. Воробій та П. Малженський, а пізніше П. Каліщук та С. Будзінський. Палітурно-складальний відділ вели О. Немирівський та І. Гринишин, а допомагав їм білорус А. Жогла. Експедиція належала повністю до М. Красія-Коломацького. Редакція "Життя в таборі" також влаштовувала конкурс на найкращий знімок з таборовою тематикою. Це заохотило наших фотоаматорів і збагатило збірку таборових знімків. Редакція також нав'язала контакти з закордонними українськими редакціями, які радо вміщували передруки оригінальних статей з тижневика "Батьківщина".

Одним з перших часописів у таборі полонених українців в Беллярії був тижневик "Батьківщина", перше число якого появилось 3 вересня 1945 р. Він був писаний на маленькій машинці в кількох екземплярах. Передвісником "Батьківщини" був також писаний на машинці журнальчик під назвою "Український козак", що з'явився в 31-му полку Дивізії "Галичина" заходом хорунжого Семена Федюка (1910—1984) ще перед закінченням війни. Будучи вже в поло-

Персонал "Батьківщини".

Сидять: Паславський —перекладач з чужих мов,
пор. Василь Личманенко, хор. Семен Федюк — редактор,
Олег Гладкий — друкар.

Стоять: Н.Н., Степан Бажан, Микола Ощипко, Н.Н.,
Богдан-Юрій Петрика.

Травень 1946 р. (Фото: Петро Демчук).

ні хор. Федюк вирішив продовжувати свою "журналістичну" працю і почав видавати нову газету під назвою "Батьківщина", продовжуючи нумерацію "Українського козака". Перший її випуск тиражем у кілька примірників мав число 4. Його співником у виданні перших чисел був Олег Гладкий, що набирав їх на друкарській машинці. Так в Беллярії з'явилося чотири числа.

Тому що українська Команда хотіла мати пресовий орган, вона дозволила хор. Федюкові користуватися своїм циклостилем. З переходом до табору в Ріміні з'явилося восьме число "Батьківщини" з датою 21 листопада 1945 р., в циклостилевому виданні з передмовою хор. Федюка, присвячене "Трагедії під Базаром" в 1921 р.; коротка стаття, шоста з черги, про "Народження української Дивізії "Галичина"", авторства Богдана Ниждана (мабуть, псевдонім); третя стаття Олексія Девлада п. н. "З Запорізької Січі"; та три вірші: Олексі Стефановича "По Базару", Андрія Легота "Листопад" і Миколи Вірного "З сумних часів". Крім того з'явилося півсторінки інформацій про життя в таборі. Наступне дев'яте число з'явилося також циклостилевим виданням з датою 2 грудня, але також дуже малим тиражем. Хоч зміст цих чисел був більш різноманітний, зовнішній вигляд не був привабливий. Причиною такого вигляду була нестача відповідного друкарського устаткування та вправного рисівника восковиків.

Але Федюк не був задоволений такою розв'язкою і, з допомогою Команди табору, зокрема самого коменданта С. Яськевича, домогся дозволу друкувати "Батьківщину" фототипом поза табором, тобто в німецькій пресовій квартирі. Починаючи з десятого числа, з датою 9 грудня 1945 р., "Батьківщина" появилась фототипом на шести сторінках. Це дало змогу редакції видавати свій тижневик у кращому естетичному вигляді і мати більше площі до друку. Крім того, щоб зробити тижневик дійсно таборовим органом, майор Яськевич дістав від командування таборів більший приділ паперу, і "Батьківщина" виходила вже тиражем 500 примірників по шість сторінок дрібного друку кожний. З часом редакційний склад збільшився новими співробітниками, а саме: Юрій Петрика, студент медицини, взяв на себе обов'язок політичного референта, Л. Роздольський перекладав новини з італійських часописів, Михайло Андроник — корректор, а Олег Островський займався мистецьким оформленням.

Збільшилося коло постійних дописувачів, а між ними 53-річний генерал Михайло Крат, трохи молодший віком від нього пор. Василь Личманенко (що був дуже близьким, майже членом колегії), а також Василь Верига, автор коротких нарисів під псевдонімом В. Журбенко, якого згодом редактор Федюк запросив до редакційної колегії, та інші. Біля "Батьківщини" почало гуртуватися певне коло людей, охочих до пера і готових поділитись своїм знанням з іншими. Як, наприклад, проф. Валер'ян Ревуцький, театрознавець,

Редакція "Батьківщини", серпень—грудень 1946 р.
Богдан-Юрій Петрика, Василь Верига — редактор (від серпня
до грудня 1946 р.), Олег Гладкий — друкар.

який добровільно опинився в таборі полонених, де почувався безпечніше, ніж на вулицях Риму. На правничі теми дописував звичайно мгр Лев Стеткевич та колишній суддя мгр Лев Вербенець. На політичні теми писали пор. Роман Барицький, хор. Дмитро Маслій під криптонімом Д. Ма та інші. На історичні та літературознавчі теми писав здебільшого сам редактор хор. В. Федюк.

Не бракувало і представників красного письменства, прозаїків і поетів. До перших належав тонкий лірик Андрій Легіт (Андрій Ворушило), що був ніби надвірним поетом "Батьківщини", Микола Вірний (Микола Француженко), Богдан Бора (Борис Шкандрій) та інші. До постійних дописувачів прозаїків належав старий уже віком Олексій Девлад-Запорожець з його невичерпною криницею оповідань з минушини українського народу, зокрема з Козаччини та з лоцманського побуту, молодий і талановитий прозаїк О. Дончак (Віталій Бендер), Олександр Білик та інші. На сторінках "Батьківщини" з'явився також цілий ряд споминів учасників визвольних змагань 1917—1921 років, з побуту під советами, а також із Дивізії "Галичина".

З березня 1946 р. в "Батьківщині" почав з'являтися місячний додаток "Хвалім Господа" на дві сторінки, що його редагував о. Емануїл Кордуба. В 1946 р. "Батьківщина" друкувалася вже тиражем — 2000 примірників і деяка частина висилалася поза табір до Колегії

Св. Йосафата в Римі та до різних українських часописів. Тому нічого дивного, що деякі числа попали в руки більшовиків, і вони їх використовували як доказ "ворожої пропаганди проти повернення на батьківщину". Справа та стала голосною і її навіть обговорювали в британській Палаті Лордів, але для табору вона не мала ніяких негативних наслідків.

Літом 1946 р. хор. Федюк захворів і мусив відійти на лікування до лікарні. У половині серпня обов'язки редактора перебрав Василь Верига і 33 (47) число з датою 25 серпня 1946 р. вийшло вже під його редакцією. Однак, тому що В. Верига робив заходи, щоб дістатися на студії до Римського університету, під його редакцією з'явилося тільки 14 чисел "Батьківщини" і останнє ч. 46 (60) було з датою 1 грудня 1946 р. Редакцію часопису перебравли Микола Волинський і Всеволод Будний, які досі працювали в тижневику "Життя в таборі" і редагували його аж до ліквідації табору в Ріміні в травні 1947 року. Останнє число 15/77 з'явилося на чотирьох сторінках з датою 4 травня 1947 р. Отож, за редакцією М. Волинського і В. Будного з'явилося 17 чисел.

Видавництво "Батьківщина" видавало також й інші матеріали, як, наприклад, збірку поезій Андрія Легота "Лірика" ще на машинці і ручно ілюстровану і то тільки в п'яти примірниках. Пізніше на циклостилї видано жарт на одну дію О. Запорожця "Обізнались". Фототипом з'явилося також два кишенькові календарики на 1946 та 1947 роки, кілька листівок — різдвяні, великодні, а також з різною історичною тематикою, авторства Олега Островського та Святослава Яцушка. На чотирьох історичних картках були видрукувані проекти пропам'ятних таборових поштових марок. Петро Демчук видав багато карток. З них найбільш популярною була картка "Задротянці пишуть листа до Рузвельтової", імітація відомої картини Рєпіна, О. Слупчинського — Го-Го. Персонажами на картці були таборові старшини.

"Оса"

Цей сатирично-гумористичний часопис з карикатурними ілюстраціями з'явився ще в Беллярії під наметом 3-го полку. Він відразу здобув симпатію таборян і одночасно "батьківсько-повчальні поради" Команди табору. Стараннями О. Городиського вдалося перевести "Осу" до Культурно-Освітнього Відділу Команди табору і тим самим забезпечити її безперебійний випуск. Від листопада 1945 р. "Оса" вже друкувалась на циклостилї розміром 8 сторінок, тиражем 50, пізніше 120 примірників з ілюстрацією карикатур. Виходила що два тижні, а згодом стала тижневику. З переходом "Оси" в окремий барак виникла ширша редакційна колегія, до якої належали карикатуристи В. Каплун і М. Фесолович, Го-Го (О. Слупчинський), Ко-Ка (М. Малюжинський) та Во-Ка (псевдонім Каплуна). Він був

Редакція "Оси", Ріміні (Італія). 8 серпня 1946 р.

Перший ряд, зліва: Орест Слупчинський (Го-Го), Володимир Каплун (головний редактор), Юрій Форись (Фю-Фю).

Другий ряд: Маркіян Фесолович (Ем-Еф), Микола Малюжинський (Ко-Ка), Любомир Ванкевич, Антін (Тінцьо) (оператор циклостилу).

Ззаду в дверях: Ярослав Береза (друкар), Василь Давидяк (Де-Ву).

також автором жаргонних "балаків". Дописували ще до "Оси" Фю-Фю (Ю. Форись) та В. Давидяк, що спеціалізувалися у львівському батярському жаргоні, та інші. До технічного персоналу належали: М. Береза — машиніст, А. Смаль — циклостильний працівник та молодий лемко Хохоляк, що допомагав Каплунові в опрацюванні ілюстрацій.

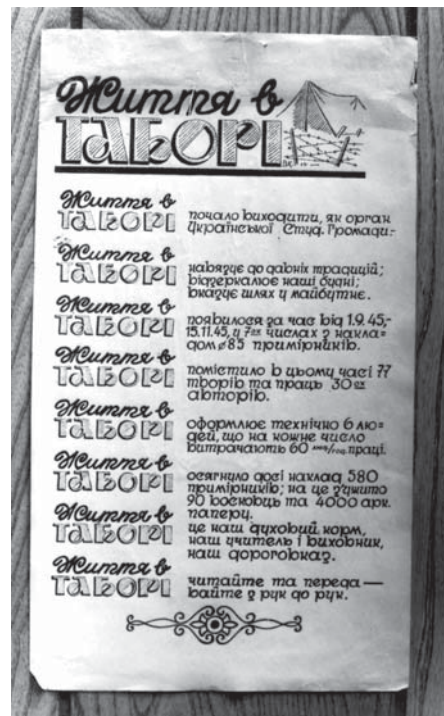
"Оса" холоднокровно витримувала всі наступи "розгніваних богів таборових" і діяла до закінчення табору. Спільною працею колективу "Оси" була видана книжечка карикатур видатних осіб в Ріміні під назвою "Зібралася компанія" в мистецькому оформленні Каплуна, карикатури Го-Го, тексти Ем-Еф. Тираж її був до 200 примірників.

"Юнацький зрив"

Пластуни та педагоги ще в Беллярії об'єднали всю молодь, що не мала ще 21-го року життя, в Курінь Молоді. Відразу ж після створення цієї одиниці Команда куреня рішила видавати молодечий журнал. Першим редактором був Й. Рейнарович. Він сам не був ні

"Наша мета" — газета 1-го полку.

"Життя в таборі"

пластуном ні педагогом і досвіду в праці редакторській не мав, тому незабаром його замінила редакційна колегія — Микола Оглюк, Юрій Мельникович і Мудрий. За деякий час Мельниковича покликали до таборової радіовисильні, і журнал редагували Оглюк і Мудрий аж до кінця табору в Ріміні. "Юнацький зрив" виходив як місячник, 16 сторінок друку, тираж 120 примірників. Друкувалися матеріали, що були допоміжні у навчанні. Був багато ілюстрований (мистецьке оформлення В. Каплуна, а ілюстрації до гумористичної частини М. Малюжинського). Цікаво був редагований відділ розваг, загадок і гумору. Друкувався на циклостилі у видавництві "Життя в таборі". Патронами "Юнацького зриву" були УДК в Римі та архієпископ Іван Бучко.

"Наш шлях"

Коли "Життя в таборі" перейшло на тижневик, постав тоді окремий журнал літератури та мистецтва під редакцією Григорія Дорожівського. Був це журнал обсягом до 24 сторінок, накладом 100 примірників. Друкувалися в ньому всякі новини з літературного життя української еміграції та звідомлення про різні культурні події. Згодом редагування "Нашого шляху" перебрав д-р Ковальський, а після його відходу — В. Будний.

Афіша.

Зверху вниз, зліва: Маркіян Фесолович (Ем-Еф), Микола Малюжинський (Ко-Ка), Володимир Каплун (гол. редактор), англійський селепко, Василь Давидяк (Де-Бу), Олександр Білик, Юрій Форись (Фю-Фю), моделька, Любомир Ванкевич (Рильце), Ярослав Береза (машиніст), Антін (Тінцьо) (оператор циклостилу).

Афіша, чорна туш і акварель на папері, 61 см x 107 см.

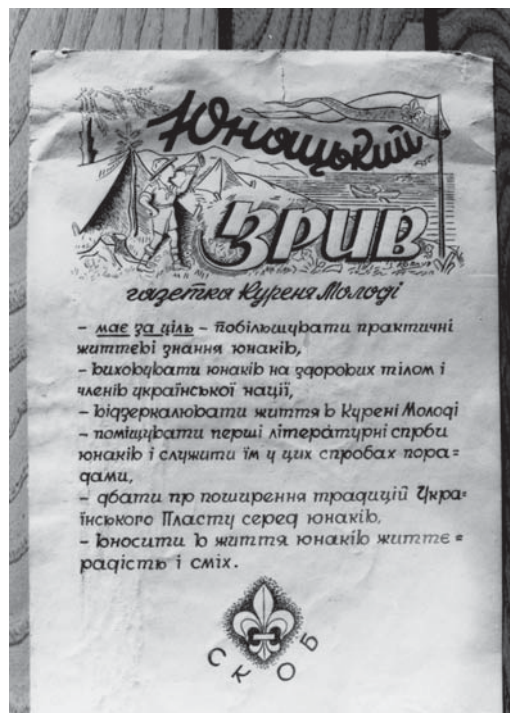
Поштівка-фотографія, 6.35 см x 11.11 см (дименсії приблизно).

Верхню частину виконав Володимир Каплун, карикатури Ореста Слупчинського (Го-Га), текст Володимира Каплуна.

Ріміні, Італія, липень 1946 р.

Хор. Микола Оглюк — редактор "Юнацького зриву"
і хор. Богдан Кандюк.

"Юнацький зрив" —
газета Куреня Молоді

"Гроно"

Після створення літературного об'єднання вирінула потреба мати свій орган. "Гроно" почало існувати під керівництвом Любомира Рихтицького при тісній праці з В. Будним. Поволі "Гроно" перебрало завдання "Нашого шляху" і підпорядковувалося голові Літературного Клубу, що був під керівництвом д-ра Ковальського.

"На старт"

Десь під кінець 1946 р. почав виходити спортивний часопис "На старт". З розвитком спортивного життя в таборі і збільшенням спортивних імпрез сторінки "Життя в таборі" виявилися надто малі, щоб друкувати спортові імпрези, тому з ініціативи Бірчака, Івана Рубича та Романа Припхана вирішено видавати окремий спортивний часопис. Редагував його Старосольський і друкувався він у видавництві "Життя в таборі".

Були в таборі Ріміні ще й інші окремі видання. Оскільки в таборі були люди різних політичних угруповань — від правих гетьманців до лівих соціалістів, то преса без винятку намагалася завжди стояти осторонь взаємного поборювання політичних середовищ. Вона несла український патріотизм, національну солідарність та наголошувала і плекала вояцьке побратимство.

"Таборовик" (фотографія).

"Ад'ютант за дротами".
Надзвичайне видання "Оси".

Ярослав Паньків

АНСАМБЛЬ "БУРЛАКА" (Спогад)

Хор "рімінців"

Під таким заголовком появилася обширна стаття пера полк. Романа Долинського в часописі "Українські вісті" (Новий Ульм) 11 березня 1948 року. У статті, між іншим, сказано: "Любили вояки свою рідну пісню і була вона для них єдиною утіхою і розвагою в найбільш прикрі і безнадійні часи. В гущі невижатої ще кукурудзи, подалі від таборового галасу, почали збиратись ентузіасти пісні..., що вперто, незважаючи на постійну африканську спеку, вправлялися під керівництвом молодого і здібного диригента Гумініловича. ...Хор "Бурлака" намагався вийти у своїй праці поза вузькі таборові рамки, і він цього досяг..."

"Слава про хор "Бурлака" рознеслась уже в першому році по цілій Італії, а згодом далеко поза її межі. Високі військові достойники англійської армії з насолодою слухали концерти хору і, зачувши раз, ніколи не оминали нагоди ще раз послухати, іноді спеціально навідуючись до табору. Головнокомандуючий англійськими середземноморськими силами маршал Александер, почувши випадково пробу хору, приїхав другий раз на концерт, влаштований для цієї нагоди. Через рік "Бурлака" був заангажований військовою владою на два місяці, протягом яких об'їхав всю Італію з концертами для частин гарнізону. Концерти рімінського хору слухало чимало чужинців..."

Від слова до діла

Життєвий шлях ансамблю "Бурлака" почався вже у місяці травні 1945 р. в південно-західній Австрії, на альпійських полянах Каринтії, на периферіях містечка Шпітталь, у серцях декількох любителів співу. Але щойно за тиждень, у кінці травня, на полях під Венецією в Італії, в дорозі до першого табору полонених зродилася ідея створити квартет ревелерсів, який згодом став початком хору. Пригадую... була цілонічна злива. Англійські "хоронителі" згуртували нас на малому, витоптаному в болоті і дощових калюжах майдані, обго-

родженому колючим дротом. Накриті одною шинеллю і якимсь військовим коцом, при акомпанементі громів та стакато дощу, ми пробували розважитися і розважити побратимів, які, заманені нашим співом, згуртувалися біля нас. Тоді-то, в таких обставинах, зродилася ідея квартету, а може і... хору.

Уже по дорозі через Альпи до табору, ч. 5Ц, біля містечка Беллярія, формувалися плани про голосовий склад, репертуар, як також мету і плани на майбутнє. Обставини, в яких ми опинилися, були нелегкі, але ми були молоді і нам не бракувало ентузіазму, правдоподібно запаленого впертим оптимізмом Степана Гумініловича, майбутнього диригента хору.

Беллярія, перші кроки

Перша формальна проба хору відбулася 27 травня в таборі, ч. 5Ц. На загоні недоспілої кукурудзи гурт близько тридцяти молодих напівголих співаків під розпаленим небом Італії був оточений ще більшим гуртом цікавих побратимів-слухачів. Ми співали "Засяло

Хор "Бурлака".

Сидять: В. Наконечний, С. Дац, В. Домашівець, І. Марієвич.
Другий ряд: Є. Пасіка, Н. Чорний, диригент Степан Гумінілович,
С. Маєр, О. Рейнарович, Б. Тарновецький.
Третій ряд: Н.Н., О. Дябога, М. Матвієнко, Д. Хованець,
Г. Дорожівський, В. Сюсько, В. Юрків, В. Войтович, Я. Бабуняк,
Я. Ліщинський, Г. Гумецький, М. Степ, М. Костик,
Л. Гладишевський, В. Каламуняк.

сонце золоте" І. Недільського та популярну в'язанку пісень "Сонце низенько" Д. Котка. Готових партитур не було, і репертуар треба було відновлювати з пам'яті. Тим ділом зайнялася з великою посвятою і знанням група ентузіастів, очолювана Степаном Гумініловичем, до якої входили Мирон Лозинський, Володимир Домашівець, Володимир Стасишин, Євген Пасіка і Ярослав Бабуняк. Осип Головацький, диригент хору "Славути", доривочно теж співпрацював з цією групою.

Нашою метою було теж нести розвагу таборовикам, підкріплювати дух молодих людей, що далеко від своїх сіл, міст і рідних, нести нашу національну гордість і красу, українську пісню, серед чужинців, наших "опікунів" шкотів і англійців, як теж серед наших сусідів, німців, яких в тих околицях перебувало понад 150 000 (вся армія фельдмаршала Альберта Кіссельрінґа).

В початковій стадії організації хору велику увагу присвячувалося на освіту і поведінку, а навіть на зовнішній вигляд кандидата. Слід пояснити, що вибирати було з кого. Десять тисяч юнаків, більшість у віці від 17 до 25 років, це було невичерпне, пребагате джерело людського матеріалу на всякі потреби. Не дивно, що багато "рекрутів" перейшло через хор, заки остаточно скристалізувався менш-більш постійний склад.

Хоча диригентом і мистецьким керівником був Степан Гумінілович, початково на вибір співаків великий вплив (може навіть вирішальний) мав Мирон Лозинський, якого ми називали "Вуйком". Він, старший за нас, співав перед війною професійно у славному квартеті "Юранда" у Варшаві, співав чудовим басом, вражав вишліфованою культурою та делікатним тактом.

Наші диригенти

Степан Гумінілович (Коломия, 9 січня 1917 — Торонто, 27 січня 1985). По музичній освіті скрипаль. Вчився у філії Музичного інституту ім. М. Лисенка у Коломиї. Обдарований надзвичайними музичними здібностями. Композитор численних творів естрадного жанру. Аранжував музичні твори для чоловічого хору та жіночого і чоловічого квартетів. Як диригент, визначався легкістю. В загальному фаворизував тенорів, однак наші співаки низьких регістрів ніяк не були трактовані "по-мачушиному". Члени німецького оркестру "Нойгебевера", які були на одному з наших концертів у Неаполі, слухаючи наших "контристів", не могли з дива вийти, звідки беруться в людей такі низькі тони. Вони призналися, що підозрівали, що ми користуємося якимсь інструментом, який нам помагає. Степан був серйозний в справах дисципліни хору, але товариський і чемний в поведінці, часто усміхнений, пристійний, з культурним сенсом гумору. Легко здобував приязнь друзів. Часто репрезентував табір у різних видах спорту.

Євген Пасіка (Голобутів, біля Стрия, 20. 03. 1910 — Рочестер, Н.-Й., 9. 04. 1985). Музичну освіту здобув в Інституті ім. М. Лисенка у Львові. В Стрию організував при "Просвіті" курси хорових диригентів. Був одним з організаторів просвітянських хорів по селах Стрийщини. Згодом провадив школу диригентури у філії музичної школи ім. М. Лисенка в Стрию. Середнього росту, кремезної будови, товариський та лагідної вдачі, вражав нас любов'ю до синів Яреми і Гордія, яких залишив 2-3-літніми дітьми, коли йшов до Дивізії (від імен синів прибрав псевдо Ярема Гордій). Співав могутнім баритоном, диригував "по книжці", фаворизував форте. Композитор, автор маршу Дивізії "Галичина" до слів Богдана Стефанишина.

Стаємо на ноги

Спочатку назва хору була "Студентський хор У.Т.П. Ріміні під дирекцією С. Гумініловича". Майже рівночасно Культурно-Освітній Відділ при Команді табору придбав нам назву "Хор А". Хор "Славута", який початково був виключно церковним хором, одержав назву "Хор Б". Пізніше, коли ми гастролювали по Італії, "Хор Б" обслуговував локально німецькі табори та англійські військові з'єднання в окрузі Ріміні.

Проби хору відбувалися двічі денно. Тому що спершу окремого приміщення не було, ми співали прямо надворі, притому часто дошкулювала італійська жара. Після кількох тижнів праці хор підготував уже невеликий репертуар, з яким літом 1945 р. вперше "за дротами" показався у шотландців, які саме тоді охороняли наш табір. Ми виступили під голим небом перед великою скиртою сіна, що служила за декорацію (в таборі ми виступили з першим офіційним концертом разом з "Хором Б", очевидно, теж під голим небом 24 червня 1945 р.). Згодом прийшли інші виступи, спричинені доброю рекламою, що її поза табором нам виробили шотландці, а пізніше англійці.

Розуміється, що друкованих програмок на наших виступах не було. Точки концертів заповідалися зі сцени. Цю функцію ведення програми початково знаменито виконував Григорій Дорожівський. Його виступи були ґрунтовно опрацьовані на дуже високому рівні; напр., він перекладав віршем на німецьку або англійську мови слова пісень, які ми виконували.

"Ой, бурлака молоденький вийшов славу здобувати..."

На запрошення Головної Команди англійської 8-ї Армії 9 та 12 вересня 1945 року ми виступили з повними концертами в містечку Річоне. Другий із двох концертів слухало кілька високих старшин, а командир армії, маршал сер Гарольд Александер, висловив публічно своє захоплення.

В місяці листопаді трапилася цікава подія: коротко перед початком нашого концерту в англійському військовому шпиталі (місцевості не пригадую) котрийсь з хористів побачив через щілину в куртині, що в зал ввійшла група советських офіцерів та засіла в першому ряді крісел перед сценою. Вони, здається, були членами Репатріаційної комісії, що якраз в тому часі "урядувала". Диригент наскоро змінив початок наміченої програми і на місце більш розвагової точки ми почали концерт чимось "політичним". Вислід був такий, що ціла делегація остентаційно покинула зал. Реакції з боку англійців ми не заперимітили.

На якийсь час виїзди хору поза табір перервалися, бо у нас діяла советська Репатріаційна комісія, і цей час хор використав на доповнення репертуару.

Після переїзду з Беллярії до постійного табору біля містечка Ріміні (17—18 жовтня 1945 р., табір Ріміні, ч.1) хор встановив співпрацю з існуючим уже театром, режисером якого був колишній артист Станіславського театру ім. І. Франка Степан Столярчук. Спільними силами на Різдво (січень 1946 р.) поставлено першу дію традиційного "Ой, не ходи, Грицю..." та третю дію "Запорожця за Дунаєм". В обох постановках у жіночих ролях виступали наші медсестри, яких привозили до нас на проби та виступи з поблизького Річоне. Кожночасний приїзд "правдивих" дівчат до табору само собою був неабиякою атракцією, не говорячи вже про вистави, які відбувалися в досить пристойному театрі, найбільш імпозантній структурі, що її побудували самі таборовики під керівництвом Володимира Побідинського.

Ось як сьогодні розкажує про ці події наша подруга Павля Фігурка-Плав'юк, колишня медсестра дивізійних воєнних шпиталів: "Був це дуже зворушливий момент, коли наспіла приємна новина, що наші побратими дістали дозвіл запросити нас до свого театру, щоб разом з ними виступити у виставі "Запорожець за Дунаєм". Розуміється, що ми радо та з ентузіазмом прийняли запрошення і з великою нетерпеливістю очікували хвилини, коли нас врешті покличуть на першу пробу до Рімінського табору.

Сам табір з морем симетрично уставлених шатер, де був загальний порядок і чистота і де нас вітали по дорозі до Таборового Театру приязно усміхнені обличчя таборовиків... Ми були захоплені самим будинком театру і не могли надивуватися, що наші побратими змогли в примітивних умовах табору створити таке знаменне діло.

Наскільки пригадую, то на проби, що відбувалися, здається, кожного дня, привозили нас наші "хоронителі"...

Врешті відбулася нетерпеливо очікувана прем'єра, а пізніше ряд вистав. Які контрасти почувань! — перше Різдво в полоні, за колючими дротами, на чужині, з тугою за рідними, за Батьківщи-

ною. А тут емоції самих виступів: декорації, світло, музика, спів... Театр вщерть заповнений ентузіастичними глядачами, яких іскристі, заповнені сльозами очі та спонтанні оплески неможливо забути. Неначе чудовий сон! ...Ми не могли пережити в той час глибших, більш зворушливих емоцій..."

Коротко перед згаданими виставами, бо ще в грудні 1945 р. хор вперше виступив у таборі в народних строях, в програмі виступив теж квартет ревелерсів, група танцюристів народних танків, створена влітку 1945 р. Іларієм Кушніренком, та невелика капела бандуристів під орудою Ярослава Бабуняка. З цього часу ми прийняли назву ансамблю — "Бурлака".

Справою народних строїв зайнялася Команда табору. Згадані строї продукували наші таборові майстри з матеріалів, знайдених таки в самому таборі, головню з шатер, якими наділила нас англійська Команда.

Репертуар квартету складався переважно з композицій Степана Гумініловича до слів Юрія Форися (частіше було навпаки: Степан писав музику і тоді "замовляв" у Юрка слова). Великий вплив на діяльність квартету мав Мирон Лозинський (Вуйко). Він був експертом у цій матерії. У квартеті співали Григорій Дорожівський (по-

Танцюристи з І. Кушніренком (клячить посередині).
Стоять: С. Саїк, П. Перегінець, К. Когутяк, П. Семенюк.
Музиканти: Є. Гумецький, М. Костик, В. Каламуняк.

тім Володимир Войтович), Ярослав Паньків, Ярослав Бабуняк і Мирон Лозинський (потім Богдан Тарновецький).

В репертуарі наших танцюристів були в більшості народні танки. Постійними або частковими членами були: Іларій Кушніренко, Ярослав Бачинський, Василь Вербенюк, Корнило Когутяк, Степан Саїк, Петро Семенюк і Петро Яницький-Перегінець. Музичний супровід давали: Євген Гумецький, Володимир Каламуняк і Микола Костик.

Наші бандуристи заслуговують на окрему згадку, а їхній "батько" Ярослав Бабуняк на велике признание, бо діло почалося майже з нічого. Крім Я. Бабуняка і Володимира Моти, а згодом Петра Гулаги, жоден з пізніших бандуристів на цьому інструменті не грав. Але це не все. У таборі не було ані одної бандури. Треба було зібрати відповідних кандидатів на бандуристів, змайструвати бандури, а потім вкласти багато праці, щоби з тих початкових елементів створити капелу бандуристів. А успіх був.

Проблему інструментів розв'язали таборові майстри, які доконали, здавалося, неможливого. Ці майстри-чародії, це Авраменко Микола, Дарміць і Шкамбара Василь, створили інструменти з дощок, в яких привозили до табору спорошковане молоко, головиці з кусків знайденого дерева (дерево в усякому виді в цій частині Італії було "на вагу золота"), в'язання, де починалися струни, зі знайдених гарматних гільз (це робив майстер Михайло Ціховлас), а всякі

Частина хористів з бандуристами.
Посередині сидить Ярослав Бабуняк.

дрібні металеві додатки виконували учні Майстерської школи. Струни робилися з телефонічного дроту.

Остаточо, крім Ярослава Бабуняка, бандуристами були: Володимир Войтович, Петро Гулага, Володимир Домашівець, Володимир Мота і Петро Семенюк.

Нашими найближчими сусідами був німецький табір ч. 2. Полонені збудували там дуже гарну залу з матеріалів, залишених по знищених будинках колишнього військового летовища. У цій залі, яку назвали "Deutschlandhalle", були органи, які самі полонені зробили з пушок консервів. Кажуть, що різні знатоки з'їжджались з цілої Італії оглядати це "чудо".

На відкриття цієї зали запрошено наш хор з концертом. Зала була переповнена "по береги". Це був різдвяний час 45—46-го року. Ми почали програму німецькою колядкою "Stille Nacht" в знаменитій обробці Степана Гумініловича з баритоновим солом, що його зворушливо виконав Ярослав Бабуняк. Настрій публіки та повага хвилини спричинили, що ми співали з надзвичайним відчуттям, спеціально, коли бачили, що в залі не було майже ні одного "сухого ока". Різдво в полоні, особливо перше, викликає зрозумілі настрої.

За ініціативою та силами всіх членів ансамблю у березні та квітні 1946 р. влаштовано дві ревії п. з. "В мелодій ритмі" та "Весна іде". Музичне оформлення дав Степан Гумінілович, а лібрето Юрій Форись. Оркестром диригував Осип Головацький. Скечі "плодили" хористи.

З гумору найбільше успішними (на мою думку) були виступи Юрія Кушніра (Руруса), який, перебраний на старого дядька, розказував про життя в містечку Козовій. Він починав свої монологи чимсь в роді "Висока Ексмісійо! Перепрашею вашу старість, вас яко гречних...". Треба зазначити, що ці ревії були місцем для прем'єр пісень легкого жанру, компонованих С. Гумініловичом до слів Ю. Форися. Деякі з них, як наприклад "Вона не прийде", популярні до сьогодні.

Особливо імпозантним і підбадьорливим був фінал ревії "В мелодій ритмі":

В мельодій ритмі, у темпі нот
Здійняти щастя з мрійних висот.
Палка музика, безжурний спів
Наповнять сонцем безодню днів.

Веселим бути — нелегка річ,
Сміятись з долі до смутних віч
Повинен кожний, хто ще живий,
У кого кров ще, хто молодий.

СМУТОК ГЕТЬ!, туга проч!
Смійся з долі, хоч-не-хоч.
Юний сміх, щирий сміх,
Він для всіх — він для всіх!

У таборі наші ревії мали великий успіх, а поза табором?.. Ми поїхали з нашою ревією до сусіднього німецького табору. Це виявилось великою похибкою. Німці делікатно радили нам триматися нашого хорового мистецтва, яке, до речі, вони прямо обожнювали. Наші ревії до них не промовляли.

"O MIA BELLA NAPOLI..."

Не буде важко уявити собі нашу ейфорію, коли вчасним літом 1949 р. наспіла вістка, що ансамбль виїде на гастролі по південній Італії. Команда табору придбала нам нові однострої, ми "вишліфовували" репертуар і 17 липня 1949 р. виїхали до Неаполя. В Неаполі примістили нас під шатрами в парку біля літньої резиденції колишнього короля Італії, яка називалася "Palazzo Reale di Capodimonte".

З Неаполя ми виїздили з концертами до таборів німецьких полонених, таборів біженців та англійських військових з'єднань. Згадана поїздка тривала понад місяць, і в цьому часі ансамбль дав понад двадцять концертів.

Годиться згадати, що наш ансамбль був обдарований людьми з різними здібностями, між ними вирізнялися аматори спорту і тій ділянці присвячувалося немало енергії. Мій друг Го-Го пригадав мені про участь наших спортсменів в олімпіаді в інтернаціональному таборі в місцевості Баньйола, що близько Неаполя. Ми приїхали туди з концертом в неділю 7 серпня 1946 р. і Управа табору запросила нас взяти участь в загальній олімпіаді. Добрі осяги наших спортсменів, а потім увечері наш концерт дуже високо піднесли дух українців, мешканців Баньйольського міжнародного табору.

Стопа життєва у післявоєнній Італії була дуже низька, і населення давало собі якимось раду, часто не дуже то пристойними і законними способами. В таких обставинах дрібне злочинство було дуже популярне. В часі наших гастролей у південній Італії ми опинилися в славному містечку Помпеї, що лежить на узбіччі вулкана Везувія. Наш автомобіль затримався в центрі міста перед місцевою церквою та, як це бувало майже всюди в південній Італії, нас обступила юрба італійців, оферуючи продати різні пам'ятки. Наш диригент Степан сидів біля водія, рука сперта на вікні, і, заки зчунявся, вже не мав на руці годинника. Подібні історії повторювалися частіше. Тому що в нашій "підводі" не було досить місця на всі наші особисті речі, наша машина тягнула за собою причіпку, навантажену якраз цим. Пригадую, одного разу, коли в перших днях нашого пе-

ребування в Неаполі ми їхали містом, водій сповільнив швидкість на повороті, а хлопчурі і намагалися (частинно успішно!) "присвоїти" собі наше дуже скромне добро. Від того часу ми чергували на причіпці: коли їхали через місто, один з хористів сидів на речах з канчуком в руці та відганяв тих молодих "підприємців".

Не можу забути трагічного випадку, який зворушив нас дуже глибоко. При кінці літа біля містечка Бакуолі потонув у Тиренському морі наш бандурист, уродженець Харківщини, Петро Гулага. А було це так:

В день вільний від занять ми рішили поплавати в Тиренському морі. День був гарячий, ні хмаринки в небі, ми пристали на безлюдному скелястому березі. Море було спокійне і поглиблювалося від берега так, що можна було йти десь може чверть кілометра, поки вода сягала грудей. Більшість з нас плавали або відпочивали на березі. Ми тоді ще не знали, що Тиренське море в цьому місці має "прихму". Десь біля другої години після полудня зривається сильний вітер, хвилі зростають до метрових висот і, хоча небо синє, через якусь годину триває буря. Коли це сталося, я був на березі, але один з хористів, Влодко Мота, був у воді близько берега. Ось що він занотував у своєму деннику під датою 20 серпня 1946 р.:

"Море було розбурхане, хвилі високі. Ми плавали близько берега, далі не могли, бо хвилі заливали. Минуло десь півгодини і нагло почули, як хтось кричить рятунок. Я побачив Петра Гулагу, що бореться з хвилями. Без надуми я кинувся йому на поміч. Коли доплив до нього (він виглядав страшно!), я намагався якось йому допомогти, але море тягнуло нас обох щораз далі від берега. Гулага почав захлистуватися водою. Пішов раз під воду, я його якось витягнув і сам пішов під воду. Петро ще трохи боровся, пішов під воду другий раз, третій... Я кинувся в сторону берега, але хвилі не пускають. Бачу Степан Гумінілович теж завертає до берега, але його опускають сили. Якось вдалося мені приблизитися де-що до берега, товариші зробили "ланцюг" в мою сторону. Наліво від мене бореться за життя Славко Ліщинський, його намагається рятувати Хованець. Майже непритомний я врешті опинився в руках грузів, Ліщинського врятували, здається, непритомного, а Гулагу по якомусь часі сама вода "видала" на берег".

Похорон с. п. Петра Гулаги відбувся на другий день на кладовищі в містечку Казерта. Хоронив німецький священик. Ми попрощали нашого друга відспіванням "Вічная пам'ять".

Увечері цього дня ми мусили дати концерт в поблиському містечку Капуа, і коли аудиторія довідалася про наше горе, то вшанувала покійного хвилиною мовчанкою.

Годиться сказати, що цей концерт відбувався в театрі "під голим небом", де публіка була розміщена амфітеатрально. Склалося так, що тоді, коли ми почали виконувати популярну і доволі скомплексовану в'язанку "Сонце низенько", згасло світло, і ми відспівали цілу в'язанку без похибки. Це доказало сильну "зіспіваність" хору; хористи прямо відчували віддихи один одного.

Довкруги Венеції...

З Неаполя ми вернулися до табору 4 вересня 1946 р., а вже 14 вересня вирушили на північ Італії, де знову дали біля п'ятнадцяти концертів. Нашою базою в північній Італії був німецький табір біля Венеції, звідки ми відвідували з концертами табори полонених, англійські військові частини і військовий шпиталь. Ми навіть дали один концерт в містечку Одерцо для цивільного населення. Не пригадую собі якихось важливих подій (в "історичному значенні") на півночі, але з легших одна збереглася в пам'яті:

В дорозі на концерт ми минули незамітну річку і хтось з хористів запримітив напис "Піява". Для багатьох з нас ця річка мала сентиментальне значення, бо часто чули від наших батьків про славний бій над Піавою в Першій світовій війні. Ми попросили затримати "підводу" і стрімким узбіччям подалися в долину, щоб хоч доторкнутися води з річки, де колись наші батьки воювали.

В середині жовтня ансамбль був уже в Ріміні, де продовжував обслуговувати табір і околиці. Праця в таборі йшла нормальним руслом, але варто згадати подію, яка закарбувалася в пам'яті і яка була описана у першому томі збірника "Ріміні" (стор. 300). Це наш концерт в таборі на допомогу нашим студенткам в Римі. Ось що подав про це таборовий часопис "Батьківщина" 26 січня 1947 р.:

ПОЛОНЕНІ — СТУДЕНТСТВУ

За час свого півторарічного існування наш табір давав уже не один раз докази своєї організованості й солідарності. Це торкається не тільки нашої постави супроти зовнішніх чинників, як ось у серпні минулого року, але й нашого життя всередині. У висліді цієї організованості ми можемо похвалитися цілим рядом шкіл, установ, робітень, мистецьких гуртів, які — кожне на свій спосіб — виконують свої громадські обов'язки.

Ланцюг наших досягнень у площині суспільного життя доповнюється ще одним цінним набутком, а це жертвенність. Події останніх тижнів дають нам повне право ствердити, що наш табір, не дивлячись на наше положення полонених, дав доказ своєї громадської зрілості і в цьому відношенні.

Першим виявом жертвенності нашого таборового суспільства була успішно проведена збірка Свято-Миколаївських і Різдва-

них дарунків нашим хворим друзям у лічницях. Збірка дала несподівано гарний вислід, і з того приводу збірковий комітет писав у своєму звіті, м. ін., таке: "...З радістю треба ствердити, що наші таборовики мають повне зрозуміння та співчуття для товаришів в неволі. Вислід збірки — прямо імпозантний, коли взяти під увагу наші жалюгідні життєві обставини. З гордістю можна сказати, що український вояк — це справжній побратим для товаришів у неволі..."

І ось новинка: дня 14. 1. 1947 мистецький ансамбль "Бурлака" (репрезентаційний хор "А", бандуристи, танцюристи й солісти) влаштував у залі Таборового Театру концерт за платними квитками, а дохід призначив на допомогу українському студентству в Римі. Треба врахувати у велику заслугу ансамблеві, що він не тільки започаткував, але й фірмував цю імпрезу (до речі буде згадати, що жодна з "більш компетентних" установ не хотіла взяти цього на свої плечі, коли й таке пропонували). Також і технічні праці, зв'язані з адміністрацією концерту, до розпродаж квитків включно, виконали члени ансамблю.

Не осталась позаду й таборова публіка. Квитки, оплачувані в довільній висоті, були розпродані задовго до початку концеру й принесли касі дохід 23 665 лір. Хто запізнився або кого не хотючи поминули (не сила ж помістити 9000 людей у залі на одну тисячу місць!), той мусив задоволитись передачею концерту через гучномовець. А концерт був справді гарний. Серед різдвяного настрою, що ще не покинув нас від свят, хор під управою Є. Пасіки відспівав "Різдвяну псалму" М. Лисенка й низку колядок. Виконання було бездоганне, що і зуміла оцінити публіка, яка — проти свого звичаю — щедро оплескувала виконавців, а навіть домагалась наддатків. У другій і третій частинах концерту ми бачили бравурні й рухливі продукції наших танцюристів і почули знову хор, цим разом у побутових (Леонтович) і жартівливих піснях. Останні, подані зі смаком і скромно, були вільні від шаржів і пустих ефектів. Вдала новинка — солісти при бандурах — урізноманітнили і доповнили програму концерту, задержуючи мистецький рівень.

Імпреза принесла потрібну користь: таборові меломани мали дві години мистецької насолоди, потребуючі одержали допомогу, а загал сповняв свій обов'язок, даючи доказ своєї готовності по змозі своїх сил допомогти тим, хто помочі найбільше потребує. Особливо велике моральне вдоволення винесли з концерту члени ансамблю, які запланували й здійснили такий шляхетний задум.

Віriamo, що це сталося не востаннє. За прикладом ансамблю "Бурлака" напевно підуть і інші таборові установи, проявляючи цю гідну ініціативу, а загал себе не засоромить.

"Батьківщина" (Ріміні), 26 січня 1947 р.

Ансамбль виделегував автора цих спогадів разом з Володимиром Войтовичем до Риму, щоб передати гроші згаданим студенткам,

а рівночасно перевірити можливості виступів у Римі. В українській Колегії Св. Йосафата прийняли нас дуже гостинно, нас примістили в гарній кімнаті та добре гостили. Нам допомогли виробити відповідні особисті виказки, що дозволило вільно рухатися по Римі, як теж улегшило зворотню дорогу до Ріміні.

В часі нашого перебування в Колегії ми зустріли нашого побратима з Ріміні хор. Івана Музичку, який якраз почав свої богословські студії.

Несподіваною для нас подією в Римі було запрошення до резиденції панства Онацьких на відзначення шевченківських роковин. На цьому святкуванні ми познайомились з дружиною полк. Євгена Коновальця, пані Ольгою Коновалець. Ми з приємністю прийняли запрошення взяти участь у програмі свята. Хоч без приготування, ми зовсім добре вив'язалися з нашого завдання.

У місяці квітні 1947 р. почалися в таборі приготування до переїзду до Великої Британії. 26 квітня ми взяли участь у великому прощальному концерті, а 10 червня 1947 р. ансамбль "Бурлака" останнім транспортом покинув Ріміні.

Київський тижневик "Українське слово" з 21 жовтня 1999 р. у своїй рецензії книжки "Рімінський ансамбль "Бурлака" в моїй пам'яті" (автора цієї статті) пише між іншим:

Тріо бандуристів.

Зліва: Володимир Мота, Ярослав Бабуняк і Борис Боднар.

"...Однак, попри все, ансамбль досить швидко стає на ноги, не лише гуртуючи зацікавлену молодь, а й виконуючи головне своє завдання — підтримувати дух надії в душах українських вояків, які опинилися за колючим дротом. "Бурлака" дає концерти у містах Італії, а пізніше Великобританії, налагоджуючи зв'язок з тими, хто насторожено ставився до українських військовополонених, одягнутих у німецькі однострої. Зрештою англійське військове командування, яке вирішувало долю українських вояків, почало ставитися до них з розумінням. Виступи "Бурлаки" підтримували і тих українців, які в силу обставин опинилися після війни в Італії чи у Великобританії. Адже що може краще підтримати за рідне слово чи знайому з дитячих років пісню...

За той недовгий час, поки існував ансамбль "Бурлака", його колектив зробив багато для об'єднання українських вояків, дав той помічник віри і надії, який допомагав подолати труднощі повоєнного існування на чужині та зберегти почуття національної самосвідомості".

З життя в таборі

В неділю, 16 лютого ц. р., в залі Таборового Театру відбувся концерт при співучасті таборових оркестрів, струнного і салонового, та мистецького ансамблю "Бурлака". Програма концерту скла-

Хор "Бурлака" після виступу.
Диригент Є. Пасіка.

далася з трьох основних частин, що в першій із них концертував струнний оркестр під керівництвом П. Панасенка, а в другій і третій пописувався ансамбль "Бурлака" (хор "А" під диригентурою п. Є. Пасіки, гурток танцюристів, керований П. Кушніренком, і соліст). У перервах грав в оркестроні салонний оркестр під батуютою п. В. Домашівця.

На програму першої частини концерту склалися "Чардаш" Садовського, італійське танго "О, мія белля Наполі", танок "Хіовато" й одна "В'язанка українських народних пісень". Коли до перших трьох точок програми (крім надміру одноманітної інтерпретації не було б можна багато завважити, то на тему в'язанки слід дещо сказати. Ця в'язанка довга й нецікава, не дала змоги пописатись ані оркестрові, ні диригентові, а в слухачів викликала помітне знехвалення. Не згадуючи вже кількості "пов'язаних" пісень, можна б багато завважень зробити самій побудові цього твору. Керівництву оркестру слід подбати про цікавіший репертуар, краще послужитись чужим, як робити медвежу послугу нашій рідній культурі, подаючи своїм і чужим слухачам доморобну слабину.

В другу частину програми концерту ввійшли коляди, виконані хором, "Ой, видить Бог" — Стеценка, "Ішли тріє царі" — Кошиця, "Не плач, Рахиле" — Купчинського, з баритоновим солом Я. Бабуняка, "А у того хазяїна" — Стеценка, крім цього — "Через поле" — Котка та "Дзвони" — його ж.

Третя частина, більш різноманітна, принесла, крім продукцій хору, ще й танки й один сольний виступ. Хор відспівав "Золоті зорі" — Нижанківського, "Закувала та сива зозуля" — Ніщинського, "Птичий хор" — Іванова, "Серенаду" — Гумініловича, "Стелися, барвінку" — Домашівця й його "Ревуху". Баритонове соло п. С. Пасіки "Гетьмани" й танки "Чумак" та "Запорожець" доповнили програму, а закінчив її хор, що в супроводі оркестру відспівав "Вкраїно-Мати, кат сконав" — Стеценка — Кудрика.

На концерті, як ще ніколи досі, були присутні, крім вищих британських старшин, ще й цивільні, члени британської комісії, що саме тепер працює в нашому таборі, їх жінки та італійці.

Ярослав Гнатків

ХОР "Б" — "СЛАВУТА" У ТАБОРІ РІМІНІ

Як уже було згадано, від самого початку заіснування табору полонених для вояків Дивізії "Галичина" було зорганізовано два хори, бо, десяти тисяч полонених українців один хор не міг охопити, всіх, хто бажав і любив співати. Тому зразу ж таки, як дивізійники заповнили табір у Беллярії, організовано хор "А" під диригуванням хор. Степана Гумініловича. Вслід за тим і десятник Остап Головацький зорганізував хор "Б", як церковний хор, який співав щонеділі Службу Божу. Він також співав на архієрейській Службі Божій 2 грудня 1945 р., яку відправив архієпископ Іван Бучко, що приїхав з Риму у відвідини українських полонених. Але у скорому часі Головацький зорганізував також і таборовий оркестр і присвятив йому більшість свого часу і тоді диригування хору "Б" перебрав хор. Ярослав Гаврилюк, який провадив ним до самого кінця його існування. Йому до помочі були Дмитро Ковч та Володимир Притоцький, зокрема при вивченні партій на різні голоси.

З переходом цілого табору до Ріміні, тобто на колишнє італійське летовище на південь від міста, де були побудовані відповідні приміщення у шатрах для полонених і для окремих відділів адміністрації в дерев'яних бараках, умови праці покращали. А тим часом встановлено зв'язки із зовнішнім світом, і хори отримали деякі партитури чи взагалі ноти для співу, і праця пішла вже, можна б сказати, нормальним трибом. При хорі зорганізовано також і струнний оркестр, бо між дивізійниками були і професійні музиканти ще з цивільного життя. Тут слід підкреслити, що всі музичні інструменти були зроблені українськими фахівцями таки в самому таборі. Оркестр складався з двох перших і двох других скрипок, двох перших і двох других мандолін, альтівки, першої і другої гітар, контргітари і цимбалів, разом 13 музикантів і 32 вокалісти.

Так само багато любителів співу і музики, а також такі, що ще не знали музики, але хотіли її вивчити, зголошувалися до хору "Б". Хоча хор "А", тобто хор "Бурлака", виступав дуже часто назовні поза табором і виїжджав навіть у турне, хор "Б" британське командування також запрошувало по різних таборах полонених, а також відвідував він зі своїми концертами хворих вояків по шпиталях на тере-

ні Італії. Але основним обов'язком хору було співати кожної неділі і свята на Службі Божій. Проби хору відбувалися п'ять разів у тиждні, часом навіть по чотири години на день, коли виучували різні нові пісні на кілька голосів. За час існування хору вивчено біля 120 пісень, з німецькими і англійськими включно. Важливо теж підкреслити, що охочих співати в хорах не бракувало, бо всі учасники діставали додаткові харчі, так само як і ті, що працювали у різних робочих групах. Але через те кількість хористів була обмежена до мінімуму і диригент не міг приймати кого забажав, і тому, щоб належати до хору, треба було мати добрий голос і слухати диригента.

Під кінець квітня 1947 р. англійці перевезли всіх українців до Великобританії. Перший транспорт українців взагалі, а тому і хор "Славута", відчалив з порту "Венеція" на бельгійському кораблі. На ньому їхало також близько двох тисяч цивільних пасажирів, які займали верхню частину корабля, а 962 дивізійники, а між ними і хор "Б", заповнили долішню частину. Але корабель, допливши до Гібралтару, затримався на цілий день і, щоб пасажирам не нудилося, капітан корабля, знаючи, що між полоненими є хор, запросив влаштувати концерт, щоб розважити пасажирів піснями.

Концерт випав чудово, і оваціям не було кінця. Задоволений був також капітан корабля та й супровідний англійський персонал, і за те хористам було дозволено виходити на горішню палубу і проходжатися поміж цивільними пасажирами.

Остаточно корабель приплив до порту Ліверпуль, а звідти дивізійників перевезли до табору Амісфілд Парк біля міста Гаддінгтон у Шотландії. Приїхавши на нове місце разом із своїм капеланом

Хор "Б" — "Славута".
Посередині диригент Ярослав Гаврилюк.

о. Олександром Бабієм, делегація звернулась до місцевого римо-католицького священика, щоб дозволив відправити Службу Божу у східному українському обряді. Коли ж дозвіл отримано, тоді в визначений час о. Бабій відправив Службу Божу у супроводі хору "Б". Спершу деякі шотландці з цікавості зайшли на українське Богослуження, але, послухавши співану Службу Божу, число шотландців збільшувалося з кожним разом, бо їм подобався український спів. Згодом багато шотландців відвідували українські Богослуження. Шотландці захоплювалися українською музикою, зокрема грою на цимбалах, на яких грав Михайло Кучак, бо вони подібні до їхнього інструменту. Вони завжди з оваціями зверталися до Михайла Кучака, щоб грав по два рази.

Це був перший крок зближення українців з шотландцями, які пізніше промостили шлях українцям до їхніх сцен та приятні і запізнали з їх українським питанням. Тому що назва хору "Б" була цілком задовільною у таборі в Ріміні, у Шотландії вона нічого не говорила, тоді перейменовано його на хор "Славута". Гідне уваги й те, що хор виробив собі добру славу в англійській адміністрації табору, яка позитивно відгукнулася на потреби хору, зокрема коли йшлося про одяг і вигляд самого хору. Англійці постаралися для хору декілька синіх та один червоний шовковий парашут, з яких хористи пошили собі сині шаровари та червоні пояси, а для диригента — червоні шаровари та синій пояс.

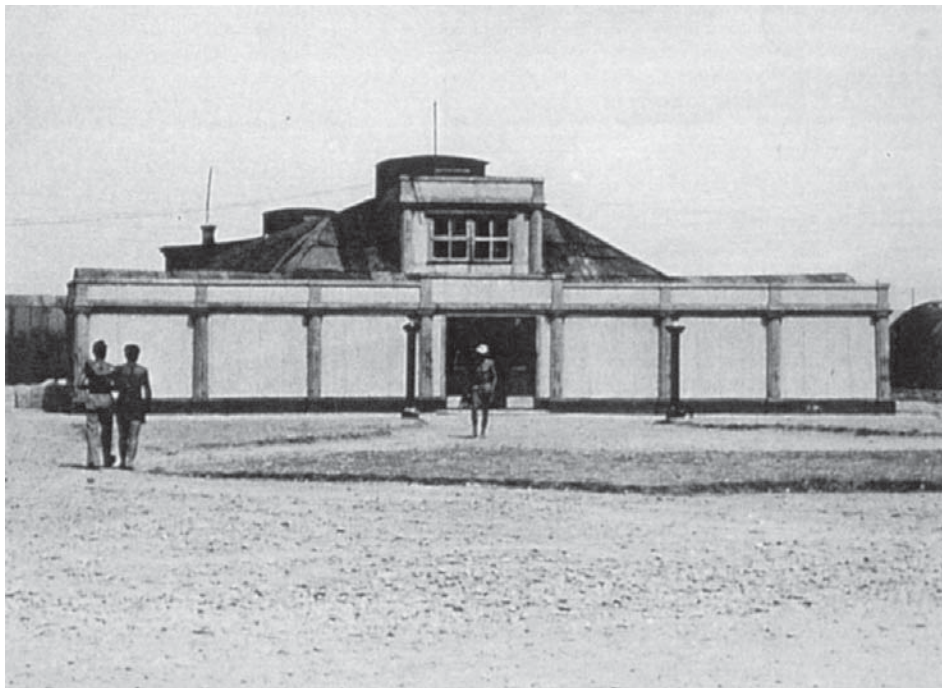
Крім різних концертів по Шотландії, в Гаддингтоні та в містах Англії — Манчестері і Бадфорді, хор виступив на конвенції Консервативної партії в Единбурзі, як головна розвагова атракція. Навіть адміністрація БіБіСі запросила хор заспівати три пісні з наміром заангажувати хор "Славута" на 15 хвилин раз на тиждень по радіо. Та, згідно з неофіційними даними, адміністрація БіБіСі через опозицію соціалістів побоялася образити Москву, дорогого союзника у війні з Німеччиною, популяризацією ворожого їй хору. Тому та справа провалилася.

Після звільнення українців з табору полонених хор проіснував ще коло одного року, але більшість членів, включно з диригентом, переїхала до Англії на кращі роботи, і хор "Славута" закінчив свою діяльність.

Валер'ян Ревуцький

ТЕАТР ЗА ДРОТАМИ

Реформатор нового українського театру Лесь Курбас у своїх лекціях говорив, що, ідучи в театр, людина шукає загострення свого почуття життя, що мистецтво театру міняє настрої людини... (Лесь Курбас, "Спогади сучасників", Мистецтво, Київ, 1969, стор. 13). Властиво, таким чинником зміни настрою полонених Першої Дивізії УНА судила доля бути Таборовому Театру в Ріміні. Поява його несла в собі здорові моральні початки, змушувала по-новому переглядати своє перебування за дротами, спокійніше дивитися в майбутнє. Дух таборян, загартованих у військових часах в боротьбі з ворогом і з його спробами примусової репатріації, спадав. Надходили таборові будні, дух таборян було приспано. Тут на допомогу йому став Таборовий

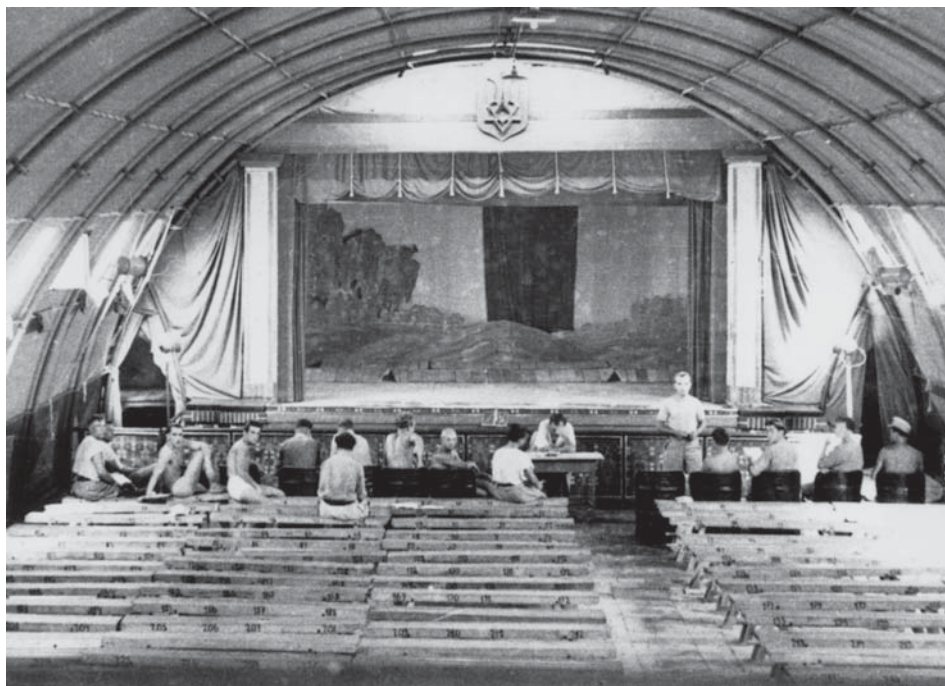

Таборовий Театр в Ріміні.
Архітектор — інж. Володимир Побідинський.

Театр і інші мистецькі організації. І, напевно, все життя в таборі не пішло би шляхом утримання високої духовности, якби не поява мистецьких організацій і між ними Таборового Театру.

Історія його не була довгою. Фактично вся вона вкладається в півтора роки. За ініціативою інженера Романа Руденського та судді Лева Вербинця приступлено до організації Таборового Театру. З офіційних звітів виходить, що Таборовий Театр заснувався 4 грудня 1945 р. Перш за все було проведено реєстрацію всіх тих, що вже раніше працювали в театрі. Вже протягом першого тижня зголосилося біля 50 осіб. З них деякі були пов'язані раніш з театром протягом кількох років.

Перші інформаційні сходи́ни відбулися 9 грудня 1945 р., на які прибули всі зареєстровані. За допомогою хор. Святослава Яцушка та хор. Михайла Вербицького було пророблено фахову перевірку зареєстрованих. Заходом нововибраної дирекції приступлено (при співпраці з Командою табору) до будови театрального приміщення, яке очолював бунчужний Володимир Побідинський. Одночасно розпочато працю у забезпеченні театру відповідною апаратурою освітлення. Особливо тут була інтенсивною управа Ремісничого цеху, до якої звернулися по допомогу хор. Семен Федюк та інж. Р. Руденський. Пекучою проблемою став брак драматичних творів, але й цю

Інтер'єр Таборового Театру.

справу вдалося подолати. Деякі таборовики написали нові твори, а інші пригадали вже існуючі драми знаних українських драматургів.

Відкриття Таборового Театру відбулося в день Різдва (7 січня 1946 р.). Вистава розпочалася пантомімічною сценкою в режисурі Степана Столярчука під назвою "Різдвяна мелодія". Родина сідала до столу в Святвечір без старшого сина, що десь скитався по світу. Усі засмучені. Раптом, на одну мить, з'являвся привид старшого сина. Сценка мала великий успіх. Ролі виконували: мати — Галина Карпинець, батько — Микола Киналевський та молодший син — Матвій Андріїв.

За пантомімою йшла різдвяна сцена з драми Михайла Старицького "Ой, не ходи, Грицю...", де дівчата колядують перед вікнами хати. В ній грали запрошені медичні сестри зі шпиталю Річоне, а головні ролі виконували: режисер Степан Столярчук (Хома), хор. Ярослав Бабуняк (Гриць) та хор. Стефан Стрільчук (Потап). Третьою частиною вистави була сценка з опери Семена Гулака-Артемовського "Запорожець за Дунаєм". В головних ролях виступали: Семен Пасіка (Карась), Оксана Солтикевич (Одарка), хор. Ярослав Бабуняк (Андрій), Галина Солтикевич (Оксана). Обидві сценки були доповнені танками під проводом Іларія Кушніренка. Це була єдина вистава, де приймали участь жінки. Таборовий Театр був змушений (через технічні ускладнення) обходитися без них, з чого він ідеально вийшов, запросивши на жіночі ролі молодих юнаків.

Театр і церква.
Малюнок Олега Островського.

Весела ревія "Уп'ємось без вина" була другою виставою Таборового Театру. Цінність цієї вистави саме в тому, що вона викликала здоровий сміх, приносячи тим розраду всім табор'янам. Центральною особою ревії був режисер С. Столярчук, що вів конференс. У виставі в окремих сценах добре показали себе Микола Француженко, Вячеслав Ільчук, хор. Кікавець та хор. Маркевич. Таборовий оркестр під проводом Осипа Головацького давав музичний супровід, декорації — хор. С. Яцушка, костюми виготовляли Іван Яремцьо та Стецьо.

Успіх ревії "Уп'ємось без вина" спричинився до постановки другої ревії під назвою "В мелодій ритмі" (10 березня 1946 р.), складеної спільною працею таборового хору під орудою Степана Гумініловича та таборового оркестру Осипа Головацького. Тексти до ревії написав Юрій Форись. У виставі вів конференс Ярослав Паньків, танки йшли у виконанні Романа Паращука й Юрія Кушніра, соло на акордеоні провадив Юрій Крайчик, режисером був С. Столярчук. Загально був великий успіх, хоч були критичні зауваги відносно часом досить грубої мови...

Після двох ревій Таборовий Театр вирішив поставити комедію "Американець". Вистава відбулася 27 квітня 1946 р., а на другий день (28 квітня) поставлено ще одну ревію "Весна іде!", знову у тісному співробітництві з таборовим хором, оркестром; на тексти Ю. Форися. На цей раз виставі ревії дуже допомогло мистецьке керів-

Театральна труппа.

ництво Таборового Театру в особах полковника Григорія Сосідка та поручика Володимира Ляхоцького. Найбільш вдалою частиною ревії була сценка "Перемарш", яку зала зажадала повторити і з запалом співала рефрен.

Коли ця ревія ще готувалася, то велику працю у зрушенні театрального життя в таборі провів полковник Г. Сосідко, що виступив з двома доповідями (15 та 24 квітня) на мистецькі теми. Зокрема його перша лекція була на тему "Театральне мистецтво". Він детально зупинився на всіх елементах вистави (драматург, режисер, актори, сценограф і інше), звернув увагу на закінчення вистави. Друга його доповідь носила більш загальну форму і скоріше апелювала до спільної праці всіх мистців у таборі.

Полк. Григорій Сосідко — сценограф театру.

Своєрідним звітом Таборового Театру за його піврічне існування була вистава драми Івана Карпенка-Карого "Мартин Боруля" (23 червня 1946 р.) в режисурі С. Столярчука та сценографії Г. Сосідка. Ця комедія, за визначенням Івана Франка, одна з найкращих українських комедій, що висміювала пихатість міщан-підпанків, що, не маючи достатнього багатства, хапались за свої родові папери, щоб утриматися назовні перед найбільшими багачами.

Комедія написана з ясним конфліктом, а персонажі її настільки характерні, що навіть певна гіперболізація їх не пошкодила би їх головному спрямуванню. Пихаті Мартин і його син Степан, розбещений реєстратор-жених Націєвський, здирник Трандальов, служка "при своїм розумі" — Омелько. Яскраві характери і були основною причиною, щоб залучити цю комедію до Таборового Театру. Саме на цих характерах легко було здобувати школу майстерності актора. Театр працював над нею понад два місяці і з нею він увійшов у нову фазу своєї діяльності.

Великий творчий успіх "Мартина Борулі" — це в першу чергу заслуга режисера С. Столярчука та полковника Г. Сосідка, що дав вдаль сценічне оформлення. З акторського складу найяскравішими характерами виявилися Мартин (хор. Маркевич), Омелько (Василь Шпара) та Націєвський (Степан Мамалига). Чітко було донесено до глядача і неймовірну гонитву Мартина до дворянства, і розбещеність

Сцена з вистави "Мартин Боруля".
Микола Француженко у ролі Марисі, Степан Мамалига —залицяльник.

Націєвського, і розумного Омелька, що лише зовні прикидався дурником. Від них пішли й правильні взаємовідношення з рештою дійових осіб комедії.

Приємною також несподіванкою був успіх стрільців у жіночих ролях. Роль дружини Мартина, Палажки, вдало передав Зенон Гайовський, а в ролі Марисі Микола Француженко показав, що він має не тільки придатні голос і обличчя до жіночих ролей, але і вміння передати чуттєві переживання молодої дівчини. Цілковито вільно тримався в ролі Степана Михайло Цибульник, з певністю опанували свої ролі Степан Луцишин (Гервасій), Михайло Гринюк (Микола), Михайло Василик (Протасій), Микола Луцишин (Дульський), Василь Матвієнко (Трандальов), Ярослав Рожак (Трохим). "Мартин Борулю" підготовлено двома складами виконавців. Тому до акторського складу ще треба залічити Євстахія Микуша, Миколу Кваснія, Матвія Андріїва, Дмитра Шака, Вячеслава Ільчука та Миколу Чабановича. Костюми до вистави виконав І. Яремцьо. При переповненій залі "Мартин Боруля" пройшов 12 разів.

Через місяць Таборовий Театр після цієї реалістичної комедії звернувся до мелодрами. 3 серпня 1946 р. була поставлена драма Бориса Грінченка "Ясні зорі". Беручи її до репертуару, мистецьке керівництво театру в особах режисера С. Столярчука та полковника Г. Сосідка поставило дуже відповідальне завдання, майже велетенське, бо "Ясні зорі" вимагали надзвичайно багато праці. Говорячи про цей факт потрібно зазначити, що й драма Б. Грінченка сама по собі не дуже сценічна, а це вимагало збільшеного вкладу праці у виставу.

Такої праці не пошкодував режисер С. Столярчук, що витягнув усе можливе від виконавців при їх недостатньому сценічному досвіді. Відчувалося, що він приділив силу уваги на розробку слова, що має для мелодрами, як "Ясні зорі", першорядне значення. Якщо це місцями не вдавалося режисерові, то в тому більш винна сценічна молодість виконавців. Натомість динаміка наростання слова, як, наприклад, в сцені Аміни з козаками, належить до найкращих зразків. Щодо мізансцен, то тут Столярчук, будучи вже залежним від самого себе, досягнув добрих наслідків. Всі мізансцени продумані логічно з поведінки дійових осіб. Особливо вдало було розташовано гурти. Звичайно, були й окремі недоліки, наприклад, недосконало вирішено сцену підглядання Фатіми з-за лаштунків під час діалогу Олени і Дмитра у третій дії.

Другим творцем вистави був полковник Сосідко. Його оформлення (декорації, бутафорія, реквізит) гідне похвали у всіх випадках. "Створив міражну дійсність з паперових декорацій", — писав про нього таборовий часопис "Оса". Найбільш вдало була оформлена 5-та дія, що давала повну ілюзію середньовічного льоху. Вдале освітлення добре підкреслювало другий план сценічної дії в цьому

акті. Квітів у садку Аміні могло би бути менше, вони перевантажували простір. Помічником Сосідка в бутафорії був О. Стець, що робив і костюми.

Актори поступилися у цій виставі перед режисером і сценографом. На це були причини, а головна — труднощі мелодраматичної п'єси для молодих виконавців. Ніхто з них не мав досвіду в читанні білого вірша. Цінний текст реплік лишився недоопанованим і не допомагав взаємовідношенню дійових осіб. Часто бракувало уважності до того, що говорить партнер, наслідком чого завважувалася невідповідність тону відповідей на запитання. Характери тлумачилися прямолінійно, бракувало широких психологічних мотивацій. На це було звернено увагу молодих акторів у таборовій пресі.

У цьому напрямі завважувалося, що виконавцеві ролі Алі-Баши (М. Гринюк) треба було набути більшої владності в характері, більше рис повного володаря; Дмитро (Степан Мамалига) не виявив твердого окреслення до Олени й Аміні. Дмитро мав бути патріот і, виходячи з цієї засади, він мусить Олену любити, Аміною ж лише захоплюватися. С. Луцишин, що грав роль старого діда, не знайшов м'якості в цьому характері, а прямолінійно виступав, як месник. Халіль (хор. Маркевич) не мав бути лише злий, йому бракувало хитрощів.

Вимагати внутрішнього перевтілення від акторів, що виконували жіночі ролі — неможливо. Тут потрібно йти шляхом зовніш-

Сцена з вистави "Ясні зорі".

нього наслідування. Виконавець ролі Аміні (З. Гайовський) не позбувся широкої чоловічої ходи; Фатіма (Є. Микуш) мало наслідував прикмети старої жінки; у Олені (М. Француженко) спостерігалось часте заниження голосу і це знижувало ілюзію жіночого образу, бракувало плавності у вимові.

Проте вистава "Ясні зорі" дала надзвичайно багато виконавцям щодо акторської майстерності. Преса зазначала, їм варто більше зосереджуватися над внутрішнім життям сценічного образу. Вистава "Ясні зорі" пройшла 20 разів, в тому числі одну з них дивився член канадського федерального уряду Антін Глінка і висловив велике задоволення. Ця вистава сама по собі символічно говорила про головне бажання таборян — вийти скоріше на волю...

20 жовтня 1946 р. Таборовий Театр показав свою наступну прем'єру "Любимці темряви" італійського драматурга Маттіні (переклад здійснив Мирослав Шкавритко). Головним героєм драми є професор-сходознавець Томазіо, що під час мандрівок на Сході втратив дружину і сина і не може заспокоїтись від горя. Любимці темряви, що замордували його дружину і вкрали сина, ввижаються йому на кожному кроці. Це використовує син його брата, що під іменем льокая Батисто містифікує професора, доводячи його до переконання, що любимці темряви його переслідують. Мета містифікації — довести бездітного професора до смерті і забрати його спадщину.

Містифікацію розкривав друг професора інженер Драго й детектив Форстер. Батисто виганяли з дому, а професор переконувався, що його переслідували не духи, а чоловік, і він знову знаходив душевну рівновагу. П'єса побудована так, що глядач до останньої хвилини не міг догадатися, хто ж саме містифікував професора. Проте, не дивлячись на вдале розгортання таємничих подій в дії, п'єса особливого успіху не мала. Причина — недостатньо вмотивовані психологічні переживання, що особливо стосувалися до виконавця ролі професора Томазіо (М. Шкавритко). М. Француженко на цей раз виступав без особливого успіху в ролі Батисто. Найкраще почував себе в ролі Драго хор. Маркевич. Як і раніше, цей детектив ставив режисер Столярчук, а оформлення робив підполковник Сосідко.

20 листопада 1946 р. Таборовий Театр показав ситуаційну комедію В. Мартиневича "Трьох до вибору". Сюжет обертається навколо родини Стоногів, що мають прагнення якнайскоріше видати заміж свою доньку. З'являються три претенденти-брати на її руку. Вся вистава проходила в рівному акторському ансамблі. Безліч гострих ситуацій викликали веселий сміх глядачів. В тім була додатня сторона вистави...

Але чи ж вона була корисною для творчого зросту молодих акторів? Найбільшим досягненням її було те, що вона допомагала їм вільно рухатися в пропонованих численних ситуаціях. Рухалися молоді актори непогано і, найголовніше, не знижували ніяк темпу

вистави від самого початку до кінця. В ансамблі виконавців (С. Малига, В. Шпара, хор. Маркевич, М. Гринюк, Є. Микуш, М. Француженко, З. Гайовський) брав участь і режисер Столярчук (Стонога). Костюми до вистави виконав І. Яремцьо.

Як матеріал драматургічний "Трьох до вибору" має дуже посередні якості. Це зрозуміло й мистецьке керівництво театру, що зводити вистави Таборового Театру лише до детективу чи ситуаційної комедії не варто. І воно звернулося до класичної комедії та соціально-психологічної драми...

Після проведення 18 грудня 1946 р. Свят-Миколаївського вечора два перші місяці 1947 р. Таборовий Театр проводив проби над класичною комедією Карла Гольдоні "Мірандоліна", прем'єра якої

Сцена з вистави "Мірандоліна".
Хор. Маркевич у ролі Дівчини.

відбулася 9 березня 1947 р. Без жодного сумніву, це була величезна перемога. Не пройшла марно попередня праця над виставами, і, навіть, в цьому відношенні допомогла їй така "прохідна" вистава, як "Трьох до вибору", де вимагалось від акторів вільно рухатись, що їй дуже знадобилося для вистави "Мірандоліна" К. Гольдоні.

Ця п'єса (поставлена в Таборовому Театрі в перекладі Богдана Ваврика) вже мала в українському професійному театрі свою певну попередню історію. Перший переклад її був зроблений у 1911 р. Роль Кавалера ді Ріппафрата стала одною з кращих ролей в репертуарі відомого українського актора Северина Паньківського. Від 1918 р. вона ставилася в багатьох українських театрах по всіх теренах. Отож, приступаючи до "Мірандоліни", Таборовий Театр брав велику відповідальність і додержав її...

"Мірандоліна" була поставлена вперше у Венеції в 1753 р. Автор її був один з перших італійських драматургів, що почав писати за чітко усталеним текстом у протилежність до попередніх авторів, що належали до *COMMEDIA DELL'ARTE*, комедії масок, вистави якої складалися методом імпровізаційної гри. К. Гальдоні, творячи нову реалістичну комедію характерів, повів боротьбу проти імпровізації, заступив їх сталими характерами, але залишив динамічність та життєдайність *COMMEDIA DELL'ARTE*.

В прем'єрі "Мірандоліни" в Таборовому Театрі (режисер Столярчук, він же грав у виставі роль Маркіза Форліпополі) називну роль грав М. Француженко. Молодий актор настільки вдало наслідував жінку, що випадково прибулий до табору італійський священик, побачивши його на сцені, не хотів вірити, що цю роль грав молодий юнак. Француженко просто увійшов в характер господині заїзду і оповідав авторові цих рядків, що, перебуваючи кілька годин поза табором, він приглядався до поведінки італійських дівчат по готелях...

Головним партнером його був М. Гринюк (Кавалер ді Ріппафрат), якому хоч і вдалося додержати впертості в характері, проте іноді бракувало еластичності в рухах. Як згадувалося, в ролі Маркіза грав режисер Столярчук, в ролі графа Альбафоріта виступав хор. Маркевич, слугу Фабріцію грав С. Мамалига, камердинера — В. Шпара, а ролі комедійних акторок поділили З. Гайовський та Є. Микуш.

Костюми були з майстерні Мельника і, оминаючи деякі незначні дефекти (головним чином груба якість матеріалу), були зроблені надзвичайно старанно з дотриманням стилю XVIII століття. На жаль, дещо гірше справа була з декораціями, що їх виконала Малярська Спілка "Веселка" під керівництвом полковника Сосідка (сам він безпосередньо не готував декорації для цієї вистави). "Мірандоліна" супроводжувалась музичними точками на струнних інструментах, де консультантами були В. Домашівець та Є. Пасіка.

14 квітня 1947 р. Таборовий Театр поставив "Украдене щастя" І. Франка, подолавши цю складну соціально-психологічну драму

протягом одного місяця праці. Крім високої літературної вартості ця п'єса надзвичайно театральна. В ній дано чіткий конфлікт, добре введено елементи інтриги, вдало подано зав'язку, розвиток подій, кульмінацію та розв'язку. Вся дія п'єси побудована з поступовим наростанням напруження, що доходить до найвищого ступеня і кінчається раптовою розв'язкою. І. Франко дещо уповільнив четверту дію, але проте ця дія розгортає в характері Миколи нові наміри.

Саме ця властивість І. Франка — розгортати як можна більше головні характери в драмі не тільки словами тих, що виступають на сцені, але й доповнити їх згадуванням ряду позасценічних персонажів (як брати Анни; вїйт, що допоміг забрати Михайла Гурмана до війська; священник; підприємці Миколи) — надає "Украденому щастю" широкої картини народного життя. Закони ж цього життя автор подав у простій мистецькій формі.

Широчінь головних характерів вимагала й великої майстерності акторів. Тому зрозуміло, що режисер Столярчук вирішив взяти на себе чоловічу роль Миколи Задорожного. Це було найбільше досягнення Столярчука-актора в ТТ. Зовнішні дані його надзвичайно підходили до цієї ролі. М'яві рухи актора, зігнуті плечі "промовляли" без слів вже за страждання, які довелося перенести Миколі. Одночасно акторові вдалося показати велику ніжність, м'якість почувань у своїх відношеннях до Анни. Показаний був актором і плинний перехід від образу звичайної сірої буденної людини, й до того ж дуже скромної, до постаті великого месника за свою людську гідність і родинну честь.

Сцена з драми "Украдене щастя".

Хоч зовнішність С. Мамалиги не представлялася кремезною постаттю, а також він не був обдарований міцним голосом, але в образі Михайла Гурмана він не подав нелюда, але представлявся теж знедоленою людиною, викликав співчуття, був жертвою поплутаних обставин. Його Гурман теж боровся за крихітку украденого щастя. Акторові добре вдалося передати наростання його почуття до Анни.

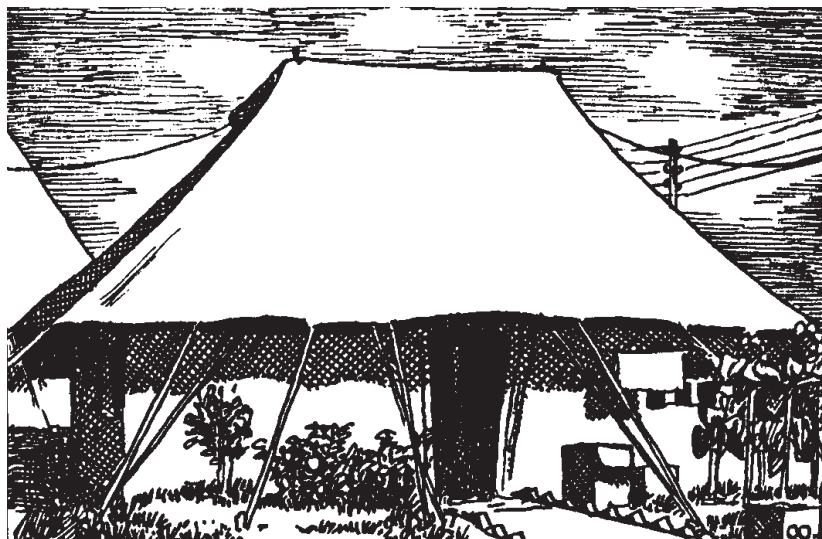
Найбільше зауважень викликав образ Анни (З. Гайовський). Актор упевнено вивчив роль, але внутрішнього переживання він був позбавлений. Звичайно, він був у специфічному положенні і було би цілковито несправедливо вимагати від нього глибинних почуттів до Гурмана. Але дати хоча би відносне співчуття — було можливо. Тим більше, що актор ствердив свої неабиякі здібності. Просто роль Анни була для нього надто складна своїми психологічними нюансами.

Натомість другий жіночий характер — Насті (М. Французенко) створив цілковито переконливе враження селянської цокотухи. Степан Луцишин (Олекса Бабич), Ярослав Рожак (Шльома) та М. Гринюк (Війт) правильно інтерпретували характери. Оформлення й костюми були відповідно розроблені (особливо цікавими були деякі костюми в гуртових сценах). Щодо музичного оформлення, то підбір самих мелодій, зроблений В. Домашівцем, дещо не гармонізував з самою драмою, а скоріше контрастував...

Після закінчення прем'єри на заклик директора Таборового Театру хорунжого М. Вербицького глядачі залишилися в залі, щоб бути присутніми при врученні театральних пропам'ятних грамот. Культурно-освітній референт Ярослав Литвин зачитав звіт про працю Таборового Театру, а комендант табору майор Савелій Яськевич висловив подяку за його активну участь в мистецькій праці табору.

Через два тижні, 26 квітня 1947 р., Таборовий Театр дав прощальну виставу "Украденого щастя" і припинив своє існування, давши разом 86 вистав.

Таборовий Театр був досить своєрідним явищем. Поставлений в умови, в яких наявним був лише чоловічий склад виконавців, він викликав сумнів у багатьох членів таборового проводу про можливість його існування в майбутньому. Ніхто не зупинявся перед проблемами оформлення вистав, але проблема жіночого складу дошкуляла багатьом, бо бачили небезпеку, що театр може скотитися в погану аматорщину. Цього не сталося. Хоч не був це дійсний професійний театр, хоч давав вистави часом краще, часом гірше, але творчий запал молодих юнаків (стрільців і старшин) переборов ці труднощі. Щасливо були перейдені й труднощі оформлення вистав. В першій фазі існування Таборового Театру була ідеальна співпраця поміж членами театру, хором "Бурлака" та таборовими поетами, що складали лібрето до ревій. В другій фазі свого існування Таборовий Театр вже став цілковито окремою мистецькою одиницею, дякую-

Театральне шатро.

чи в першу чергу таким особам, як режисер С. Столярчук, неодмінний керівник сценографії підполковник Г. Сосідко та директор Таборового Театру хорунжий М. Вербицький. Очевидно, що існувала постійна співпраця з таборовими музикантами, майстернею "Веселка", таборовою пресою і, навіть, була спроба власних (таборових) перекладів...*

Надаючи пам'ятні грамоти членам театрального ансамблю, комендант табору майор С. Яськевич зазначив, що виступи таборових акторів не раз творили враження, коли ... "нам здавалося, що ми в себе вдома, в Україні" ... Іншими словами, повертаючи до вислову Леся Курбаса, мистецтво Таборового Театру змінювало настрої таборянина на кращий... Існування й досягнення Таборового Театру було яскравим свідченням невмирущого духу української людини в найскладніших умовах життя... Проходили таборіві будні, а життя в майбутньому представлялось непевним для таборян. Що далі? Що чекає кожного в нових обставинах? Де саме? В цьому відношенні Таборовий Театр відіграв величезну роль, як моральний духовний чинник в переходовому житті таборян від військовика Першої Дивізії УНА до цивілю. Чи цей дух схоронили зокрема таборіві актори, опинившись на волі, поза дротами? Практично умови еміграції є несприятливими для театрального мистецтва, як, в першу чергу, мистецтва слова. Але можна сказати з цілковитою певністю, що колишні члени Таборового Театру, де б вони не опинилися, схоронять у своїх душах любов до театру, мистецтва, що найяскравіше промовляє до загострення людських почуттів...

* Поза театром в таборі існувала короткочасно Драматична школа.

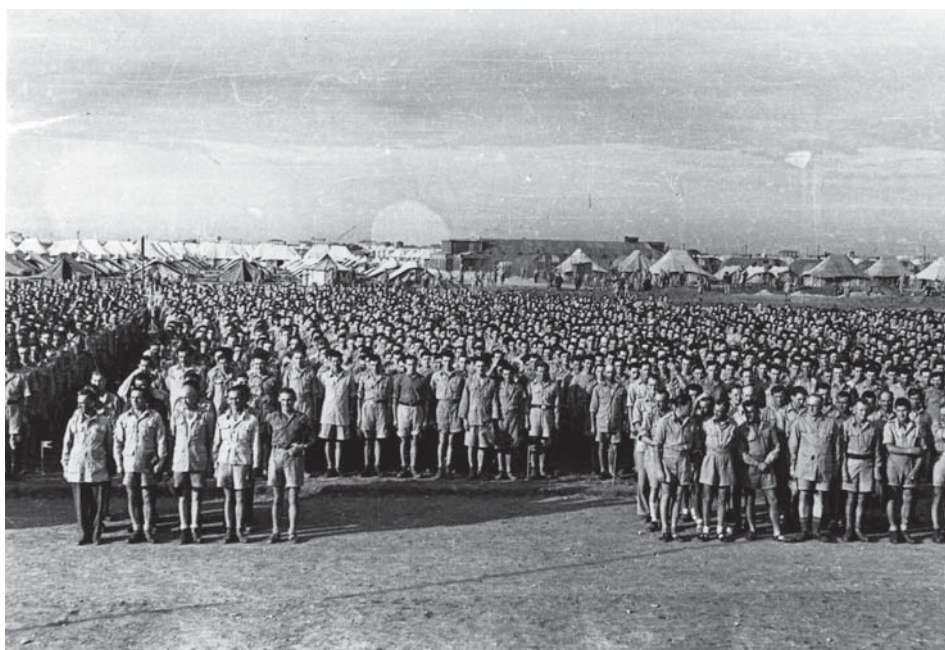
"СВЯТО ЗБРОЇ" В ТАБОРІ

31 серпня 1946 р. полонені дивізійники на спортивній площі відзначили річницю звільнення Києва від більшовиків об'єднаними українськими арміями УНР і УГА 31 серпня 1919 р. Точно о год. 18-й під звуки національного гімну піднесено на щоглу український прапор, а священики відправили молебень.

Проповідь виголосив о. пор. Е. Кордуба, а про значення здобуття тоді Києва говорив хор. Микола Оглюк.

Афіша "Свято Зброї", 31 серпня 1946 р.
Об'єднані українські армії здобули Київ 31.VIII.1919.

Табір зорганізовано на "Свято Зброї".

Священики: о. Кордуба, о. Бабій, о. Скакальський (крайній справа) посвячують прапор на "Святі Зброї", подарований українцями з польського II Корпусу ген. Андерса.

Афіша "Свято Зброї", 31 серпня 1946 р.
Р. М. і В. Верига.

Р. М. і В. Верига

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО В РІМІНІ

Коли говорити про образотворче мистецтво в Рімінському таборі, то воно було найбільше представлене Володимиром Каплуном (нар. в 1912 р.). В 1927 р. він опинився у Львові, як учень відомих мистців-малярів Павла Ковжуна та Романа Осінчука. Працював співробітником популярних видань: "Світ дитини", "Малі друзі", "Орленя", "Юнацька думка" та інші. До Дивізії попав 1944 р., пішовши до неї замість бути забраним німцями на копання окопів. Повернувся до мистецької праці, коли Дивізія вже перебувала в Словаччині, як рисівник теренових планів. Коли попав у полон, то був перевезений до Беллярії. Там почав редакторську працю в сатирично-гумористичній стінній газеті "Оса", придбавши собі добрих співпрацівників, а в Ріміні організував Мистецьку Спілку "Веселка", виготовив для православної церкви в Ріміні Плащаницю, Намісні Ікони Св. Миколи, Архистратига Св. Михаїла (на корогви) та Процесійний Хрест. Одночасно виготовив однометрове табло хору "Бурлака" та багато графічних рисунків. Для Куреня Молоді виготовив відзнаки у вигляді пластових лелійок. Перебуваючи в таборі, малював портрети членів англійської Команди. З табору полонених в Англії сотник Панчук стягнув його до Лондона, де він редагував гумористичний часопис "Оса". (Помер у місті Оберас, Аргентина, 16 липня 2003 р.)

Серед співпрацівників Каплуна було ще кілька інших молодших adeptів малярства: Орест Слупчинський, Маркіян Фесолович, Микола Малюжинський і Любомир Рихтицький. Коло тижневика "Батьківщина" були Святослав Яцушко, Олег Островський, а в Майстерні мистецьких виробів був Антін Козловський та сценографіст полк. Григорій Сосідко.

Талановитий карикатурист Орест Слупчинський — псевдонім Го-Го (1925 р. народження) — у таборі полонених у Ріміні співпрацював з гумористичним тижневиком "Оса". Там він виконав цілу галерею карикатур, яка є своєрідною хронікою життя полонених українців у Рімінському таборі. Він намалював знамениту картину "Задротянці пишуть листа до Рузвельтової" на зразок відомого маляра Іллі Рєпіна "Запорожці пишуть листа турецькому султанові", на якому зображена уся верхівка Рімінського табору. Пізніше він

Обкладинка до книжки "Сон літньої ночі" В. Каплуна.

емігрував до США і працював у Нью-Йорку як мистець-графік, ілюстратор низки книжок і книжкових обкладинок, мистецьких каталогів, рекламних оголошень, запрошень і т. п. Го-Го один з тих, хто використав свій талант як видатний графік.

Маркіян Фесолович (1915—1984) працював як карикатурист тижневика "Оса" — звільнившись з табору полонених у Ріміні, через деякий час працював у Римі і, діждавшись еміграційної візи, 27 лютого 1949 р. приїхав до Аргентини й осів у Буенос-Айресі. Кар'єри у малярстві не зробив, а остаточно став редактором тижневика "Наш клич", але не переставав малювати. З під його пензля появилася низка вартісних творів, з яких він влаштовував виставки.

Микола Малюжинський (1927—1985) також працював у редакції гумористичної "Оси" як один із карикатуристів під псевдонімом Коза. Відбувши табори полонених спершу у Ріміні, а згодом у Великій Британії, остаточно переїхав до Канади й осів у Форт-Віль-

Поштова листівка: "Танок верховинців".

Худ. С. Яцушко.

ямі у провінції Онтаріо. Як талановитий графік, працював спершу у провінційному Міністерстві Шляхів, а вкінці, закінчивши теологію, став православним священником. Але не занедбав він і свої мистецькі здібності як добрий маляр-портретист. Для потреб української громади Форт-Вільяма (пізніше Тандер-Бея) намалював портрети Тараса Шевченка, патріарха Йосифа Сліпого, Тараса Чупринки та інших особистостей. Він також приготував віньєтки до нових книжок на окремі замовлення, в тому числі для книжки В. Вериги "Під сонцем Італії".

Святослав-Ігор Яцушко (1925—1970) співпрацював з видавництвом "Батьківщина" і часто виконував різні декоративні роботи для тижневика. Вийшовши на волю, Яцушко студіював архітектуру і виявився талановитим архітектором, в якому його малярський хист був повністю використаний. На жаль, він надто скоро пішов з цього світу і свого талану вповні не встиг виявити.

Олег Островський (1925 р. н.) також співпрацював з видавництвом "Батьківщина" і в таборі в Ріміні вчився на Матуральних курсах і приготував декоративне оформлення тижневика, а коли була потреба, то малював портрети людей, про яких була мова в тижневику, або гостей, які відвідували табір. Одним із них був президент Комітету Українців Канади о. д-р Василь Кушнір, який приїхав відвідати полонених українців. Крім того Островський намалював низку карток із різдвяними і великодніми поздоровленнями та з різними постатями з історії України. Вийшовши на волю в Англії в 1948 р., Олег виїхав на студії до Еспанії, де закінчив Академію Мистецтв в Мадриді, а повернувшись до Великобританії, продовжував студії, які закінчив дипломом механічного інженера у 1960 р. Як інженер викладав у Коледжі Технічних Наук, а закінчив свою кар'єру як професор. Він написав чотири технічні підручники для англійських студентів, які знайшли признання в багатьох країнах і два з них були перекладені на українську мову.

Тут до малярського грона полонених українців слід зачислити також і Любомира Рихтицького, автора поштових марок у серії "Підпільна пошта України", а також "Українська таборова пошта". Завдяки йому та С. Яцушкові й О. Островському появилася низка поштових марок з різнорідною тематикою, а в тому й історичними постатями, як: гетьман Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Павло Скоропадський, Михайло Грушевський, Симон Петлюра, митрополит Андрей Шептицький і т. п.

До талановитих портретистів слід зачислити також і Антона Козловського, який, на жаль, не віддався повністю малярству, бо малював він більше для власного задоволення. Пізніше він емігрував до Канади і осів у місті Торонто, де мав свою перукарню. Петро Дудинський покинув табір у Ріміні ще перед його ліквідацією і поїхав до Німеччини. У 1948 р. його разом з кількома іншими дивізійниками послали в Україну як диверсанта з групою Кшика, де на них чекали вже енкаведисти. Всіх їх арештували і по них слід загинув*.

Крім вищезгаданих у таборі було більше обдарованих образотворчими здібностями adeptів. На жаль, не маємо докладніших даних про їх долю і діяльність.

Тому що в Рімінському таборі був організований театр з ініціативи полк. Григорія Сосідка і при технічній співпраці з інженером булавним Володимиром Побідинським, був побудований театральний будинок, який містив тисячу глядачів. Полк. Г. Сосідко був не тільки душею театального колективу, він був також і сценографом. Всі театральні декорації відповідно до змісту театральних постановок були виконані рукою власне полк. Сосідка. Його найближчим співпрацівником у цьому ділі був згаданий уже молодий хорунжий Святослав Яцушко.

* Див. В. Сірський "УПА і Дивізія "Галичина", стор. 15.

Обговорюючи образотворче мистецтво в таборі, не можна не згадати і таборових фотографів, які якимсь чудом зуміли перенести фотоапарати через доволі жорстокий контроль спершу в місті Удіне, а вкінці при вході до табору біля містечка Беллярія, що за 12 кілометрів на північ від міста Ріміні над Адріатичним морем в Італії. До таких щасливців на користь цілого табору належали хор. Богдан Артимишин, Петро Демчук, Степан Ільницький, Олександр Хотинецький. Це, власне, завдяки їм маємо досить добре зарепрезентоване в образотворчому виді перебування полонених українців у таборі, що являв собою окреме наметове містечко із власним внутрішнім українським самоврядуванням, зокрема його культурних виявів.

Степан Стрільчук

МАЙСТЕРНЯ МИСТЕЦЬКИХ ВИРОБІВ

По переїзді нашого табору із Беллярії до Ріміні таборове життя почало набирати нормального вигляду. Відкривалися різні навчальні курси, мистецькі одиниці, а також мистецькі майстерні. Тут хочу точніше описати про різьбарську майстерню "Гуцульщина".

Членами цієї майстерні були гуцули із Косівщини, а саме: Микола Кабин, Василь Балагурак та Михайло Матійчак, вони колишні різьбарі із Косова. Автор цих рядків був організатором групи та допомагав діставати потрібні речі, щоб почати перші кроки праці. Початки були тяжкі, бо починали ми з нічого. Не було знаряддя, а це різні долотця, молотки, відповідне дерево для різьблення, різного кольору коралики та політура. Перші найконечніші долотця виготовляли ми із старих ножів чи з різних кусків заліза.

Перше приміщення "Гуцульщини" було шатро, т. зв. "десятка". Матеріалом для різьблення були дерев'яні скриньки, в яких таборова інтендатура одержувала кекси. Дошки із тих пачок були переважно з вільхового дерева, яке досить добре заступало грушу, черешню чи явір. Інші речі, як політура, коралики, папір до чищення дерева та все інше треба було знаходити в італійських крамницях. На початках із табору ніхто не мав дозволу виходити до міста, крім наших священиків. Кількакратно о. Кордуба старався нам допомогти, купуючи потрібні речі. Однак, як неозвідома з нашим ремеслом людина, тяжко було йому знаходити потрібні товари. Вкінці наша Команда табору постаралася про дозвіл для мене на вихід з табору до міста, що дало змогу закуповувати потрібні нам матеріали.

Перші різьблені речі, як рамки, хрестики та обкладинки до альбому, були виставлені на таборовій виставці, яку оглядали англійці, німці та інші відвідувачі, та усі жителі табору. Згадана виставка принесла нам позитивні наслідки, бо в скорому часі наша майстерня почала діставати замовлення від англійців, німців і також від таборовиків. Така ситуація спонукала нас оглядатися за більшим приміщенням. Завдяки будівельній команді під керівництвом інж. Побідинського та з дозволу табової Команди наша майстерня дістала тимчасово т. зв. "ігель", це восьмигранне шатро із дикту. По короткому часі призначено нам великий дерев'яний барак, де було електричне

Готують матеріал для різьбарів.

Різьбарі обідають перед бараком.

Члени спілки Різбарської робітні "Верховина"
Миколи Бориса у таборі Ріміні зі своїми виробами.

Група різбарських експертів з касетками перед бараком, де приміщувалася їхня робітня.

Члени майстерні "Гуцульщина".
Стоять, зліва: 4-й — хор. С. Стрільчук, 5-й — Ю. Селепський.

Різьбарі "Гуцульщини" при праці.

Англійський комендант таборів генерал Роджерс перетинає стяжку перед відкриттям виставки ручних робіт.

Вхід до барака, де відбувалися виставки ручних робіт.

Касетки і національний герб на виставці у таборі.

Виставка самодіяльних виробів українських полонених.

світло, що давало змогу працювати вечорами. Число робітників також збільшилося до десяти осіб. Це були три різьбарі, два столярі та решта учні, які училися різьбарства і в короткому часі зробили великий поступ. Долотця різних вимірів та форм виготовляв нам механічний варстат під керівництвом п. Караби, так що кожний різьбар мав свій власний комплект знаряддя.

Щоб вповні забезпечити матеріалом до різьблення, головно дощинками із пачок всіляких харчових продуктів, вдалося нам встановити контакти із головною харчовою базою, від них діставали ми потрібну нам кількість матеріалу. Коралики різних кольорів та інші потрібні матеріали купували ми в Ріміні.

Головними нашими клієнтами були німці, вони замовляли в нас рамки, папіросниці, а найбільше касетки з подвійним дном. У таких касетках вони ховали золото та інші дорогі речі, щоб могли непомітно завезти додому по звільненню з полону. Англійці, переважно старшини, часто замовляли різні речі, одначе ми старалися оминати їх, бо їхні вимоги були великі, але без винагороди. Наведу один приклад. Одного разу відвідав нашу майстерню англійський генерал та замовив касетку із спеціальними відзнаками. Виготовлення тієї касетки тривало цілий тиждень. Коли ми вручили касетку генералові, то у винагороду одержали одну пачку папіросів.

Приблизно по одному році нашого перебування у Ріміні мій приятель Василь Косюк організував другу різьбарську майстерню, але не відомо мені про їхні успіхи. Також і в нашій майстерні зайшли зміни, а саме: Микола Кабин та Василь Балагурак рішили відкрити третю майстерню, але також мені не відомо про їхні успіхи.

Хочу зазначити, що наше перебування у Ріміні добігало до кінця, говорилося, що наш табір перевезуть до Англії. Відвідуючи Рим, зайшов я до Української Колегії на Джаніколо, ч. 7, де студіювали наші вихованці теологію. У нашій Колегії також містився Український Допомоговий Комітет, там були дві кімнати, де наші хлопці могли переспати ніч або й дві.

У Колегії познайомився я з ректором, який запропонував нам різьбарську працю, а саме: порізьбити великі входні двері до каплиці та три рами для святих образів. Щоб прийняти таку роботу, я сконтрактувався із двома членами майстерні, які дали свою згоду. Колегія забезпечила нас повним утриманням, а також малою грошовою винагородою. Наша трійка, тобто Михайло Матичак, Іван Зюзяк та я виконали згадану працю протягом восьми місяців. Хто мав би змогу відвідати місто Рим, може оглянути згадані різьблені речі, які прикрашають вхід до каплиці. Проминуло вже півстоліття, а пам'ятка по українських полонених залишилася дотепер.

Під час перебування в Римі мали ми змогу оформити документи на виїзд. Два мої співробітники виїхали до Франції, а я емігрував до Аргентини. Решта членів майстерні "Гуцульщина", які залишилися в таборі, згодом виїхали до Англії.

Маркіян І. Фесолович

МИСТЕЦЬКА СПІЛКА "ВЕСЕЛКА"

В Рімінському таборі плекано різні ділянки мистецтва. Не бракувало там і прихильників малярства. Декілька професійних мистців — малярів і різьбарів, як Мирон Левицький, Волянюк, Дзиндра чи Коверко — мала Дивізія в своїх рядах, але до Рімінського табору вони не попали. Між тими, що були в Ріміні, кілька студіювали у Львівській Мистецькій Школі, один був із Краківської Академії Мистецтв, один із Київської Академії та інші — це були обдаровані адепти, що, крім таланту, мали багато замилювання до образотворчого мистецтва та старались його плекати.

Поміж іншими мистецькими групами Рімінського табору наші малярі представлялись своєю малою кількістю та... неорганізованістю. Таборові хори, оркестри, Таборовий Театр — це поважні гур-

Мистецька Спілка "Веселка".
Перший справа Маркіян Фесолович.

Таборовики у черзі перед виставочним бараком ідуть на виставку.

Один із столів виставки: валізки, портрети.

ти в 25, 30 або й понад 40 осіб, що виступали перед таборовою публікою в залі на 1000 місць, то ж не диво, що ті гурти легко впадали в око всім таборовикам, а про наших образотворчих мистців, можливо, дехто в таборі й не чував, дарма що їх праці були видні на виставках таборового мистецтва й виробництва або в пресових органах, оформлюваних графічно саме нашими мистцями.

Малочисельність групи, одначе, це не єдина причина малого розголосу про неї в таборі. Якось так склалось, що членами групи були люди скромні, соромливі, самокритичні; вони любили працювати радше в затишку, найкраще на самоті, подалі від людських очей; "між людей" виходили вони з готовими продуктами своєї праці, самі ж усувались набік, не чекаючи ні похвал, ні заохоти. Цій соромливості та самокритичності треба, мабуть, приписати факт, що рімінські маляри ніколи не зважились на самостійну виставку.

Мало хто з наших малярів цікавився працею Літературно-Мистецького Клубу, бо з невідомої причини витворилась була опінія, що в тій установі місце тільки для працівників пера. Активна участь усіх або хоч половини з числа малярів у Літературно-Мистецькому Клубі була б дала обом сторонам поважні користі: діяльність Клубу стала б більш різноманітною, а праця мистців-малярів знайшла б краще віддзеркалення в таборових пресових органах, в яких важко знайти сьогодні достатнє висвітлення праці мистців-малярів у Рімінському таборі. Винятковою появою є довідка, поміщена в недільному виданні щоденника "Життя в таборі" (ч. 55-68) з дня 7 липня 1946 року, підписана криптонімом "С. Я-ко", що його легко розшифрує не тільки кожний "рімінець", але й кожен, хто дочитає цю статтю до кінця... Довідка цінна тим, що закріпила деякі факти з життя наших малярів у полоні. Ось вона, з незначними скороченнями:

"Рік нашого таборового життя завершила низка культурних надбань, що приносять загалові таборовиків і поодиноким особам немалі мистецькі досягнення. До цілого ряду наших мистецьких гуртів треба зарахувати гурток наших образотворчих мистців.

Вже на двох перших Виставках Мистецтва й Виробництва можна було ствердити, що між усіма групами виставлених предметів найбільше число осягнули картини, виконані нашими малярами в багатьох малярських техніках. Слід додати, що мистецький рівень тих експонатів нічим не уступав усім іншим предметам, а в багатьох випадках їх перевищував.

До речі буде тут згадати, що може ніхто не боровся в нас із труднощами так, як малярі. Доводилося малювати на клаптиках паперу, майже чудесним способом урятованими фарбами; не говорячи вже про їх якість і кількість. Мимоволі треба дати признання тим мистцям, що не зважали на великі перешкоди, а працювали тільки на те, щоб створити для себе або для своїх друзів щось приємне для ока, щось гарне, словом — мистецький твір, картину.

Таборовий ювелір при праці.

Доволі довгий час працювали наші мистці-малярі одинцем, порозкидані по різних частинах. Було навіть таке, що один одного і не знав. Такий стан не допускав, щоб їх праця влилась в одне русло, що його наше таборове життя встигло вирізьбити собі у твердих обставинах полону. Заіснувала потреба згуртувати всі сили... Дня 26 лютого 1946 р. народилась у нашому таборі нова мистецька одиниця — Мистецька Спілка Малярів. Вона народилась тихо, й ніхто її не вітав. Раділи її появою тільки її члени, радів "духовний батько" Володимир Каплун і ті, що одобрили й підтримали морально цей задум. Новонароджена Спілка дістала при хрещенні привабливе ім'я "Веселка", як символ джерела всіх барв, що ними так уміло користуються наші малярі в їх творчій праці.

Згуртування мистців-малярів у їх Спілці виправдало себе в дуже короткому часі. Воно дозволило розділити рівномірно обов'язки, які на них накладає наше суспільне життя. Відгукуючись на заклики та конкурси, що їх проголошує наша преса й інші таборові організації, вони все ще знаходять час для власної мистецької творчості й реалізують творчі задуми, що їх нашіптує їм Муза...

"Веселка" почала, веде і буде вести розпочату працю. Райдужні фарби прибиратимуть форми й радуватимуть очі любителів мистецтва, барв і ліній. Її праця принесе не тільки творче відпруження мистцям, але й буде власністю нас усіх, як спільноти".

Членами Спілки стало яких десять мистців; кількох, натомість, не вдалося притягнути до співпраці, хоч мистецьку працю вони виконували і були досить кваліфікованими, щоб стати членами Спіл-

При праці в малярському ательє "Веселка".

ки. Причиною того були зайняття в інших організаціях. Один із них, О. Островський, що працював у Таборовому Театрі, був довгий час ілюстратором і графічним оформлювачем тижневика "Батьківщина"; засобами того тижневика видав він гарну серію різдвяних карток, одну новорічну картку та серію великодніх карток, а видавництво "Життя в таборі" випустило його різдвяні картки в дещо слабшому виконанні, бо циклостилевою технікою. Островський брав участь у виставках, даючи цікаві релігійні композиції ритовин у металі. Не належав до Спілки колишній учень Львівської Мистецької Школи на прізвище, мабуть, Застілко, зайнятий у Верстатовій сотні; в таборі виконав він кілька оригінальних різьб у дереві.

Головою Мистецької Спілки "Веселка" був хор. Борис Гагаринський, секретарем — Маркіян Фесолович. Кілька членів Спілки жили гуртом в бараку-іглі, збудованому для членів "Веселки". До тієї групи належали: Володимир Горецький, Степан Дицьо, Петро Дудинський, Маркіян Фесолович, Олександр Хохоляк і Петро Шепта. В інших приміщеннях, розкиданих по всьому табору, жили: хор. Борис Гагаринський, хор. Юрій Костів, хор. Святослав Яцушко, Володимир Каплун, Зіновій Магдій, Микола Малюжинський, Василь

Полянський, Орест Слупчинський (Го-Го), а також інші маляри та графіки, що до Спілки не належали.

Члени Спілки виконували багато робіт для табору. Головніші з них це: графічне оформлення таборових видань (періодики і окремих випусків), у чому найбільше проявлялись В. Каплун, М. Фесолович, О. Слупчинський, С. Яцушко, П. Дудинський і М. Малюжинський; дружній шарж, карикатура, гротеск — це ділянка В. Каплуна, О. Слупчинського й М. Фесоловича, до котрих приєднався згодом і М. Малюжинський; проектування марок "Таборової Пошти", і цій ділянці присвячували свій час С. Яцушко, П. Дудинський, С. Дицьо, Ю. Костів, О. Хохольяк; проектування гобеленів на приватне замовлення полк. Порфирія Силенка, чим займались П. Дудинський і М. Фесолович; мистецькі афіші з оголошеннями про національні святкування та інші праці належали теж до обов'язків членів Мистецької Спілки "Веселка". Користувались їхніми послугами приватні особи, часом для дуже особистих потреб, як от інтендант табору по одяговій частині пор. Костянтин Мельник просив виготовити мистецькі заставки для його великої приватної збірки українських пісень... Були замовлення на портрети або на картини з особливою тематикою, але про ці праці важко що-небудь сказати, бо наші члени та їхні клієнти звичайно воліли проводити такого роду трансакції довірочно, приватно.

Крім задоволення загальнотаборових потреб, що про них була мова вище, працювали члени "Веселки" над своїми власними творами, для здійснення своїх творчих задумів, кожен на свій лад, за своїми уподобаннями, наскільки їм дозволяв час. Одним із найбільш завантажених і найбільш працьовитих був Володимир Горецький (Київська Академія), прихильник реалістичної школи. Він зробив кілька дуже добрих портретів олією, крім того чимало краєвидів і композицій вугіллям, олівцем, темперою і аквареллю. Чудова його серія морських краєвидів аквареллю з часу його перебування над Адріатичним морем, у Чезенатіко. Подібно гарну збірку акварельних краєвидів із околиці Чезенатіко й Сан-Марино, як і картин табору, мав Петро Дудинський, відомий із своїх проектів поштових марок, плакатів. З великою витривалістю й терпеливістю працював для таборової преси, як графік, Володимир Каплун, і це забирало йому більше часу, зокрема тому, що був він головним редактором гумористичного двотижневика "Оса", та мимо того він знаходив ще час для портретування й іконопису. Мало знаний у таборі був Зіновій Магдій, знаменитий графік Краківської школи; він не давав заангажувати себе до дрібничкової щоденної роботи, і проявився тільки кількома блисками свого таланту. Серед моїх пам'яток знаходиться, між кількома його шкідцями, також чудова композиція темперою — "Друкарство". В моїй пам'яті залишився Святослав Яцушко, як графік, що дав нам чимало проектів поштових значків, святочних карток, екслібрисів; він теж

Вітальні картки О. Островського з нагоди Великодніх свят.

Обливаний понеділок. Худ. О. Острівський.

успішно працював як директор сцени Таборового Театру, й йому належить велика частина кредиту за мистецьке оформлення вистав. Степан Дицьо любувався в акварелі; він залюбки малював табір або околиці Річоне. Петро Шепта захоплювався італійським краєвидом, виловлюючи з нього все, що давало підстави вживати фіолет. Найплідніший із карикатуристів Орест Слупчинський (Го-Го). Він зробив великий вклад у видання "Оси", а його збірка карикатур таборових індивідуальностей появилась під заголовком "Зібралася кумпанія", як спільне видання "Оси" й "Батьківщини". Він виготовив теж дещо меншу числом збірку карикатур природної величини, в кольорах, для однієї з ревій; "дефіляда" тих карикатур на сцені під звуки маршової мелодії була однією з найбільш оплескуваних точок програми. Карикатура, проекти поштових марок, гобеленів і графічні праці входили в засяг зацікавлень автора.

Повищі рядки не вичерпують характеристики всіх членів Спілки; обмежуючись до вичислення тільки частини їх, я аж ніяк не хочу применшити вартість і рівень праць інших, а, не маючи конкретних даних про них, користуватись узагальненнями — не хочу.

Співпрацював з "Веселкою" теж і полк. Григорій Сосідко, що багато свого часу й великого мистецького обдаровання віддавав Таборовому Театрові, але все ж знаходив час на відвідини "Веселки", щоб у дружніх розмовах і порадах передавати молодшим свої знання та досвід.

Мистецька Спілка "Веселка" втішалась симпатією загалу й дізнавала щирого піклування зі сторони Команди табору. З вдячністю годиться згадати бул. Побідинського, котрий подбав для наших мистців-малярів про ліжка, столи, лавки, рисункові дошки, мольберти. Культурно-Освітній Відділ табору дбав про постійне забезпечення папером, олівцями й фарбами, кількість яких збільшилась казково з приходом щедрих посилок від Комітету Українців Канади. Про справедливий розподіл тих "дібр" совісно дбав головний діловод канцелярії Культурно-Освітнього Відділу Богдан Литвинович.

Кожний із членів Мистецької Спілки "Веселка" напевно вивіз із Рімінського табору чимало шкіців, етюдів і завершених праць. Напевно не один із таборовиків зберіг поміж своїми приватними пам'ятками з часів полону теж і рисунки, малюнки або шкіци наших таборових малярів і графіків. Деяка частина мистецького доробку членів "Веселки" попала до таборового музею-архіву в Римі, згодом пересланого до США.

З переїздом до Англії розв'язалась "Веселка", а її члени роз'їхались по світу; ледве чи втримують вони між собою живий або листовний зв'язок. Проте спогад про спільну працю в Рімінському таборі, під зворушливою синявою італійського неба, під шум Андріатичного моря єднає нас, членів Мистецької Спілки "Веселка" з усією громадою "рімінців", і тієї єдності ми не позбудемось ніколи.

Осип Головацький

ДЖАЗОВИЙ ОРКЕСТР "ОНО" В РІМІНІ

Потрапивши до Беллярії, члени колишнього дивізійного оркестру, що перестав існувати, втративши в часі переїзду до Каринтії військові інструменти, — Ю. Крайчик (тодішній керівник), А. Павлик, М. Дальовицький, Я. Проць, П. Пікулович і О. Головацький вирішили працювати як оркестр, найперше для розвеселення засмучених побратимів полонених, маючи надію, що, може, прийдеться грати за дротами табору для тих, хто схоче їх послухати. Із військового шкіряного плаща і з обручів дерев'яної бочки, в якій привезли до табору муку, змонтовано барабана, з витонченої гарматної гільзи створено "чинель", у котрогось побратима знайшовся саксофон, на якому він не вмів грати, в Олександра Строцького був акордеон, що нам він його позичав за пару цигарок, пор. Лука Клевчук знайшов власника гітари, яку нам купив, скрипка була власністю Ярослава Проця, Прокіп Пікулович придбав собі трубку, двоє кларнетистів мали в своїх наплечниках два кларнети. З такими інструментами вирішено почати проби, віддавши керівництво Осипові Головацькому. Вже багато вправлених музичних танкових творів з попереднього часу (існування Дивізії) ми почали щовечора далі вправляти біля Команди табору як для розваги командного складу, так і таборової братії. Оплескам не було кінця.

По кількох таких концертах англійська команда чемним командним наказом забрала нас до своєї охоронної частини зараз за нашою дротяною огорожею, і таким чином оркестр почав мати кожного вечора програму для наших англійських охоронців. Радо йшли ми до них грати, бо там за другою, вільною стороною дротів здавалося нам, що ми бодай трішки вільні були і могли покурити папіросок та попити вина, навіть досить багато. Варто підкреслити, що один старшина-англієць, який викликав грати для нього біля його шатра ззовні нашого табору, коли більшість музикантів були думки, щоб "хвалитися" точками англійської музики, звернув нам увагу, що він хоче слухати виключно українську музику і для того нас покликав. Його наказ ми виконали з приємністю і вміло.

Коли 24 червня 1945 р. влаштовано перший таборовий концерт для англійських і міжнародних достойників, оркестр вже брав участь в цій програмі.

Джазовий оркестр "ОНО" в Ріміні.

Осип Головацький — диригент. 2 травня 1946 р.

Сидять, зліва: Михайло Дальовський (саксофон і кларнет), Августин "Густьо" Павлик (саксофон і кларнет), Микола Музичка (саксофон і кларнет), Ярослав Проць (скрипка), Ярослав Марко (скрипка).

Стоять, зліва: Юрій Крайчик (акордеон),
Осип Головацький (гітара та вокаліст і диригент),
Степан Ждан (перкусія), С. Сікора (трубка),
Прокіп Пікулович (трубка).

По трьох місяцях наполегливих вправ пор. Л. Клевчук, який хотів стати "менеджером" оркестру і мав нагоду вчити англійців їздити верхи, почув про великий бал, влаштований 12 вересня 1945 р. ген. Александром. Він зголосив до участі в тому балі наш оркестр. Оркестр мав концертувати дві години під час вечері-бенкету, а опісля, якщо його гра сподобається генералові, то приграватиме до сьомої години ранку до танців. Крім нашого оркестру участь брав англійський та італійський цивільні оркестри і наш хор "Бурлака". Наш оркестр переміг, музикантів добре підгодували, щоб вони могли цілу ніч гарно грати, і в нагороду за гарну гру генерал наказав переслати до нашої таборової Команди 350,000 лір для поповнення оркестру додатковими, потрібними інструментами. Командир табору май. Савелій Яськевич, передаючи керівникові оркестру щирі gratulacii Команди табору за гарні успіхи в програмі бенкету, звернувся з проханням, щоб з суми 350,000 лір, яку призначено для оркестру, 200,000 лір подарувати на потреби таборового шкільництва. Керів-

ник радо на це погодився, а за кілька тижнів, 8 жовтня 1945 р., група, а саме: О. Головацький, Юрій Дроздовський-Крук, Григорій Дорожівський на чолі з проф. Олександром Монцібовичем виїхали двома автами до Болонії і Мілана в справі закупівлі потрібних книжок і інструментів. За 150,000 лір ми купили зовсім новий тенор-саксофон і уживані скрипку, трубку, пару чинель та на суму 80 лір музичний модерний репертуар. Тепер оркестр уже придбав додаткових три інструменти і дійшов до десяти музикантів. Активність оркестру проявилася і в щонедільних виїздах із вокальним квартетом церковного хору до Річоне, до жіночого табору наших полонених медсестер. По відправі Служби Божої мешканці табору і гості при звуках оркестру, співаючи і танцюючи, весело проводили час.

З перенесенням нашого табору до Ріміні оркестр в ньому грав постійно кожного вечора, від 8-ї години вечора до 2-ї ранку. Якщо якогось дня англійці не забавлялись, то тоді виїздили по нас поляки Корпусу Андерса. Виступаючи в польських касарнях у Ріміні, керівник оркестру використав нагоду привезти туди хор "Бурлаку". Хор, одягнутий в українські національні однострої, познайомив італійську шляхту з українською хоровою музикою і з назвою нашої батьківщини Україна. Члени оркестру в одностроях, з відзнаками "леви́ками", теж давали зрозуміти, хто вони і чиї діти. Майор Польської Армії Андерса, побачивши хористів в шароварах та вишиваних сорочках з гарасівками, почервонів і спитав мене: "А це що?" Я відповів йому, що це хор, який він запросив, і його єдине застереження було, щоб не співали українських патріотичних пісень. І оркестр, і "Бурлака" мали великий успіх, і всі були цілковито задоволені. Наш табір, маючи добрі хори, оркестр і театр, мав всі дані для розвитку культурної праці — як музичного, так і театрального мистецтва. 8 січня 1946 р. відбулися театральні вистави: драма "Ой, не ходи, Грицю" та опера "Запорожець за Дунаєм" при музичному супроводі оркестру. Ревія "В мелодій ритмі" та "Весна іде" аранжована, скомпонована й введена силами хору "Бурлака", творцями якого були диригент і композитор пісень хор. Степан Гумінілович, поет Юрій Форись, Таборовий Театр та оркестр "ОНО". Побратим Го-Го (Слупчинський) зробив для оркестру нові синьо-жовті підставки для нот. Музику для оркестру аранжував і завжди приспівував на танцювальному майдані "Ще не вмерла Україна" Осип Головацький.

Із виїздом керівника О. Головацького на лікування до Чезенати́ко на його прохання керівництво оркестром перебрав хор. С. Гумінілович, відтак Ю. Крайчик. В скорому часі англійці покликали кількох музикантів до Ріміні і включили їх до німецького оркестру. Так закінчилася діяльність того оркестру, який невтомною, щоденною працею, виступаючи перед чужинцями як репрезентант українських полонених в Італії, знайомив чужинців не тільки з існуванням українського народу, а й із бажанням того народу боротися про-

Симфонічний оркестр, Ріміні, 1947 р.

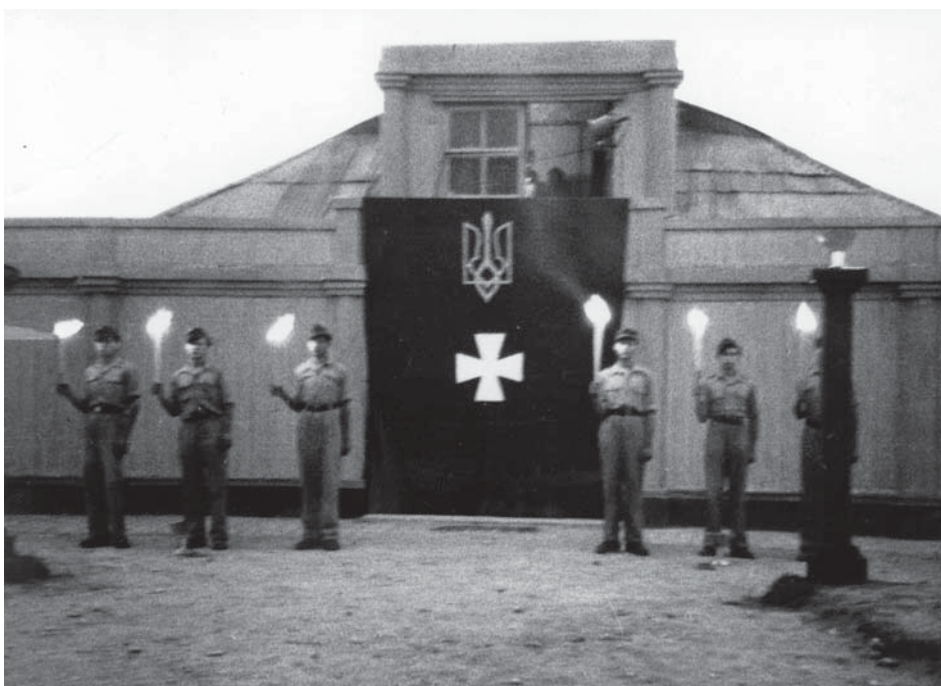
ти поневолювача, комуністичної і взагалі імперіалістичної Росії за свою Вільну Державу. Перед вибуттям з табору я зорганізував і почав був працювати з Симфонічним оркестром, який після мене перебрав під свою батуту Володимир Домашівець, член хору "Бурлака".

АПЕЛЬ ПОЛЕГЛИХ

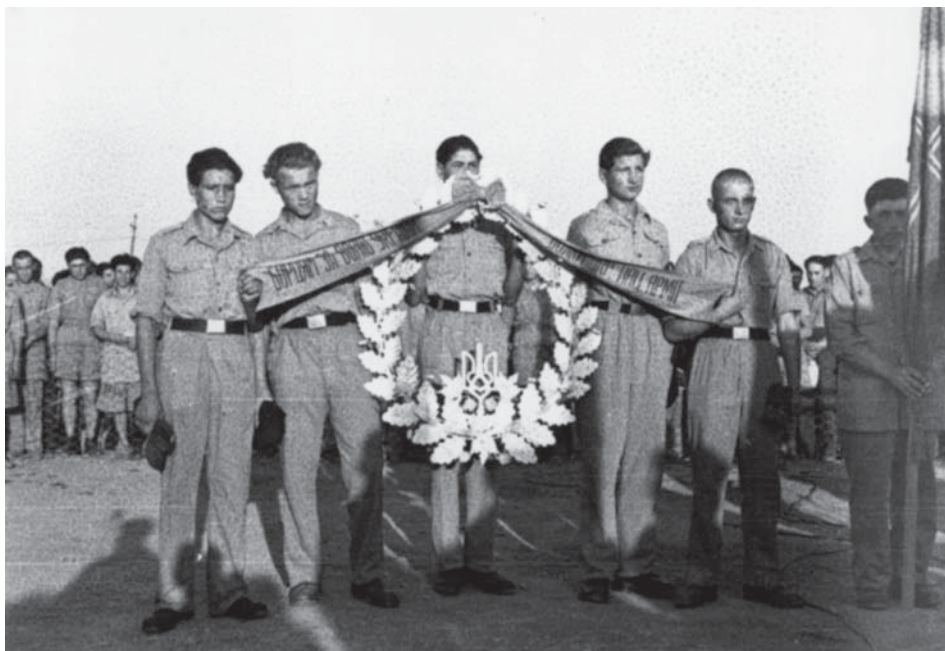
В суботу, 8 червня 1946 р. перед Зеленими святами по вечірній зорі відбувся на театральній площі апель полеглих і померлих вояків Дивізії "Галичина". Торжественно горіли вогні в амфорах перед біло-сірим фасадом театру. Червоним заревом освічували національний прапор на балконі театру. Урочисто лунали через голосники прізвища вояків: "Впали на полі слави: батько майор — син стрілець, батько десятник — син вістун, батько і син стрільці..."

Апель закінчив хор поминальною піснею: "Коли ви вмирали, вам сурми не грали; ніхто не заплакав за вами".

"Батьківщина", ч. 23(36), 1946

В суботу 8 червня 1946 р. апель полеглих вояків Української Дивізії "Галичина" перед театром табору полонених у Ріміні, Італія.

Почесна варта.
Поклін борцям за волю України.

Почесна варта старшин.
Спереду хор. Роман Чолкан.

Микола Вірний (Француженко)

ПИСЬМЕННИКИ В РІМІНІ

Письменники, журналісти, публіцисти були ще перед закінченням Другої світової війни. Коли йдеться про поетів, то, наприклад, писали: Богдан Бора, Андрій Легіт, Микола Вірний. Не всі друкувались. Всім їм, колишнім воякам, як за життя, так і посмертно належить відповідне місце в історії української літератури та публіцистики. Справді-бо, незважаючи на несприятливі умови життя, один по одному в таборі українських військовополонених 5Ц біля Белярії почали з'являтися часописи і журнали.

Першим почав виходити орган Культурно-Освітнього Відділу "Вісті". В полках з'явилися стінні газети (стін у шатрах не було, та головне в тому, що з'явилися!), як, наприклад, часопис гумору "Оса" вийшов у 2-му полку. Творцями були Володимир Каплун та карикатурист Орест Слупчинський (Го-Го). Проіснував цей часопис до самого кінця існування табору військовополонених в Ріміні. А творці його і найактивніші співробітники залишилися назавжди приятелями автора цієї замітки.

Після "Оси" почали видаватися газети в інших полках: у 3-му "На варті", в 4-му "В наметах", у 5-му "Таборові вісті" та сторінки гумору "Мокре рядно", у Гарматному — "Таборовий вісник", а в Технічному — "Таборовик".

З початком вересня 1945 року в таборі 5Ц, предтечі Ріміні, у 3-му полку вийшло четверте число журналу "Український козак", головним редактором якого був хорунжий Семен Федюк. Перші два числа появилися ще перед капітуляцією, а третє в таборі "Местре", коло Венеції. У таборі 5Ц хор. С. Федюк перейменував журнал і почав видавати тижневик під назвою "Батьківщина", співробітниками якого були помічник головного редактора, мовний редактор поет Андрій Легіт і "Дід-Пасічник" Олексій Девлад, літературне псевдо якого було Запорожець, Микола Вірний та інші.

У вересні появилось також перше число неперіодичного органу Студентської Громади "Життя в таборі". Головним редактором був бунчужний мгр Орест Городиський. Коло Белярії появилось чотири числа. З переїздом в Ріміні "Життя в таборі" перетворено на щоденник.

Жебраки,
 Раби ми.
 — І прости нам довги наші, —
 Як ми колись.
 Мечі міцні,
 тверді,
 крицеві візьмем в руки
 І його, чорта, скупаєм в крові.
 Прости його. Ласкавий Ти.
 Бо ми
 Довгів
 Оцих кровавих не простимо!
 Смерть мільйонів,
 Смерть братів
 Ми пімстимо!
 Пролємо
 Кров за кров!
 — І не введуть нас у спокусу —
 Кати ласкавим словом.
 Ми не спочинем, поки знов
 На трупах їх лукавих
 Збудуєм Царство Правди,
 Волі
 і Любови

 Для поколінь,
 Що прийдуть.
 Амінь!
 — Отче наш —
 нам допоможи!

Юрія Форися "рімінці" пам'ятають за пісні. Текст його, а музика талановитого диригента хорунжого Степана Гумініловича. Ось, наприклад, слова до одного танго.

ВОНА НЕ ПРИЙДЕ

З високих сивих Апеннін
 Прийшла завітчана весна,
 Стопа торкнулася низин
 І в зелень вбралася земля.
 Змів вже краску цілий світ,
 Весна гуляє по полях,
 Дивлюся за нею услід
 І жду з тугою в очах.

Не прийде до мене вона —
Не прийде, щоб квіти принести мені.
Крізь дроти загляне хіба,
Всмінеться і зникне, неначе у сні.
Не прийде до мене вона —
Не прийде, бо дроти кругом,
Бо воля для неї свята.
Остане для мене нездійсненим сном.

Уранці квіт піль несе
Сама у квітках, у вінку.
До моря зеркала іде.
Вдивляється в красу свою.
Здається бачить тихий жаль,
Що у кутках очей моїх.
І все ж таки відходить вдаль
Вільна і тільки для вільних.
Не прийде до мене вона...

Зберіг я тексти танго: "Розлука", "Пливи, моя туга, світами",
"Мрійлива ніч", "Так тужу за тобою", "Бродить ніч". І коли щось
небажане до душі починає добиратися, тоді починаю співати одну
із пісень, які подарував нам у Ріміні наш чудовий Юрій Форись.

Дивізійний кореспондент Євген Загачевський має рацію, коли
каже, що одним із найбільш публікованих у таборі, а пізніше вже на
еміграції, "в цивілю", був поет Богдан Бора.

Всі ми вірили, що наше перебування в таборах військовополо-
нених — явище тимчасове, що ми повернемось і принесемо нашої
знедоленій Батьківщині визволення.

Все це були мрії й сни. Інколи душу охоплювала туга за всім
рідним, чого, просто, не можна було приховати. Це почуття мусило
виявитися в слові та дати відчуття читачам. Це було з усіма поетами,
як з початківцями, так і такими, як Б. Бора чи Андрій Легіт.

ДАЛЕКИЙ КРАЮ

Далекий краю! Коханий краю!
Як тужу, подивись!
Над морем ходжу і хвиль питаю,
Чи вернуся колись?

Далекий краю! Днів юних раю!
Я тужу, як колись...
Бо море кличе. Бо море грає:
— Вернись назад, вернись!..

Над морем ходжу, очима блуджу,
Лише море й синя даль...
Далекий краю, я світом нуджу!
Мені так жаль, так жаль!..

Коханий краю, я тужу, плачу...
Не з немочі — з любови,
Бо, може, більш тебе не вбачу...
О, жалю мій, пливи!..

Спадає вечір... На канві ночі
Я бачу твій міраж.
За тебе, краю, як дні діточі,
Я шепчу: "Отче наш..."

Це вірш Богдана Бори. Йому ми присвяtimo ще окрему статтю. Одним із популярніших був також уродженець Київщини Андрій Ворушило-Легіт. Від самого початку він брав жваву участь в літературному житті табору.

Андрій Ворушило-Легіт був завжди по вінця повний ніжності до рідних і рідного краю. Своїми творами намагався сприяти вірі в те, що прикрий період нашого життя — явище минуле. Його твори допомагали. Вони додавали сили, витривалости, особливо молодим воякам, які своє повноліття зустрічали в таборі військовополонених.

Не у родичів в тепломu колі,
Не в забаві і звуках пісень,
На чужині, за дротом, в неволі
Новорічний стрічаю я день.

Що несеш, нерозгадана доле,
У Новому ти році мені?
Чи вернусь я на батьківське поле?
Чи побачу матусю, чи ні?

Чи мене привітає ще мила?
Є надія, хоч дійсність німа,
А надія — велика це сила,
Той вмира, що надії нема.

"Без надії таки сподіватись" —
Це для мене святіі слова.
І я буду до смерти змагатись
За народ наш і рідні права.

Не із кріса й тяжкої гармати, —
Обеззброїли зовсім мене, —
Ні, я буду словами стріляти
Ув обличчя неправди брудне.

І хоч чую на кожному кроці
Я прокляття, образу й біду,
Та клянусь: і в Новому я році
Із своєї путі не зійду.

Таким був в ті перші повоєнні роки Андрій Легіт. А для прикладу ми подамо більше поезій того періоду кількох поетів. Ось вірш Олександра Білика, який також писав оповідання та статті.

ВЕЧІР У ТАБОРІ

Сонце вже сховалось за верх Апеннін
Сурма шле молитву тоном чарівним,
Мрійливо, злегенька криє,
З тисяч грудей лється Всевишньому гімн.

Молитва скінчилась. Табір оживає.
Гомонить, хвилює, як море безкрає.
Тут пісня тужлива про чари кохання,
Там музика, співи, радість і зітхання,
А там тихий голос сопілки вдаль лине,
То гуцул привіт шле до Ксені-дівчини.

Тихо. Все дрімає. Затихло в таборі.
Тужливе "добраніч" заграла сурма.
Тільки білолиций і золоті зорі,
як у нас в Україні. Та тут — чужина.

Від бажання бути на свободі доходило до того, що молоді хлопці були готові їхати куди-будь, аби не жити за дротами. Надії, сподівання та сонце інколи п'янили, і новітні невільники впивались "без вина".

Ці настрої й почування відбивались в поезіях.

Богдан Ольгин

ФАТА-МОРГАНА

Далекі обрії, краї чужі, неznані
І гурганів рев, і грізний зов пустині,

Безкраї плеса вод широких океанів
У мріях бачу я, мов привид, дивний, синій.

Шумить, клекоче щось у надрах диких прерій,
Гуркоче й піниться зловісно Ніагара;
В руїнах ось лежать сліди давніх імперій,
У Кенії степу женеться зебр отара...

І в царстві вічних зим глядять уяви очі,
То знову спекоти Екватора шукають,
Пагодам і божкам приглянутись охочі,
Багатствам, що блистять у дальнім Сходу краю.

Та враз — чужі краї зникають у просторі,
Я чую глуму сміх: це все — фата-моргана!
Ах, так! Я в заперті, за дротами, в таборі.
Взяла мене на гум уява, сонцем п'яна.

Сп'янілі під гарячим італійським сонцем, мої побратими, в більшості, стиснувши зуби, чекали на справедливість. Одні рвалися до шкіл, яких не встигли закінчити перед початком страшної війни, інші до рідних, які жили в Канаді, Америці, Франції, Німеччині, Австрії. А дехто все не міг забути крові побратимів.

Василь Давидяк

БРІДСЬКА ЕЛЕГІЯ

Болота... Болота...	Мамо, сина не жди.
Все — могила одна.	Під Пеняки піди,
Куди ступиш — то гріб!	Здави сльози в душі,
Гробом — кожний окіп,	Не порушуй тиші,
Гробом — кожний ручай.	Хай твій син любо спить.
—Де це так ? — не питай,	Про майбутнє хай снить.
Гробом — села, городи,	Юних левів легіони,
Гріб на гробі — це Броди!	Що прийдуть ще під
	Броди!

Здаля чайка летить
І квилить все, квилить...
Серце мами в одчаю,
Бо в окопі конає
Із раненим стрільцем
Часнятко мале...

В сяйві сонця доходить,
Проклинаючи Броди...

Бідні Ви, Матері! Спіть,	Брати, сном благим.
Від зорі до зорі	Автоматом сталним
Проти долі змагались,	Плюнем в очі катам,
Чаєняток ховали.	Бо присягу ось Вам
Аж шуліка примчав,	Тут усі ми склали.
На гніздо чайок впав...	— Стати тверже скали
І в нерівному бою	І крізь бурі й негоди
Броди впилися кров'ю.	Дійти знову під Броди!

Поетами-початківцями в Беллярії й Ріміні були Микола Вірний, Микола Сокирко та інші. Збереглося в мене одне число "Батьківщини", в якому надрукований вірш Миколи Сокирка. Він — киянин, син полковника, якого розстріляли в роки єжовщини. Після цього залишився сиротою.

Микола Сокирко

Серце в грудях стискається з болю
У цей час для України тяжкий,
Коли знову руїну й неволю
Нам московські несуть хижакі.

Від видимої, наглої смерті
На чужину втіка наш нарід,
Від дракона, що хоче пожерти
Цілий світ і увесь людський рід.

Де він пройде з вогнем і залізом,
Все зникає там в сяйві пожеж.
Він глита мільйони й знов лізе,
Він не знає неситості меж.

Як дракона цього не здолати,
Він поглине і наше життя,
Тож не мусим ми, Браття, чекати
На неславне крові пролиття.

Перед нами одна лиш дорога,
Що до волі і щастя веде,
Над драконом то є перемога,
До якої наш меч приведе.

Піднімім же меч вище угору,
Будьмо мужні, незламні в бою,
Переможемо московську потвору
І врятуєм країну свою.

Микола Сокирко не витримав ударів долі. По приїзді до Англії він заламався через взаємопоборювання різних політичних середовищ. На його погляд, треба спочатку об'єднаними силами подолати поневолювача, а потім творити. Народові потрібні різні ідеологічні середовища. На жаль, він вкоротив собі життя.

Особисто я дуже боляче пережив його смерть. Він — близький авторові походженням і сирітством.

Микола Вірний

МОЛИТВА

О, Боже наш, незримий,
Всевидючий,
Всемогутній!
Мені, рабу Твоєму на Землі,
Допоможи:
Порадою в ділах
І словом у "боях"
Кувати долю Батьківщині.
За її волю,
Славу,
Честь.
Світи мені повсякчас із висот
Промінням сонця вдень,
Зорею уночі —
На шлях, яким іду,
Не дай зблудити.
Прости мені за всі гріхи.
Й благослови
Священний чин раба Твого,
Що лиш з надією на Тебе
Ітиме в світ,
Ітиме до мети.

Писав Микола Вірний оповідання, новели, написав дві драми в полоні: "Еліксир життя" і "Дух Святої Землі". Але один із найкращих віршів, здається, так і не опублікував. Написав його 8 травня 1946 року в Ріміні.

ПОСЕРЕД МОРЯ

О, води моря, ви безкраї,
До вас шукати йду спокій,
Там, де літають чайок зграї,
Де родить силу буревій.

Там, де уранці сонце сходить,
Озолотивши гребні хвиль,
Де ніч самотньо тихо бродить,
На крилах неба сотні миль.

Там, де одні зірки видніють
Серед небесної блакиті
І в сяйві місячнім блідніють
Безчислі їхні срібні ниті.

Де скеля мчить посеред моря
Вершиною сягнуть небес,
Де чоловік не знає горя,
Чолом не б'є у брудний лес.

На ній хотів би я стояти,
Бо там безлюддя, чар-стихія,
Від серця пісню заспівати
Про волю й безсмертного Кия!

Цим віршем він привітав першу річницю закінчення Другої світової війни.

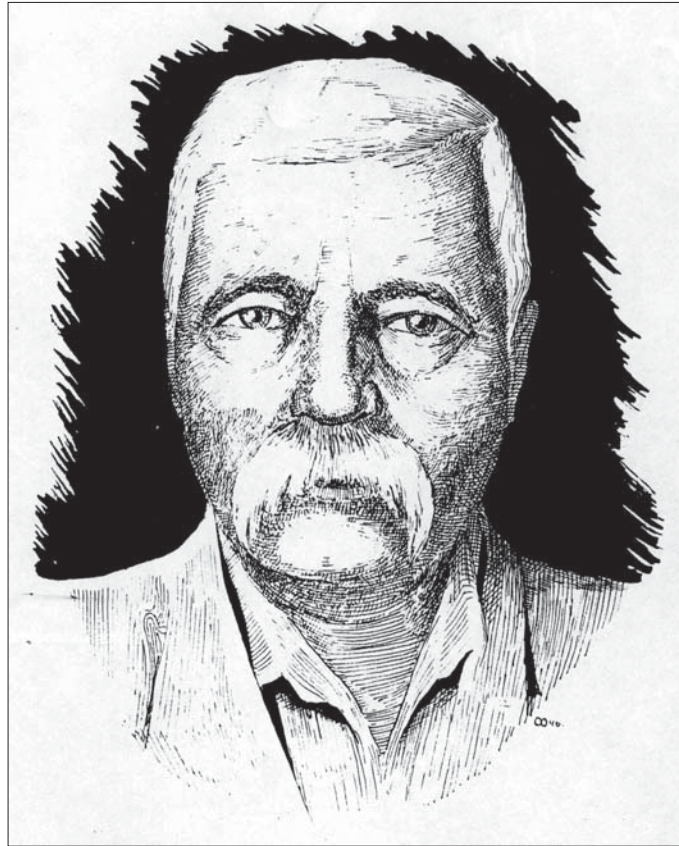
Проте до видатніших письменників у таборі належав серед інших хор. Любомир Рихтицький-Любомирський-Елерсон.

З цим автором, що строчив рядки, як із кулемета, зустрівся я однієї днини взимку в Ріміні, під кінець січня 1947 року. Сидів я в шатрі головного редактора "Батьківщини" хор. Семена Федюка. Був мороз. Але в африканських шатрах, які подарували англійці та в яких ми жили, було досить терпимо.

Аж ось входить хор. Любомир Рихтицький. Високий, стрункий. Пристійний. На ньому дві шинелі. Одна офіцерська, його, а на ній кавалерійська. Де він її знайшов, так і не запитався. Зайшов, кинув "здоров" приятелеві та зразу ж почав: "Скажи ти, на милість Божу. Я пишу "томи", а ти помістив на одну сторінку новелку "Виною паранджа" якогось Миколи Вірного, яка перекреслила всі мої місячні зусилля. Хто він такий?"

Хор. Семен Федюк усміхнувся і каже, показуючи на мене:

— А ось, познайомся з ним.

Найстарший псевдодивізійник, бо приєднався до Дивізії вже в поході до полону, Олексій Девлад-Запорожець. Родом із Дніпропетровщини

Встав я назустріч. А Любомир Рихтицький дивиться на мене згори.

— Такі молоді і звідки ви з такою переконливістю пишете про узбеків?

— У мене був друг в німецькому полоні, узбек, який багато чого з життя своєї країни розповів.

Сказав я і усміхаюся, бо ж він віком не старший від мене.

— Ви вже побували в німецькому полоні? Коли ви встигли?

— В травні 1942-го під час визволення Харкова. Тоді дістав контуження і попав у полон.

— Чекайте, чекайте, чи це не ви вели одного разу Дивізію на спільну Службу Божу в попередньому таборі 5Ц?

— Перший і останній раз!.. — з щирою усмішкою відповів я.

— Такі молоді... — вдивляючись в мої очі, промовив мій новий знайомий.

— Він — студент другого курсу медичного інституту. І колишній командир, — додав серйозно Семен Федюк. — Він в твоїй праці,

особливо коли пишеш про Советський Союз, може допомогти, — сказав Любомирові.

Той прийняв пораду.

Хор. Любомир Рихтицький-Любомирський був одним із найпрацьовитіших в таборі та й після звільнення з полону. Він був з тієї когорти, які стають бойовими офіцерами не випадково і яким в інших обставинах судилось бути генералами.

Великим моїм другом був молодий письменник, сержант-гранатометник Віталій Бендер-Дончак, (Бен д'Є). Друкувався в щоденнику "Життя в таборі". Видав у таборі цікаву повість "Шляхами пімсти", збірку оповідань "Минулі дні" та роман "Марко Бурджа".

Про Легота, Бору та Бендера напишу окремо.

Незважаючи на вік, здається, в таборі ніхто не міг перевершити виробничу спритність, в кількісному й якісному вигляді, найстаршого віком, як ми вже згадували, "Діда Пасічника" з літературним псевдонімом Запорожець та справжнім ім'ям і прізвиськом — Олексій Девлад.

Він був, мабуть, таки найстаршим за віком у таборі. Народився у 1885 році в родині дніпровських лоцманів на Катеринославщині. Співпрацював з видавництвом "Батьківщина". Писав статті, оповідання на тему Дніпрових порогів та життя лоцманів.

Після звільнення в Англії з полону в 1948 році поїхав до Аргентини, де й помер трагічною смертю в 1959 р. Про його популярність серед "рімінців" нехай, як написав д-р Василь Верига, свідчить некролог, поміщений в журналі "Сурмач" (Об'єднання бувших вояків українців у Великобританії) за вересень—жовтень 1959 року.

НА ВІЧНУ ЗГАДКУ

З Аргентини надійшла вістка, що нашого рімінського "Діда Пасічника" ОЛЕКСИ ДЕВЛАДА немає між нами.

Спи спокійно, Дорогий Лоцмане, Письменнику, Поете!

Ми згадуватимемо Тебе, Твій кашкет, рольку паперу й — Твою палицю. Зокрема палицю. Нею не раз Ти дуже ефективно воював із цілим гніздом-бараком редакції "Оси" в Рімінському Сан-Таборо!.

Спи, Друже, в чужій, дальній землі!

Хай шум аргентинських пальм пригадає тобі спів Дніпрових Порогів.

Редакція "Оси".

Вічна Йому Пам'ять!

Його не можна було не шанувати. Але уявім собі, як почувався він в останню мить, все життя думавши і мріявши про Дніпро і його пороги?

Він був одним із наших Титанів і таким його згадуємо.

Микола Вірний (Французенко)

**БОГДАН БОРА — ЛЮДИНА
З ПІДНЯТИМ ЧОЛОМ
(11 квітня 1920 р. — 20 серпня 1997 р.)**

Моя доба така велика,
Моя доба така страшна,
Мов ніч, розгнuzдана і дика,
То знов, як райдуга ясна
Моя доба...
Моя вітчизна,
Як промінь сонця і краси,
То знов, як блискавка зловісна,
Як лезо шаблі і коси.

Б. Бора, "Моя доба"

Так, його доба була: "велика і страшна, розгнuzдана і дика, як блискавка зловісна, як лезо шаблі і коси" і в той же час, "як райдуга ясна, як промінь сонця і краси...". Він малював її найгірші хиби і гріхи, і безмежну любов до Батьківщини, якої не зрадив ніколи.

Познайомились ми в таборі 5Ц біля Беллярії на зустрічі студентів. Я в червні прибув до цього табору і зустрів знайомого хорунжого Бориса Шкандрія-Бору. Він — перший молодий український старшина, артилерист, з яким познайомився в Словаччині під кінець 1944 року.

Уже в перший день знайомства він цікавився всім, а коли довідався, що пишу поезії, попросив прочитати. А згодом став немов дорадником щодо поезії і підбору слів. "Слово, — казав він, — має бути не тільки ритмічним закінченням і відповідати кількості складів, а й не випадковою, а доповнюючою частиною задуманого твору. Не завжди його знайдеш зразу. Але знайти треба, особливо коли починаєш писати поезії".

Хорунжого Бориса Шкандрія-Бору цікавило життя на Україні, а що я з родини фахівця від озброєнь, то старшина ставив одне питання за другим. Його все цікавило. Знаходив також і час для поезії. І звернув увагу, що в мене є натяки на неокласиків. Я тоді з розчаруванням сказав, що багатьох поетів, про яких він мені розповідає, я не знаю. Знаю Максима Рильського, але зовсім не так, як він.

І тоді, коли ми вже були в Ріміні, Богдан Бора познайомив мене з неокласиками. Він знав про розвиток літератури в Україні та про те страшне винищення української національно-свідомої інтелігенції. Від нього тоді вперше почув я про тридцять роки, коли більшість письменників, визначних вчених було виарештовано і, якщо зразу не розстріляно, то заслано кудись в Сибір в таку глушину, звідки їм вже не було вороття.

Богдан Бора жив Батьківщиною, знав її історію, тому і поетичні портрети Великих Лицарів у боротьбі за державність були в нього кришталево чисті, які ліпше, ніж наші слова, свідчать про його зрілість. Наприклад:

СІМ КУЛЬ
(Сл. пам'яті С. Петлюри)

В лице і тіло беззахисне
Сім куль відміряла змія.
Сім букв — ім'я його Вітчизни,
Сім літер — і його ім'я.

І наче в кожную букву — куля,
І наче в кожную букву — цвях,
Щоб смерть на сім замків замкнула
Йому до Батьківщини шлях.

Скосила тіло сила ночі,
Та семикратно виріс дух.
Сім куль — сліпим відкрили очі,
Сім куль — глухим відкрили слух.

І дух його ввійшов всеціло
У плоть мільйонів сорок п'ять.
Сім куль — одне скосили тіло,
Мільйони — кулям не здолать.

А ось з якою мистецькою педантичністю змальовано портрет іншого поборника національних істин, що пішов слідами своїх великих предків:

БЕЗСМЕРТНИЙ ЛИЦАР
(Сл. пам'яті Є. Коновальця)

Він був таким, як кожний з нас, —
Людиною з життям дочасним.
Він жив-горів, але не згас,
Як завтра більшість з нас погасне.

Бо в тілі тім не попів тлів,
Не іскра сумнівом роздерта,
Не кволість задумів і слів,
А горда райдуга безсмертя.

Бо в тілі тім царем був дух —
Творець зусиль за царство волі,
І він стопив народ в обух,
Щоб ним розбити мур неволі.

Бо дух його, немов граніт,
У ґрунт вростав і не іржавів.
Недаром ворог динаміт
Вложив під цю скалу держави.

Але розшарпав тільки плоть,
А дух і без щерби й руїни
Живе й веде нас до висот,
Як вічний лицар України.

Він горів їхніми думками про долю народу, Батьківщини. І був готовий, як і вони, за волю й Істини святі іти на змаг і Словом, і Мечем! Якщо меча чи списа в руках його вже не було, — не лихо. Він перетворював думки свої у списи та мечі!

Святої пам'яті Борис Шкандрій — Богдан Бора народився 11 квітня 1920 року в селі Павелчі (сьогодні Павлівка) Станіславівського повіту. Скінчив у Станіславові українську гімназію в 1940 році. Продовжував вчитися на педагогічних курсах у Станіславові та Коломиї. З 1943 року вчителював у рідному селі. Та коли надійшло оголошення про творення українських військ, не вагаючись зголосився до Дивізії "Галичина". Пройшов потрібний вишкіл і в ранзі хорунжого пішов на фронт.

Воювати довго не довелося. 9 травня скінчилася Друга світова війна і хор. Борис Шкандрій опинився в таборі військовополонених. І тоді, у вільні хвилини, старшина, згадавши, що він вже в п'ятнадцять років писав вірші, взявся за перо. І виявилось, що муза й не думала покидати закоханого в неї юнака, що став воїном. І писав про це, зокрема про героїчність учасників битви під Бродами. А сили ж були десять до одного. А про танки й важку зброю ворога нема що й говорити... І все ж:

Вони пішли з піснями на устах,
Ще молоді, веселі і гарячі,
І їхні мрії, мов казки дитячі,
Не відсахнулись смерті у житах.

Вони лягли, як прадіди колись,
Щоб з пісні смерти витязь воплотився,
Щоб до бича в покірних гнів заблис.

Щоб кожному, що в той момент родився,
Вручить від предків клятву без щерби
І естафету віри й боротьби.

("В річницю Бродів")

Поет вірив, що його побратими по зброї єднаються своїми героїчними вчинками з предками і нащадками.

Побував він в таборі українських військовополонених 5Ц, а потім з більшістю переїхав до табору біля Ріміні. І там до весни 1947 таборове видавництво "Життя в таборі" допомогло йому видати дві збірки циклоstileвим способом. Першу в 1946 році "В дорозі" — тиражем 280 примірників, 112 сторінок. Другу збірку "У вирію", в такий самий спосіб, видану з початком 1947 року, 103 сторінки.

В своїй рецензії проф. Валер'ян Ревуцький, серед іншого, заважив: "Ідеал віри — один з основних мотивів нової збірки молодого поета "У вирію". Тверде й тяжке життя на чужині не зломлює душу Б. Бора. Він вірить у краще майбутнє... Зневіри не мусить бути. Густому морокові сьогоднішньої ночі поет протиставляє ясну синяву завтрашнього дня...

Третій величний мотив збірки — поетова ненависть. Він відчуває жах доби тотального матеріалізму, жах крові звірства і зради... У екстазі ненависті поет вказує, що причиною нашого лихоліття і кровопролиття є "голодні вовки", "люття засліплені гади" та "кров'ю упоєні кобри". Але поет оптиміст...

Б. Бора — вояк. Його, разом з іншими побратимами, воєнна хуртовина закинула на чужину. На батьківщині залишилось все: дитинство, юність, рідне гніздо. А все-таки поет врятував найбільший скарб — душу".

Стаття Валер'яна Ревуцького так і зветься: "Поезія туги, віри й ненависті". Але останнє Богдан Бора у приватному листі заперечив: "...ненависті в моїй поезії немає. Є презирство, відразу й погорда до ворога. На цю тему я висловився ясніше у третій збірці. Там у поезії "Вдячність" я дякую Батьківщині, що в своїй душі

...Вона погорду виплекала сильну
До тих, що в'язням тешуть домовину".

Вірші Богдана Бора — не лише лірична сповідь про себе, про злигодні і поневіряння молодого українського людини, — це сповідь цілого покоління, скупаного в огні та крові Другої світової війни.

В 1972 році в Англії появилось три збірки Богдана Бори. Першу і другу було написано в 1947—1957 рр. Це — "Моя доба" і "Голубі далі". В рр. 1957—1967 написав третю збірку "Любов і гнів". Об'єднані в одну книгу під назвою "Твердь і ніжність", збірки були видані накладом Союзу Українців Великобританії в Лондоні в 1972 році з передмовою д-ра Святомира М. Фостуна.

Письменник, публіцист, редактор, д-р С. М. Фостун, зупинившись зокрема на сонетах, підкреслив, що сонети Богдана Бори типово класичні, під кожним оглядом мистецькі, а при тому захоплюють читача своїми чудовими образами, своєю чистотою і свіжістю. Його пейзажі — це вияв філософсько-духовного сприймання, тісного пов'язання з природою, повного розкриття серця, безперервного шукання розв'язки й висновку на хвилюючі питання людського буття або спроби синтезувати картини вічного часу:

Усі ми — діти степової тирси,
В якій гримить, як пристрасть, гул копит,
Дзвенять мечі і крешуть іскри списи.

Нам кров свою лишив у спадку скит,
Безмежний степ — героїства й бунту риси,
А Святослав — лицарства смолокип.

Звернув увагу д-р С. Фостун і на здивленість Б. Бори на нашу епоху, в якій зустрілись Добро зі Злом: "У тій епосі стоїть вітчизна поета, мов Богоматір із хрестом. Її далять 300 літ Полтави, й на арканах насильства гонять вітчизняних дітей за Об, за Лену, за Алдан"...

Богдан Бора, наголошує д-р С. Фостун, "душею і серцем в'яжеться з воюючою Україною. Він глибоко переживає епопею кривавого й нерівного змагу між українськими повстанцями — борцями-патріотами — та переважаючим ворогом, п'ятнує і осуджує розгульний терор північного окупанта, схилиючи голову в поклони "правнукам Залізняка, які в Холодному Яру запалили новий вогонь. Цей вогонь горітиме емпіричним полум'ям і ніколи не згасне в серцях українського народу, бо вічно живий Мазепа, й ніхто не має сили скорити буйну степову душу":

Знову вістку читаю в газеті:
Під укiс полетів ешелон.
Знаю, знаю: не вмерти Мазепі,
Не згасити полтавський вогонь.

("Знову вістку читаю")

В 1982 році накладом Братства Колишніх Вояків Першої Української Дивізії Української Національної Армії в Канаді та Об'єднан-

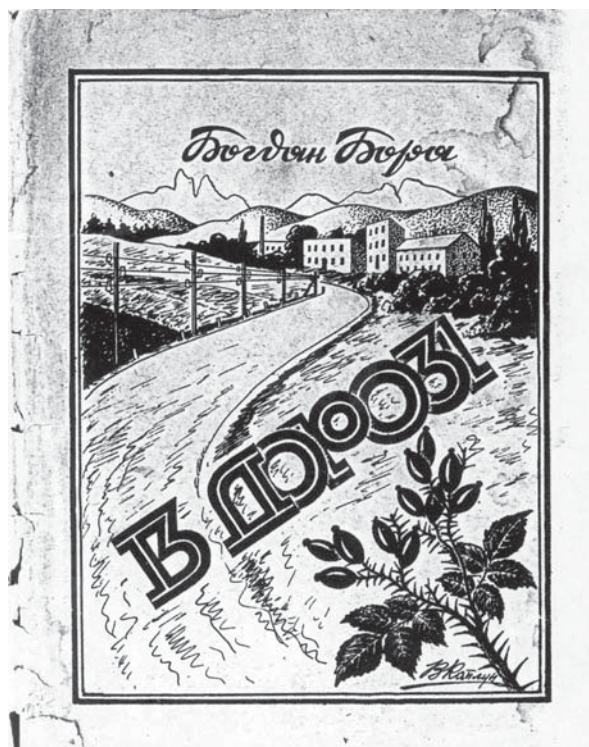
ня Бувших Вояків Українців у Великобританії перевидано дві перші збірки, написані в Риміні в 1946—1947 рр., та третю "Щирість", написану пізніше. Ці три збірки були об'єднані в одну книгу під загальною назвою "Буремні дні", яка нараховує 257 сторінок. Передмову написав Юрій Клиновий (Стефанік).

Юрій Клиновий заявив, що Богдан Бора — "формально традиціоналіст", "неоромантик із нальотами неокласицизму". Поет намагався йти своїм власним, непозиченим шляхом, та все-таки в його поезіях помітні впливи визначних майстрів мистецького слова: І. Франка, О. Олеса, Т. Чупринки, неокласиків (головно М. Рильського), а також "вісниківців" (головно Є. Маланюка)...

Юрій Клиновий високо цинив мову Богдана Бори. Вона, за його словами, — цілком літературна, багата на словництво, з правильними наголосами. Він, коли прочитав кілька віршів, був переконаний, що поет — "придніпрянець".

Він був культурною і наскрізь інтелігентною людиною. Для нього було природно писати і говорити літературною мовою. Проте він ніколи не цурався локалізмів, якщо цього потрібно було.

Поет часто друкувався, починаючи з Риміні. Його вірші можна читати у місячнику "Визвольний шлях". Був постійним співробітником "Української думки". І місячник, і часопис видаються в Лондоні.

Титульна сторінка збірки поезій Б. Бори "В дорозі".

Його поезії часто передруковувались і передруковуються в україномовних виданнях в усіх країнах поселення українців: Німеччині, Франції, Австрії, США, Канаді, Бразилії, Аргентині, Австралії.

З похвалою писав про поетичну творчість Б. Бори Петро Кізко: "Читаючи поезії Бори, ми приходимо до щораз твердішого переконання, що в його особі українська література має здібного, самобутнього, із власним світосприйманням поета... Богдан Бора — це, власне, один із тих письменницьких одиниць, який, незважаючи на будь-які обставини зовнішнього світу, йде своїм упевненим, твердим шляхом творчого шукання... Його поезія — гнівна, неспокійно-бунтівлива, запально-пристрасна і сповнена глибокими емоційними почуттями".

Цікаво характеризував поезію Бори Валентин Боковський: "Поезія — не тільки естетика слова, а також мобілізуючий духовний чинник. Талановита поезія Богдана Бори є яскравим доказом цього. Його вірші, писані в полоні на етикетках з консервів, на туалетному папері... впливали дуже підбадьорливо на таборову масу. Вірші переписували, виучували напам'ять, декламували (з передмови видання 1982 р.). Бо ці вірші були втіленням тих думок і почувань, що нуртували серед вояцтва, були тією духовною наснагою, що надавала сил, надію і віру в майбутнє.

Поезія Богдана Бори — це поезія без будь-яких імітацій, фальшу і штучного пафосу. Це виразність мистецького зображення без риторичної патетики й політичної декларативності, відтворююча животрепетну дійсність болючих імпульсів людської душі.

...Лірика поета променіє чуттєвими контрастами: роздуми про долю рідного краю... просякнуті спопеляючим гнівом до ворогів. І поруч з цим нищівним гнівом — мотиви теплої синівської любови до матері-батьківщини, наповнені ніжною діткливістю й чуйною трепетністю серця, внутрішньою напругою щемливого почуття, зворушливою наснагою емоційного вияву щирої душі".

"Завдання поезії, — пише далі Петро Кізко, — бути збуджуючим чинником духовного життя людини. Поезія Богдана Бори повністю відповідає цьому призначенню: відчуття пульсу життя, патріотичність почувань, широта громадської масштабності вислову, філософічні роздуми й історичні концепції долі народу — надають його поезії особливої духовної впливовості й зворушливості. Висока інтенсивність переживання відображає об'єктивний зміст чуттєвого виразу, підкреслюючи внутрішню естетичну цінність поетичної образності, що створює високу проникливість впливу на душу людини. Високовольтна патріотична напруга є домінуючим ідейно-естетичним потенціалом його творчості і могутнім виховним чинником не тільки для нас, а й для наступних поколінь".

Богдан Шарко, підсумовуючи попередньо сказане, підкреслює: Богдан Бора є втіленням двох благородних рис, а саме — полум'яно-

го патріотизму і надзвичайної скромності та безпретензійності. Тож не випадково свою збірку "Любов і гнів" він закінчує епілогом:

Пройду дороги скромности аскетом,
Втомившись, тихо й мовчки відійду,
І високо під голубим наметом
Чоло на білу хмарку покладу.

Вінків не треба, ні пучка шавлії,
Лише достойно, з іскрою тепла,
Вклоніться низько матері, Марії,
Яка мене народові дала.

"Не беремося передбачати, — писав свого часу письменник Леонід Череватенко, — як надалі ставитимуться до Дивізії "Галичина". Тієї самої, що її проклинали історики й політики й оплакало посивіле передчасно жіноцтво на Західній Україні. В далекій заокеанській Канаді є під Торонто урочище "Київ". Там, на українському кладовищі, споруджено величний пам'ятник воякам Дивізії. Проте пам'ятником літературним давно вже стала поезія Богдана Бори. І, можливо, це найдостойніший монумент усім загиблим і мученим дивізійникам, в усякому разі — монумент, тривкіший за граніт".

Богдан Бора

ЖУРАВЛІ

Курлю... — пливе під небесами.
Курлю... — я чую вечорами
І дивлюся в простір.
Там тисячі, міріади зір...
В долині море плеще, грає,
Кипить і береги лупає,
Бо вітер з-поза гір.

Курлю... Курлю... — під небесами.
Туди, туди, за журавлями
Надії, мрії, сни,
Що, може, з подихом весни
Назад вернуса я за ними
І злину льотом журавлиним
На груди Батьківщини.

Курлю... Курлю... — під небесами.
Курлю... — я чую вечорами
Над морем, в самоті...
Світить їм, зорі золоті,
В далекий шлях, чужу дорогу,
За їх життя моліться Богу,
За щастя на путі.

Курлю... Курлю... — десь попід зорі.
І ось один паде у море,
В бездонну прірву хвиль...
Це він — без щастя журавель!
А може... я...? — себе питаю...
.....
Курлю... Курлю... — на небокраю.
Курлю... — за небосхил...

Листопад 1946 р.

Богдан Бора

РОЗЛУКА

Сліди поросли. Спорохнявіли верби,
Постарівся сад.
Ще липи шумлять коло греблі
На знаний нам лад.

Здичавілі трави гуляють під тином,
В городі лопух.
Я знаю: там пахне тепер лиш полином
Широко, вокруг...

Ще, може, в долині, над бродом зеленим
Вистукує млин:
"Все йде, все минає..." , а згорблені клени
Співають за ним.

"Все йде, все минає..." Так сталося на яві.
Він правду співав.
Весна віддзвеніла і дні кучеряві,
Лиш спомин оставсь.

Постарівся сад. Спорохнявіли верби.
Сліди поросли...
На Захід мандрую. Тебе через дебри
На Схід повели.

Січень 1946 р.

Богдан Бора

ВІТРУ!..

Вітру! Ех, вітру! Стогонного вітру,
Щоб море кипіло, щоб берег стогнав,
Щоб постріли рвались скажено над світом,
Гриміли на славу збунтованим дням!

Вітру, щоб ми, безупинні скитальці,
Човни повернули вітрилом на схід,
Щоб в радості кров закипала на серці,
Щоб усміх в обличчі цвів маком і блід.

Щоб ми з смолоскипами вперто й поволи
По зуби у зброї пливли впереді.
Вітру, щоб хвилі вганялися в щогли,
Щоб борт захилювався в пінистій воді!

Вітру! Ех вітру! Стогонного вітру,
Щоб в грудях знімалася кип'ятком кров,
Щоб очі кресали у захваті іскри,
Щоб ми на Вітчизну верталися знов!

Січень 1946 р.

В серпні 1997 року розійшлась вістка, яку вояки, підстаршини і старшини Першої Української Дивізії УНА з біллю в серці сприйняли: 20 серпня 1997 року по довгій недусі в місті Лідс, Великобританія, відійшов у вічність Святої пам'яті хорунжий, поет Борис Шкандрій — Богдан Бора.

Вічна йому пам'ять!

2 червня 2000 р.

Микола Вірний (Французенко)

ОСПІВУВАЧ ПОРИВІВ МОЛОДИХ

Підійшов одного разу до мене приятель і колега по праці, поет Володимир Біляєв. Дав мені вірша. Я не здивувався. Він інколи так робить. Підійде і дасть прочитати вірш. Він поет. Справжній поет! Але, стривайте, заголовок вірша, якого він мені щойно дав, присвячений Андрієві Леготові. Володимир усміхається.

— Нашому спільному знайомому стукнула сімдесятка! Ви, напевно, його не забули?

— Ні, не забув. Хто ж забуде таку винятково загострено-скромну людину?

З Володимиром Біляєвим ми часто згадували Андрія Легота. Автор цих рядків познайомився з ним ще в 1945 році, майже зразу після закінчення Другої світової війни. Пригадалися й поезії поета Андрія Легота. Тоді він був молодим, веселим, як більшість з нас. Та не відриваймо увагу від поезії, яка в моїх руках присвячена йому:

З якого краю і з яких сторін
Причувся не прибій морської хвилі?
Немов не він шурує втерту рінь,
А шерехтять лани уже доспілі.

Чи це чиясь, а не моя стопа
Заклякла на гарячому камінні,
Куди прибій уперто відступа
У ритмі колихання і в кипінні?

Сахнеться хвиля й хутко відпливе
З гарячого окрайця суходолу,
Й клубками піни прядиво живе
Прокотить вітер берегом спроквола...

А я стою, у даль втопивши зір,
Де конусне гойдається вітрило —
Воно очам і серцеві, повір,
У мить раптово інший світ відкрило.

Я так той світ із малечку любив,
Ту повинь половіючих хлібів,
Що ген переливалися за овид...

У спалаху неугасної любови
Я впізнаю у конусі вітрила,
Тополю батьківщини сумнокрилу...
І вже не хвилі, інший, друже, шум
На самоті мої ласкавить вуха,
А із сум'яття спогадів і дум
Охляле серце наповняє скруха.

Нам стала вірним берегом земля
Чужа, хоча привітна і ласкава,
А рідна все ввижається здаля,
Як згадка й сон, як мрія і уява.

Це вірш Володимира Біляєва, присвячений нашому знайомому, поетові Андрію Леготові, якого ми пізнали з душею і мріями у світ задивленого й з глибоким смутком в очах. Причина? Він так, до болю, завжди любив і любить знедолений свій край.

Тоді, у 1945 р., поет змінив "гарячу зброю" на "примхливу". З нею він і по сьогодні мужньо продовжує боротьбу за кращу долю Батьківщини. Він — один із тих, які виростили з відчуттям безмежності рідного степу, голубого неба, з відчуттям могутності течії Славутича-Дніпра і таємничості хвиль Чорного моря.

Він — один з тих, який юнаком збагнув наругу над його народом, Батьківщиною:

Знаю напевно, що груди твої
Вкрили рани глибокі, криваві...

Попіл, глина, каміння і пил,
Стогін, сльози, ридання народу...
Ганчірками червоних вітрил
Забавляється вітер зі сходу.

Вовком виє над стріхами хат,
З ревом б'ється об вежі столиці,
Де сивіє за ґратами брат,
Де голосить сестра-жалібниця.

Він один із тих, який не тільки знає добре минулу історію свого народу, але й кожночасно, по-своєму, нагадує про неї усім нам:

Люблю тебе я, Кия сивий град,
Де дух століть із сірих мурів віє.
У мирній праці й реві канонад,
В гудінні дзвонів Лаври і Софії.

Хоча давно татарський хан Батий
Розбив твої тараном древні стіни,

Та ти воскрес, величний і святий,
І знов зацвів красою із руїни.

О, любе місто, сонця, квітів, трав,
Мого народу символ волі й слави!
Не раз палало в сьайві ти заgrav
В борні за честь народу і держави.

Хоча в тернах дорога до мети,
Хоч всюди кров, пожежі і руїни,
Я вірю, що безсмертний Київ, ти,
Любимий град — столиця України.

Він — уміє "крізь сльози сміятись" і "без надії таки сподіватись" у "щасливу годину" відродження своєї рідної землі.

Він — свідомий, що час не стоїть на місці, що "волосся сивіє", що "пролетіли, мов казка, мов міф, у неволі юнацькі літа". І згадає поет не раз про "загублену юність над Россю".

Він — жива людина з жалями, болями, радостями, слабостями, смутками, надіями:

Наливайте міцного вина,
Бо мені захотілося пить,
Випивати до дна —
То розрада одна:
Я бажаю в нім тугу втопить.

А тоді Україну згадать,
За родиною тяжко зітхнуть.
Їй привіт передать.
Мов дитя, заридать
І з облегшеним серцем заснуть.

І часто поет, ніби на сповіді, згадає і про тугу біль свою, про тугу, про батька, якому й "ждати вже не сила", "щоб синова рука навік його закрила мертві очі".

Але що ж синові робити?

О, тату мій знедолений, прости!
Вернувся б я — та доля невмолима:
Бо тут неволя, варта і дроти,
А там Сибір чекає несходимий.

Не плач ночами, любий, не журись,
Сушить очей на світі цім не треба,
Молися Богу, стрінемось колись...
Якщо не тут, то в Господа на небі.

Він вірить у вічно живого Бога, який "покривджених любить без краю" і на нього покладає всі свої надії.

Він — вірить, що "правда переможе"!

Андрій Легіт — оспівувач молодости, поривів молодих.

Тоді, коли ми вперше зустрінулись, він був молодим і навколо нього було повно переважно молодих людей, його побратимів по зброї. Їм поет присвятив чимало своїх віршів, зокрема збірки "За дротами" та "Чим серце билось".

Першу збірку своїх поезій Андрій Легіт видав за свої кошти у Лондоні в 1958 році з нагоди десятиріччя звільнення з полону колишніх вояків Першої Української Дивізії Української Національної Армії, так званих "рімінців". Їм і присвятив він свою першу збірку поезій "За дротами".

У передмові до цієї збірки поезій Андрій Легіт зазначає, що поезії написані ним у 1945—1948 роках за колючими дротами таборів військовополонених українців у Австрії, Італії і Англії. І далі поет подає такі деталі про свою першу збірку поезій:

"Деякі з них друкувались на сторінках українських таборових і емігрантських газет, але більшість тут появляється уперше.

Випускаючи у світ цю збірку, я свідомий того, що багато її віршів не є на відповідному художньому рівні, що пояснюється моєю довгою ізоляцією не лише від літературного, а й навколишнього життя військовими казармами, окопами війни та дротами таборів військовополонених. Також багатьох шановних читачів, мабуть, буде неприємно вражати глибокий песимізм деяких поезій, причиною чого є моя сумна вдача і тодішнє невідрадне положення.

...Збірку надруковано навмисне без будь-яких змін та виправлень, щоб вона служила певного роду документом часу і дзеркалом моєї душі під час перебування в полоні..."

Збулись і сподівання поета з видання збірки поезій "За дротами". Вона таки ознайомила "українське громадянство з думками, настроями і переживаннями українського вояка за дротами, на чужині".

А друзі, колишні "задротянці", вдячні за те, що вона пригадала їм часи їхньої неволі, коли, за словами поета, "девізом життя кожного із нас були слова великого Шевченка: "Караюсь, мучусь, але не каюсь".

Вірші Андрій Легіт пише, не приховуючи почувань. Якщо щось не по йому, якщо чогось не любить, читаючи його вірша, читач, напевно, відчуває ненависть, розчарування тощо. Такою ж ясною, як сльоза, є і його любов, особливо до того, заради чого він, напевно, знову пішов би на муки:

Батьківщино ти моя безкрая, —
Степ безмежний, небо голубе,
Я такого серця ще не знаю,
Щоб любить не вміло ще тебе.

Чорне море і Дніпро широкий,
Луг зелений, гори і ліси,

Не одно у світі заздре око
До такої божої краси.

Над тобою спів пташиний лине,
І блакить на сонці розцвіта.
А кругом, як море, без упину
Золоті хвилюються жита.

Молоком і медом ти текуча,
Скільки скарбів в тебе в глибині!
І за це ішли бої grimучі,
І не раз палала ти в огні.

Насувались диких орд навали,
Підіймався народ твій до мети...
На твоїх просторах виростали
Все нові могили та хрести.

І тепер від Сяну до Кубані,
Від Карпат аж до Кавказьких гір,
Скрізь сліди великого змагання —
Кров, руїни, вис дикий звір.

Та в борні за волю в лави грізно
Станем ми, як кам'яна стіна,
І воскреснеш ти, моя вітчизно,
Вільна, непоборна, чарівна!

Такою ніжністю проймається поет, коли говорить про неї.
В рукописах у нього є ще вісім, якщо не більше, великих зошитів поезій і один зошит перекладів.

Андрій Легім

ДРУГОВІ

Хоч невесело, Друже, мені,
Й наді мною сміється недоля,
Я вклоняюсь красуні-весні,
Що іде з італійського поля.

Що до мене з блакиті за дріт
Золоте посилає проміння,
Що несе з України привіт
Та полегшує довге терпіння.

І з повітря п'яного озон
Набираю у хворі я груди
І дивлюся, неначе крізь сон,
Як на волі прекрасно усюди.

Ех, щоб крила! — Я знявся б й летів
Ув осяяні сонцем простори,
Де пташок розлягається спів,
Де до хмар підіймаються гори!

Щоб на серце моє молоде
Не спадали камінням "паролі",
Щоб не бачить неволі ніде,
Щоб Тебе привітати на волі.

Лютий 1946 р.

Андрій Легіт

БІЛЯ МОРЯ

Блакитне небо, сонце золоте,
Колише вітер срібні хвилі моря.
У грудях серце радістю цвіте,
Що в краю цім немає злиднів, горя.

Живих людей не видно тут ніде,
Ген-ген синіють гори Сан-Марино,
Дивлюсь назад: до мене гордо йде,
Немов русалка, пишна синьйорина.

Мене вража небачена краса,
Немов з Атен зійшла богиня Феба,
Античний стан, розплетена коса,
В очах блистить блакитний відблиск неба.

Немов мадонна, пишна, дорога.
Я з дива крикнув: "О, дівча кохане!"
Вона тендітну ручку простяга
Й блага мене: "Signore, mi dia pane!"

Лютий 1947 р.

За роки його літературної діяльності появились друком три його збірки поезій, а саме: "Лірика", "За дротами", "Чому серце билось". Він є автором понад тисячі віршів до 1990 року, переважно ліричних. Має також епічні поеми й гумористичні поезії. Крім того, поет написав також понад десяток наукових розвідок із українського літературознавства — про життя й творчість С. Руданського, Я. Щоголіва, Б. Грінченка, І. Карпенка-Карого, М. Хвильового та інших.

До речі, шоста асамблея Української Могилянсько-Мазепинської Академії присвоїла поетові Леготові звання поета-лауреата за 1983 рік.

Розповідаючи про себе й свою творчість в збірці "Вибрані поезії", яка появилася в Лондоні 1990 року, поет подає наступні дані:

"Я народився 25 грудня 1916 р. на Київщині (м. Корсунь-Шевченківський Черкаської області). Вірші почав писати дванадцятирічним школярем. Перші друковані поезії появились у районній газеті в 1935 році.

Навчаючись на філологічному факультеті Київського педагогічного інституту, як поет-початківець, відвідував кабінет молодого автора та надсилав свої поезії Павлові Тичині й Володимирові Сосяурі, від яких одержував фахові вказівки й поради. Одночасно був редактором студентської газети.

Після закінчення інституту два роки викладав українську мову і літературу в середній школі. В 1939 році був мобілізований до армії. Навчався у військовому училищі. Під час Другої світової війни опинився у німецькому полоні, звідки втік до рідного міста, де працював спочатку вчителем, а потім коректором повітової газети.

Після евакуації з Наддніпрянщини майже рік прожив у Галичині. Восени 1944 р. переїхав до Словаччини, де вступив до Дивізії "Галичина", яка в квітні 1945 р. була включена до Української Національної Армії.

В травні 1945 року, коли Німеччина капітулювала, перебував у англійському полоні в Ріміні (Італія), де працював літературним співробітником таборової газети "Батьківщина", коли перебував у англійському полоні в Ріміні, поміщав в тій газеті свої статті і поезії.

Після звільнення з полону друкувався в газетах: "Українські вісті" (Новий Ульм, Німеччина), "Українська Дума" (Лондон, Великобританія) та журналах: "Молода Україна" (Торонто, Канада), "Північне сяйво" (Едмонтон, Канада), "Визвольний шлях" (Лондон, Великобританія) та інших".

Він є автором перекладів англійських, німецьких і слов'янських поетів. Має готові до друку власні спогади.

Його збірка "Вибрані поезії" містить вибрані поезії із п'яťох збірок поезій, написаних від 1948 р. до 1968 року.

В грудні 1982 року поет пішов на пенсію, але не відійшов від життя. Навпаки. Як завжди, поет-педагог-командир велику увагу присвячує дітям. Щосуботи навчає в школі українознавства СУБ. Працює з дітьми й приватно. Постійно пише, відвідує читальню Британського музею. Колись, у час відомий поетові, звернувся він до Музи:

Ти для мене — мов сурма для бою.
На дозвіллі — єдина розрада,
Бо окрилюєш душу мою
Й у нерадісні дні листопада.

Ти приходиш до мене в шатро,
Не боїшся ні дроту, ні стежі,
Я берусь тоді за перо
І слова на папері мережу.

Ти пригадуєш, Музо, мені
Про недавно минущу годину,
Як гуляв я на сивім коні
У розбурхану ніч горобину.

Будь за зброю мені в боротьбі
За народ мій, мою батьківщину,
Щоб не впав я в зневірі й журбі,
Щоби мужньо боровсь до загибуні.

Муза не зрадила поета Андрія Легота.

Надіймось, що незабаром появиться велика книга його творчості й життя. Побратими по зброї цього від душі бажають ЙОМУ — ОСПІВУВАЧУ ПОРИВІВ МОЛОДИХ!

Травень 2000 р.

Новини з ДП таборів у Німеччині.

З рімінської творчости (Поети)

Юрій Форись

ОСІННІ ДУМИ

Осінні думи — смутку діти,
Народжені, коли життя
Вмирає вже. В імлу сповиті,
Дощем обмивані щодня.

Осінні думи — все ці самі:
Про осінь тьмяну і сумну,
Про листя в'яле і дощами
Розвіяну осінню млу.

Осінні думи — ще сумніші,
Раніш ніж були, бо тепер
За кращим туга, тим вільнішим,
Повзе зо смутком до шатер.

Осінні думи — тінню долі
Волочаться услід мені.
Бліді, обдерті, босі, голі
Зубами дзвонять у шатрі.

Листопад 1946 р.

Богдан Ольгин

ВОСКРЕСНІ ДЗВОНИ

Чи чуєш? З далі йдуть розливні, повні тони,
Симфонія якась чарівна й невгомона,
Побідний гімн життя, акордів глиб бездонна:
Це грають дзвони!

Чи чуєш? Пісня мчить і в безвістях десь тоне;
Голосить про Христа, що з гробу встав, із мертвих.
Співають про Того, що дав себе у жертву,
Воскресні дзвони.

Чи бачиш? Глянь на Схід! Там небо аж червоне.
Чи чуєш? Болю крик, розпуки голос мчиться,
Паде за громом грім і блиска блискавиця...
Мовчать там дзвони...

Чи знаєш? Гине люд, конають мільйони,
Та ти не плач, а вір: із гробу скоро встане
Замучений народ. Укоять страсні рани
Воскресні дзвони!

Березень 1946 р.

Степан Мартюк

ЗА ДРОТАМИ

Душа тугу тужить,
В'яне, умліває,
Чайкою квилить...
А серце, мов торкнена струна:
Спочатку всміхнеться,
Потім засумує,
Тихо защемить.

За дротами ходжу. Тужу, нуджу світом...
Душа без любові, мов бджілка без цвіту!
Хочеться почути кохану мою,
І шепіт найкращий у світі: "Люблю!"

Пішов би я з Тобою в ранні роси,
І срібні дзвоники сміху б ловив,
Торкнув би ладаном пропахлі коси,
В Твоїх обіймах я б віджив!

Хороше було б і щасливо
Заглянуть в оченьки Твої!
В неволі, серце, неможливо.
Ця мрія лиш дійсниться в сні!

Тоді з Тобою я на самоті.
І снишся, і з'являєшся мені.

Родяться в мріях образи яркі.
Трепетні думи чар приносять!
Від щастя множиться в душі
Дзвінким відлунням стоголосим!

Степан Мартюк

ТРИ СИНИ

Були в батька й нені три дужі сини.
Пропали безвісти у вирі війни.
Вся їхня надія! Їхня власна кров!
Батько, синів ждучи, до гробу пішов...

А Мати?..

Виплакала очі. Пасма сивини
З'явились на скронях від болю-туги.
Молилась і ждала орликів-синів
Із війни додому, з далеких світів...

Пропливали днини, вижидань літа.
В матері ще й досі надія в очах.
Лелеки вертались багато разів...
Чом не повертають, не видно орлів?..

Туга і терпіння її, молоду,
Нагнули додолу, мов тонку вербу.
Доживає віку... І жде, щоб сини
Вернулись додому зо світів, з війни...

Великдень 1946 р. Святять паски.

З римінської творчости (Прозаїки)

РИХТИЦЬКИЙ ЛЮБОМИР-СТЕПАН народився 21 квітня 1921 р. в Дрогобичі, помер 16 липня 1983 р. в Чикаго, США. Творчу діяльність почав у таборі Ріміні своїми статтями в часописі "Життя в таборі". Видав там збірку новел 1946 р. "Сон літньої ночі" під псевдонімом Степан Елерсон. Понадано його новелу з цієї збірки "Для великої справи". В післятаборовому житті здобув широку популярність своїми статтями та романами, починаючи від "Хай розсудить меч" (1948—51) до "Слідами заповіту", виданого у Лондоні по смерті автора (1985—86).

ДЛЯ ВЕЛИКОЇ СПРАВИ

Робітник Микола Петрович Кость не міг всидіти на місці. З сусідньої кімнати щохвилини лунали важкі стогони, і Костеві серце краялось в жалю від мук його молодої дружини. Не довіряв ні лікареві, ні санітарці, нікому взагалі, і здавалось, що тільки він один міг би їй допомогти. Проте лікар не дозволив йому заглянути до неї. Санітарка, що довший час сиділа біля нього, стараючись його потішити, була тепер зайнята поміччю лікареві. Надходила вирішальна хвилина й невідомо було, чи ця ніч принесе життя матері й дитині, чи смерть і кінець Костевій втісі. Не диво, що Кость не міг знайти ні хвилинки спокою, а лавка, здавалося, пекла його вогнем.

З нетерплячкою ждав на появу лікаря. Хотів його ще раз попросити дозволу бодай поглянути на свою дружину, бодай кілька слів їй сказати. Відчував, що не витримає довше, а слухаючи її оклики страшного болю, боявся, що зробить якусь невибачальну дурницю.

Піднявся й почав ходити по малій кімнатці, як звір по клітці. Наслуховував тільки відголосів з другої кімнати...

Хтось застукав. Кость не встиг відповісти, як відчинилися двері й на порозі станув блідий мужчина. Кость усвідомив собі, що це його товариш Хотченко. Однак не засміявся до нього в цій хвилині, не здобувся на це. І Хотченко був надзвичайно поважний. Як ніколи майже.

Оба робітники гляділи один на одного і гість не зачиняв дверей, ані не знімав шапки. В цій хвилині сильніший крик залунав з сусідньої кімнати, і Кость обтер рукою піт з чола.

— Бачиш?.. — шепнув, показуючи головою у цей бік. Змучений був цим виживанням і непевністю. — Не знати, чи батьком буду.

Аркадій Хотченко не обізвався. Зрозумів, в яку хвилину потрапив сюди, і волосся йому з'їжалося під шапкою. Чому це якраз так склалося, що він мав бути тим посланцем до свого друга? Чи не міг би хто інший взяти на себе таке неприємне завдання? Хотченко не знав, від чого почати, аж його дивний вигляд звернув увагу схвилюваного Костя.

Він підійшов ближче, як би прочув щось нагло.

— Що з тобою?.. Чого мовчиш? Що сталося!?

Робітник Хотченко проковтнув слину і відчинив уста. Крізь двері знову залунав розпачливий крик, Кость зблід, як труп.

— Кажи, кажи, Боже, я хіба вдурію!..

Заклав руки за голову і пробіг кілька разів, як непритомний, по кімнаті. Хотченко не міг видобути слова з себе.

Кость станув знову перед ним, блідий, спочений, змучений, зворушений до краю.

— Чому не говориш, чому мовчиш?..

Прибувший опанувався. Мусив своєму другові сказати це. І, може, краще, що це він скаже, як хтось інший мав би потрапити до нього у таку хвилину.

— Миколо, сьогодні починається, ти знаєш що.

Після цих слів Кость застиг на мить, як мур. Потім відступив два кроки назад і опустив безсило руки. Очі його прибрали гарячковий блиск. Серце забилося, як молотом. Він шукав potwierдження, шукав заперечення.

— Сьогодні?!

Вістун мовчки притакнув головою, і Кость поволі опустив голову додолу.

В кімнаті настала тишина. Ані з сусідньої кімнати не добігали ніякі крики, ані тут ніхто не обізвався більше словом. Оба вони розуміли, що це значило, оце повідомлення, що сьогодні починається. Оба розуміли в цій хвилині, що виставляв на риск Кость і чим могла бути для нього ця ніч. Він не знатиме навіть, чи є він щасливим батьком, чи ні, не знатиме, чи його Марусенька переживе її; він стоятиме у вогні і не матиме навіть часу подумати про неї. Що вона подумає про нього? Що йому робити? Йти і залишити це все тут, на чужих людей, залишити свою дружину без слова потіхи, не бачити навіть своєї дитини і, може, загинути в цю ніч?..

Коли підвів голову, очі його палали божевіллям. Адже в такий момент...

— Миколо, ми присягали!..

Так, він знає про це! Цього не треба йому нагадувати, він вповні свідомий, що і чому присягав. Але ж тепер, в таку хвилину, Господи, хіба?..

— Миколо! Воля, що родить, більша від усього.

Кость ухопився за голову. Була гаряча, як горнець з кип'ятком.

Думки ганяли по ній, як навіжені, з кута в кут, і Кость не міг зловити їх, не міг думати. Пішов по кімнаті скорими кроками, крутився на місці, кидав собою, та виходу знайти не міг.

Крізь відчинені двері віяла по кімнатах тепла літня ніч, чорна, як сажа. Кость відчував, що вона його кличе, манить, зове до себе, відчував, що не може їй повинуватись, не може в таку хвилину залишити своєї молоденької дружини, своїх всіх надій, своєї життєвої радості. Задержався перед Хотченком.

— Ти бачиш?..

Робітник твердо стояв на місці, непорушно, як камінь.

— Миколо, тям про велику справу! — сказав виразно.

Кость відхилився назад, як від удару. Чи він коли-небудь забував про неї? Ніколи! Сьогодні він теж її не зрадить, але сьогодні такий важкий для нього день! Чи цього ніхто не зрозуміє? Чи ніхто і ніколи не був у такому важкому положенні?

Робітник Хотченко підняв руку і глянув на годинника.

— Час нам іти.

Таки йти? І все залишити? Кость опритомнів. Адже це не жарти. Він іде у бій і знає, що це значить. Він не знає тільки, чи поверне ще з нього, чи ні, а коли так, то чи застане свою дружину при житті, чи буде він щасливим, чи, може, залишить свою дитину сиротою, що навіть не знатиме батька?..

Для великої справи... Коли родиться воля... всі дрібні речі мусять іти набік... Як це легко говорить, а як важко це виконати...

Зморщив чоло, стягнув брови. Знав, що не може не піти, знав, що коли батьківщина кличе — все інше йде набік... Як воно легко і зрозуміло дзвеніло передше, і якої великої сили й поваги набрало воно сьогодні. Кость не думав про бій, про повстання, Кость цього не боявся. Кость думав тільки про свою дружину і про велику ніч у своєму житті.

Коли виходили з хати, залунав знову крик, неначе на прощання. Кость похапцем замкнув за собою двері. Боявся, що переможе його цей крик, боявся, що не доросте до великої справи. Просто втік від цього крику.

Хотченко поводився з ним обережно, прямо ніжно. Він же розумів добре, про що міг думати Микола Кость. Він розумів трагедію цього чоловіка і співчував йому від усього серця. Але час не такий, щоб виносити це все на перший план. Йде великий час і великими мусять бути для нього люди. А Кость, без сумніву, був великим сьогодні.

При вході до однієї з хат передмістя Дніпропетровська задержали їх вартові.

— Кличка?

— За волю. Відклик?

— За народ.

Пройшли до нутра. Перейшли дві кімнати, вийшли на внутрішнє подвір'я і стали в чергу. Роздавано зброю. Стояло якесь тягарове авто і два підстаршини подавали з нього автомати й ручні гранати. Збоку стояла мала групка кількох цивільних і військових, блищали золоті нашивки двох старшин.

Кость автоматично прийняв подану йому зброю і пристанув на боці. Не думав про це, що зробив. Думками оставався в хаті.

Хотченко тим часом розказував кільком товаришам, що він бачив і що переживав у Костя.

— Хлопці, пам'ятайте, що Кость не сміє впасти! Щоб не сталося, нашим обов'язком є охоронити його сьогодні. Пам'ятайте, що Бог покарав би нас, якби ми цього не зробили!..

Від малої групки відлучився один зі старшин. Довкола нього зібрались команданти секцій і чот. На цьому малому подвір'ї зібраних було до двісті чоловік. Шепотом свистіли слова старшини.

— Нашим завданням є опанувати касарню змоторизованого гвардійського батальйону. Там немає наших людей. Я поведу наскок. Слухати точно всіх наказів командирів чот. Приготуватись.

Касарні змоторизованого гвардійського батальйону містилися зовсім недалеко. Невелика валка рушила тихцем під командою старшин, що точно орієнтувались в розкладі касарні й усіх входів до неї.

Кость ішов теж. Товариші були біля нього, але він не знав про їх наміри й не спостерігав, що вони саме хочуть для нього зробити. Він думав знову про своє рішення і про це, що він тут, хоч так потрібний там, при дружині. Та разом з тим Кость відчував щось, неначе нову силу в собі, силу для поборення оцих малих речей, що так в'яжуть людям руки, хоч, напевно, не в такі слова одягав він свої почування.

Для великої справи, для великих діл ішов він тут, серед своїх товаришів, ледве здаючи собі справу з величі цієї історичної хвилини. Поводився, як вони, і хотів воювати, як вони, попри те, що у нього такий тягар був біля ніг.

Відділ повстанців принишк під муром касарні. Командуючий старшина сам підійшов до брами. Пост виструнився, і в тишині напруженого очікування почулися голоси:

— Товаришу капітане, я не можу залишити стійки!

Московська мова, як звичайно.

— Я вам наказую піти до ад'ютанта і привести його сюди. Я остануся замість вас тут!

— Товаришу капітане, це неможливе!

— Я вам наказую! Як ваше прізвище?

— Ходоков, товаришу капітане.

— Так тоді, боець Ходоков, я наказую Вам!..

— Товаришу капітане, я маю строгий наказ!

Тоді тишу ночі розрізав сухий револьверний постріл. Не склалося так легко, як думав собі капітан. Упертий пост спричинив несподіваний зворот. Після стрілу не залишалось нічого іншого, як тільки кинути наказ до атаки. Наказ цей прийшов.

Понад тілом стійкового перескочило кількадесят постатей і, під проводом секційних та чотових, розскочилось по великому дворі та зникло у дверях касарень. Капітан стояв та наказував. Задержав при собі секцію, що в ній був і Кость.

— Ждати!

Касарні вмить ожили світлами і стрілами, скоріше, як думалось. Несподіваний наскок заскочив касарню. Її оборона не була зорганізована, тим більше, що ніхто не знав, що властиво сталося. Та в одному моменті якась група вояків, вирвавшись з-за рогу касарні і сіючи скорострілом довкруги себе смерть, прибилась до брами, прямо на маленьку групу капітана, що командував наскоком.

— Готовсь!..

— Рукі ввєрх! — залунало з противного боку.

— Здавайсь!

Коротке замішання і коротка серія з кулемета вперлась у вояцьку громаду. Капітан упав прямо на руки Костеві. Робітник ахнув, підхопив його і піддержав, страшним наворотом думки вернув з дому сюди, в самий розгар цього малого бою. Ворожі вояки прибилися до брами. Не було часу на довгу надуму. Мала група вояків розгубилась, втративши команданта й не знаючи, що робить. А Кость неначе пробудився з якогось сну, що важким тягарем лежав йому на грудях протягом цілого часу. Залишив старшину на землі й гукнув на все горло:

— Товариші!.. Не залишайте брами!

Сам кинувся туди, не тямлючи цього всього, що його сьогодні мучило, пам'ятаючи тільки, що він тут, на цьому самому місці повинен зробити все для цієї самої справи, що для неї він зложив присягу й залишив свій дім у такому важкому стані.

Заступив дорогу ворогові. Сам один. Не чув навіть, як десь залунав оклик Хотченка, що кликав усіх до помочі Костеві, не чув, що надбігають товариші, розсипані спершу ворожим нечаяним наскоком.

Заступивши дорогу, Кость побачив проти себе лаву ворожих постатей, блискучих дул і наїжених багнетів. В десятій частині секунди зрозумів Кость, що він стоїть перед рішенням свого життя, що він хтозна чи повернеться додому, що він навіть не знатиме, чи він став батьком, чи ні, що навіть не бачитиме своєї дружини після цього...

Не здригнувся однак. На це не було часу. Потиснув спуск автомата і увесь магазин випалив прямо в обличчя надбігаючим. Вогонь блиснув з противного боку. Наскочили людські постаті. Нові і ще нові. Військові й цивільні. Розпочався одчайдушний рукопашний бій. Українські робітники доказували чудес, щоб тільки вдержати ворота у своїх руках. Ще надбігала якась чота, ще прийшла поміч, і бій скоро перерішився.

Але Кость цього всього ще не чув і не бачив. Лежав на замлі, заціпивши автомат у руці, і сильно кривавив з кількох ран.

Мовчазливі постаті похнюплено гляділи на заходи полкового лікаря. На долівці лежав ще цілий ряд ранених, але робітники просили його вперше оглянути Миколу Костя.

Над робітничим містом стояла тишина. На всіх рогах сторожили робітничі стійки, перевіряли документи, військо від'їжджало транспортами у напрямках Криворізького басейну, де ще ситуація була неясна.

Крізь натовп робітників протиснувся Хотченко. Він кудись ходив, тепер вернувся. Разом з іншими нахилився над блідим обличчям Костя.

Лікар возився досить довго, заки рішився перев'язати рани.

Всі ждали з запертим віддихом, бо всі знали, скільки ризикував сьогодні Кость, йдучи з ними, і скільки він зробив для загальної справи.

Кость прочунав. Лікар розпорядив перевезти його до лікарні, але запевнив усіх, що Костеві смерть не грозить. Над блідим і скригавленим робітником похилились товариші. Хотченко нахилився до самого вуха.

— Миколо... радій! Народився тобі син... усі здорові.

Блідий усміх окреслив уста раненого. Не було для нього кращої нагороди.

Ген. М. Крат і май. С. Яськевич зложили вінок на символічній могилі полеглих дивізійників.

БЕНДЕР ВІТАЛІЙ (пс. Дончак) нар. 5 січня 1923 р. в Пелеші (тепер Луганська область), помер 30 жовтня 1991 р. в Лондоні, Англія. Творчу діяльність розпочав в таборі Ріміні своїми статтями та романом "Марко Бурджа" 1946 р. Тут подається II, III та IV розділи з нього. В післятаборовому періоді відомий своїми романами, починаючи з "Маршу молодости" (1954) аж до "Фронтових доріг" (1987), був перекладачем на Британському радіо (BBC) та деякий час був редактором часопису "Українські вісті".

II Втікати!

Недалеко від села Беллярія, — збоку шляху Ріміні—Болонія, розташувався окремий табір советської Репатріаційної комісії, табір для тих, що захотіли вернутися додому. Тут були люди різних національностей: німці, румуни, фіни, мадяри, словаки, українці, москалі, кавказці та інші. Словом, всі ті, чиї землі залишилися під совітською окупацією. Таборовики були поділені за національною приналежністю. Советські громадяни творили окрему групу, що на неї комісія звертала найбільшу увагу, як на "більш свідомий елемент". Відразу виявились бувші комсомольці та активісти, а також комуністи. Проводили мітинги, на яких бувші громадяни виправдували свої поступки, підчеркували свою відданість ССРСР.

Марко не приділював великої ваги цьому. Воно йому обридло, і він зовсім не брав участі в мітингах. До цього всього почалася ще муштра. Муштра в таборі! Хтось поцікавився у лейтенанта Тарасова про цілі муштри, але цей сухо відповів:

— Робіть це, що вам наказують!

"Ого, — подумав Марко, — та це ж пахне старим!.." Але старався уникати цього повоєнного вишколу. Мало-помалу став усвідомлювати свій поступок, частіше обдумував своє майбутнє. Довгий час просиджував у шатрі, згадував давні бої, товаришів по зброї. "Патріоти" нищпорили по шатрах, виганяли тих, що уникали муштри та мітингів. При цьому деяких били та гордо заявляли:

— Ми вам покажемо! Це вам не в німців...

Це були ті, що ще місяць тому лазили біля німецьких ніг, зраджували друзів, робили німцям доноси на свідоміших вояків, показували себе найзавзятішими ворогами комунізму, виступали проти всього совітського. А тепер... повернули оглоблі.

Хамелеони!

— На збірку! На збірку! — долітав голос.

"Куди попав? Треба було бути божевільним, щоб записатися на "родіну", — думав Марко, йдучи виконувати розпорядження.

Стали в чотирьох лавах, на совітський зразок. Прийшов полковник, за ним Тарасов і ще кілька. Пройшли колону, придивляючись до кожного, наче б робили апель.

"Що це мало б бути?" — подумав не один.

— Ви виступіть! — сказав полковник одному, а пройшовши ще кілька кроків, знову: — Ви також. — Зупинився проти Марка, зміряв поглядом від ніг до голови і: — Ви також.

Марко виступив. Дивився на полковника, який, поволі проходячи, вказував пальцем на когось, а той виступав. Нарешті полковник зупинився, повернув голову до Тарасова.

— лейтенант Тарасов! Десятьох вистачить?

— Вповні! — звучала коротка відповідь.

Полковник провів очима по колоні.

— Ви можете розійтися, — наказав, а до вибраних додав: — А ви підете з лейтенантом Тарасовим. Слухайте, Тарасов! Візьміть молодців і скажіть їм, в чому справа, щоб вони не лякалися.

Лейтенант зібрав десятьох, повів до канцелярії. Там почагував кожного цигаркою, запросив сідати.

— Ось що, реб'ята! Ви зараз отримаєте нові однострої і цигарки. Поїдете до українського табору. Хай знають ці невіри, хай побачать вас і позаздрять.

Марка кинуло в лихоманку.

"Як? Знову їхати туди? Як дивитися в вічі товаришам, яких зрадив? І на що це все потрібне? Новий однострій, цигарок під статком... О, дурний! Та це ж старий, заяложений совітський трюк!"

Чомусь пригадався 1935-й рік. Кращі учні школи, а серед них також Марко Бурджа, їдуть на прогулку до Києва. Але дехто не має відповідного вбрання. Не можна ж показуватися в столиці України, перед самим Петровським у старих, рваних штаних та черевиках! Що скажуть кияни? Що подумає Петровський? Партійний секретар міста наказав видати для кожного новий костюм, черевики, плащ. У Києві ж усі дивилися на них, фотографували, накручували кінофільм, показували закордонним туристам, мовляв, дивіться, як виглядають радянські школярі... І тепер те ж саме. Їх повезуть до табору, скажуть курити одну за одною цигарки, щоб інші бачили, як совітські представники відразу дбають про своїх громадян...

О, який фальш!.. Яке обманство! Зробилося тошно. Марко взявся за голову.

— Товариш лейтенант, я хочу й... болить голова...

Тарасов глянув скося на Марка.

— Не вдавайте, будь ласка. Ви повинні зрозуміти одне: якщо батьківщина прощає вам ваше минуле, то ви повинні їй чим-небудь допомогти.

— Я дійсно хворий! — тихо сказав Марко.

— Дійсно, дійсно! — зросійська вимовив Тарасов. — А що таке "дійсно"?

— Дійствительно, товариш лейтенант! — хтось запобігливо вияснив.

— Ах, дійствительно... Це зовсім інакше звучить, — підхопив Тарасов, а про себе подумав: "От ще хохли". Потім з презирством

подивився просто Маркові у вічі і процідив: — Я вас розумію, молодя людино. У вас ще остався цей фашистський намул, що його ми видушимо з вашого нутра.

Подивився ще й на інших хлопців, скривив рота в усмішку.

— Ваше прізвище?

— Бурджа.

— Добре, — криво усміхнувся і записав щось у невеличкий нотес, а відтак добавив: — Ідіть у шатро, обійдуся без вас.

Марко, хитаючись, пішов, мов п'яний. Дійшов до шатра, ліг. "О, що я зробив? — злісно рвав на голові волосся. — Нащо зголосився? Що штовхнуло мене на цей ганебний крок? Що ж робити тепер? Куди подітися?.." Блискавкою на мозок упала відповідь: "Утікати! Але куди? До своїх? Не приймуть". Він пам'ятав, як вони відпроваджували, які були сердиті, обурені. Але все-таки треба тікати. Покинути цей табір, а там буде видно. Але коли? Щось шептало на вухо: "Тепер, сьогодні... Вночі".

III

"Господи, поможи!"

На східноіталійське побережжя лягла тиха серпнева ніч. Гарна італійська ніч. Така гарна, як сама Італія. Тихо полоскав береги своїми хвилями Адрій. Тихо плили маленькі хмаринки, власне, шматочки хмаринок, кудись на схід. Мільйонами зірок блимав Всесвіт. Туманним поясом мерехтів Чумацький Шлях. Так тихо, неначе в Україні. Але де? Тишу порушували пробігаючі авто і то тільки деякі, бо багато з них пролітали безшумно, світили тільки ліхтарями. Десь роздається тільки радісний зойк або сміх синьйорини і знову тихо.

Заснув табір, не галасував уже. Марко по зорях визначав час. Мав на прикметі першу годину. Так, пора... Вибрав з наплечника різні знімки, листи, відкритки, взяв дві сорочки, декілька хусток, зробив невеличкий клунок. Наплечника лишив. Підвівся, оглянувся кругом... Тихо... З якогось шатра ще долітав крик: мабуть, грають в карти... Обережно пішов поміж шатрами до ще вдень вибраного місця. Біля одного шатра висмикнув залізного тонкого заноза, підняв жестянку. Мусив виконати ще тяжку роботу: вирити рівчак під огорожею.

Підсунувся до дротів, притаївся. Помірною ходою пройшов вартовий. Тут вартували червоноармійці. Став рити. На хвилину переставав, коли надходив вартовий, а відтак починав знову. За годину рівчак був готовий. Тепер осталося пропустити стійкового мимо, щоб далі відійшов, вилізти, а там... буде видно.

Чекав. Нарешті приблизився і віддалився, мов тінь, вартовий.

— Господи, поможи! — прошепотів Марко і поліз. Як був уже на тім боці, зачепився правою щокою об дрот, бо гарячкував, та розрізав її від бороди аж до ока. По шиї і сорочці потекла кров.

— От, нещастя, — просичав, — але, слава Богу, виліз.
Він взяв залізного прута і підвівся.
— Стій! Хто йде!?
Марко випростувався.
— Свої! — відповів сміло.
— Хто свої? — хтось нетерпляче допитувався, Марко пізнав голос Тарасова, але відповідав далі:
— Стійковий, товаришу лейтенант!
У світлі місяця постать Тарасова вирисувалась ясніше. Підійшов ближче, у віддалі двох кроків застережливо зупинився, положив руку на кобурі пістоля. Придивлявся.
— Ви що тут робите? Чому лице закривавлене? Ах, я вас, здається, згадав... Коли не помиляюсь, Бу... Бу... Бурджа? Це ви сьогодні так несподівано захворіли? Розумію, розумію. Ну, прийдеться вам пройтися зо мною.
Марко затиснув у руці прута. Вибирав хвилину...
— Рраз! — блискавкою впав прут на голову Тарасова.
— Ой! — ледве чутно скрикнув той і повалився на землю, як колода.
Бурджа відбіг у недалекий виноградник, прислухався. Там ззаду хтось стріляв, хтось кричав. Швидше побіг далі... Пристанув.
— Куди ж його прямувати? До своїх? Соромно, — міркував про себе. Потім відірвав частину спідньої сорочки, приклав до раненої щоки, довго дивився на зорі, на Чумацький Шлях. Зірвав кисть винограду, жадібно кинув у рот кілька ягід і попрямував у сторону Ріміні.

IV Паволі Магдіні

Не спав Паволі, не міг заснути. Час від часу дивився на годинника, закривав очі, сердився, бурчав щось собі під ніс і все-таки не міг заснути. Повертався з боку на бік, лежав хвилину спокійно, потім вовтузився знову. Почував себе погано...

— Або спи, або дай спокій другим! — обурилась дружина і штовхнула його ліктем.

Паволі навіть не завважив того. Він встав, взув сандалі і в одній білизні пішов до кухні. Засвітив світло, дістав новіші часописи і став їх переглядати. Натрапив на статтю "Італія на роздоріжжі". Читаючи її, сердився ще більше.

— І друкують чортзна-що! — сердито бурчав собі під ніс. Автор, що ховався під двома ініціалами, в тій статті гостро виступав проти уряду і домагався більших прав для комуністичної партії. Паволі Магдіні прямо не вірив написаному. Комуністична партія... Ще вчора її називали притулком для волоцюг, ледарів та авантюристів, сміялися з її праці, не хотіли слухати її агітаторів. А сьогодні... Сьо-

годні комуністична партія звелася на ноги, осталася однією з найсильніших партій Італії, сміливо висуває свої гіпотези, критикує уряд, галасує за "орієнтацію на Росію". Число оманливих серпів з молотами та червонофронтівських п'ястуків появлялося все більше на видніших місцях Ріміні. Комуністичні часописи продавалися по нижчій ціні, як інші, в великих тиражах. Все це непокоїло Паволі Магдіні. Італія все більше червоніла в його очах. Ходили чутки, що москалі нелегально доставили з Югославії велику кількість зброї для італійських комуністів.

Що буде далі? Що чекає Італію завтра?

Як справжній патріот своєї батьківщини, Паволі тяжко переживав теперішнє становище рідного краю. Правда, до краю згущену атмосферу трохи розрідили італійські полонені, що верталися з Росії. На сторінках часописів появилися їхні враження про перебування в совітському раю. Більшість італійців призадумалася над долею своєї батьківщини, але становище її не поліпшилося.

Паволі тяжко зітхнув і відклав часописи. Годинник показував пів до третьої. Ось-ось мав прийти ранок. Позіхнув і хотів виключити світло, але нагло почув стукіт у двері.

"Хто це міг бути так пізно", — подумав Паволі.

Стукіт повторився, тим разом уже голосніше.

— Стукає хтось! — обізвалася дружина. — Чи чуєш?

— Та чую, — кинув Паволі й пішов у сіни.

— Хто там? — спитав він рідною мовою і став чекати відповіді.

— Синьор... — долетіло з-за дверей, а далі не міг нічого розібрати. Зрозумів тільки, що хтось говорив чужою мовою. Але якою? Паволі знав трохи по-французьки та по-німецьки, що навчився ще за Першої світової війни в окопах, раз воюючи з французами проти німців, а вдруге, навпаки, проти французів.

Прислухався ліпше.

— Сініор... — почув знову, а далі зрозумів тільки "біте", "еф-нен" і ще декілька слів.

"Так, це тедеско", — зміркував Паволі. Але що він хоче? Їх багато тепер тут, полонених. Може, який грабіжник?

За дверима хтось продовжував благати. Паволі взяв сокиру і почав витягати засува. Коли відчинив двері і побачив чоловіка з перев'язаною головою, злякався трохи, але швидко опанував себе.

— Вас волен зі? — спитався ламаною мовою. Несподіваний гість нічого не відповів і, не чекаючи запрошення, увійшов сміливо до хати. Прибігла сполохана дружина, тривожно допитувалася чоловіка, а той тільки розводив руками, бо сам не знав нічого.

Гість сидів якусь хвилину, а потім почав щось просити.

— Води принеси, — звернувся Паволі до жінки.

Марко (бо це був він) жадібно випив воду, скинув з голови лашміття. Жінка, побачивши кров, заломила руки та заохала, але шви-

дко принесла мидницю з водою, показуючи Маркові, щоб він обмився. Марко не дав себе довго просити. Він вимив обличчя і перев'язав його новою пов'язкою, що її приніс Паволі. Марко закури́в та почав розказувати, хто він та як попав сюди. В оповіданні помагав собі жестами рук. Паволі кивав головою, часто вставляв своє "іх фештеге", хоч більше того оповідання таки не розумів. Зрозумів тільки те, що перед ним був українець, що нічого поганого він не заподіяв, але був змушений утікати з табору. Паволі ніяк не міг зрозуміти, до чого гість увесь час повторював "большевістен" і від чого він ранений.

Уже розвиднілося, як Паволі поклав Марка до ліжка, а сам готовився йти до церкви, бо починався недільний ранок.

XXX

На Богослуженні Паволі почекав на священика д'Розіо. Священик особисто знав Магдіні й завжди до нього ставився прихильно.

Тепер, підійшовши до Паволі, священик, як завжди, поставив своє незмінне питання:

— Ну, що нового, синьйор Магдіні? — і вже готовий був почути знане "нічого немає", але це не сталося. Щойно тепер помітив заклопотаний вигляд Паволі.

— Ви щось хотіли мені сказати, синьйор? — спитався.

Так, отче, — відповів той, а відтак розказав священикові про свого гостя.

Д'Розіо уважливо прослухав його, мовчки йшов кілька хвилин.

— Кажете, він українець? — задумано спитав.

— Так, отче.

— Добре. У мене якраз стали на квартирі два українські священики з Риму. Я їм скажу про це, а вони вже потурбуються про нього. Я з ними завітаю до вас, пане Магдіні, десь так після обіду.

XXX

Два українських священики з Риму їхали до Беллярії, щоб провідати земляків, українських полонених. Вже в Ріміні довідалися, що в Беллярії якраз тепер орудує советська Репатріаційна комісія і, щоб не ускладнювати становища, вирішили зачекати декілька днів у Ріміні і стали на квартирі у свого італійського колеги, священика д'Розіо.

Почувши від д'Розіо про якогось українця, що так дивно забрів у Ріміні минулої ночі, вони негайно поспішили на квартиру Паволі.

Марко дуже зрадів цьому візиту та розказав отцям, як покинув товаришів, як утік з більшовицького табору та попав до Магдіні. Отці докладніше переповіли це італійському священикові та Паволі.

— Інакше й не міг цей хлопець зробити, — вирішив Паволі.
— Бог допоможе йому стати на дорогу істини, — додавив д'Розію.
Українські отці заопікувалися юнаком, пообіцяли щось зробити для нього та просили, щоб він почекав, поки вони вернуться з Беллярії.

Богослуження в таборі.
Зліва: о. М. І. Любачівський, май. С. Яськевич,
пор. К. Мельник (коло хреста), о. О. Маркевич (читає Св. Євангеліє),
Н.Н. — диякон.

Орест Слупчинський

КОЛИСЬ... І НИНІ...
(Майже фейлетон)

Чудовий є передсвяточний різдвяний настрій. Може кращий, як самі свята. Властиво, не є, а був! Колись... давніше... за "старих і добрих часів"...

Бувало...

— Оресту (мами тоді всі такі), скоч-но до крамниці по деко гвоздиків!

І я вже фалюю "на одній нозі" (святочний рух!!!) і щойно в крамниці пригадую, що забув спитатися, яких гвоздиків мамі треба: одноцалевих чи двоцалевих? На всякий випадок (я вже змалку дуже інтелігентний) купую півцалеві.

Вертаюся, совгаючись на "однім цвяху" (не на тім купленім) по тротуарних ожеледях...

А вдома мама:

— Ех, ти... (святочне піднесення).

— Мамусю, я поможу мак терти, добре?

Мама підозріло дивиться на мене, а потім:

— Но! Але вважай, я добре бачу!!!

Та ба, я ж змалку...

А потім свята вечере, а мені щось в шлунку бурчить. Ей, той мак...

Ялинка сяє сріблом. Татко бере просфору і до мене:

— Гляди, сину, будь чемніший цього року. Не бийся з Іркою... І вчися, драбе!..

Пізніше колядуємо і лиш час до часу татко кине святочно:

— Не дрясь так голосно!

— Це не я, це Ірка, — пробую боронитись.

А мама зітхає:

— Звідки в нього такий брак слуху?.. — І з докором глядить на татка.

Свічки на ялинці горять, а мені страшенно хочеться, щоб знову так, як тамтого року, загорілось янгольське волосся. Весело було тоді, весело...

Коли вже йдемо спати, я пильно дивлюся на ялинку й нотую в пам'яті кожну подробицю на ній.

Світло гасне. Всі сплять. А я ні. Жду...

Старий стінний годинник зо скреготом скрипить одинадцять ударів. Тихенько вилажу з ліжка й босоногий роблю нічний "штос-труп". Мета нападу — нижні частини ялинки. Наступ переважно вдається.

Вже хочу сховати голову під ковдру, щоб отащити воєнну добычу, коли нагло... виринає передо мною маленька біла постать... "ДУХ"!!!

Ні! Ірка. Підноситься на пальцях і зрадливо шепоче:
— Якщо не даш половини, скажу мамі.
От напасть! Підлий шантаж!
Але даю. Штовханця в бік теж.
— Скаржепита! — сичу з обурення.
На другий день мама дивується:
— Мені здавалося вчора, що на ялинці є більше яблук і тістечок ???
— Але ж, мамо...

XXX

Були часи... Добрі часи... Старі часи...
А тепер...
Кантинярське вино "А ля мора" і — промови, промови, бажання... Щоб Різдво 1948 року ми від...
І свято для 9 тисяч за 10 тисяч лір... Тільки подумати... більше, як по 1 лірі на особу.

З Різдвом Христовим!
Худ. О. Островський.

Остан Стецьків

СПОРТ В РІМІНІ

Сторінки історії

Спортове життя молодії Дивізії "Галичина"

П'ятдесят років тому, 22 листопада 1945 року, у таборі полонених біля міста Ріміні, Італія, знаходився табір ч.1, мешканців приблизно 10,000, колишні вояки Першої Української Дивізії Української Національної Армії. 85% мешканців у віці до 30 років.

У 1945 році після закінчення війни, в атмосфері братання Заходу зі Сходом, існувала можливість видачі Дивізії своїм східним партнерам. У половині червня 1945 року під охороною англійських збройних сил перевезли автоколонами дивізійників на тимчасову площу концентрації Дивізії до Беллярії, Італія. На початку вересня 1945 року табір перенесено на площу колишнього летовища біля міста Ріміні. Тут у короткому часі збудовано руками таборовиків шатрове містечко з головними вулицями: Київська, Львівська й інші, дві церкви, театр, пошту, школи, лікарню, зорганізовано пресу, містецькі і спортові гуртки.

При кінці Київської вулиці, праворуч, неначе подалі від рухливого життя табору, збудовано улюблений центр розваги — спортовий стадіон з трибуною, з біговими доріжками, площею гри для відбиванки, а найголовніше — футбольну площу. Тут наші таборові дружини, заохочувані таборовими глядачами, розігравали внутрішні і зовнішні таборові турніри. Біля площі вибудовано дерев'яний барак, в якому приміщувалась спортова домівка, де знаходились столи для настільного тенісу, зберігався спортовий виряд для збірних дружин табору, дві кімнати для тренерів і опікунів збірних дружин. Біля барака мала боксерська площа, де відбувалися тренування. Офіційне відкриття новозбудованого стадіону відбулося 22 листопада 1945 року, з футбольними змаганнями збірної нашого табору проти англійської військової частини. У святковому відкритті взяли участь команданти табору, капітан О'Донел, кап. Гетелсон й інші старшини англійських частин, а від нашого табору командант майор С. Яськевич зі своїм штабом. Вже 4 години перед змаганнями стадіон був переповнений — 11 тис. глядачів, залишилися тільки місця на трибуні для офіційних і прошених осіб, старшин з інших

таборів. Це був справді небувалий день в історії українського футболу, бо це перший раз військовополонені українці з дивізії змагалися проти англійців і запредентували український футбол з якнайкращої сторони.

Така перша міжнародна зустріч в далекій Італії з суперником світового футбольного класу принесла для нас, полонених, піднесення і почуття національних гордощів. Після зразкової гри ми програли з рахунком 2:3. 11 тис. глядачів покидали спортовий стадіон з почуттям футбольної насолоди. Глядачі хотіли, щоб ми ці змагання виграли, ще сьогодні свідки тих перших міжнародних змагань в далекій Італії згадують про цю зустріч. 27 листопада 1945 року відкриття футбольного сезону Міжнародної ліги почалося змаганнями нашої збірної проти німецької дружини "Форлі", у присутності 10 тис. глядачів з вислідом 4:3 в нашу користь.

Крім міжтаборових і внутрішніх змагань відбувалися різні веселі змагання: "Олд Бої штабу" — "Олд Бої табору", преса "Життя в таборі" — "Оса", хор "Бурлака" — сотня "Харчі", "Старшини" — "Селепки" і т. ін. Кожні змагання так званого "футболу навесело" стягали тисячі на спортову площу.

Комісія легкоатлетичних змагань.

Стоять, зліва: хор. Р. Смукла, Н.Н. (закритий), хор. Р. Гавриляк, С. Ільницький, Маркевич, Мартинюк (у шапці), д-р Р. Рак, д-р Р. Турко.
Сидять: О. Слоновський, Н.Н., хор. С. Федюк.

Збірна дружина табору змагалася у міжтаборовій лізі "А", до якої входило 12 дружин. Вона мала в своєму складі таких змагунів:

Воротарі: С. Гумінілович, д-р Л. Мирошніченко, Б. Збудовський.

Захисники: І. Медведчук, І. Голяш, В. Ковальчук, Б. Опалевич.

Півзахисники: О. Стецьків, Б. Кутний, Р. Бойко.

Нападники: В. Лесюк, Д. Поритко, В. Душинський, Л. Дичковський, Р. Федішин, Р. Маркевич, О. Гірка, В. Бибик, Я. Слабик.

Друга збірна табору успішно змагалася за першість у міжтаборовій лізі "Б", до якої входило 8 дружин. У другій дружині грали:

Воротарі: Л. Бекесевич, Т. Семенюк.

Захисники: Р. Дуда, В. Ковальчук, Б. Опалевич.

Півзахисники: О. Климовський, О. Вомпель, Е. Арнд.

Нападники: Е. Климовський, Е. Душенко, Р. Припхан, В. Бибик, О. Гірка, З. Миськів.

В таборі було 18 футбольних дружин, що змагались за першість табору в двох групах "А" і "Б". До класу "А" входили кращі дружини, як: гарматний полк, запасний полк, 5-й полк, Курінь Молоді й інші. Дружина "Курінь Молоді" (юнаки) за першість зайняла 2 місце, де кілька юнаків виявили свої здібності і ними доповнювали склади першої або другої збірної.

Одне із повідомлень про змагання копаного м'яча між редакційним персоналом "Життя в таборі" та гумористичного тижневика "Оса".

В склад юнаків входили: Т. Семенюк, В. Дичковський, Е. Арнд, Б. Романів, З. Миськів, Б. Буркун, В. Федорко, Б. Согор, Л. Дичковський, В. Божовський.

Опікун дружини: Л. Дичковський.

Тренер: О. Стецьків.

Змагунам з першої збірної дружини не вільно було грати у внутрішніх дружинах табору.

Футбольні судді:

Міжтаборові судді в лізі "А": І. Рубич і А. Чолій.

Внутрішні судді: д-р Л. Мирошніченко, О. Вомпель, М. Маркевич, О. Гірка, Р. Припхан, Р. Бойко, Б. Кутний, О. Стецьків, В. Бибик, Л. Дичковський, І. Медведчук.

Грамота, видана Гарматному полку за участь у загальнотаборовому спортивному святі.

Від початку існування табору в Ріміні в ньому розвивалися інші ділянки спорту, такі як: бокс, шахи, настільний теніс, відбиванка, кошиківка, плавання, легка атлетика.

Бокс

Засновник боксерської секції — О. Вомпель, колишній змагун "Поділля", Тернопіль.

Відбулися внутрішні таборові змагання за першість поодиноких ваг з участю 36 боксерів. Крім внутрішніх турнірів, збірна табору розіграла 5 змагань з іншими німецькими таборами: 3 виграно, 2 програно. Збірна мала в своєму складі таких змагунів: Головка, Волинець, Древницький, Мацина, Окпиш, Опришко, Проць, Ключник, Шухевич, Загачевський.

Опікун і тренер О. Вомпель.

Шахи

Любителі королівської гри заповнювали свій вільний час, а його в таборі було дуже багато. Великий внутрішній турнір за першість тривав майже один місяць з участю понад 60 шахістів. Переможцями турніру вийшли: 1. Р. Старосольський, 2. д-р Л. Мирошни-

Привітання перед змаганнями із німецькою дружиною.

Наші в білих формах.

Посередині капітан Д. Поритко.

ченко З. Р. Припхан. Крім таборових турнірів відбувалися міжтаборові змагання, де наша збірна розіграла 9 змагань — 4 виграла, 4 програла і 1 зіграла внічию.

Опікун і керівник турнірів Р. Старосольський.

Настільний теніс

В турнірі за першість табору взяло участь 48 змагунів. Переможцями вийшли: Р. Припхан — 1-ше місце; В. Душинський — 2-ге; Е. Душенко — 3-тє. Збірна табору в міжтаборових змаганнях розіграла 6 змагань, 5 виграла і 1 програла. У збірну команду входили: Душенко, Душинський, Збудовський, Припхан, Бойко, Гумінілович, Павлович, Пасічник.

Відбиванка

Другою щодо кількості дружин в таборі була ланка відбиванки. Майже кожноденні змагання-турніри за першість табору при великому числі учасників та глядачів доповнювали спортове життя в таборі. Перший турнір з участю 12 дружин у двох групах "А" і "Б" — по шість кожна. Переможцем цього турніру вийшов хор "Бурлака". У другому турнірі взяло участь 17 дружин в групах "А" і "Б". Переможцем в групі "А" вийшов 3-й полк, а в групі "Б" — Рільнича школа.

Керівник турнірів Т. Скоробагатий.

Кошиківка

Це була одна з найменш популярних ділянок спорту в таборі. До змагань за першість табору зголосилося 6 дружин.

Керівником і опікуном турнірів був Т. Скоробагатий.

Легка атлетика

Перші легкоатлетичні змагання відбулися в днях 15 і 16 вересня 1945 р. під час спортивного свята (Беллярія). Було зголошено 160 змагунів. При загальному точкуванні перше місце здобув 1-й полк, 2-ге Гарматний, 3-тє Технічний. А в бігу навпростець (1.500 м) взяло участь 218 змагунів; переміг Б. Лялюк — 1-й полк, 2-ге місце здобув М. Стасів — Матуральні курси.

У внутрішніх таборових змаганнях 6—8 червня брало участь 120 змагунів. Перше місце зайняв Технічний полк, 2-ге — Гарматний, 3-тє — Курінь Молоді.

Загальні підсумки спортивного життя в таборі Беллярія—Ріміні

Від 29. 7. 1945 до 1. 5. 1947 р. — разом 21 місяць.

Футбол: збірна табору в міжтаборовій лізі "А"	15 змагунів,
18 дружин у внутрішній лізі "А" і "Б"	250 змагунів.
Шахи: 11 дружин,	110 змагунів.
Бокс: 2 дружини,	28 змагунів.
Кошиківка: 6 дружин,	45 змагунів.
Відбиванка: 13 дружин,	110 змагунів.
Легка атлетика: 8 дружин,	70 змагунів.
Настільний теніс:	48 змагунів.
Разом	646 змагунів.

Спортовий персонал: опікуни, тренери, керівники турнірів, судді всіх спортових ланок, господарі дружин та інші: 115 змагунів.

Разом	761 змагун.
--------------	--------------------

Більше десяти футболістів зі збірної і таборових дружин підсилили українські дружини в еміграції, деякі виступали в складах німецьких, французьких професійних клубів, збірних країн їх поселення, і всі вони брали (беруть) участь в дальшій спортовій діяльності організованої української громади, між ними:

1. С. Гумінілович — СТ "Україна" — Зальцбург, 1947—1948 рр.
2. Р. Дуда, В. Бирик — УСК — Ландек, 1947—49 рр.
3. Р. Маркевич, І. Медведчук, Б. Кутний, Е. Арнд, В. Душинський — Збірна України (Олімпіада ДП) — Німеччина, 1948—49 рр.
4. Р. Маркевич — УАСТ "Леви" — Чикаго, 1951—56 рр.
5. І. Медведчук — Український Футбольний Клуб — Горблінг, Англія, 1947—49 рр.; ФК "Ян" — Регенсбург, Німеччина, 1949—51 рр.
6. Е. Арнд — Український Футбольний Клуб — Горблінг, 1947—49 рр.; УСК — Нью-Йорк, 1951—55 рр.
7. Д. Поритко, О. Гірка — УСК — Нью-Йорк, 1951 р.
8. Б. Кутний — УСК — Нью-Йорк, 1951—54 рр.
9. Р. Федішин — Український Футбольний Клуб — Горблінг, 1947—49 рр.; УСТ "Січ" — Елізабет, 1950—53 рр.
10. Р. Бойко — СТ "Україна" — Монреаль, 1949—51 рр.
11. І. Голяш — СТ "Січ" — Судбури; СТ "Україна" — Монреаль, 1954 р.
12. О. Сороківський — СТ "Січ" — Судбури; СТ "Україна" — Торонто, 1950—55 рр.
13. Б. Опалевич — УСТ "Беркут" — Новий Ульм, 1947—49 рр.; СТ "Україна" — Торонто, 1949—57 рр.
14. Т. Семенюк — Український Футбольний Клуб — Горблінг, 1947—51 рр.; СТ "Січ" — Судбури; СТ "Україна" — Торонто, 1952—55 рр.

15. В. Лесюк — Український Футбольний Клуб — Горблінг—Сліфорд, 1950—51 рр.; СТ "Січ" — Судбури; СТ "Україна" — Торонто, 1952—57 рр.

16. В. Дичковський — Український Футбольний Клуб — Горблінг—Сліфорд, 1947—51 рр.; УСК "Тризуб" — Торонто, 1952 р.; СТ "Україна" — Торонто, 1953—61 рр.; Збірна Онтарійської Ліги — 3 рази, 1953—54 і 1956 рр.

17. Л. Дичковський — Український Футбольний Клуб — Горблінг—Сліфорд, 1947—51 рр.; УСК "Тризуб" — Торонто, 1952 р.; СТ "Україна" — Торонто, 1953—58 рр.; Збірна Онтарійської Ліги — 7 разів, 1953—55 рр.

18. О. Стецьків — Австрія, Німеччина, Бельгія, Франція, 1946—52 рр.; СТ "Україна" — Торонто, 1952—60 рр.; у збірних лігах Торонто, Онтаріо, Канади — 17 разів, 1953—1960 рр.

Не малу роль відіграли наші спортсмени в спортовому житті в таборах полонених в Англії. Після звільнення з полону, виїжджаючи до Канади, вступили до найбільшого і найкращого українського Спортивного Товариства "Україна" — Торонто, яке кільканадцять разів було першим і володарем чаш Східної і цілої Канади у відбиванні, футболі, шахах і настільному тенісі. Майже понад 50 років ті

Комендант табору май. С. Яськевич передає нагороди за досягнення в легкоатлетичних змаганнях.

Стоять, зліва: хор. І. Рубич (спортивний референт), С. Гумінілович, Р. Припхан, Бучинський, Н. Н., Т. Чурма.

самі спортсмени, які колись брали активну участь на зеленій мураві, сьогодні беруть участь при зеленому столику в спортивних товариствах.

Так виглядає (в скороченні) мандрівка "спортсмена-селепка" з Дивізії "Галичина".

Спортова хроніка Дивізії "Галичина"

1944 р.

Червень — перші футбольні змагання розіграні в Німеччині проти військової частини з перемогою 4:2.

1945 р.

Січень — 6: стадіон Жіліна, Словаччина — змагання проти німецької військової частини Вермахту. Вислід 5:1 в нашу користь.

Червень — дивізія опинилася в таборі військовополонених в Беллярії, Італія.

Липень — 29: перші внутрішні футбольні змагання відбулися на площі, збудованій на полі виноградників Беллярії.

Серпень — побудовано в таборі Спортову школу.

Вересень — 16: відкриття спортової площі. Імпреди: футбол, відбиванка, легка атлетика, кошиківка, шахи.

Жовтень — переїзд до новозбудованого табору ч. 1 біля м. Ріміні.

Листопад — 22: відкриття новозбудованого стадіону футбольними змаганнями — збірна табору проти англійської військової дружини. Вислід 2:3 на користь англійців. Глядачів 11 тисяч.

27: початок футбольного сезону міжтаборової ліги "А", до якої входили 12 дружин; змагання: збірна табору проти німецької дружини табору "Форлі" з вислідом 4:3. Глядачів 10 тис.

Перші міжтаборові боксерські змагання проти німців табору ч. 2 з вислідом 8:4 в нашу користь.

Грудень — 15: початок футбольного сезону, "змагання навесело" — змагання "Олд Боїв".

1946 р.

Січень — 20: турнір за першість в настільному тенісі. Учасників 48.

Лютий — 9: перші міжтаборові змагання з шахів: "Український табір" — "Табір ч. 2". Вислід 13:2 для нашого табору.

Травень — 1: під час змагань збірної проти німецької дружини "Мірамаре" 5:0. Італійські комуністи демонстрували з червоними прапорами біля нашого табору, але глядачі змагань (7 тисяч) розігнали їх скоро камінням.

Комендант табору май. С. Яськевич вручає нагороду змагунові
1-ї дружини копаного м'яча В. Душинському.
З правого боку Стахів.

Комендант табору май. С. Яськевич вручає нагороду змагунові
1-ї дружини копаного м'яча Л. Дичковському.
З правого боку Стахів.

20: перші таборові змагання з настільного тенісу проти табору ч. 2.

Червень — 5: великий шаховий турнір. 160 учасників.

6-9: початок всетаборових легкоатлетичних змагань за Відзнаку Фізичної Справності.

Липень — 27: до табору загостив д-р Н. Герман з Австрії і забрав "добровільно" 3-х змагунів збірної табору: Д. Поритка, О. Стецькова і О. Гірка.

При кінці 1946 і на початку 1947 рр. багато змагунів добровільно звільняються з табору: Гумінілович, Бирик, Дуда, Опалевич, Бойко і багато інших.

1947 р.

Квітень — останні спортові змагання на площі в Ріміні перед від'їздом до Великобританії.

Травень — перший транспорт залишив табір Ріміні.

15: перші транспорти дивізійників вступили на англійську землю. Їх розміщено по різних таборах.

Червень — 15: перші футбольні змагання розіграли в Горблінгу проти місцевої німецької дружини полонених з вислідом 7:4 в нашу користь.

1949 р.

Січень — 17: звільнення з полону.

1949—1950 рр.

Засновано першу футбольну дружину Ukrainian United Football Club Horbling, яка займалася в Раслінгтон Лізі і здобула друге місце.

1950—1951 рр.

Після переїзду з Горблінгу до Сліфорду в другому футбольному сезоні українська дружина здобула чемпіонат, випередивши 10 англійських команд. Для англійців, які не чули про українців, це була велика сенсація, що наші колишні вояки Дивізії здобули перше місце в їхньому популярному спорті перший раз в історії англійського футболу. В короткому часі свого існування дружина Ukrainian United Football Club розіграла 32 змагань: виграла 23, зіграла внічию 2, програла 7.

Комендант табору май. С. Яськевич вручає Грамоту
спортивному референтові хор. І. Рубичеві.

Комісія під час легкоатлетичних змагань.
Стоять, зліва: Стахів, д-р Рак, Терлецький, май. С. Яськевич, І. Рубич.

З Різдовом Христовим!
Худ. С. Яцушко.

Хор. Рудольф Мартинюк

ФІЛАТЕЛІЯ ЗА ДРОТАМИ

Табір українських полонених в Італії (1945—1947)

Після капітуляції Німеччини в травні 1945 р. 1-ша Дивізія Української Національної Армії, якій чудом вдалося оминати більшовицький полон, найшлася в чудовій надморській місцевості Італії, спешу в Беллярії, а опісля в Мірамаре біля Ріміні.

З переходом до Мірамаре, де життєві умови полонених значно покращали, поживалося й культурно-освітнє життя в таборі. Були для цього і сприятливі умови: багато вільного часу і чисто українське десятитисячне середовище переважно молодого елементу.

Навесні 1946 р. серед кількох довоєнних збирачів поштових марок виринула думка оживити і умасовити філателію серед таборовиків. Першим її кроком було проголошення конкурсу на проект пропам'ятної марки ТУП * в Ріміні 17. 3. 1946 р. Саме Статутове Товариство українських філателістів-вояків "Український Філателіст" постало 1 травня 1946 р. Членів-засновників було тринадцять. До першої управи увійшли: хор. Рудольф Мартинюк як голова, дес. Ярослав Дикий як секретар і бул. Орест Городиський як господар. Після вибуття двох останніх з табору на їхнє місце прийшли хор. Іван Волощакевич і хор. Любомир Рихтицький.

Завдяки рухливій управі і видатній допомозі Культурно-Освітнього Відділу, який віддав достатню для друку марок кількість паперу, Товариство швидким темпом розросталося, викликаючи зацікавлення і поза табором. В скорому часі число філателістів — членів Товариства переступило сотню.

Часті сходи членів, дискусії, жива виміна марок, постійний контакт з нашими заморськими збирачами та зв'язки з місцевим італійським філателістичним клубом і поодинокими збирачами з-поміж німців-полонених зродили серед членів небуденне зацікавлення і придбали нашому Товариству декілька добрих збирачів. Тому що на конкурс, проголошений ще ініціативною групою, було висунуто аж 12 проектів, вирішено замість одної марки видати цілу серію із чотирьох купюр.

* Табір Українських Полонених.

Ця перша серія появилася 19.8.1946 р., як пропам'ятна таборова серія, з тиражем 2,000 малих аркушів. В кожному аркуші було 12 різних марок і блок із чотирьох марок та дивізійного лева посередині з написом "Українська Таборова Пошта — Італія". Такий самий напис по-англійськи був на маргінесі. Рисунки марок представляли: символічного сурмача, візію Рідного Краю перед задуманим табором, символ труда і освіти на тлі Таборового Театру і державний герб на тлі схрещених крісів. Все це в зеленім кольорі, на негумованім і неперфорованім папері. Проектодавцями були С. Дицьо і П. Дудинський. Марки відбито технікою фотодруку в друкарні німецького щоденника "Ді Брюке". З уваги на обмежені можливості доступної нам (безплатної) друкарні, ця перша серія грішить численними браками. Завеликий формат, однобарвний образ, брак гумування. Проби із зубкуванням вийшли теж дуже примітивні, тому більшість накладу залишено незубкованим. Дохід із розпродажі тих

Поштова марка із зображенням таборового сурмача, який зранку будив до збірки, а ввечері закликав до сну.

марок призначено на Фонд будови Дому Української Культури в Лондоні в честь полеглих в останній війні вояків-українців (акцію цю саме розпочав новооснований СУБ в Лондоні).

Марки розіслано по всьому світу, де тільки перебували українці, до української та італійської преси, а також визначним збирачам-чужинцям (напр. до Ватиканської збірки марок, принцесі Єлизаветі, грецькому королеві Павлові, Рузвельтівській збірці і т. д.). Їх наклеювано на листи поруч марок італійських, а також на листи польової пошти, з якої користали полонені. Один день таборової пошти, в порозумінні з Товариством "Український Філателіст", призначила на безкоштовне франкування всіх листів таборовими марками. В цей один день вийшло з табору у світ 3112 листів. Ні італійська державна пошта, ні англійська польова пошта ніяких перешкод не чинили.

Поважний італійський філателістичний місячник "Іль Франкобольо" звернувся до Товариства з проханням уділити ближчі інформації про видану серію та про саме Товариство. Після цього цей журнал, в номері за листопад 1946, помістив надзвичайно прихильну статтю про Товариство, ілюструючи його знімки виданих марок. Згадку про ці марки помістив також англійський філателістичний тижневик "Стемп-Коллектінг" (від 2 листопада 1946).

Українська преса, поза таборовим щоденником "Життя в таборі", тижневиком "Батьківщина" і сатиричною "Осою", як зальцбургські "Нові дні", "Українець" у Франції, аргентинський "Пролом" та філадельфійська "Америка", помістили теж прихильні згадки, а в українському щоденникові "Свобода" (США) була видрукувана навіть обширна стаття відомого збирача і мецената Осипа Кочана. Згадку про рімінські марки, із цілою сторінкою репродукцій тих марок та проектів, помістив також "Календар-Альманах" з Буенос-Айреса.

Після появи марок та прихильного відгуку нашої преси Товариство отримало цілий ряд дуже милих листів від українських установ та окремих осіб не лише з Європи, але і з заморських країн.

Товариство нав'язало тісний контакт із італійським філателістичним товариством "Чіркольо Філатеріко Рімінінзо", завдяки якому члени нашого Товариства могли набувати для себе італійські марки по знижених цінах та користуватися літературою, каталогами, а також деякими приладами того товариства. З членських вкладок та пожертв наших заокеанських симпатиків Товариство набуло кілька клясерів, в яких зберігалися італійські марки, набуті за ті фонди, що й майно Товариства. Була теж певна кількість американських, канадських та аргентинських марок, дарованих нашими приятелями.

Безупинним старанням Управи придбано домівку. Естетично прибрано її оригінальними проектами марок. Таким чином члени мали де сходитися, обмінюватися думками, користуватися журна-

Поштова марка вартістю 20 шагів.

лами і каталогами та проводити всякі трансакції. Сходина відбувалися щотижня, а присутність була доволі висока.

З черги видано дальші марки: 1. 11. 1946 "Перший листопад" і "Митрополит Андрей"; 15. 11. 1946 "Володарі України" — історична серія зложена із 12 купюр і виконана в трьох барвах; 1. 1. 1947 "Українське військо" — серія із 6 купюр, присвячена майбутньому українському війську, та пропам'ятна марка "Свято Зброї"; 10. 1. 1947 появилася пропам'ятна марка "IV Універсал" і алегорична "Україна у війні". Всі наведені марки проектував хор. Святослав Яцушко, а наклад кожної серії виносив приблизно 2,000 примірників.

Слід теж відзначити, що, крім Культурно-Освітнього Відділу табору, дуже прихильно поставилася до нашого товариства таборова преса, зокрема щоденник "Життя в таборі", який містив всякі комунікати, повідомлення, а також ширші статті на філателістичні теми.

Щоб цей огляд зробити більш цікавим та документальним, дозволю собі навести передрук листа Преосвященного Кир Івана з Риму:

"...Рим, дня 10 грудня 1946.
До Хвального Товариства "Український Філателіст".
Табір Українських Полонених в Ріміні.

Високоповажні Панове!

Дуже дякую за Ваш черговий цінний дарунок, який я одержав від Вас якраз з Вашим письмом від 25. 11. ц. р. ч. 150/46 у формі пам'яткових видань з ділянки української філателії, а саме... Тішить і радує

Поштова марка із зображенням вигляду на табір.

мене, що Ви навіть в таких невідрадних умовах, як життя за дротами, піднімаєтеся і dokonуєте цінних для національної справи діл, що нічим не завстидають нас перед чужинцями. Це зайвий раз доказує, що наша еміграція своєю працею зуміє виявити перед світом свою вартість. Любов і пошана до нашої традиції та славної минувшини додадуть нам силу видержати теперішню господню пробу.

Бажаючи Вам успіхів у Вашій дальшій праці, благословляю Вас з цілого серця усім добром.

Відданий Ваш у Христі Господі брат і слуга Іван,
Єпископ".

У зв'язку з появою попередньо згаданих марок появилася в італійському філателістичному місячнику "Іль Франкоболль", ч. 16, за березень 1947, обширна стаття з докладним описом кожної марки і поданням її значення. Вступ до цієї статті подаємо у вільному перекладі:

"Товариство Філателістів українців-вояків з табору полонених в Ріміні, яким наш журнал цікавиться, спромоглося видати слідуючі пам'яткові марки, які, хоч і не мають поштової обігової вартости, є цікаві з огляду на їх історично-пам'яткову цінність, стиль, сюжети і мету, для якої призначені..."

Наприкінці варто ще згадати про один інцидент з життя Товариства. Поява наших марок та їхнє пропагандивне значення стало сіллю в оці більшовиків. Вони зажадали від англійського командування не лиш припинення цього видавництва, але і покарання вин-

Пор. Рудольф Мартинюк, голова філателістів Ріміні.

них за протияльянтську пропаганду. (Те саме відносилось і до таборової преси, що потім потвердила київська радіовисильня і відбилося відгуком в англійській палаті Послів.) Англійське командування виделегувало в цій справі спеціальну комісію — майора Фіндлая, філателіста і приятеля нашого Товариства. Комісія перевірила докладно справу, поставилася доброзичливо і зліквідувала цілу історію в нашу користь. В немалій мірі спричинилися до цього наші зв'язки з англійським командуванням, а також всякі листи-подяки за переслані в дарунок марки — як доказ, що про цілу цю справу англійське командування було поінформоване.

Тут варто ще зазначити, що після переїзду пана Я. Дикого до Риму на працю в УДК він і там зумів зацікавити філателією керуючі круги і завдяки його ініціативі появилася серія марок УДК — Рим, присвячена 350-м роковинам Берестейської Унії, проекту маляра М. Азовського. Чи не найповажнішим відборцем цієї доволі дорогої серії — ціною 180 лір — був таки знову табір Ріміні.

У висліді переїзду таборовиків до Англії, та й деяких інших причин, діяльність Товариства зникла, а придбане доволі велике майно повністю загинуло. Навіть не подано членам, за яких обставин.

Рімінські видання не дочекалися теж повного каталогу, хоч такий був приготований вже до друку. Нині за ними питають не лише збирачі марок України, ними цікавляться також і деякі чужі фірми і

Свято Пресвятої Євхаристії.

навіть оферують досить високі ціни. Для прикладу подам, що за блок першої серії жадають 15 шил., а за комплект рімінських марок один з моїх знайомих одержав 20 доларів.

Листопад — грудень 1950 р.
Ротфорд, Англія

23 червня 1946 р. свято Пресвятої Євхаристії на рідних землях було великим торжеством. Згідно з крайовою традицією подібне свято організовано і в таборі Ріміні. О. пор. Е. Кордуба і о. хор. Маркевич відправили Богослуження, після якого відбувся похід — процесія з Чесними Дарами по всіх кутах табору, де були заздалегідь приготовані престоли, на яких читали відповідні уривки з Євангелія.

У процесії брало участь багато таборовиків, які, хоча у безвиглядному положенні, вірили, що своєю вдячністю Богові вимолять у Нього кращу долю для себе і для свого народу.

МАРКИ УКРАЇНИ ВРЯТУВАЛИ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Цікаву історію оповідає Н. Мамонтов в американському філателістичному місячнику "Скот'с Мантелі Джернал" (ч. 3, травень 1951).

"Мій найкращий торг" — оце титул тієї правдивої події з часів Другої світової війни. Послухаймо ж, що розкаже Н. Мамонтов.

В серпні 1943 р. один з його приятелів, що був зв'язаний з українською підпільною армією, приніс авторові протинацистську літературу та попросив її деякий час зберегти.

"Я знав небезпеку, яку я міг стягнути на себе, переховуючи такі матеріали, — пише автор, — але як українець я тішився, що зможу допомогти якось нашим хлопцям".

Того ж самого вечора з'явилися в помешканні автора гестапівці, заявляючи, що їм відомо про те, що в нього переховується нелегальна література, та зажадали її віддачі. Автор заперечив, що він мав у себе подібну літературу (хоч вона лежала ще не прихована). Тоді гестапівці почали трус. Та тут офіцер гестапо зразу натрапив на альбом поштових марок України, а тому, що сам був збирачем, дуже зацікавився збіркою та радо слухав пояснення автора про різні відміни і типи тризубів, якими були передруковані марки. Інші гестапівці також виявили своє зацікавлення. До півночі оглядали вони збірки, неначе забувши про розпочатий трус. Автор, орієнтуючись у ситуації, запропонував їм марки, як дарунок, але офіцер відмовлявся, погоджуючись радше на майбутню виміну. Все ж таки, залишаючи помешкання автора, кожний з гестапівців мав у руках конверт, заповнений українськими поштовими марками.

"Годину пізніше, — пише Н. Мамонтов, — я так заховав небезпечні папери, що ані нацистське гестапо, ані російське НКВД не змогли б їх знайти. Це був найкращий торг, який я зробив коли-небудь — за пригорщу українських поштових марок я купив своє власне життя".

"ПОКАЗ УКРАЇНСЬКОЇ ПОШТОВОЇ МАРКИ"

В листопаді цього року (тобто 1946) СУФ проектує влаштувати в Нью-Йорку, Ньюарку і у Філадельфії пропагандивний "ПОКАЗ УКРАЇНСЬКОЇ ПОШТОВОЇ МАРКИ" — з додатком підвідділів грошей і військових відзнак. Членів просимо допомогти у комплектуванні експонатів. Референтом цієї першої виставки СУФ є містоглова інж. Петро Войновський.

Слідкуйте за оголошенням в пресі!

Северіно Массарі

УКРАЇНСЬКИЙ ФІЛАТЕЛІСТ

Ледве закінчився ураган війни, що знищив майже повністю місто Ріміні, як альянти побудували на летовищі Мірамаре, що за три кілометри від міста, один із найбільших таборів полонених, які тоді існували на території Італії. Вони використали різні залишки із зруйнованих бомбами касарень і збудували величезний табір. Його довкола обведено дротяною сіткою, а всередині пороблено менші клітки з малими отворами — вхідними брамами, з порядковими числами 1, 2, 3 і т. д. В них були визначені вулиці, вздовж яких виростили групи бараків, призначених на різнорідну діяльність табору.

Так постав табір ч. 1, призначений для вояків українців, табір ч. 2 — для вояків німців, ч. 3 — для французів і так далі. Так ті, кому даний табір був призначений, довгі години відчищували його і приготували для різної діяльності полонених: будували площі для спортивних змагань (футболу, тенісу, регбі, відбиванки м'ячем), а також на виріб різних речей на дарунки: карток, видання таборового часопису тощо. Очевидно, це все вимагало дозволу від англійської Команди, яка знаходилася у місті Ріміні, і від неї залежало все, що діялося у таборі.

Табір ч. 1, зайнятий полоненими українцями, відзначався великими успіхами у різного роду діяльності, бо там майже всі були з дипломами чи з науковими званнями: інженери, медики, духовні особи, професори і т. п., які під час німецької окупації України домагалися брати участь у боях за незалежність їхньої території (батьківщини). Вони були захоплені в полон альянтами, замкнені в концентраційних таборах, але трактовані приязно іншими військовиками.

З другого боку, вони скоро виявили свою здібність у культурній і мистецькій діяльності, великою ініціативою й активністю та прив'язанням до релігії. В дійсності першою річчю, яку вони збудували в таборі, — була церковця в стилі, характерному для України. Вони щоденно практикували свої релігійні церемонії й зорганізовували хори, музичні ансамблі і влаштовували концерти, на які часом приходили навіть англійці, а під час свят розвеселяли таборовиків.

Але ініціатива їх на цьому не кінчалася. Переносячи пошту з одного табору до другого, вони ввели поштові марки, які давали прибутки і під кінець року могли фінансувати фестиваль чи, в разі потреби, допомагати товаришам у потребі.

В міжчасі зорганізували вони філателістичний гурток, що нарахував 134 дуже активних членів. Головним завданням цього гуртка було під знаком філателії піддержувати іскру любови до рідної Батьківщини.

В дійсності всі таборові "поштові марки" були розмальовані ними самими і пізніше видрукувані. Крім виду на табір, на марках також були історичні постаті і дати, щоб нагадувати різні історичні моменти і далеку Батьківщину.

Довідавшись про присутність філателістичного товариства у Ріміні, я отримав дозвіл від їхньої влади розпочати тижневі зустрічі з його членами. Але вони, в додаток до філателії, бажали вивчати нашу мову і запізнатися з нашими звичаями. На початку ми спілкувалися жестами і декількома словами з латинської мови, але згодом, з допомогою українців, які знали французьку мову, можна було навіязати щиріу приязнь.

Поміж тими заняттями в далекому 1945 р. розпочалася дійсна філателістична діяльність через виміну на виставках, яка продовжилася в серпні 1946 р. видруком першого листка таборових поштових марок, де представлялося життя полонених.

Кожне добре бажання, навіть якщо воно найкраще, неможливо було здійснити, не маючи нічого на виміну. І тоді, власне, входять у рахубу всякі ініціативи.

Тому що між полоненими були також різного роду мистці неперевершених здібностей, розпочалася продукція об'єктів значної мистецької вартости: касетки, папіросниці, попільнички, запальнички, лінійки, ручки, пера, каламарі, бібулярі, ліхтарики тощо. І все те було створене з мистецьким смаком і з натхненням рідного мистецтва батьківщини, удекороване тисячами кольорових перлів із подиву гідною прецизністю, без належного промислового устаткування та знаряддя продукції.

Професори проводили лекції латинської мови, а лікарі допомагали потребуючим.

Пригадую, як зимою 1945 року моя трирічна дочка захворіла на тиф до тої міри, що лікар, який її доглядав, вже навіть не скривав перед нами її важкого стану. Хіба що чудо могло врятувати моє маля.

На щастя, двоє українських медиків-філателістів, які доволі часто користали з моєї хати на різні зустрічі, встановили чергування коло моєї дитини, — один від 7-ї до 13-ї, а другий від 13-ї до 20-ї години. Очевидно, що в той час вони вже харчувалися з нами і стали нашими великими приятелями. Як тільки моя дочка одужала, ми влаштували свято, в якому взяли участь численні вояки — не тільки українці, але також і англійці, поляки й південноафриканці.

Отже, то була філателія, що звела нас разом в одне ідеальне братство; приятелі-неприятелі є причиною реалізації, спричиненої війною. Моя хата стала осередком військових філателістів різних національностей.

Пригадую, як один сержант-мавританець, звався Міхель, якого філателія поєднала в пасії до співу, кожного святкового дня хотів, щоб я йому акомпонував на фортепіано, коли він співав пісню Шуберта "Аве Марія".

В тому часі вояки-українці мали між собою свого "батька", старшого за них віком. Людина розумна, діяльна і підприємницька. Він називався Рудольф Мартинюк, і всі його слухали.

В день Різдва 1946 р. прийшли гості, близько десятка українців під проводом свого "батька". Заки почався обід, вони всі разом відмовили молитву і заспівали колядку, потім усі зі сльозами в очах обнялися. То був дійсно зворушливий момент, якого я не забуду.

І так день за днем, тиждень за тижнем, місяць за місяцем мій дім гостив завжди більше число полонених українців і вояків філателістів інших національностей, аж доки не зліквідовано табір і перенесено його до Німеччини*.

Із закінченням війни вони знайшли притулок хто де — одні в Австралії, інші в Америці, а дехто в Канаді і через довший час я був з деякими з них у контакті.

Якраз у 1960 році я отримав листа з Чикаго із серією поштових марок, надрукованих там таки з нагоди Олімпійських ігор у Римі, в якому мене повідомлено, що дохід з них іде до Українського Комітету Допомоги Біженцям, які з різних причин не хотіли повертатися на Батьківщину.

Також під час перебування в концентраційному таборі в Німеччині, докладніше в Ульмі над Дунаєм, продукували таборові поштові марки із таким самим завданням, як марки в Ріміні.

В червні 1947 р. полонені, заки виїхали до інших місць призначення, відчували потребу видати працю на кілька сторінок п. н. *Saluto al Italia* ("Привіт Італії"), яка починалася так:

"Для всіх нас, що залишають Італію як військовополонені, ця країна — хочемо ми того чи ні — стала частиною нашого життя, якого не можна забути".

Автор ще раз пригадав різні місцевості Італії, які так чи інакше залишили слід в його пам'яті, і ствердив людське відношення італійського народу до полонених і закінчив такими словами:

"Італія була з нами, ми прийшли як військо, а покидаємо як полонені. Нехай Бог благословить цей край, коли стара Європа загине, затоплена в крові і поросі. Ми бачимо Італію як святую землю, в якій багато тисяч наших товаришів сплять вічним сном і хоч би за це пам'ять про неї повинна бути дорогою. І я це говорю в імені не кількох, коли кажу, що Італія є також понад усе як свята земля, в якій вони віднайшли віру. І їй — Італії — належить наш привіт і наша подяка".

* Це помилкове твердження, бо табір з Ріміні перенесено до Великобританії.

По цих словах, що підкреслюють щирі симпатії полонених до нашої країни, закінчую цю коротку згадку про них.

Severino Massari. *Ukrainskyj Filatelist*. Francobolli — marche ukraïni nel campo militare alleato di prigionia. Rimini 1946—47.

З італійської переклав В. Верига

Йорданський хрест, зроблений з льоду.

ФРАНЦУЗЬКИЙ ГОЛОС ПРО УКРАЇНСЬКУ ФІЛАТЕЛІЮ В ТАБОРІ РІМІНІ

Переклад з французької мови

Передмова редактора

Андре Лонгеваль не вперше представили Честролівському Філателістичному Клубові, він вже подав нам його знання в ч. 6 його зшитку, присвяченого маркам у таборах переселенців, а також помагав в нашій першій семінарі в Меркофілі 40—45. Сьогодні він відкрив нам поштові марки табору полонених у Ріміні. Щоб не повторювати це, що ми вже сказали в нашій попередній зшитку, ми просимо прийняти глибоку вдячність за це, що ви нам довірили не лише ці документи, але також технічне виконання його праці.

А. Лонгеваль

МАРКИ ТАБОРУ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛОНЕНИХ В РІМІНІ (1945—1947)

Честролівський Філателістичний Клуб,
Філателістичний зшиток № 8.

Передмова

В німецькому філателістичному журналі "Deutsche Zeitung fuer Briefmarken Kunde" (D.B.Z.) N12 з 1971, на сторінці 2290 появилася стаття пера "С. Wasser" під заголовком "Марки українських військових полонених з табору Ріміні (Італія)".

Подаємо переклад з французької мови цієї статті, яка була редактована в німецькій мові.

Від часу закінчення Другої світової війни я інтенсивно працюю над емісією поштових марок різних таборів військовополонених, які по закінченні війни були видані на різних континентах. Від початку 1950 року я переніс моє місце замешкання, а також мою працю з Відня (Австрія) до Аргентини. Протягом 21 року (1951—1971) я по-

знайомився з емігрантами в екзилі. Будучи збирачем марок, я все намагався щось довідатись про випуск марок в таборах військово-полонених: поляків, литовців, українців, росіян, латишів і т. д. Лише в місяці березні 1971 року я говорив на цю тему з одним знайомим, який мені розповів, що він, як українець, опинився в таборі українських військовополонених в Ріміні (Італія) в роках 1945—1946. Табір в Ріміні мав, за його пам'яттю, 12,000 полонених (в дійсності 10,000 полонених), всі приміщені в шатрах, між якими було багато інвалідів і нездатних до роботи. Щоб допомогти їм в потребах, треба було видати таборові марки, з продажі яких можна було чимось зарадити. Я уважно слухав мого співбесідника і запитав, чи він часом не має тих марок, на що він відповів, що має лише кілька, які я міг позичити від нього для поміщення в філателістичному журналі. В цей спосіб я зможу подати кілька з них і їх описати. Мова йде про три випуски, які були зроблені в таборовій друкарні.

З часом я довідався, що Юліан Максимчук, який опісля опинився у Чикаго, США, видав в 1950 році каталог українською мовою, де були перераховані локальні марки з Ріміні. Я дізнався, що в 1943 р. в Західній Україні була створена Дивізія Українських Добровольців. Ця Дивізія мала за ціль боротися лише на советському фронті проти комуністичної російської армії. По війні в 1945 р. учасники цієї Дивізії були інтерновані англійською армією до табору в Ріміні. По 18-ти місяцях полону (в дійсності по двох роках) були перевезені до Англії і там у жовтні 1948 р. були звільнені. В 50-х роках емігрували до США, Англії, Аргентини, Канади й Австралії. В цих таборах були створені поштові послуги.

В 1973 році п. Северіно Массарі з Ріміні помістив в виданнях "La Svida" брошуру італійською мовою під назвою: "Ukrainskyj Filatelist" (francobolli-marche ucraini nel campo militare alleato di progionia Rimini 1946—47 (Rimini Enklave Lager 1 — AJ/P.W. CAMP C.M.F. ITALY)).

З наполегливістю я зібрав всі марки. Ця тема ніколи не обговорювалась французькою мовою, і я є задоволений, що можу подати щось нового збирачам про поштові марки, які були видані військовополоненими.

A. Longueval

Preliminaries

В 1943 р. була створена у Львові (Україна) Дивізія Піхоти Українських Добровольців з Галичини (Schutzen-Division) для боротьби проти більшовицької навали.

В цій добі адміністрація цієї Дивізії приступила до випуску пропагандивних марок, дохід з продажу яких мав служити для культурних цілей Дивізії.

Після капітуляції Німеччини в травні 1945 найбільша частина цієї Дивізії була полонена англійцями й інтернована до табору військовополонених в Ріміні (Італія) над Адріатичним морем, при кордоні республіки St. Marino.

Воєнний ураган ще цілком не пройшов після цілковитого знищення містечка Ріміні, як альянти збудували на території летовища "Мірамаре", за 3 кілометри від Ріміні, один з найбільших таборів для військових полонених, що існували в цій добі в Італії. По бомбардуванні на згарищах збудували величезні бараки для концентраційних таборів, де могли вмістити багато тисяч полонених (більш як 12,000 офіцерів і вояків). Під час довгих годин розваги полонені присвячували свій час різним заняттям (будові розвагового терену, виробництву різних речей, видаванню поштових карток і таборової газети). Звичайно, це все робилось з дозволу Військового Командування Альянтів, які мали свій осідок в Ріміні і від якого залежав табір у Мірамаре.

Найбільш активний у своїх різноманітних починаннях був табір ч.1 з українськими полоненими (майже всі інженери, лікарі, професори, священики), які під час окупації німцями України боролися з німцями проти росіян за незалежність України. Будучи дивізійниками, вони користувалися більшою прихильністю в порівнянні з полоненими всіх інших національностей. Дуже скоро вони показали свою спроможність у ділянках культурних і мистецьких, прив'язанні до релігії і виявили власну ініціативу у багатьох інших ділянках.

Таким чином, в першу чергу вони будують маленьку церкву, яка має такий самий стиль і такі самі характеристики, як українські церкви. В цій церкві кожного дня були різні святочні відправи. Вони зорганізували хор, музичне товариство і оркестр.

Але їх ініціатива на тім не закінчилася. Щоб забезпечити в таборі поштову потребу, де було більш як 12,000 полонених (PG), вони зорганізували таборову пошту і розвинули, згідно з проектом, редагування щоденної газети "Життя в таборі" ("La vie dans le Camp") і випуск поштових марок (entiers postaux). З дозволу альянтів вони створили філателістичне товариство під назвою "Український Вояцький Філателіст" (Le Soldat Ukrainian Philatelique), який притягнув велике коло збирачів поштових марок, і керували цілим поштовим філателістичним рухом у таборі.

Марки служили, щоб оплатити всі поштові посилки всередині табору. Також, попри італійські марки, у висилках, призначених поза табір, можна було наліплювати українські таборові марки. Марки і таборові картки були погашені таборовою червоною печаткою. В додаток до цієї печатки були ще дві печатки: одна кругла і одна прямокутна, власність філателістичного товариства, яку, між іншим, ми репродукували. Листування, яке йшло поза табір, в першу чергу до таборів з українськими переселенцями в Німеччині,

проходило через спеціальне бюро ("Комітет Допомоги") в Римі, де погашували таборові марки, наліплені на листах спеціальними печатками з написом "Український табір в Ріміні" і додавали дату відправлення посилки.

В той спосіб одержані з продажу марок гроші були зужиті для допомоги хворим і нездатним до роботи полоненим і для тих, які були в скрутних матеріальних обставинах. Філателістичне товариство з своїми 134 членами мало дуже точну мету: зберегти під знаком філателії при житті любов до рідної Батьківщини — України.

Треба добре зрозуміти, що, помимо їх доброї волі, для них неможливо було купити чого б там не було, бо спочатку вони не мали ані грошей, ані майна для заміни.

Там виявилися ремісники надзвичайних мистецьких здібностей, які почали робити предмети українського мистецтва, прикрашаючи їх тисячами різнокольорових перлів. Деякі професори давали лекції латини, а лікарі з'являлися всюди і опікувалися тими, які просили їхньої допомоги. В заміну вони діставали книжки, зшитки і особливо поштові марки.

В червні 1947 року українські полонені, перед виїздом на нові призначені місця, відчували потребу видати кількасторінкову брошуру під назвою "Привіт Італії" (Saluti al Italia). І брошурка починається такими словами: "Для всіх нас, що залишають Італію як військовополонені, ця країна — хочемо ми того чи ні — стала частиною нашого життя, якого не можна забути".

Тепер ми докладно перевіримо різні випуски марок від 1 серпня 1945 до 1 червня 1947 року.

Цілих чотири плакати були випущені рівно в той самий час, що ми можемо докладно описати, а також поштова картка, випущена на Різдво 1946 р.

Нам також вдалося придбати дві віньєтки, видані в 1943 році для Легіону Українських Добровольців, які є рівноцінні з французьким випуском "L.V.F.", і для Бельгії з віньєтками для Фламандських і Валонських Легіонів.

Ми не маємо претензії на повноту виданих таборових марок. Ми також просимо всіх збирачів, які мають марки, що були в обігу, прислати нам копії для очевидного додаткового розповсюдження.

Дивізія Українських Добровольців

Марки видані в 1943 році у Львові, Україна.

Пропагандивна серія видана повстанцями, які боролися проти більшовизму, Українською Дивізією Добровольців з Галичини, станиця у Львові.

Мотиви двох марок були зроблені на взір Ярослава Гординського, який показує повстанців Дивізії у військовій однострої, як та-

кож герб Дивізії і змінений Лев Галичини з трьома коронами. Номінальна вартість не показана, але продавалася за 5 злотих.

Друковане — зубчастість нерегулярна, 10.5, без клею.

Одна марка — бронзово-червона;

Одна марка — синьо-сива.

Всі марки, які не були продані, були знищені Комісією з осідком в "Blohofen" коло "Kaufbayern" в південній Баварії, куди перевезено архів Дивізії.

Переклад з французької мови
Богдана Ковалюка

Різдвяна вітальна картка.
Худ. О. Слупчинський (Го-Го).

ДЕЩО З ПРАЦІ НАШОЇ ПОШТИ

Кожну працю якнайкраще ілюструють числа. Тому й в цьому випадку обмежуємось тільки до подання сухих чисел.

Листа розходу і приходу листів за час від 1. 10 — 31. 12. 46

	Розхід				Прихід			
	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом
Італія	142	74	266	682	659	569	659	1886
Австрія	2710	2134	2702	7546	1138	1712	2196	5040
Німеч- чина	5736	5206	6374	17316	3548	4165	4258	11971
Франція	455	230	277	962	217	234	311	762
Англія	317	196	285	798	334	333	357	1024
Чехосл.	183	115	138	436	271	198	283	752
Бельгія	68	68	86	222	37	46	55	138
Швей- царія	15	27	17	59	23	16	9	48
Югосла- вія	11	6	11	28	7	10	6	23
Польща	72	60	59	191	112	86	208	406
Данія	—	—	—	—	1	1	5	7
Канада	1002	725	742	2469	914	1346	1143	3403
Америка	293	209	321	823	612	556	545	1713
Аргентина	133	149	166	448	310	287	244	841
Інші	141	60	81	282	18	11	14	43

Часоп. і пак.	283	323	81	687	1036	825	1061	2922
Звороти	—	—	—	—	342	314	229	885
Разом	11561	9782	11606	32949	9579	10708	11583	31870

Коли взяти під увагу, що кожний лист, який виходить і входить до табору, треба зареєструвати, коли кожний піднятий лист відборець мусить власноручним підписом потвердити, тоді як слід зрозуміємо, скільки складної і виснажливої праці вкладають в цю справу наші "поштарі".

Новорічна вітальна картка.
Худ. О. Слупчинський (Го-Го).

ФІЛАТЕЛІЯ

В таборі інтернованих вояків Української Дивізії "Галичина" — 1 УД УНА у Ріміні у скорому часі створився гурток філателістів на чолі з хор. Рудольфом Мартинюком, який сходився раз у місяць. З ініціативи цього гуртка вже 19 серпня 1946 р. появилася перша серія з чотирьох марок незубкованих, яка теж була видана блоком: марка 10 шагів — сурмач на тлі таборової церкви і марка 50 шагів — символ праці на тлі Монте-Тітано, яку запроектував Степан Дицьо. Марка за 20 шагів — таборовик перед шатром і марка за 1 гривню — державний герб на схрещених рушницях, які запроектував Дмитро Дудинський. Наклад 10 шагів — 6,000; 20 шагів — 2,000; 50 шагів — 8.000, 1 гривня — 6,000. Ці марки і герб Дивізії посередині творили один блок, випущений накладом 2,000 штук.

1. 11. 1946 появилася пропам'ятна марка з причіпкою у 25-річчя Листопадового зриву 1.11. 1918 у Львові. Проектував марку і причіпку Святослав Яцушко. Наклад 2,500 штук, з цього 20% незубкованих, ціна 3 ліри.

1. 11. 1946 випущено пропам'ятну марку у другу річницю смерті митрополита Андрея Шептицького, за проектом хор. Святослава Яцушка.

5 лірів — темно-синя, наклад 2,412 штук, з цього 20% незубкованих.

15. 11. 1946 — історична серія "Володарі України", проект Святослава Яцушка, 12 марок представлялися так:

- 1 ліра — Святослав Завойовник — гніда;
- 1 ліра — Володимир Великий — зелена;
- 2 ліри — Ярослав Мудрий — зелена;
- 2 ліри — король Данило — кармінова;
- 3 ліри — гетьман Б. Хмельницький — темно-синя;
- 3 ліри — гетьман Іван Мазепа — гніда;
- 5 лір — гетьман Іван Виговський — гніда;
- 5 лір — гетьман Петро Дорошенко — зелена;
- 7 лір — президент Михайло Грушевський — кармінова;
- 10 лір — гетьман Павло Скоропадський — зелена;
- 15 лір — Головний Отаман Симон Петлюра — кармінова;
- 20 лір — полковник Євген Коновалець — темно-синя.

Поштові марки, виготовлені в Римі.

Наклад марок червоного кольору — 2,508 штук, зеленого — 2,484, темно-синього — 2,448, гнідого — 2,388. Незубкованих — 20%.

1. 1. 1947 пропам'ятна серія "Українське військо". Проект хор. Святослава Яцушка. Наклад: синя — 2,412, зелена — 2,424, гніда — 2,412, кармінова — 2,508.

1. 1. 1947 "Побратимство зброї", видана у 28-річчя здобуття Києва українськими арміями 31. 8. 1919. Рисунок марки хор. Святослава Яцушка зображує погруддя вояків УГА і Армії УНР.

2 L наклад 2,412, з цього 20% незубковані.

1. 10. 1947 "Україна у II-й Світовій війні". Проект хор. Святослава Яцушка зображує жіночу голову з терновим вінком на фоні тризуба.

4 L — темно-синя — 2,412 штук, з цього 20% незубкованих.

1. 10. 1947 пропам'ятна марка у 20-річчя IV Універсалу. Проект хор. Святослава Яцушка зображує архистратига Михаїла з мечем і щитом, на якому державний герб України. Дата позначена помилково — 1919 замість 1918.

1 L — зелена, наклад 2,424, з цього 20% незубкованих.

1. 3. 1947 — ця сама марка з надруком чорною або темно-бронзовою фарбою з правильною датою 1918.

Марки інтернованих вояків 1-ої Дивізії УНА були друковані в польовій друкарні штабу колишньої Армії ген. Кессельрінга, яку приділено до таборів німецьких військових полонених в Ріміні.

Таборова пошта випустила також серію листівок, які проектував хор. Святослав Яцушко та Олег Островський.

У невідрадних обставинах полону дивізійники-філателісти збагатили українську філателію 29 марками і одним блоком, а також тузіньом листівок, про що писала італійська та французька преса.

Стаття за джерелами каталогу
Юліана Максимчука
"Збірка рімінських марок
і листівок Степана Климціва".

Печатка "Український Філателіст" — Ріміні.

Автор невідомий

ШТАБОГРАД

Там разом рада і сенат.
Там жив колись полковник Крат,
Всіх задротянців проводир,
Старий наш славний командир,
Правнук полковників козацьких.
Він душу справжню мав козацьку
І в жилах благородну кров.
Він вмів здобути в нас любов,
Бо за нас думав і болів,
І він для нас добра хотів.

Він був нам батьком на чужині,
Його нема між нами нині —
Забрали в нас його совіти,
Остались сиротами діти.
Нехай за це скажу я більше
За декілька хвилин пізніше,
Тепер лиш хочу запідряд
Докінчити все за штабоград.

Отож у цьому місці варто
Згадать за таборову варту,
Що зайняла цілий квартал
Й поставила колючий вал,
Навколо скріплену ограду —
То все на випадок нападу
На їх збунтованої черні,
Як то було, здається, в червні,
А може в серпні, вже забув.
Отож вони з-за того валу
Й відбиватимуть навалу.
Роботи в них не так багато,
Найперше браму вартувати
Та відбирання хабарів

У закордонних пачкарів.
А потім ділення цузацу*,
І це вважається за працю.

За поліцистами, там далі,
Є задротянськії шпиталі.
Там хворі йдуть у ту лічницю,
Там з них викочують пшеницю —
Навіть не варену, сиру,
І винограду по відру.
Там персонал, санітари
Беруть для себе хабарі
Із бідних хворих пацієнтів.

Там пара є таких студентів.
Властиво, там є дві ті клітки,
Перша то, немов Бригідки
Або ще краще — Соловки,
І там нудьгують тюрмаки,
І злодії, і контрабандисти
Й бережуть їх поліцисти.
У другій клітці є дві буди.
Ту клітку обступили люди
І заглядають всередину,
Зітхаючи, ковтають слину,
Яка їм почала текти,
Стоять, облизують роти.
Облизують та витріщають очі,
Бо кожен же побачить хоче,
Скільки сьогодні хліба фір
Привезли у харчовий двір.
По скільки мусять мені дати,
Чи хліб на штири, чи на п'ять.

Там далі за харчовим двором
Є святий храм — назву собором.
Туди завжди в неділю рано
Ідуть молитись православні.
А далі рівними рядами
Йде поділ земель поміж полками,
Як у Гетьманщині колись.
Полки за полком простяглись.

* Цузац у таборі — харчовий додаток за роботу та для неповнолітніх таборників.

Найперший то буде запасний,
Про який знаю я прекрасно.
А далі другий, третій,
А за ним ще і четвертий.
Усіх їх в нас, здається, сім.
Котрий де є — відомо всім.
За першим полком невеличка
Стоїть з хрестом свята капличка,
Не православна, а галицька —
То церква греко-католицька.
Тут більше вірних, більше хору,
Як у православному соборі...
А недалеко від церкви
У задротяній "столиці"
Преславне місто Штабоград.
Там є будинків цілий ряд.
Найперший палац величавий
Належить голові "держави",
А також всій "Державній Раді",
Яка живе у Штабограді.
Хоч, правда, не на цілий світ,
А трохи ширша за наш дріт.

Лиш дві "держави" нам сусідні.
А вже на заході й на півдні
Подоки видно через дріт —
То вже зелений Вільний Світ.
Там скрізь сади і виногради,
Куди схотів з нас кожний радо.
Оце вам уже усі кордони
Задротянців у полоні,
А на кордонах на сторожі
Колючі з дроту огорожі,
Та ще й застави прикордонні.
На їх англійська охорона
І день і ніч тримає ваху.
Та ми не маєм з того страху,
Бо є такі в нас одиниці,
Що перелазять за границю.
Щоб увійти до нас за дріт,
Не проминути дротяних воріт
Преславної тієї брами.
Котра вславилася боями.

Щоденно, після збірки вранці,
Там б'ються наші задротянці
Із вартою і між собою,
Як сказати — з татарською ордою.
Б'ються, щоб вискочить до праці,
Навіть англійців не стидається.

Який тут сором може бути,
Коли там можна роздобути
Щось попоїсти у англійців
Чи замінить у італійців
Тютюну трохи за кальсони,
Украдені в сусідньої персони.
А ні — то хоч піти в клозет
Знайти бичків із сигарет,
То все ж таки піде не даром,
А з якимсь вернеться товаром,
Коли назад іде з роботи.
Тому й штурмують ті ворота,
Забувши все, і біль, і страх,
Бо дістають там і по задах,
А хто й під вухо і по пиці,
А декотрі попадуть у в'язницю,
Яка тут близько і під дротом.
Та клітка дротяна — висока.
Та говорить про них не хочу,
Бо може й я туди доскочу,
Як знов у спині заболить.
То знаю, як будуть лічить.
Дадуть касторки та рицину
Простуди виганять зі спини.

Про Штабоград і про шпиталі
Вже досить. Підем далі,
Де фабриканти-кухарі
Геть затурзані — нечисті,
Зате ж пузаті і салисті
Гріють пуза біля кухонь.
А кочегари дмуть в огні,
Бо вже по порції вдули.
Котли ж водою доливали
Та й кажуть: "Зупа ще сира!
Чому йдете, як не пора".

Репетники тут збунтувались,
На "чорну раду" всі зібрались,
От почалась та "чорна рада" —
Цих поварів прогнать всіх нада
Та най би шляк їх трафив.
Вже більше б я зварить потрафив,
Та, правда, вже розлінувались,
Як кабани поупасались.
І такий галас піднімуть,
Що кухарів тих проженуть
І виберуть собі нових,
А потім гонять знов і тих.

Та про кухні вже, мабуть, годі.
Спинімось на водопроводі,
Де б'є вода холодна з кранів,
Де праже сонце в дні тепла,
Голі виблискують тіла,
Як у гаремі у султанів.
Одна різниця є лиш тільки,
Що не жінки, а чоловіки
У тім гаремі мають спрагу.
Всі так поглядають бідняги
За дріт на шлях, на італьянки,
Що ходять тут весь день і ранки.
А італьянки чорнокожі
Ідуть помалу, їм не спішно,
І скося поглядають тоже
На ті тіла хлоп'ячі грішні...

Х

За водотягом є бараки,
По формі всі вони однакі.
То задротянські інститути.
В одному вчаться на шоферів,
А в другому на бухгалтерів.
Із третього звук музи чути —
То там збираються солісти,
Щоб цузаци свої поїсти,
Тієї сої-ковбаси,
Щоб мати добрі голоси.
Та й заспівають "Ган্ডзя-киця",
Яка вночі їм, мабуть, сниться.

Х

Є виставка в однім бараці,
Цікаві й дуже цінні праці
Стрілецьких вмілих рук,
Є й "академія наук".
Отам збираються студенти,
Там їм читають референти
На різні теми реферати.
І тут хотів би я сказати:
Вони признання заслужили,
Бо табір наш розворушили
До праці на культурній ниві.
Бо це ж із їх ініціативи
Відкрились курси бухгалтерські,
За бухгалтерськими — шоферські,
Зродилася й література...
І так пішла вперед культура.
Тепер ще хочу кілька слів
Про Курінь Молоді сказати,
Про задротянських бурсаків,
Про тих, що вчитися хотять.
Життя іде там, як у бурсі,
Учаться всяких там наук.
Є математика, шоферські курси,
Вже й по-англійськи знають "book".
Там всі веселі і бадьорі,
Нема плаксіїв, нема сплюх.
А все те завдяки калорій —
Цузаци все приводять в рух.

На цьому думаю кінчати
Географічний огляд свій,
Бо й так наплів дурниць багато,
Займусь ще й розвитком подій.
Що ж роблять наші задротянці?
Як протікає їхнє життя?
Принести каву з кухні вранці —
Це є найкраще зайняття.
І п'ють ту каву, поки тепла,
Вкришивши в неї сухарів,
А дехто ранком п'є "на темно",
Бо сухарі ще вчора з'їв.
А після кави — зразу ж збірка,
Хоч, правда, хлопці не хотять,

Та мусять йти на перевірку,
Бо їх англійці почислять.
По перевірці й трохи згодом,
Як писне сурма голосна,
То й біжать скрізь повним ходом
Аж вулиця стає тісна.
І так юрбою, не сотнями,
Скоріше б вийти наперед,
Щоб зайняти місце коло брами,
А більшість поспішить в клозет.
Залагодять свої потреби
Та й знов залазять до шатра,
Ще до обіду, кажуть, треба
Здушити одного комара.
Хто спать не хоче, то від смутку
Якусь роботу пошука:
Хто митися, хто до науки,
Хто попід дротами блука.
Потім дижурний кликне грімко:
"Десята сотня — по обід!"
В цю мить вже дзвонять всі їдунки
І вже готові всі в похід.
А пообіді — то вже стало —
Треба полежать чи заснуть.
Щоб зав'язалось трохи сало,
А там й "фафлигу"* принесуть.
Тоді зриваються на ноги
І чимчикують всі бігом
До фуріера, до харчового,
Й оточують його кругом.
Та раді всі. Іде рахуба,
По скільки вийде сухарів,
І на усе те гострять зуби,
Немов на жертву дукарі.
Все ділять з точністю до грама,
На те і зроблена вага,
Щоб хліб розважити пайками —
Тут кожна крихта дорога.
А як скінчиться та робота
Усі зникають до шатер,
І дехто запихає рота
І все з'їдає ще тепер.
Та більшість не чекає збірки,

* Фафлига = Verpflegung — харчі.

Що незабаром має бути,
А потім, після перевірки,
Від кухонь кави принесуть
І починається вечерея,
А заразом розмови всі йдуть;
Клянуть усіх фур'єрів
І тих, що цузаци беруть.

І так минають дні за днями,
Нудні ті дні без праці.
Аж ось приїхали за нами
Представники репатріації.
Прийшов один перш горбоносий,
Щоб нас на "родіну" забрать.
Коли ж одному не вдалося,
Тоді приїхало їх п'ять.
Забрали в нас тоді чимало
Все легковажних, нестійких,
Які советів ще не знали,
Тепер Сибір чека на них.
Більшовики кожен днину
Все відвідували нас.
Раз я вздрів таку картину,
Яку бачив й дехто з вас.

Х

Що за галас? Що за крики?
Чи то кіно, чи то цирк,
Усі збіглись до воріт,
Інші лізуть аж на дрів,
Витріщує кожен очі,
Кожен же побачить хоче
"Представителів" отих,
Що в пагонах золотих.
Скрізь в таборі загули:
"Чорти Ваньку принесли!"
Знов приїхали. Хотять
Нас на "родіну" забрать.
"Правду кажеш? Та невже?" —
"Подивись, ідуть он вже".
Попереду капітан
Заклав руки у карман,
За ним другий, той високий,
Що руками взявся в боки,

Ще й дві баби позад них
У пагонах золотих.
Отож такі проститутки,
Чого вони хочуть тутки?
О, сюди вже йдуть, до нас,
"Нагла кров залляла б вас".

Х

От і відчиняють вже ворота
Й починається робота.
Сотні за дроти йдуть з речами,
Які в них висять за плечами.
Отам Ванька їх по одному
Запрошує вертать додому.
А як зійдуться зі східняком,
То зроблять своїм земляком
І раді так йому, як брату.
"Откуда ты?" — давай питати.
"Із Харкова". —
"Із Харкова? Вот так!
Тогда, значит, мой земляк.
Вот земляк нашелся вдруг,
Ну, так что ж, закурим, друг!" —
"Ні, не хочу, не курець" —
"Ти не куриш? Молодець!
Молодому курить вредно,
Как раз плюнуть, пропадьош.
Почему ж ти к нам не йдьош?
Там же девушки вас ждуть". —
"Мені добре є і тут.
Ми і тут не пропадем,
І дівчат колись знайдем.
"Девушкі" хай будуть вам
Тільки дайте спокій нам". —
"Ах, так ти гаваріш так?
Ну так что ж, садісь, земляк.
Не желаєш? Всьо равно
Забір'юм вас по одном.
А откуда ты, второй?"
Хочешь ехать сам домой? —
"Ні, не хочу". — "Почему?
Я нікак вас не пойму.
Почему ти нас боїшся?" —
"Бо ви страшні!" —

"Ах, садіся!
Не желасш? Вихаді!"
Хлопці всі бігом тоді,
Хап за речі й до воріт.
Ванька ж тоді злий із того,
Що не вдалося ні одного
У тенета заманить.
Вже не знає, що робить.
То походить, то знов стане,
Руки закладе в кармани,
То потилицю почуха,
То кашкет зіпхне на вуха,
То на лоб його насуне,
Одвернеться, з злості плюне...
А англійські вояки
Лиш сміються в кулаки.

Х

Не йдуть більше українці —
Одцуралися своїх.
"Хіба ж, кажуть, спитать німців,
Може, дурнів знайдуть в їх".
Пішли ваньки до німоти.
Тільки увійшли за дроти,
Закурили папіроси
Й стали задавать "вопроси":
"Кто желас з вас нах гавзе?"
Як здійнявся галос — крик:
"Іван вег? Іван равз,
Комуністи вег, зурік!"
Бідний Ванька не дослухав,
Задки, задки та й набік.
Лиш потилицю почухав
Й за ворота зразу втік.
А німота, як ті гуси:
"Вег, Іван, дер швайне руссе".
І от надумали совіти
Осиротити зовсім нас —
Забрать від нас нашу еліту,
Як з України у свій час.
Коли московський дикий хам
З рук українських вибив зброю
Й своєю дикою ордою
Ввалився у наш волі храм.

Тоді було, як і сьогодні:
Всі діячі науки і культури
І всі провідники народні
Попали в соловецькі мури.
Соловки — могила нашої еліти.
Там мучились наші герої,
Там заморожені зимою
Мерзли народні мудроцвіти.
Там згинув Калнишевський,
Там мучились Єфремов і Грушевський,
Там мучились Остапи Вишні,
Які були советам лишні,
Там їх вмирало тисячі
До царства волі і свободи.
А ми остались жебраками,
Кривавий кат знущавсь над нами,
Гноїв нас в тюрмах, у Сибірі,
А ми сліпі були і сірі,
І хоч боролися весь час,
Та не було кому повести нас.

Х

Ідучи ж старими слідами,
Вони робили й тут те з нами:
Забрали з штабу старшину —
Для них смертельну і страшну.
Полковника забрали Крата,
Барвінського і Мальця
І всіх ста винних ще емігрантів,
Яких найбільше вони боялись.
А потім вдерлися в наш храм,
Щоб закрутити мозок нам.
Хотіли знов нас "воспітати".
Стрільцям дарують папіроси.
І хотіли вже своїх прислати
Нам офіцерів горбоносих.
Та не так легко одурить
Вже раз одурених людей.
Бунт задротянців знаменитий
Більш не впустив до нас гостей.

Х

Число у серпні двадцять п'яте —
Для нас це незабутня дата.

Цей день є святом перемоги,
В цей день рішалася судьба.
Тоді зібралась на дорогу
Вкрай роздратована юрба.
Тоді всі, стиснувши зубами,
Збігались поскоріш до брами.
Лунали крики: "Гей, тривога,
Всі ставайте як один,
Скоріше біжіть на дорогу!
Не пустимо наших старшин
Або тут ляжемо трупом!"
І збились ще сильніш докупи.
А руські бачать вже здалека,
Що тут їм грозить небезпека,
Бо можуть бути в куски розбиті,
Не йдуть до нас — бояться смерті.
Пішли жалітись до англійців,
Що збунтувались українці.
Прийшли англійці до табору,
До штабу на переговори,
Щоб там довідатись-узнати,
Що вимагають демонстранти.
Прибились з нашим комендантом,
Рішили: мусимо старшин дати.
Прийшов наш командир табору,
Що перед тим зробився хворим,
А може хворим був на правду.
Та є ще й інші таємниці...
Чому то декілька старшин,
Що перш високий мали чин?...
Ні, краще я зупинюся,
Бо, може, в здогадах я помилюся
Та й набалакаю брехні.
Тоді дістанеться мені.
Прийшовши, комендант наш новий
Сказав до нас таку промову:
"Послухайте мене як українця,
Старшин пустіть, бо цей наказ
Дали нам не руські, а англійці,
І кажуть, що це останній раз".
Та хлопці загули в той час:
Старшин не пустимо від нас.
Пан сотник каже: "Хлопці, тихо,
Бо лиш наробите ще більше лиха.
Поки я ще тут з вами разом,

Послухайте моїх наказів".
На слово свого коменданта
Скорились наші демонстранти.
В табір заїхали машини,
Сідали в них наші старшини
І від'їжджали помаленьку,
А цілий табір заспівав:
"О, Україно, о рідна ненько,
Тобі я вірно присягав".
Лунала пісня, мов погрози,
Співали всі стрільці крізь сльози,
Навіть не наш — чорний шофер
Не витримав цього і рукою
Сльозу непрохану обтер,
Яка котилася щокою.
Мабуть, пізнав більшовиків,
Пізнав і наших вояків.
Приходив і генерал англійський,
Щоб бунт побачить український.
І сам пішов, без варті і без зброї,
Лиш тлумача узяв з собою.
Не так, як руські, не злякався —
Прийшов і сам переконався,
Що люди ми, а не "бандіти",
Як це казали їм совіти.

Перед кінцем на хвилину
Я від теми відорвусь
І до славного Тичини
Я за поміччю вернусь.
"Поможи мені, Тичино,
Славно відомий співець,
Описати другу днину
І на цім буде кінець".
Тичина на це прохання
Мені радить-промовля:
"Знаєш вірш мій "На майдані"?
Візьми поміч звідтіля".
На майдані біля брами
Революція іде: —
"Гей, дивіться, — всі гукнули! —
Ванька знов до нас іде,
Гей, збирайтеся сотнями,
Там ваньки вже нас ждуть
Із речами за плечима".

Хлопці всі за браму йдуть.
За брамою з того боку
Посмутилися ваньки —
Цілий день мали мороки.
Ванька в авто сідає,
Виїжджає пріч.
Вечір.
Ніч.

Вересень 1945.
Беллярія (Італія)

Перша сторінка газети "Батьківщина"

Василь Верига

КОЛИ НЕ МОЖНА ВЕРНУТИСЯ ДОДОМУ?

Впродовж місяця серпня 1945 р. советська Репатріаційна комісія на чолі з генерал-майором Я. Д. Базіловим намагалася переконати полонених вояків Дивізії "Галичина" повернутися на Батьківщину. Згідно з Ялтинською угодою західні альянти мали всіх громадян ССРСР передавати советським репатріаційним місіям. Але тому що Америка і Великобританія не визнавали советської окупації Західної України в вересні 1939 р., усіх українців із Західної України не визнали советськими громадянами й відмовилися видати дивізійників советам, помимо їх настирливости. Коротко кажучи, пропаганда советів за добровільний поворот на батьківщину не дала очікуваного висліду, за винятком тих, які приєдналися до Дивізії під кінець війни або вже в часі відступу з фронту. Це не задовольняло советської місії, яка вимагала видати їй усіх українців. Очевидно британське командування було б віддало советам і західних українців, якщо б вони погодилися на те добровільно, бо то розв'язало б питання "переміщених осіб" (DP). Але силувати їх на те англійці не збиралися. Советські намагання закінчилися бунтом дивізійників 25 серпня 1945 р., які відмовилися впустити советську Місію на територію табору. Це заскочило советську Репатріаційну комісію, яка раніше відвідувала табір і поводитися так, як би то вона була там господарем.

Але відмова українців повертатися на батьківщину турбувала і британську команду збройних сил в Італії, як також і британський уряд, який не знав, що робити з полоненими українцями. Тому британське командування вирішило запитати самих дивізійників, куди вони хотіли б емігрувати та чи вони мають на те якісь підстави. Перше таке опитування зробили вони в кінці жовтня 1945 р., а 29 листопада проголошено наказ, щоб зголошувалися до таборової канцелярії всі ті, які мають родини на окупованих англійцями теренах і можуть вносити прохання на звільнення з тим, що матиме дозвіл тамошньої влади на перебування і забезпечення прожитку*.

* War Office. O.T.P. Telekryton — 369759. Eiter 30 Apr. Unwilling Ukrainians PW/SEP.

Таборовики згортають шатра.

Обід перед дорогою.

В кінці березня 1946 р. було ще одне опитування: хто і куди хотів би виїхати, і виявилося, що до Англії хотіло б емігрувати 13 осіб, до Данії — 1, Голландії — 40, Бельгії — 671, Франції — 89, Португалії — 6, Італії — 10, Бразилії — 17, Аргентини — 578, Парагваю — 20, Уругваю — 2, Австралії — 13, Абісинії — 1, Бельгійського Конго — 1, Єгипту — 1, Куби — 1, США — 1116, Канади — 4884. Разом — 6584. Про Австрію і Німеччину не було мови.

Ці інформації переслано Міністерству Війни в Лондоні з проханням дати відповідні інструкції*.

Час відносно був короткий, бо англійці мали забратися з Італії, й тому генерал Морган вже 17 травня звернувся до Міністерства Війни і просив відповідних інструкцій, а зі свого боку пропонував перевести українців до Німеччини або до Великобританії. У відповідь на це Міністерство Війни, обміркувавши питання, що робити з полоненими українцями в Італії, виготовило листа ген. Моргану, в якому заявило, що "перевести їх до Німеччини або до Великобританії неможливо. А щоб перевести до якоїсь іншої країни, яка хотіла б їх прийняти передатою, коли кінчається наше зобов'язання їх утримувати — це надто пізно. Ми не хотіли б залишити тих людей в Італії на відповідальність італійського уряду, але то, здається, неминуче".

"Інформуючи італійський уряд, слід підкреслити, що Великобританія не є готова віддати їх до ССРСР силою, проти їхньої волі, за винятком тих, які підпадають під іншу категорію, визначену в інструкціях ген. Кларкові відносно репатріації до ССРСР".

"Тому що вони є полонені (ворожий елемент, що здався в полон (PW/SEP — Prisoners of War/Surrendered Enemy Personel) під управою Великобританії, а технічно співвідповідальними за них є також США, вам слід поінформувати американців, що ми пропонуємо передати їх італійському урядові, перевівши їх на статус біженців (DP), і запитати їх, чи вони мають якісь застереження. Міністерство Закордонних Справ проситиме одночасно посольство у Вашингтоні засягнути подібних інформацій у Державному Департаменті. При тому важливим є, щоб не німецькі військовополонені (WP/D.P.), які відмовилися повертатися на батьківщину, були переведені на статус біженців, заки ми позбудемося відповідальності за них та за їхнє утримання"***.

Стільки від Британського Міністерства Війни в червні 1946 року. Проте, рік пізніше, в травні 1947 року, понад 8 тисяч українців перевезено до Великобританії.

Тут слід звернути увагу, що дивізійники, перебуваючи у таборі в Ріміні (SEP), не були в категорії військовополонених, тобто у

* Gt. Brit. War Office. Cipher telegram. Re: Ukr. PW/SEP in Italy 124/Italy 176, June 16, 1946.

** Ibidem.

Останні години перебування в таборі.

Ліквідація табору в Ріміні.
Травень—червень 1947 р.

таборі (Camp №1 PW), але в таборі (Camp №1 SEP) категорії ворожого елемента, який добровільно склав зброю і здався в полон. Це мабуть тому, що дивізія "Галичина" ніколи не воювала з англійськими чи американськими військами і здалася в полон ще перед формальним закінченням війни, бо вже 6 травня британське командування взяло Дивізію під свою "опіку". Чи це було краще чи гірше для дивізійників — важко сказати, в кожному разі в документах кожного дивізійника записано, що він попав до британського полону не 14 травня 1945 р., коли почалося формування табору біля м. Шпіталь в Австрії, але з датою його реєстрації у перехідному таборі в м. Шеффілд у червні 1947 року, коли всіх перереєстрували.

Про перевезення табору до Англії англійське командування повідомило окремим наказом, і вже в травні 1947 р. перші групи таборовиків виїхали з табору на залізничну станцію Ріміні, а звідти поїздом до Венеції, щоб плити кораблями до Англії.

Дивізійники знали про англійську поведінку із козацьким корпусом, який також воював з німцями проти советів і його видали Сталінові. Тому, виїжджаючи з табору, мимоволі насувалася думка, а що ж як з Венеції кораблями нас завезуть не до Англії, а до Одеси чи до Новоросійська, як у 1923 р. відставляли білогвардійців? Таке занепокоєння тривало аж поки корабель не проминув Адріатичне море і на Середземному морі звернув на захід. Щойно тоді всі легше зітхнули, бо були певні, що вони дійсно плвли до Англії.

Остання група таборян, до якої належала команда табору, таборова лікарня, таборова варта, робоча група, яка мусила очистити площу, на якій знаходився табір, розбираючи шатра, а багато чого ліквідувала вогнем. Остання група виїхала 8 червня 1947 року, о год. 8:30, а до порту Савтгемптон в південній Англії прибула 19 червня, а звідти поїздом до Шеффілда. Там англійська сторожа і помічники поводитися з дивізійниками доволі брутально, чого ніколи не було у таборі в Італії. Після цього всіх завезли до табору військовополонених ч. 17 P.O.W. Camp Loodgemoore, Sheffield, Yorkshire. Всі групи були там перереєстровані як військовополонені, а восени 1948 року звільнені з полону і переведені на статус Європейських добровільних робітників (EVW) з правом залишатися у Великобританії.

ПРОЩАЙ, ІТАЛІЄ!

Останні тижні нашого перебування в таборі Ріміні, під синявою італійського неба, проходили під знаком гарячкових приготувань до подорожі в нове невідоме, — в другий етап нашого повоєнного життя. Кожний із таборовиків піддавався щепленням проти всякого роду хвороб, забезпечував себе матеріально на дорогу. Командні чинники табору споряджували списки, реєстрували тих, що вибули з табору, а тепер добровільно верталися. Інтендатура доклала всіх зусиль, щоб таборовиків відповідно забезпечити білизною і одягом.

Довгий час одне питання лишалося для таборовиків без відповіді: куди їдемо? І на нього наспіла відповідь. Її дав британський бригадир Колвел у своїй промові до табору. Дня 25. 4. 1947 він сповістив: "Англійський уряд рішився вас перевезти до Англії, бо табір обов'язково треба зліквідувати, заки розпочнеться кінцева евакуація британських військ з Італії. Ми з подивом приглядалися вашій праці над тим, щоб зберегти вашу культуру, вашу церкву, мистецтво. Завдяки праці ви зберегли своє фізичне і духовне здоров'я, а воно допоможе бам почати нове життя в Англії, чи в іншому краю, що його ви виберете собі для поселення. Ви знаєте, що Англія багато потерпіла в останній війні й її метою є запевнити собі мир і добробут на майбутнє, тому я прошу вас не говорити і не робити нічого такого, що нам перешкаджало б цю мету досягнути". Далі слідувала інформація про те, хто, як і коли поїде, відтак подяка май. Яськевичеві за добре керування табором, а наприкінці побажання: "Бажаю вам якнайбільше щастя, а у вашій мандрівці хай буде з вами Бог!".

Порядком офіційного замкнення табору в залі Таборового Театру відбувся ряд прощальних імпрез. І так, театральний ансамбль дав прощальну виставу драми "Украдене щастя", а дня 27. 4. відбувся прощальний концерт, що його програму виповнили своїми виступами хор "А", хор "Б", симфонічний оркестр п. Домашівця й мандоліновий оркестр. В перерві між другою і третьою частинами концерту п. Бендер відчитав свій твір, злагоджений з нагоди закінчення існування нашого табору.

По концерті, як перший з ряду промовців, забрав слово о. д-р Ваврик, якому Апостольський Візитатор, Преосвященний Кир Іван Бучко, припоручив заступити його в прощальному вечорі. Своє сло-

во о. Ваврик розпочав відчитанням листа Їх Ексцеленції, в якому Преосвященний запевнив, що його молитви будуть супроводжувати нас на кожному кроці нашої мандрівки. Прочитавши листа, промовець вернувся своїми словами до часів, коли ми, "обідрані з усього дорогого, знижені до болота", прибули до табору в Беллярії. "За допомогою Божою, — вів промовець, — своєю поставою ви золотом вписалися на сторінки народного буття. Хоч ви тільки люди, але, коли заглянули смерті в очі, взялися одухотворювати тіло, то вже до кінця будете вести свою місію, бо цим ставляєте мавзолеї нашої слави. Сьогоднішні ваші досягнення завдячуєте єдності і пошанівковій авторитету нації. Вам треба тільки ще затиснути п'ястуки і міцно вдарити, щоб світ почув, хто українці і до чого вони стремлять... Не смієте допустити, щоб в нашій історії був відворот... Хай згине в вас зневіра, хай згине чугайстир, хай панує між вами дух Богунів, Хмельницьких, Мазепів. Кожний з вас хай змусить себе вслухатися в слова Франка: "На тобі мільйонів стан стоїть". Ви мусите вернутися в переможному поході до нашої Батьківщини, а вашим кличем має бути: добро України — найвищий наказ. Ваша боротьба проти тиску Азії хай продовжується у вірі в Бога і власну силу. Хай і вашою заслугою буде це, що Україна стане вільною в сім'ї народів".

Слідуючим промовцем був ген.-хор. М. Крат. Свою промову він розпочав згадкою про те, як два роки тому нашою мрією було зберегти своє фізичне існування. І своєю поставою табір добився

А ревідерчі, Сан-Таборіно!

Перед вагоном на станції Ріміні.

того, що член одного з переможних урядів не завагався назвати таборовиків своїми братами, а вояк з однієї переможної армії не посоромився, звертаючись до таборовиків, кликнути: товариші по зброї!.. Якщо ви в дальшому, другому етапі, про який влучно писалося в останньому числі "Батьківщини", — говорив генерал, — будете шанувати свою віру, зберігати культуру, плекати мистецтво, зберігати родину, почуття солідарності, взаємно помагати собі, коли заховаєте дисципліну — не військову, бо така тепер на місці, але національну, — Україна буде вільною, і ви вернетесь до неї переможцями. Та в вашому поступованні заховаєте вояцького духа, бо пам'ятайте, що волю збудує зброя, знайте, що тільки меч, а не слова, здобудуть нації права!"

По промові генерала звернувся до присутніх зі словом британський командант табору, капітан О'Данел. У своїй коротенькій промові він подякував таборовикам і таборовій Команді за лояльну співпрацю та висловив надії, що йому доведеться ще зустрітися з нами, хоча б на його рідній землі.

Прощальний вечір закінчив своїм словом український командант табору май. Яськевич. Він подякував таборові за послух та співпрацю й при цьому зазначив, що "було б несправедливо признавати всі заслуги одному чоловікові, бо ті заслуги належать нам, таборовикам, усім. Ми всі працювали, щоб корисно вирішити свою долю, й її ми вирішили так, що збереглися як здорова одиниця, а сьогодні

їдемо в край культури, де не сміємо засоромити й себе... Я сподіваюся, що коли ми тут, у таборі, в таких невідрадних обставинах добилися поважних осягів, то на новім місці зможемо ще більше досягнути. Ми й досягнемо це, що вернемося переможно в нашу Україну і цим довершимо наш вояцький шлях!"

Прощальний концерт закінчився, в таборових церквах відправилися молебні в наміренні щасливого переїзду в другий етап, а табір в Ріміні спокійно і терпеливо чекав своєї ліквідації.

Під кінець квітня виїхав перший транспорт дивізійників до Великобританії із залізничної станції у Ріміні поїздом до Венеції, а далі кораблем до Ліверпуля в Англії. Із цим транспортом виїхав також і хор "Б" під диригуванням Ярослава Гавриляка.

З початком червня залишилися вже тільки одна частина під командою сотника Остапа Чучкевича, завданням якої було зліквідувати табір, звинути шатра, доставити їх до військового магазину в Ріміні і прочистити терен, на якому був табір. Все, що не надавалося до вжитку, — спалено. Лишилися не порушеними тільки дротяні сітки, якими був обведений табір. 10 червня 1947 р. виїхав останній транспорт, до якого входили залишки з таборового шпиталю (ревіру), хор "Бурлака" під диригуванням Євгена Пасіки та залишки штабного персоналу. Табір військовополонених, а радше добровільно "підданого ворожого персоналу" (Surrendered enemy personnel) перестав існувати.

Наступними транспортами виїжджали всі групи по одній тисячі кожна. Останній транспорт покинув табір 8 червня 1947 р.

"Батьківщина" (Ріміні) ч. 15 (77), 4. 5. 1947

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Авраменко Микола — 102
Азовський Микола — 67, 224
Александр — 96
Андерс — 32, 129, 154
Андрієчко Роман — 25
Андріїв Матвій — 116, 120
Андроник Михайло — 87
Антін (Тінцьо) — 90, 92
Арнд Е. — 208, 209, 212
Арндт Н. — 65
Артимишин Богдан — 135

Б

Бабій — 113, 129
Бабій Олександр — 60, 61, 84
Бабуняк Ярослав — 97, 101, 103,
108, 110, 116
Бажан Степан — 85, 86
Базілов Я.Д. — 256
Балагурак Василь — 136, 142
Барабаш Теодор — 31, 32, 35—37,
44, 49, 73, 77
Барвінський — 252
Барицький Роман — 88, 159
Бачинський Ярослав — 45, 102
Бездух В. — 61
Бекесевич Л. — 208
Бендер Віталій (Дончак) — 85, 88,
169, 197, 261
Берега М. — 13, 90
Берега Ярослав — 90, 92

Бесага — 61
Бессараб — 43
Бецький В. — 61
Бирик В. — 208, 209, 212, 216
Бігус — 43, 48
Білас — 52
Білик Олександр — 36—38, 52,
81, 88, 92, 163
Білик Олесь — 159
Біляєв Володимир — 180, 181
Білянич Іван — 27, 32, 47, 49, 52
Бірчак — 94
Бірчак Євген — 25, 30
Блажейовський І. — 27, 51
Богун — 262
Боднарчук М. — 65
Божовський В. — 209
Бойко Р. — 208, 209, 211, 212, 216
Боковський Валентин — 176
Бондар Борис — 138
Бонк Василь — 21
Бора Богдан (Борис Шкандрій)
— 51, 85, 88, 158, 159, 161, 169—
179
Борецький Ізидор — 78
Борис Микола — 138
Борисюк Мирослав — 17, 21, 25,
28, 30
Бродацький Едвард — 59
Будзінський С. — 86
Будний Всеволод — 5, 82—85, 89,
91, 94, 159

Буркун Б. — 209
Буртняк Василь — 53
Бучинський — 80, 213
Бучко Іван — 5, 26, 28, 30, 32, 34,
35, 37—39, 51, 57, 60, 62, 67, 69,
74, 76, 78, 91, 111, 222, 223, 261
Бучок В. — 61

В

Ваврик Богдан — 124, 261
Ваврик Михайло — 26—28, 30,
32, 50, 57, 58, 66, 73, 262
Ванкевич Любомир (Рильце) —
82, 83, 90, 92
Василевич О. — 84
Василик Михайло — 120
Вербенець Лев — 88
Вербенюк Василь — 53, 102
Вербицький Лев — 21, 115
Вербицький Михайло — 115, 126,
127
Верига Василь (Журбенко) — 6,
21, 53, 73, 82, 87—89, 130, 131,
133, 169, 230, 256
Верлізон Антоніо-Корреа — 77
Виговський Іван — 238
Винницький Осип — 11, 24, 49,
54, 58, 84
Вишня Остап — 252
Вівчарук С. — 71
Віра М. — 85
Владимір — 79
Войновський Петро — 226
Войтович Володимир — 97, 102,
103, 107
Войцех Роман — 25, 30
Волинець — 210
Волинський Микола — 73, 81—
83, 85, 89
Володимир Великий — 238
Волошин В. — 71
Волошин П. — 25
Волощакевич Іван — 219
Волощук Д. — 61
Воляннюк — 143

Вомпель О. — 208, 210
Воробель Микола — 59
Воробій О. — 86
Воробій П. — 82

Г

Гавдида І. — 61
Гаврилюк Ярослав — 6, 111, 112
Гавриляк Роман — 31, 32, 35, 40,
42, 44, 207
Гавриляк Ярослав — 264
Гаврих Ярослав — 36—38
Гагарінський Борис — 147
Гайовський Зенон — 120, 122—
124, 126
Галущинський Т. — 66
Гусак І. — 71
Герман Є. — 26
Герман Н. — 216
Гетелсон — 206
Гірка О. — 208, 212, 216
Гітлер — 75
Гладишевський Л. — 97
Гладкий Олег — 85—88
Гладкий Олесь — 73
Глинка Антін — 5, 26, 27, 122
Гнатків Ярослав — 111
Голинський Михайло — 78
Головатий Мирон — 38
Головатий Мирослав — 59
Головацький Осип — 6, 48, 50, 98,
111, 117, 152—154
Головач О. — 61
Головко — 210
Гоменко Р. — 71
Гординський Ярослав — 234
Горецький Володимир — 147, 148
Горняк Іван — 69
Городиський Орест — 13, 31, 32,
35, 40, 44—46, 52, 82—85, 89,
103, 158, 219
Городник Любко — 59
Градюк П. — 71
Грималівський Володимир — 56
Гринишин І. — 86

Гринь Василь — 25
Гринюк Михайло — 120, 121, 123,
124, 126
Грицков'як Михайло — 21
Грінченко Борис — 120, 185
Грушевський Гриць — 25
Грушевський Михайло — 134,
238, 252
Гулага Петро — 102, 103, 105
Гулак-Артемівський Семен —
116
Гумецький Г. — 97
Гумецький Євген — 101, 102
Гумінілович Степан — 45—50, 52,
97—99, 101, 103, 105, 110, 111,
117, 154, 160, 208, 211—213, 216

Г

Галан Володимир — 5, 26, 27
Гольдоні Карл — 123, 124
Голяш І. — 212
Гоцький Володимир — 82—85,
159

Д

Давидко Дем'ян — 73, 77
Давидяк Василь (Де-Ву) — 90, 92,
159, 164
Давидяк Юрій — 65
Далавурак Степан — 25, 30
Дальовицький М. — 152
Дальовський Михайло — 153
Данилишин — 152
Данило — 238
Данилов Т. — 33
Данилюк — 47
Дарміць — 102
Дац С. — 97
Девлад Олексій (О. Запорожець)
— 47, 50, 84, 87—89, 158, 168,
169.
Демків Роман — 65
Демчук Петро — 86, 89, 135
Дем'янюк Петро — 65
Джус О. — 61

Дзира — 143
Дзьоба Володимир — 27, 78.
Дикий Ярослав — 219, 224
Дицьо Степан — 147, 148, 151,
220, 238.
Дичковський В. — 209, 213
Дичковський Л. — 208, 209, 213,
215
Длябога О. — 97
Дмитришин З. — 50, 84
Добрянський Лев — 78
Долинка Володимир (Кум) — 13
Долинський Роман — 13, 14, 96
Долмен — 24
Домашівець Володимир — 6, 65,
97, 98, 103, 110, 124, 126, 155, 261
Дорожівський Григорій — 25, 30,
48, 84, 91, 97, 99, 101, 154
Дорошенко Петро — 134, 238
Древницький — 210
Дуб Володимир — 13, 20
Дуда Р. — 208, 212, 216
Дудинський Дмитро — 238
Дудинський Петро — 134, 147,
148, 220
Дудка Павло — 65
Дудурак Володимир — 25
Дусько — 18
Душенко Е. — 208, 211
Душинський В. — 208, 211, 212,
215.
Душник Володимир — 78

Є

Євтушенко П. — 20, 33, 48,
Єлизавета — 221
Єфремов — 252

Ж

Ждан Степан — 153
Жогла А. — 86

З

Забара О. — 36, 37
Завальоний Й. — 61

Загачевський Євген — 161, 210
Зарицький П. — 84
Заячківський Зенон — 37
Збудовський Б. — 208, 211
Зінчук В. — 61
Зузяк Іван — 142

I

Іваницький — 55
Іванов — 110
Ільницький Степан — 30, 33, 36,
37, 45, 50, 135, 207
Ільчишин — 59
Ільчук Вячеслав — 117, 120
Інез — 77

K

Кабин Микола — 136, 142
Каламуняк Володимир — 97, 101,
102
Калинич В. — 85
Каліщук П. — 86
Калнишевський — 252
Камінський Василь — 65
Камінський Є. — 71
Каналевський Микола — 116
Кандюк Богдан — 38, 93
Каплун Володимир (Во-Ка) —
82—85, 89—92, 131, 132, 147,
148, 158, 159
Караба — 142
Карманін Юрій — 74
Карпенко-Карий Іван — 119, 185
Карпинець Галина — 49, 50, 116
Карпинець Олена — 45
Касперський М. — 61
Кастаньйон Цезар — 80
Кащук Лука — 14
Квасній Микола — 120
Кекіш Юрій — 25, 30, 36—38, 50
Киржецький — 51
Кифор Богдан — 65
Кізка Петро — 176
Кікавець — 117
Кіналевський Микола — 20

Кінах Гліб — 26
Кіссельрінг Альберт — 98, 241
Кішка А. — 80
Кларк (ген.) — 258
Клевчук Лука — 14, 152, 153
Климовський Е. — 208
Климовський О. — 208
Климців Степан — 241
Клиновий (Стефаник) Юрій — 175
Ключник — 210
Ковальський Роман — 20, 91, 94
Ковальчук В. — 208
Ковалюк Богдан — 235
Коверко — 143
Ковжун Павло — 131
Ковч Дмитро — 111
Когут Микола — 38, 62, 78
Когутяк Корнило — 101, 102
Козловський Антін — 131, 134
Колвел — 261
Коломацький М. — 84
Коломиець Н. — 82
Коломиець П. — 83, 86
Кондрат М. — 61
Коновалець Євген — 108, 171, 238
Коновалець Ольга — 108
Кордуба Емануїл — 11, 14, 25, 30,
39, 43, 50, 53, 60—62, 88, 128,
129, 136, 159, 225
Кордуба Семен — 25, 30,
Корчак О. — 31
Костельник Зенон — 9, 38
Костельник Іриней — 55, 56
Костик Микола — 97, 101, 102
Костів Юрій — 147, 148
Костюк М. — 61
Косюк Василь — 142
Котко Д. — 98, 110
Кочержук Роман — 9
Кошиць — 110
Кравець В. (Силенко П.) — 85
Крайчик Юрій — 117, 152—154
Красій-Коломацький М. — 86
Крат Михайло — 14, 16—18, 20,
31, 42, 43, 87, 196, 242, 252, 262

Крижанівський І. — 61
 Кришталович Володимир — 31, 35, 40, 53
 Крук-Дроздовський Юрій — 31, 34, 35, 43, 45, 48, 51, 52, 154
 Кудрик — 110
 Кузик — 42
 Кукурудза Степан — 38
 Кулицький М. — 30
 Кулицький Ярослав — 20, 25
 Кульчицький Омелян — 59, 78
 Купчинський — 110
 Курбас Лесь — 114, 127
 Кутний Б. — 208, 212
 Кучак Михайло — 113
 Кушнір Василь — 5, 27, 134
 Кушнір Юрій (Рурус) — 103, 117
 Кушніренко — 52
 Кушніренко Іларій — 101, 102, 116
 Кушніренко П. — 110
 Кшик — 134

Л

Лабай Йосафат — 26, 66
 Левицький Богдан — 17, 21, 41, 83, 159
 Левицький Мирон — 143
 Левицький Р. — 36, 37
 Легіт Андрій (Андрій Ворушило) — 50, 73, 84, 85, 87—89, 158, 161—163, 180, 181, 183—185, 187
 Лесюк В. — 208, 213
 Лещишин Іван — 52
 Лис Петро — 55
 Лисенко М. — 98, 99, 107
 Литвин Кіндрат — 65
 Литвин Ярослав — 55, 57, 59, 126
 Литвинович Богдан — 7, 9, 12, 13, 50, 83, 84, 151
 Личманенко Василь — 65, 86, 87
 Ліщинський Я. — 97, 105
 Лозинський Мирон (Вуйко) — 98, 101, 102

Ломиковський Григорій — 20
 Лонгеваль Андре — 231, 232
 Лотоцький В. — 85
 Луцишин Микола — 120
 Луцишин Степан — 120, 121, 126
 Любачівський М. І. — 27, 48, 203
 Лялюк Б. — 211
 Лятишевський Роман — 17
 Ляхоцький Володимир — 16, 118

М

Магдій Зіновій — 147, 148
 Маєр Степан — 25, 30, 97
 Мазепа Іван — 134, 174, 238, 262
 Максимчук Юліан — 232, 241
 Маланюк Є. — 175
 Малець Віктор — 16, 17, 20, 252
 Малженський П. — 86
 Малюжинський Микола (Ко-Ка) — 82, 83, 89, 90—92, 131, 132, 147, 148
 Маляренко — 61
 Мамалига Степан — 119, 121, 123, 124, 126
 Мамонтов Н. — 226
 Мариняк Костянтин — 25
 Марієвич І. — 97
 Маркевич М. — 209, 225
 Маркевич Олександр — 55, 61, 62, 117, 119, 121—124, 203, 207
 Маркевич Р. — 208, 212
 Марків Олександр — 31, 36, 85
 Марків Орест — 36, 44
 Марко Ярослав — 153
 Марков О. — 32, 37, 38
 Маркус Василь — 78
 Мартиневич В. — 122
 Мартинюк Рудольф — 85, 207, 219, 224, 229, 238
 Мартюк Лев — 31, 35, 53
 Мартюк Степан — 189, 190
 Масевич М. — 61
 Маслій Дмитро (Д. Ма) — 31, 32, 35—37, 44, 88
 Массарі Северіно — 227, 232

Матвієнко Василь — 120
 Матвієнко М. — 97
 Матичак Микола — 66, 71, 77
 Матичак Михайло — 142
 Матійчак Михайло — 136
 Маттіні — 122
 Махій Михайло — 56
 Мацина — 210
 Маців Богдан — 31
 Мащак Володимир — 20
 Медведчук І. — 208, 209, 212
 Медінський С. — 60, 61
 Мельник Костянтин — 9, 14, 124, 148, 203
 Мельникович Юрій — 13, 20, 91
 Мельниченко В. — 61
 Мельничук Григорій — 65
 Микита А. — 71
 Миколів Г. — 71
 Микуш Євстахій — 120, 122—124
 Мирошніченко Леонід — 20, 208, 209, 210
 Миськів З. — 208, 209
 Михайлів — 52
 Михальський Антін — 65, 66
 Мірецький Ігор — 59
 Міхель — 229
 Монцібович Клим — 33, 35, 44
 Монцібович Олександр — 14, 17, 21, 23—25, 30, 35, 48, 154
 Морган — 258
 Моріальо Яків — 75, 77—80
 Москаль І. — 61
 Мота Володимир — 102, 103, 105, 108
 Мудрий Осип — 33, 55, 56, 91
 Мудрий Петро — 55, 56
 Музичка Іван — 69, 71, 108
 Музичка Микола — 153
 Музичка С. — 29

Н

Нагірний Семен — 20
 Назарко Іриней — 78
 Найденко Г. — 84

Наконечний В. — 61, 97
 Наріжний С. — 33
 Недільський І. — 98
 Нельсон — 37
 Немирівський О. — 86
 Нижанківський — 110
 Ниждан Богдан — 87
 Нищота В. — 61
 Нікітін Євген — 14
 Новак Тадей — 25

О

Огієнко І. — 85
 Оглюк Микола — 33, 46, 91, 93, 128
 О'Донел — 206, 263
 Окпиш — 210
 Оксентів — 46
 Олесь О. — 175
 Ольгин Богдан — 159, 163, 188
 Онацький Євген — 33
 Онацькі — 108
 Онисько Степан — 20
 Опалевич Б. — 208, 212, 216
 Опришко — 210
 Орач С. — 71
 Орлик — 42
 Осінчук Роман — 131
 Островський Олег — 87, 89, 116, 131, 134, 147, 150, 205, 241
 Отеро Хосе-Марія — 77
 Ощипко Микола — 86

П

Павлик Августин (Густьо) — 152, 153
 Павло (король) — 221
 Павлович — 211
 Панасенко П. — 110
 Панчак М. — 61
 Панчук Богдан — 5, 27, 131
 Паньків Ярослав — 96, 102, 117
 Паньківський Северин — 124
 Паращук Роман — 117
 Пасіка Євген (Ярема Гордій) — 61, 62, 97—99, 109, 110, 124, 264

Пасіка Семен — 116
 Пасічник — 211
 Паславський — 85, 86
 Пастух Роман — 25
 Пашко М. — 61
 Перегінець П. — 101
 Петлюра Симон — 134, 171, 238
 Петрика Богдан-Юрій — 85—88
 Підгайний Богдан — 39
 Пій XII — 26, 30, 71, 76
 Пікулович Прокіп — 152, 153
 Піх Роман — 21
 Пічюра Михайло — 59
 Побідинський Володимир — 14, 100, 114, 115, 134, 136, 151
 Полівський Євген — 20
 Поляк — 50
 Полтава Леонід — 80
 Полянський Василь — 148
 Поритко Д. — 208, 210, 212, 216
 Прашко Іван — 26, 27, 32, 37, 62
 Припхан Роман — 25, 30—32, 35, 45, 94, 208, 211, 213
 Притоцький Володимир — 111
 Проць Я. — 152, 153, 210

Р

Рак Роман — 39, 40, 207, 217
 Ратушинський Михайло — 55, 56
 Ревуцький Валер'ян — 6, 20, 65, 87, 114, 173
 Рейнарович О. — 97
 Репін Ілля — 131
 Рильський Максим — 170, 175
 Рихтицький Любомир (Елерсон С.) — 83, 85, 94, 131, 134, 159, 167—169, 191, 219
 Роджерс (ген.) — 140
 Рожак Ярослав — 120, 126
 Роздольний Л. — 87
 Рокко — 26
 Романик Нестор — 73, 77
 Романів Б. — 209
 Романко Степан — 59
 Романюк Теодор — 62

Роснецький Клим — 34, 36, 38
 Рубич Іван — 94, 209, 213, 217
 Рудавський Антін — 20, 55
 Руданський С. — 185
 Руденський Роман — 115

С

Савчук Володимир — 16, 17, 20, 71
 Сав'як Славко — 25
 Саїк Степан — 101, 102
 Сакович — 43
 Сарахман Степан — 65
 Сачик Г. — 61
 Сверлюк В. — 61
 Святослав Завойовник — 238
 Селенський Ю. — 139
 Семенюк Петро — 101—103
 Семенюк Т. — 208, 209, 216
 Сендецький Станіслав — 15—17, 25, 30
 Сервантес — 80
 Силенко Порфирій — 42, 43, 148
 Симбай Григорій — 60, 61
 Сирота Ілько — 60—62
 Сиротинський Роман — 37
 Сікора С. — 153
 Сірський В. — 134
 Скакальський — 129
 Скоробагатий Т. — 211
 Скоробагатий Анатолій — 36—38
 Скоропадський Павло — 134, 238
 Слабик Степан — 59
 Слабик Я. — 208
 Сліпий Йосиф — 133
 Сліпий Родіон — 159
 Слоновський О. — 207
 Слупчинський Орест (Го-Го) — 83, 89, 90, 92, 131, 132, 148, 151, 154, 158, 204, 235, 237
 Смаль А. — 90
 Смерека — 13
 Смулка Роман — 31, 32, 34, 35, 40, 207

Согор Б. — 209
 Сокирко Микола — 159, 165, 166
 Соломка Микола — 61, 62
 Солтикевич Галина — 116
 Солтикевич Оксана — 116
 Сороківський О. — 212
 Сосідко Григорій — 14, 17, 65,
 118—122, 124, 127, 134, 151
 Сосюра Володимир — 186
 Сталін — 260
 Старицький Михайло — 116
 Старосольський Р. — 94, 210, 211
 Сташишин Володимир — 98
 Стасів М. — 71, 211
 Стахів — 215, 217
 Стацишин — 55
 Степ М. — 97
 Стеткевич Лев — 16, 17, 20, 41, 83,
 88
 Стефанишин Богдан — 99
 Стефанів Тит — 16, 17
 Стефанович Олекса — 87
 Стефанюк Роман — 9
 Стеценко — 110
 Стець О. — 121
 Стецьків Остап — 206, 208, 209,
 216
 Стецьо — 117
 Столярчук Степан (Стонога) —
 100, 116, 117, 119, 120, 122,
 123—125, 127
 Стоцький Олександр — 152
 Стрільчук Степан — 136, 139
 Стрільчук Стефан — 116
 Сухинський М. — 61
 Сюсько В. — 97

Т

Тарнавський Богдан — 33, 59
 Тарновецький Богдан — 97, 102
 Тафійчук Василь — 38
 Темник Юліан — 59
 Терлецька — 51
 Терлецький Ярослав — 13, 217
 Тимкевич А. — 82, 83, 85

Тимків Теодор — 65
 Тимчишин Михайло — 59
 Тис Богдан — 13
 Тисак Т. — 71
 Тисяк Василь — 78
 Тичина Павло — 186, 254
 Тищенко С. — 11
 Тіссеран Євген — 26, 29
 Томасевич А. — 30, 159
 Томасевич Лонгин — 21, 25, 84
 Турко Роман — 20, 207

У

Угрин Андрій — 38
 Угрин Ігор — 38

Ф

Федик Юрій — 9
 Фецишин Р. — 208, 212
 Федорко В. — 209
 Федюк Семен — 16, 20, 51, 72, 73,
 77, 84—89, 115, 158, 159, 167,
 168, 207
 Феник — 47
 Фесолович Маркіян (Ем-Еф) —
 83, 84, 89, 90, 92, 131, 132, 143,
 147, 148
 Фігурка-Плав'юк Павля — 100
 Фіндлой — 224
 Форись Юрій (Фю-Фю) — 47, 50,
 82—84, 90, 92, 101, 103, 117, 154,
 159—161, 188
 Фостун Святомир — 174
 Фостяк Михайло — 31, 32, 35
 Франко Іван — 119, 124, 125, 175,
 262
 Франко М. — 75, 78
 Француженко Микола (Микола
 Вірний) — 73, 87, 88, 117, 119,
 120, 122—124, 126, 158, 159,
 165—167, 170, 180

Х

Хам Борис — 37
 Хвильовий М. — 185

Хмельницький Богдан — 134, 238, 262
Хованець Д. — 97
Хотинецький Олександр — 135
Хохоляк Олександр — 90, 147, 148
Худоба М. — 61

Ц

Цибульник Михайло — 120
Цимбалістий — 80
Ціховлас Михайло — 102
Ціцерон — 70

Ч

Чабанович Микола — 120
Череватенко Леонід — 177
Чижевський І. — 61
Чолій А. — 209
Чолкан Роман — 53, 157
Чорний Н. — 97
Чорний Теодор — 65
Чубатий Ю. — 61
Чупринка Тарас — 133, 175
Чурма Т. — 213
Чучкевич Остап — 264

Ш

Шак Дмитро — 120
Шарко Богдан — 176
Шевців І. — 71
Шевченко Тарас — 10, 133, 183
Шепта Петро — 147, 151
Шептицький Андрей — 70, 134, 238
Шкавритко Мирослав — 53, 122

Шкамбара Василь — 102
Шосак І. — 61
Шпара Василь — 119, 123, 124
Штинь М. — 65
Шуберт — 229
Шуган Степан — 38, 54—56
Шульмінський — 45
Шухевич — 210

Щ

Щоголів Я. — 185
Щудло Михайло — 78
Щур В. — 61

Ю

Юрків В. — 97

Я

Якименко Петро — 25
Якимович Володимир — 81
Якуб'як Михайло — 38
Яницький-Перегінець Петро — 102
Янів Володимир — 78
Яремцьо Іван — 117, 120, 123
Яремчук Григорій (Гриць) — 25, 65
Ярослав Мудрий — 238
Яськевич Савелій — 11, 14, 17, 24, 28, 30, 36, 37, 46, 52, 58, 62, 72, 87, 126, 127, 196, 203, 206, 213, 215, 217, 261, 263
Яцушко Святослав — 59, 89, 115, 117, 131, 133, 134, 147, 148, 218, 222, 238, 241

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Працівники Культурно-Освітнього Відділу.	9
2. Таборова інтендатура.	9
3. Група старшин Команди табору.	11
4. Підполк. Роман Долинський — комендант табору.	13
5. Козаки-задротянці пишуть листа до Рузвельтової.	14
6. Ректорат Університету.	16
7. Працівники канцелярії таборової інтендатури.	21
8. Майор Савелій Яськевич, комендант табору.	24
9. Проф. Олександр Монцібович, ініціатор Матуральних курсів.	24
10. Табло абітурієнтів Української Гімназії у таборі.	30
11. Перша управа Студентської Громади, 1945 р.	35
12. Третя управа Студентської Громади, 1947 р.	36
13. Старшини 2-го полку.	38
14. Загальний вигляд на табір ч.1 у Ріміні.	39
15. Група полонених українців з Чортківської округи.	53
16. Шатра, в яких перебували полонені.	55
17. Рімінська Торговельна школа. Степан Шуган, директор.	56
18. Група самбірських дивізійників.	59
19. Народна школа Робітничого куреня.	63
20. Рільничо-городничо-садівнича школа.	63
21. Лісний курс.	64
22. Шоферська школа.	64
23. Драматична школа.	65
24. Українська Папська Колегія Св. Йосафата в Римі.	67
25. "Рімінці" -богослови по перших піддияконських свяченнях.	69
26. Перше табло "рімінців" -богословів у 1947 році.	71
27. Українські студенти "рімінці" в Іспанії.	73
28. Паломництво українських студентів з Іспанії до Риму у грудні 1950 р.	77
29. "Життя в таборі". Редакційна колегія, грудень 1945 р.	82
30. Персонал редакції "Життя в таборі".	83
31. "Батьківщина".	85
32. Персонал "Батьківщини".	86
33. Редакція "Батьківщини", серпень—грудень 1946 р.	88
34. Редакція "Оси", Ріміні (Італія).	90

35. "Наша мета" — газета 1-го полку.	91
36. "Життя в таборі".	91
37. Афіша.	92
38. Хор. Микола Оглюк — редактор "Юнацького зриву"	
і хор. Богдан Кандюк.	93
39. "Юнацький зрив" — газета Куреня Молоді.	93
40. "Таборовик" (фотографія).	94
41. "Ад'ютант за дротами". Надзвичайне видання "Оси".	95
42. Хор "Бурлака".	97
43. Танцюристи з І. Кушніренком.	101
44. Частина хористів з бандуристами.	102
45. Тріо бандуристів.	108
46. Хор "Бурлака" після виступу. Диригент Є. Пасіка.	109
47. Хор "Б" — "Славута". Посередині диригент Ярослав Гаврилюк.	112
48. Таборовий Театр в Ріміні.	114
49. Інтер'єр Таборового Театру.	115
50. Театр і церква.	116
51. Театральна трупа.	117
52. Полк. Григорій Сосідко — сценограф театру.	118
53. Сцена з вистави "Мартин Боруля".	119
54. Сцена з вистави "Ясні зорі".	121
55. Сцена з вистави "Мірандоліна".	123
56. Сцена з драми "Украдене щастя".	125
57. Театральне шатро.	127
58. Афіша "Свято Зброї", 31 серпня 1946 р.	128
59. Табір zorganizовано на "Свято Зброї".	129
60. Священники: о. Кордуба, о. Бабій, о. Скакальський.	129
61. Афіша "Свято Зброї", 31 серпня 1946 р.	130
62. Обкладинка до книжки "Сон літньої ночі" В. Каплуна.	132
63. Поштова листівка: "Танок верховинців". Худ. С. Яцушко. ..	133
64. Готують матеріал для різьбарів.	137
65. Різьбарі обідають перед бараком.	137
66. Члени спілки Різьбарської робітні "Верховина"	
Миколи Бориса у таборі Ріміні зі своїми виробами.	138
67. Група різьбарських експертів з касетками перед бараком, де приміщувалася їхня робітня.	138
68. Члени майстерні "Гуцульщина".	139
69. Різьбарі "Гуцульщини" при праці.	139
70. Англійський комендант таборів генерал Роджерс пере- тинає стяжку перед відкриттям виставки ручних робіт.	140
71. Вхід до барака, де відбувалися виставки ручних робіт.	140
72. Касетки і національний герб на виставці у таборі.	141
73. Виставка самодіяльних виробів українських полонених.	141
74. Мистецька Спілка "Веселка".	143

75. Таборовики у черзі перед виставочним бараком ідуть на виставку.	144
76. Один із столів виставки: валізки, портрети.	144
77. Таборовий ювелір при праці.	146
78. При праці в малярському ательє "Веселка".	147
79. Вітальні картки О. Островського з нагоди Великодніх свят.	149
80. Обливаний понеділок. Худ. О. Островський.	150
81. Джазовий оркестр "ОНО" в Ріміні. Осип Головацький — диригент.	153
82. Симфонічний оркестр, Ріміні, 1947 р.	155
83. В суботу, 8 червня 1946 р. апель полеглих вояків Української Дивізії "Галичина" ...	156
84. Почесна варта. Поклін борцям за волю України.	157
85. Почесна варта старшин. Спереду хор. Роман Чолкан.	157
86. Найстарший псевдодивізійник Олексій Девлад-Запорожець.	168
87. Титульна сторінка збірки поезій Б. Бори "В дорозі".	175
88. Новини з ДП таборів у Німеччині.	187
89. Великдень 1946 р. Святять паски.	190
90. Ген. М. Крат і май. С. Яськевич зложили вінок на символічній могилі полеглих дивізійників.	196
91. Богослуження в таборі.	203
92. З Різдом Христовим! Худ. О. Островський.	205
93. Комісія легкоатлетичних змагань.	207
94. Одне із повідомлень про змагання копаного м'яча.	208
95. Грамота, видана Гарматному полку за участь у загальнотаборовому спортивному святі.	209
96. Привітання перед змаганнями із німецькою дружиною.	210
97. Комендант табору май. С. Яськевич передає нагороди за досягнення в легкоатлетичних змаганнях.	213
98. Комендант табору май. С. Яськевич вручає нагороду змагунові 1-ї дружини копаного м'яча В. Душинському.	215
99. Комендант табору май. С. Яськевич вручає нагороду змагунові 1-ї дружини копаного м'яча Л. Дичківському.	215
100. Комендант табору май. С. Яськевич вручає Грамоту спортивному референтові хор. І. Рубичеві.	217
101. Комісія під час легкоатлетичних змагань.	217
102. З Різдом Христовим! Худ. С. Яцушко.	218
103. Поштова марка із зображенням таборового сурмача.	220
104. Поштова марка вартістю 20 шагів.	222
105. Поштова марка із зображенням вигляду на табір.	223
106. Пор. Рудольф Мартинюк, голова філателістів Ріміні.	224
107. Свято Пресвятої Євхаристії.	225
108. Йорданський хрест, зроблений з льоду.	230
109. Різдвяна вітальна картка. Худ. О. Слупчинський (Го-Го). ...	235

110. Новорічна вітальна картка. Худ. О. Слупчинський (Го-Го).	237
111. Поштові марки, виготовлені в Ріміні.	239
112. Поштові марки, виготовлені в Ріміні.	240
113. Печатка "Український Філателіст" — Ріміні.	241
114. Перша сторінка газети "Батьківщина".	255
115. Таборовики згортають шатра.	257
116. Обід перед дорогою.	257
117. Останні години перебування в таборі.	259
118. Ліквідація табору в Ріміні. Травень — червень 1947 р.	259
119. А ревідерчі, Сан-Таборіно!	262
120. Перед вагоном на станції Ріміні.	263

ЗМІСТ

<i>Валер'ян Ревуцький. ВІД УПОРЯДНИКА</i>	5
<i>Богдан Литвинович. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРАЦЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ВІДДІЛУ</i>	7
<i>Станіслав Сендецький. УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ У РІМІНСЬКОМУ ТАБОРІ</i>	15
<i>Мігр Мирослав Борисюк. УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ В РІМІНІ</i>	22
<i>О. Корчак-Городиський. УКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА В ТАБОРІ БЕЛЛЯРІЯ — РІМІНІ</i>	31
<i>Роман Смулка. УКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА БУВШИХ ВОЯКІВ (БЕЛЛЯРІЯ — РІМІНІ, ІТАЛІЯ) (Хроніка, почата дня 07. 08. 1945 р.)</i>	40
<i>Степан Шуган. РІМІНСЬКА ТОРГОВЕЛЬНА ШКОЛА</i>	54
<i>С. Мединський. ДЯКІВСЬКА ШКОЛА В РІМІНІ</i>	60
<i>О. д-р Антін Михальський. СПОГАД ПРО "РІМІНЦІВ" - БОГОСЛОВІВ</i>	66
<i>Д-р Семен Федюк. З ПОЛОНУ — НА СТУДІЇ В ЕСПАНІЮ</i>	72
<i>В. Гоцький — В. Верига. ПРЕСА В РІМІНІ</i>	82
<i>Ярослав Паньків. АНСАМБЛЬ "БУРЛАКА" (Спогад)</i>	96
<i>Ярослав Гнатків. ХОР "Б" — "СЛАВУТА" У ТАБОРІ РІМІНІ</i>	111
<i>Валер'ян Ревуцький. ТЕАТР ЗА ДРОТАМИ</i>	114
<i>Р. М.* "СВЯТО ЗБРОЇ" В ТАБОРІ</i>	128
<i>Р. М.* і В. Верига. ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО В РІМІНІ</i>	131
<i>Степан Стрільчук. МАЙСТЕРНЯ МИСТЕЦЬКИХ ВИРОБІВ</i>	136
<i>Маркіян І. Фесолович. МИСТЕЦЬКА СПІЛКА "ВЕСЕЛКА"</i>	143
<i>Осип Головацький. ДЖАЗОВИЙ ОРКЕСТР "ОНО" В РІМІНІ</i>	152
<i>Р. М.* АПЕЛЬ ПОЛЕГЛИХ</i>	156
<i>Микола Вірний (Француженко). ПИСЬМЕННИКИ В РІМІНІ</i>	158
<i>Микола Вірний (Француженко). БОГДАН БОРА — ЛЮДИНА З ПІДНЯТИМ ЧОЛОМ(11 квітня 1920 р. — 20 серпня 1997 р.)</i>	170
<i>Микола Вірний (Француженко). ОСПІВУВАЧ ПОРИВІВ МОЛОДИХ</i>	180
<i>З рімінської творчості (Поети)</i>	188
<i>Юрій Форись. Осінні думи.</i>	188

* Р. М. — Редакційні матеріали.

<i>Богдан Ольгин. Воскресні дзвони.</i>	188
<i>Степан Мартюк. За дротами.</i>	189
<i>Степан Мартюк. Три сини.</i>	190
З рімінської творчості (Прозаїки)	191
<i>Любомир-Степан Рихтицький. Для великої справи.</i>	191
<i>Віталій Бендер. Марко Бурджа (II, III та IV розділи).</i>	197
<i>Орест Слупчинський. Колись... і нині... (Майже фейлетон).</i>	204
<i>Остап Стецьків. СПОРТ В РІМІНІ</i>	206
<i>Хор. Рудольф Мартинюк. ФІЛАТЕЛІЯ ЗА ДРОТАМИ</i>	219
<i>Северіно Массарі. УКРАЇНСЬКИЙ ФІЛАТЕЛІСТ</i>	227
<i>А. Лонгеваль. МАРКИ ТАБОРУ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛОНЕНИХ</i> <i>В РІМІНІ (1945—1947)</i>	231
<i>Р. М.* ДЕЩО З ПРАЦІ НАШОЇ ПОШТИ</i>	236
<i>Р. М.* ФІЛАТЕЛІЯ</i>	238
<i>Автор невідомий. ШТАБОГРАД</i>	242
<i>Василь Верига. КОЛИ НЕ МОЖНА ВЕРНУТИСЯ ДОДОМУ?</i>	256
<i>Р. М.* ПРОЩАЙ, ІТАЛІЄ!</i>	261
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	265
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ	275

Художньо-публіцистичне видання

**РІМІНІ 1945—1947
Перша Українська Дивізія
Української Національної Армії
у британському полоні в Італії.
Збірник II.**

Упорядник проф. *Валер'ян Ревуцький*
Мистецьке оформлення *Ореста Слупчинського*
Фотографії *Петра Демчука*
Технічний редактор *Василь Верига*
Комп'ютерний набір *Надії Баб'юк*

Підписано до друку 5. 09. 2005.
Формат 70х100 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк офсетний. Тираж 500.

«Смолоскип»
04071, Київ, вул. Межигірська, 21.
Тел. і факс: (044) 425-23-93.
E-mail: mbf@smoloskyp.kiev.ua
<http://www.smoloskyp.kiev.ua>
Державний реєстраційний номер
№ 0250 від 26. 07. 1999.

Р 51 РІМІНІ 1945—1947. Перша Українська Дивізія Української Національної Армії у британському полоні в Італії. Збірник II / Упорядник проф. В. Ревуцький. — К.: Смолоскип, 2005. — 282 с.

ISBN 966-8499-29-8

Перша Українська Дивізія Української Національної Армії, потрапивши в травні 1945 року в британський полон, опинилася в таборі для військовополонених в Італії, спочатку в Беллярії, а потім поблизу містечка Ріміні.

У матеріалах цього збірника розповідається про різнобічну культурно-освітню та спортивну діяльність полонених вояків. Зокрема про організацію та видання в таборі періодичної преси, роботу Народного Університету, Української гімназії, багатьох шкіл та курсів, Мистецької Спілки "Веселка", майстерні художніх виробів. Активно працювали за колючим дротом два хори, джазовий та симфонічний оркестри, танцювальні колективи. Серед полонених проводились спортивні змагання з легкої атлетики, футболу, волейболу, настільного тенісу, шахів тощо.

ББК 63.3(4ІТА=УКР)я43